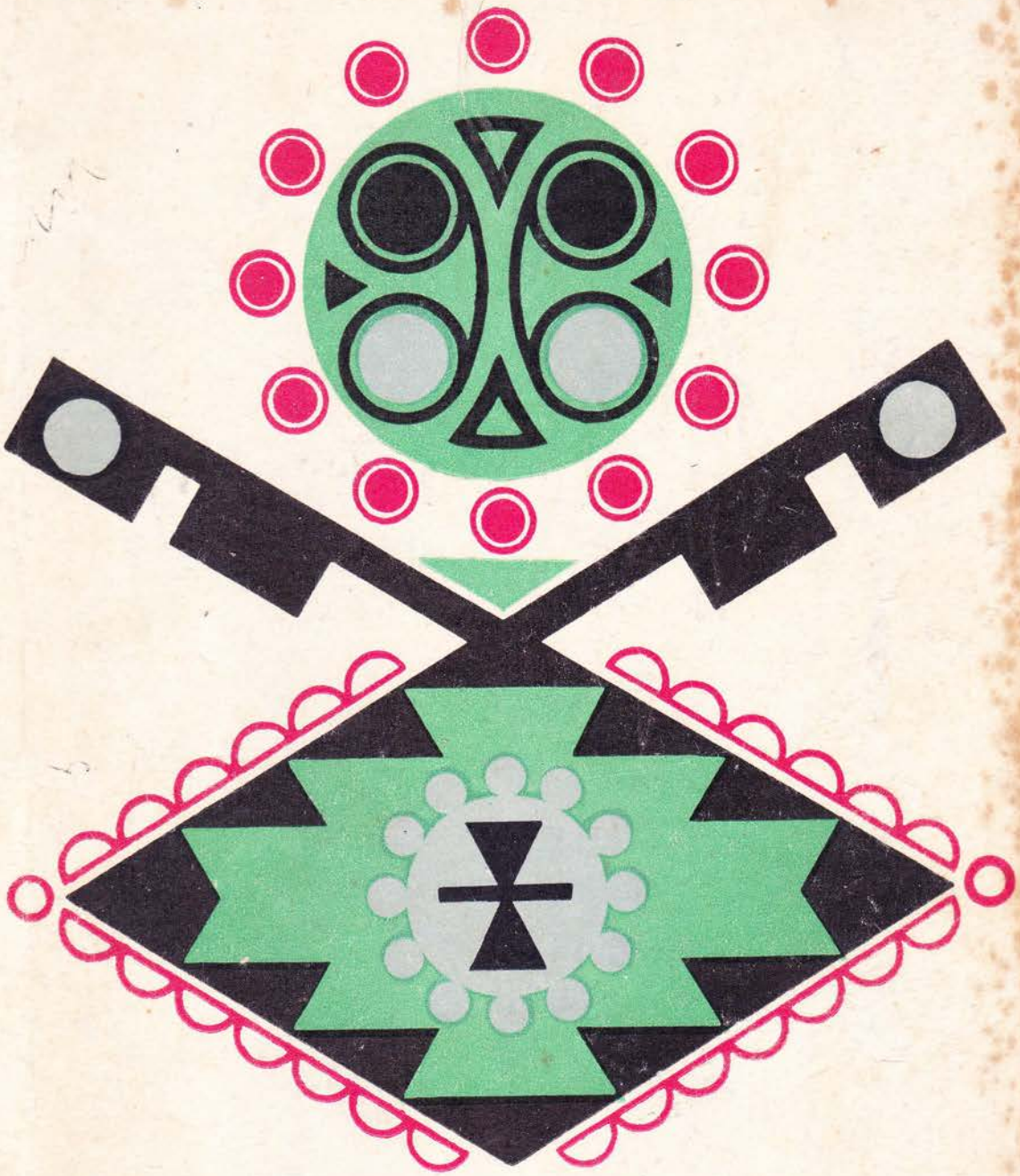

ANA PAŞCA

Metodica predării

Desenului

la clasele I—IV

Manual pentru anul IV al liceelor pedagogice de învățători

Lei 11,50

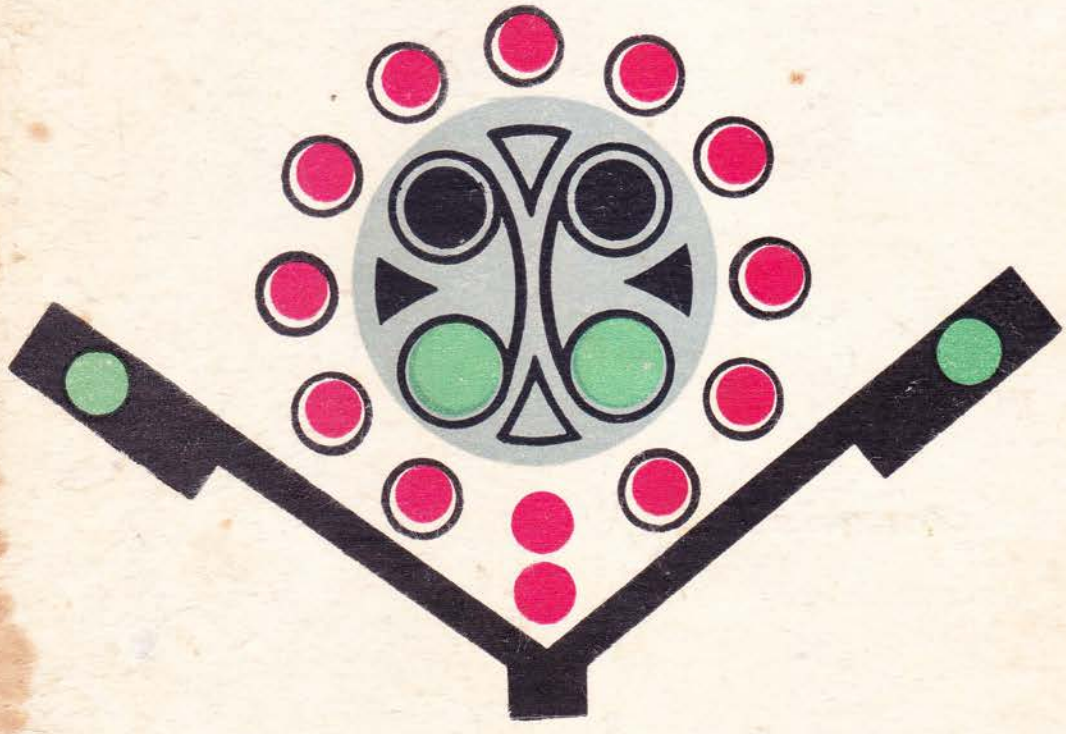

Editura didactică și pedagogică — București, 1974

METODICA PREDARII DESENUL
UNU57951
20.00 RON

ANA PAȘCA

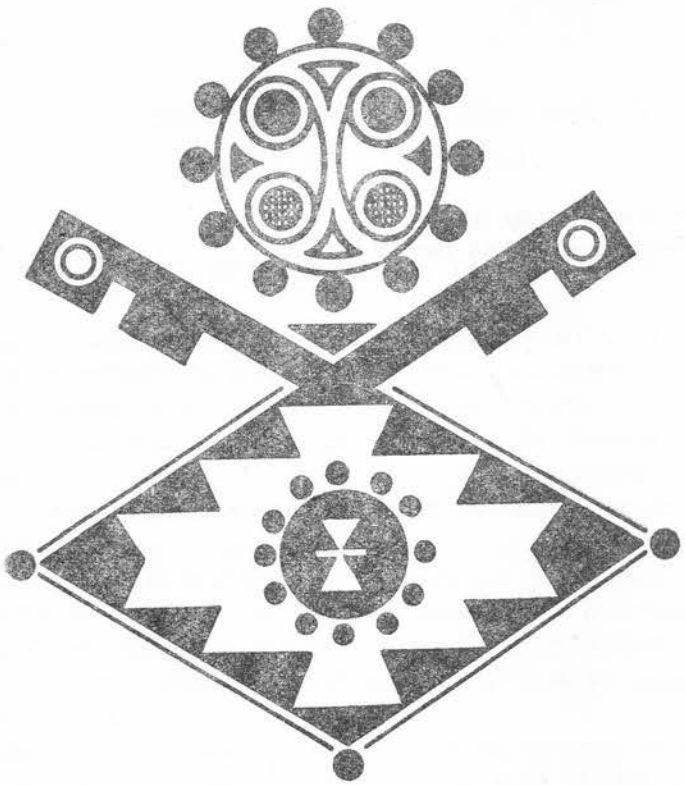

Metodica predării desenului la clasele I – IV

Manual pentru anul IV al Liceelor pedagogice de învățători

Editura didactică și pedagogică, București

I. Probleme generale ale metodicii predării desenului

Istoricul evoluției metodicii predării desenului

Urmele existente și descoperirile arheologice ale unor timpuri îndepărtate se manifestă în mare măsură prin monumente și obiecte care implică și o mare varietate de mijloace de exprimare.

Din diversitatea formelor de exprimare la diferite popoare s-ar putea deduce că desenul, pictura, arhitectura, ceramica etc. erau considerate meșteșuguri cu caracter utilitar, folosind metode proprii care în general se învățau de la un maestru.

Astfel, în Mexic, în China și alte părți ale Asiei, Asia Mică și Egipt s-au deschis școli în care se învăța scrierea sacră în imagini desenate, în hieroglife și ideograme (semne care exprimă un cuvînt). Atît în geometrie cît și în realizarea capodoperelor de artă se impuneau înalte cunoștințe de desen.

În instrucție și educație, grecii considerau desenul de egală importanță cu celelalte discipline, cultivîndu-l în școli. Astfel, este bine cunoscută înfloritoarea artă greacă.

Promovînd introducerea desenului în școală Aristotel (384—322 î.e.n.) spunea : „desenul să fie studiat pentru dezvoltarea sentimentului frumosului și nu să devină o meserie !", iar Platon, înaintașul său, cerea ca „frumosul să se educe prin frumos".

La Roma, unde existau școli chiar și pentru populația de rînd liberă, nu s-a dat mare importanță desenului pînă în epoca în care a apărut o artă romană proprie.

Cucerirea peninsulei Iberice în secolul al VII-lea (e.n.) de către arabi, posesorii unei bogate culturi, la baza căreia se aflau culturile Asiei și a Greciei antice, a provocat o înviorare a culturii europene. Astfel, se înființează școli de tip universitar la Cordoba, cu facultăți de arte, ai căror absolvenți aveau gradul de „magistru al artelor". În școlile mănăstirești ale acelor vremuri se predau noțiuni de desen pentru a se executa manuscrisele împodobite cu inițiale înflorite și desene pictate de proporții mici, numite miniaturi.

În secolele XIV—XVI, cînd în Europa apar germenii modului de producție capitalist, marile invenții (tiparul), descoperirile geografice și dezvoltarea manufacturilor și meseriilor impun o educație a îndemînărilor bazate pe desen. Introducerea predării desenului în școli devine o preocupare a pedagogilor și oamenilor de artă.

Umaniștii ridică pe primul plan cultul pentru om. În programul lor ei înscriu educația estetică.

Epoca Renașterii marchează începutul unor mari schimbări în artă și în educația artistică. Marii artiști ai Renașterii cercetează urmele vechii civilizații greco-romane pentru a cunoaște mijloacele specifice de reflectare a realității. Leonardo da Vinci (1452—1519), Michelangelo (1475—1564) în Italia, și Albrecht Dürer (1471—1528), mare desenator și pictor german, adîncesc studiul proporțiilor corpului omenesc, ținînd seama și de aportul adus de arta greacă și romană. Ei descoperă perspectiva, valorația, clarobscurul precum și tehnici noi. Albrecht Dürer alcătuiește în 1525 un îndrumător pentru predarea desenului liniar.

În introducerea lucrării sale *Orbis sensualium pictus* (Lumea sensibilă în imagini), în 1658, Jean Amos Komensky (Comenius) citează ca model arta greacă, care pune desenul în slujba educației estetice ; el recomandă ca elevul să cugete și să observe simetria obiectelor apoi să-și exercite mîna desenînd.

John Locke (1632—1704) susține importanța desenului pentru dezvoltarea mîinii, pentru consolidarea imaginilor, pentru exprimarea lor clară.

În Franța, la mijlocul secolului al XVIII-lea o dată cu lupta politică împotriva rămășițelor medievale apare o ideologie nouă, progresistă, care înlesnește progresul în educație și instrucție. În anul 1751 apare *Enciclopedia științelor, artelor și meseriilor,* iar în 1762 romanul lui Jean Jacques Rousseau: — *Emil sau despre educație,* în care, printre altele, se arată importanța desenului în educația copilului. Și în predarea desenului, ca și în expunerea întregului său sistem educativ, Rousseau accentuează importanța observației directe asupra naturii și redarea, în desen, a acesteia.

În anul 1791 desenul este introdus în Franța printre obiectele de învățămînt.

Johann Bernhard Basedow (1723—1790), Friedrich Fröebel (1782—1852) și Heinrich Pestalozzi (1746—1827) introduc desenul în școala germană și elvețiană. Pestalozzi, deși n-a

publicat nici o lucrare specială despre desen, poate fi considerat ca adevăratul introducător al acestui obiect în școala elementară. El pune desenul în serviciul educației generale a copilului și îl recomandă în cartea sa — *Cum își învață Gertruda copiii.*

Pestalozzi a fost, într-un fel, continuatorul ideilor lui Rousseau, introducînd însă noțiuni de geometrie în desen. El susține că liniile limitează formele din natură și prin urmare, pentru înțelegerea noțiunii „de la simplu la complex", este necesar studiul liniilor prin observație și desen. Metoda justă a fost deformată de discipolii săi, prin abuzul de geometrie, desenul transformîndu-se în geometrie aplicată. (Boniface, Ottin, Dupuis, Stuhlmann, Flinzer).

Pestalozzi a introdus și exercițiile pregătitoare pentru elementele grafice din scriere, bazate pe desen.

Între anii 1850 și 1870 se organizează expoziții industriale la Londra, Paris și Viena. Germanii au prilejul să se convingă aici că industria lor, și în același timp realizările pe plan artistic sînt rămase în urmă comparativ cu țările care au expus. În ceea ce privește arta, acest lucru se explică prin întrebuințarea unor metode necorespunzătoare în educația artistică, în predarea desenului, și în general prin lipsa de legătură cu viața. Se trece la o nouă organizare unilaterală și ea, a înființării de școli de meserii și muzee industriale, unde desenul ia un caracter profesional. Astfel, adeptul lui Pestalozzi, A. Stuhlmann (1875), scrie o programă a desenului pentru școlile cu mai multe clase în care spune : „Desenul se va începe cu clasa a doua. În această clasă și în clasa a treia, elevii vor desena pe caiete prevăzute cu puncte albastre, așezate în formă de pătrate la distanța de 1 cm. Se va începe cu linii drepte, așezate în diferite poziții și se va continua cu stele și obiecte poligonale. Elevii vor fi puși să întregească unele figuri și să deseneze și din memorie forme simple.

Aceasta este o formă a **metodei imitative** care ia o mare dezvoltare pornind de la școlile profesionale și ajungînd la cele teoretice și care, pe lîngă metoda geometrică, domină în secolul al XIX-lea. Elevii desenează copiind modele date pe tablă sau după planșe împărțite la fel cu puncte sau pătrate. Procedeul folosit la copierea unei picturi sau ilustrații în care originalul se împarte în pătrățele, după care se transpune treptat modelul pe o altă foaie, împărțită și ea, dă satisfacții imediate celui care copiază, întrucît în acest fel asemănarea cu modelul e mai apropiată ; ea influențează însă negativ dezvoltarea capacității de redare personală artistic-plastic (fig. 1).

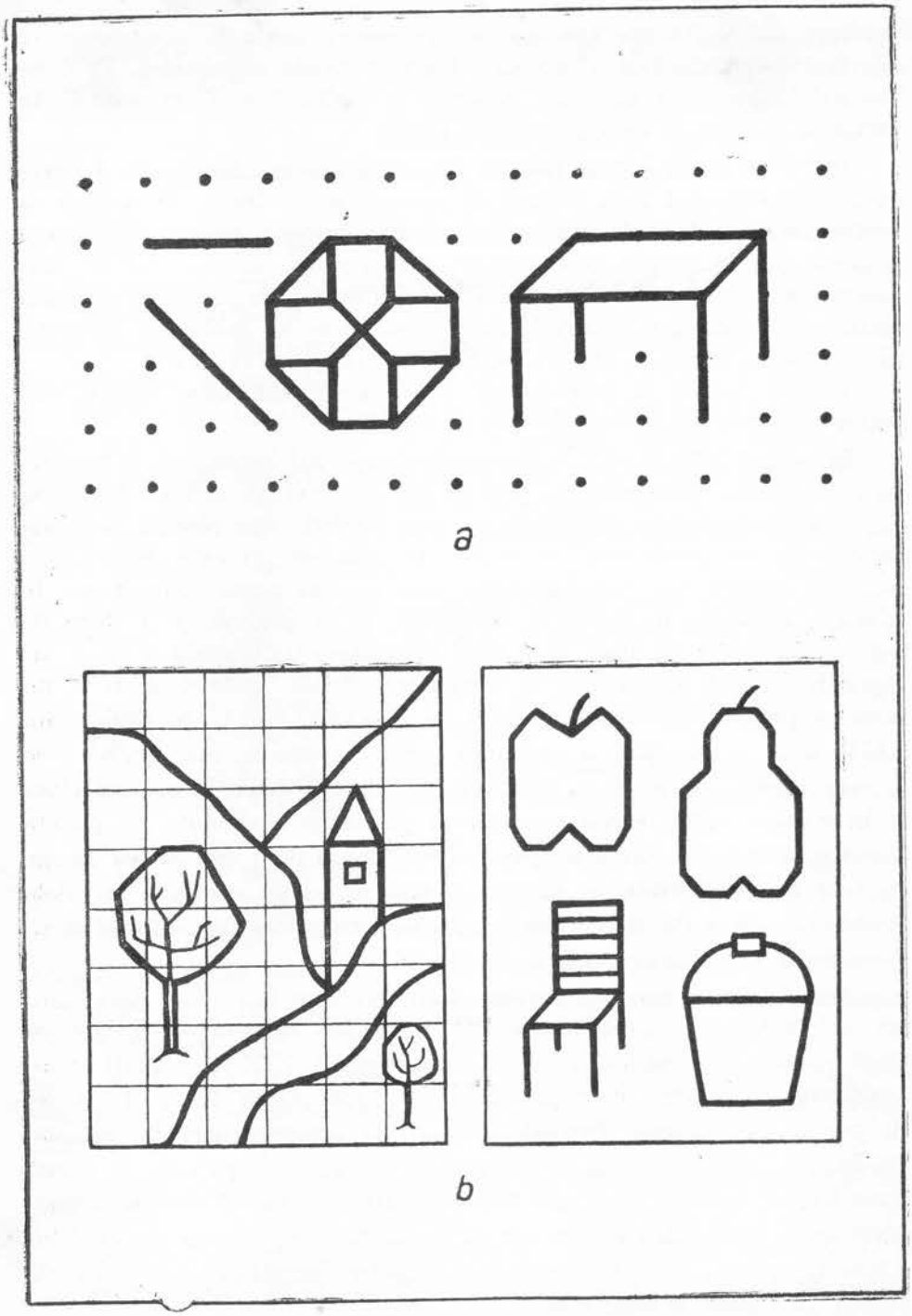

Fig. 1. *Procedee in desenul imitativ. a.* Caietul cu puncte. *b.* Copierea pe bază de pătrăţele.

În condițiile avansate ale pedagogiei de azi, cînd elevul observă modelul din natură sau redă imagini spontane, din memoria și imaginația lui, desenul imitativ este intens combătut.

Nu se admite ca elevii să copieze poze din cărți și nu se admite copiatul pe bază de pătrățele.

Metoda geometrică. Flinzer, un alt pedagog care a dezvoltat concepțiile lui Pestalozzi, scria într-o lucrare a sa din anul 1876 : „Cunoștințele geometrice formează abecedarul, etimologia și sintaxa predării desenului. Predarea desenului fără baze geometrice e o absurditate". El recomandă să se deseneze : punctul, diferite feluri de linii și poligoane regulate, cercul, figuri de formă poligonală, exerciții de măsurare din ochi, elipsa, spirale, corpuri geometrice în diferite poziții, ornamente din aceste linii și figuri, pe lîngă care recomandă să se deseneze frunze, plante de pe modele de gips și diferite obiecte cu redarea aparențelor de lumină și umbră.

În 1879, cînd se instituie în Franța comisia pentru desen, căutînd să stabilească metoda cea mai potrivită, metoda geometrică propusă de Guillaume se declară metoda oficială. Astfel ea se răspîndește, devenind pe lîngă metoda imitativă, metodă dominantă la sfîrșitul secolului trecut.

Caracteristicile acestor metode sînt :

a) sînt obiective, în aplicarea lor ținîndu-se seama de obiectele care vor fi desenate ;

b) tind spre desenul după natură, dar încep cu desenul geometric căruia i se acordă o deosebită importanță ;

c) au într-o mare măsură scopuri profesionale.

Neajunsul metodei geometrice constă în fapul că predarea se bazează pe un material care prin caracterul lui abstract, nu este înțeles de copii.

Atunci cînd nu constituie un scop în sine, ci un exercițiu necesar, în anumite cazuri această metodă poate fi aplicată și este utilă pentru analiza, simplificarea și redarea formei generale a unui obiect.

Noi nu plecăm de la geometrie la natură, ci trecem de la obiecte de forme geometrice din natură la înțelegerea geometriei. De exemplu : batista are forma pătrată pentru că are patru margini și patru colțuri egale (Cl. I.).

Metoda naturală. Concepția lui J. J. Rousseau despre educația naturală nu a fost primită multă vreme în Franța. Astfel nu s-a trecut la aplicarea îndrumărilor lui privitoare la predarea desenului decît aproape după două secole. Ca în întregul său sistem de educație, și în

predarea desenului el arată importanța care trebuie dată naturii. În lucrarea sa *Emil*, se afirmă : „Mă voi feri să dau elevului meu un profesor de desen. El să nu aibă alt profesor în afară de natură, nici modele în afară de obiectele naturale. El va desena casa după o casă, copacul după un copac omul după om etc., spre a se obișnui să observe exact corpurile și forma sub care ele apar".

La sfîrșitul secolului trecut se discută mult asupra avantajelor pe care le prezintă metoda naturală bazată pe observarea naturii, față de metodele existente, cea imitativă și geometrică.

Eșecul metodei geometrice a constat în faptul, că neținînd seama de particularitățile de vîrstă și de interesele copiilor, a fost greu asimilată de aceștia, creîndu-se legenda imposibilității predării în masă a desenului.

În același timp un suflu nou răstoarnă și unele prejudecăți în pictură. Pe la anii 1872 apare mișcarea artistică numită impresionism.

Bazați pe concepțiile și înrîurirea acestei mișcări artistice, tot mai mulți pedagogi critică metodele întrebuințate pînă atunci, care pun prea mult preț pe copierea modelelor și pe liniile corect trase. Copilul — spun ei — începe să deseneze cu mult timp înainte de a veni la școală, dar el nu desenează puncte, linii și figuri geometrice, ci forme care-i plac și pe care le întîlnește în orice moment în viața lui zilnică. Ei arată că scopul desenului este să formeze o vedere exactă, să înlesnească o schiță rapidă a celor văzute sau închipuite, să exercite memoria formelor. Elevul să deseneze mult și cu plăcere orice obiect care-i deșteaptă interesul. Desenul după natură, susțin ei, este calea cea mai scurtă între natură și desen. După un model grafic, sau greșim, sau parcurgem căi mai lungi, care dăunează redării subiective a realității.

Pe la anii 1900, Ravaisson în Franța, combătînd metoda geometrică, susține că desenul trebuie să se întemeieze pe intuiție și nu pe geometrie. Metoda pe care o aplică el este cea intuitivă :

„E rău cînd se urmărește mai mult reproducerea fidelă a unui model după natură și nu manifestarea personalității, formarea sensibilității și a gustului estetic, prin interpretarea artistică a acelui model".

În același timp, necesitatea predării desenului în școli frămîntă pe pedagogii din alte țări, unde se înființă un învățămînt public. Metodele se răspîndesc și se îmbunătățesc pe măsura necesităților sociale și economice ale vremii.

Uşinski consideră că vîrsta potrivită intrării în şcoală, epoca la care copilul e capabil să deseneze. În acelaşi timp el recomandă : „Cînd credeţi că copilul a obosit să citească, că atenţia i-a slăbit, că procesul de înţelegere la el s-a întrerupt puneţi-l pe copil să scrie, să deseneze să cînte..." de unde rezultă că Uşinski nu consideră desenul un scop în sine, ci îi atribuie diferite roluri în educare şi instrucţie.

Concomitent cu lupta pentru găsirea celei mai potrivite metode de predare, mulţi pedagogi efectuează cercetări asupra desenului copiilor. Astfel Corrado Ricci în Italia (1887), studiază fazele de evoluţie a reprezentării omului, evoluţia simţului culorii etc. Sully în Anglia publică lucrarea : *Etudes sur l'enfance (Studii asupra copilăriei).* Earl Barnes în California lansează o anchetă în domeniul exprimării grafice a unei naraţiuni, cercetări care au fost continuate de Levinstein în Germania şi Patrige în Anglia. La fel Rouma în Belgia. Lamprecht şi Kerschensteiner în Germania, Luquet în Franţa, Claparede, Ivanoff şi Gueux la Geneva contribuie la reorganizarea pe baze noi a desenului.

După aceste experimentări în şcoli, metoda intuitivă naturală se declară metoda principală oficială în Franţa, în anul 1908. Ea se răspîndeşte repede, fiind potrivită cu scopul urmărit de desen. Succesul ei se explică prin armonia ei deplină cu lumea înconjurătoare, cu puterea şi firea copilului.

La noi metoda naturală, intuitivă a fost introdusă în anul 1910 (la doi ani după consacrarea ei în Franţa). Ea a înlocuit metoda de mult învechită, imitativă, a metodelor grafice, înaintaşă a metodei geometrice. S-a elaborat *Povăţuitorul desenului (ediţie oficială),* dar nu s-a constatat un prea mare avînt de îmbunătăţire a metodelor de predare. Persistau caietele de desen tip vechi, pe clase, cu desene care trebuiau copiate. În jurul anilor 1920, în cuprinsul lucrării *Metodica învăţămîntului primar* de Cristescu şi Bratu găsim cîteva pagini de mult simţită dragoste pentru răspîndirea şi metodica desenului.

O activitate intensă pentru a stimula desenul prin folosirea desenului liber, bazat pe puterile copilului, a fost depusă de învăţătorul Marin Biciulescu. Această nouă concepţie a expus-o în lucrarea *Desenul şi modelajul la copii,* tipărită în 1924 şi premiată de Academia Română în 1926. Autorul nu s-a mărginit la cele expuse în carte. A instituit concursuri, a dat regulat teme, indicaţii de lucru, a publicat un mare număr de desene ale copiilor în diferite reviste şi în revista întemeiată de el „Şcoala şi familia de mîine".

Strădania lui nu a avut succesul scontat, datorită indiferenței autorităților școlare față de această preocupare; de asemenea folosirea ei în școală nu s-a impus și prea puțini învățători s-au încadrat în această mișcare.

Într-o scrisoare adresată pictorului N. N. Tonitza, profesorul de pedagogie I. Drăgan din Piatra Neamț scria: „Sîntem noi, o seamă de dascăli care muncim tăcuți și neștiuți pentru triumful unei credințe“... „Eu cred, ca și colegul meu Nisipeanu și Biciulescu, că lumea copilăriei e stăpînită de domeniul creației artistice. Mai artist decît copilul cred că nu e nici un artist în lume. Să ai inimă să-l simți și minte să-l pricepi...“ Și mi se pare că numai tu ai priceput și ai simțit copilăria, cînd le-ai pus atîta lumină în ochi și atîta frumusețe sufletească în chip“.

Tonitza, la rîndul său, un mare dascăl pasionat de plastica infantilă, a instituit cu fonduri personale un concurs anual de desen spontan pentru copii.

T. Vianu, în activitatea lui de pedagog aduce o contribuție însemnată legării metodicii predării desenului, de artă și de cuceririle psihologiei, pedagogiei și esteticii.

Pedagogii I. Nisipeanu, T. Geantă și Teodosiu, în cadrul preocupărilor pe care le-au avut în legătură cu școala activă, au popularizat legarea desenului de viață și participarea intensă, activă a elevilor la desfășurarea lecțiilor.

Prin caracterul ei facultativ nici această înnoire nu a reușit să se încetățenească în masele largi ale învățătorilor.

În prezent se duce o muncă intensă de cercetare științifică a problemelor de psihologie a artei, a pedagogiei artistice și a esteticii contemporane, care se preocupă în mare măsură și de problemele desenului copiilor. Rezultatele ei popularizate în lucrări puse la dispoziția cadrelor didactice, vor putea contribui la buna pregătire științifică teoretică și practică în scopul formării unui orizont mai larg și a unei viziuni moderne în predarea desenului.

Învățămîntul artistic-plastic din școlile de toate gradele stă în atenția celor mai înalte foruri artistice din țară, menținînd o strînsă legătură cu ele, pentru realizarea unei armonii necesare între învățămînt și munca artistică din toate domeniile vieții contemporane.

Importanța și scopurile instructiv-educative ale desenului

În școală, lecțiile de desen încep în clasa I. Copilăria este etapa în care elevul poate să-și dezvolte în cea mai mare măsură deprinderile dictate de multiplele scopuri instructiv-educative ale predării acestei discipline, cum sînt : educația estetică și artistic-plastică, dezvoltarea fizică, dezvoltarea intelectuală, formarea trăsăturilor morale, ca și de scopul practic al însușirii tehnicilor și al dezvoltării imaginației creatoare. Aceste preocupări vor fi urmărite în predare și coordonate în fiecare lecție, prin formularea precisă a scopului pe care ni-l propunem să-l urmărim.

Vom analiza în parte aceste scopuri :

Educația estetică și artistic-plastică

Desenul este unul din mijloacele cele mai apropiate și mai potrivite pentru educația estetică. La rîndul ei, educația estetică este o parte principală a educației multilaterale.

Arta mijlocește cunoașterea lumii și a vieții sub forma imaginilor concrete-senzoriale. La majoritatea oamenilor gîndirea artistică și cea rațională se împletesc într-o formă, echilibrată, însă la unii poate predomina gîndirea în noțiuni. Aceștia sînt atrași de activități științifice. Alții gîndesc mai mult în imagini artistice. Ei vor sesiza mai ușor latura estetică a obiectelor. Emoțiile și sentimentele ca reacții față de fenomenele care le provoacă pot trezi în fiecare om sensibilitatea estetică, care poate duce la aprecieri fie pozitive, fie negative. De exemplu, desenul — „Ei sădesc pentru viitor“ de M. Chirnoagă provoacă sentimente de înălțare, de siguranță în viitor. Tabloul „1907“ de O Băncilă provoacă indignare față de reprimarea țăranilor pe care o reprezintă, și admirație față de măiestria cu care este executat. În contrast cu încîntarea în fața unui obiectiv frumos, elevii învață să dezaprobe tot ce este urît și neîngrijit. Astfel, elevii vor cîștiga unele criterii de apreciere a frumosului din trecutul de luptă al poporului, din viața de toate zilele, din natură și din viața socială. Vor înțelege treptat profilul moral și fizic al omului și al creațiilor sale materiale și spirituale, inclusiv valoarea estetică a operelor de artă.

Acestea le vor forma *gustul* artistic și *simțul critic* în aprecierea frumosului.

Educația artistică nu se confundă cu educația estetică. Educația artistică, factor esențial al educației estetice se realizează prin cunoașterea frumosului, prin mijlocirea diferitelor arte, muzica, desenul pictura etc., pe cînd educația estetică are o sferă mai mare. Ea se extinde și asupra dezvoltării receptivității și aprecierii frumuseților naturii și vieții sociale.

Prin mediul și condițiile de viață ale copilului el poate sesiza aspectele estetice ale lumii exterioare, dacă ele îi sînt apropiate și la nivelul lui de înțelegere. Noi să intervenim prin metoda observației directe și a contemplării, ca ele să fie apreciate, adîncite și folosite în mod creator în activitatea s-a artistică.

Educația estetică și artistic-plastică prin desen se realizează în fiecare lecție, bine concepută și conștient predată, în care sentimentele și emoțiile legate de subiectul lecției vor fi împletite cu învățarea de noi tehnici adecvate desenării. La aceste lecții putem proceda astfel :

Un copil de la țară, de exemplu, trăiește în casa în care din bătrîni mai există farfurii din ceramică veche pe pereți sau pe blidare. Dacă are o fire cu o sensibilitate artistică mai dezvoltată, le privește contemplîndu-le. Dacă nu are această sensibilitate, putem spune că aproape nu le mai vede. Va trebui să-i deșteptăm noi interesul pentru ele.

Planificăm o lecție în care să învățăm decorarea unei farfurii de ceramică. Cerem copiilor să aducă modele — farfurii din casele lor. S-ar putea să nu apelăm la copii, să pregătim noi materialul intuitiv, dar atunci cînd le cerem să aducă ei materialul facem o muncă educativă și instructivă mai complexă. Elevul e pus în situația să vadă, să selecționeze, să i se trezească emoții și sentimente estetice. În clasă aceste emoții vor crește în fața unor exemple mai frumoase aduse de alți copii, mai mult atunci cînd învățătorul îl ajută prin măiestria lui pedagogică, stimulînd aceste sentimente și îl învață criteriile juste de apreciere și selecționare, dezvoltîndu-i astfel gustul artistic. Această introducere în atmosfera lecției propriu-zisă, în care elevul va învăța pe baza motivelor strămoșești o tehnică și legi pentru el, a decorării farfuriilor, va fi o lecție completă, în care educația estetică și artistică vor fi just realizate.

Procedeul se poate folosi la lecțiile în care vrem ca elevii să descopere singuri elementele artistice și în lecții în care ei desenează frunze, flori sau alte obiecte sau motive decorative, alegînd modelul cel mai mult apreciat de ei.

Metodele obișnuite în predare se adaptează conținutului lecțiilor în care se accentuează elementele artistice, forma, așezarea ritmică armonioasă a elementelor, de exemplu : petalele unei flori, distribuirea motivelor pe o țesătură, strălucirea unei culori, compunerea armonioasă într-o scenă, a unor momente solemne din viață etc. Se are în vedere o executare corectă. În educația artistică esențialul constă în exercițiul de studiu, de dezvoltare a memoriei vizuale, a imaginației creatoare și de înțelegere a obiectelor de artă.

Elevii trebuie învățați să nu treacă pe lîngă valorile frumosului din viața înconjurătoare fără să le observe. Atenția lor trebuie îndreptată asupra acestor valori : aspecte ale naturii, aspecte urbanistice, monumente de însemnătate istorică, tradiție, folclor, realizări ale noii orînduiri. Să aibă mîndria de a fi cetățeni ai cartierului în care locuiesc, ai orașului, satului și patriei lor în plină înflorire. Astfel învățătorul va dezvolta sentimentul patriotic al elevilor. Frumusețile observate vor trebui exprimate în temele lor de desen.

Dezvoltarea percepției, a reprezentărilor, a ochiului și a mîinii

Senzațiile, percepțiile, intuiția, observația și reprezentarea au un rol fundamental în desen, prin formarea imaginilor pe baza intuirii organizate și dirijate către un scop anumit, căruia copilul este capabil să-i subordoneze atenția.

Dacă reprezentările sînt întărite prin explicație, exemple și observări în mijlocul naturii sau prin folosirea materialului didactic, ele vor veni în sprijinul predării desenului.

Percepția chiar repetată cere o analiză fină, amănunțită, și o sinteză. O dată cu experiența copilului va crește și capacitatea lui de generalizare și de percepere a obiectelor, a fenomenului și a legăturii dintre ele. Astfel, pe lîngă înțelegerea formei crește percepția spațială, aprecierea mărimilor, direcției, a distanțelor dintre obiecte și a mișcării lor.

Dintre mișcările musculare, cele mai importante pentru desen și exprimări grafice sînt ale mîinii, ca și pipăitul. Mîna și pipăitul sînt un important analizator prin intermediul mușchilor și a pielii. Sînt importante pentru dezvoltarea și perfecționarea copilului, pentru că receptorii aparatului muscular al mîinii sînt legați de centrii corespunzători ai scoarței creierului și ajută la diferențierea mișcărilor și la inhibarea mișcărilor inutile. Particularitățile mișcărilor depind de stadiul dezvoltării musculaturii, a mîinii și a degetelor.

În timpul activităţilor pentru formarea mîinii, copilul învaţă să le conducă, i se dezvoltă muşchii mici şi mişcările mărunte ale degetelor, care devin mai precise, mai diferenţiate, se supun controlului ochiului şi cerinţelor executării unei tehnici. Ţinînd seama de posibilităţile lui anatomo-fiziologice şi psihologice este necesar să dăm o mare importanţă formării mîinii care se face prin activitate şi exerciţiu. Faptul că în această perioadă se termină osificarea încheieturii mîinii, între 10 şi 13 ani, iar falangelor degetelor mai devreme, între 9 şi 11 ani, să dozăm astfel activităţile ca ele să fie un real ajutor pentru însuşirea deprinderilor grafice. În clasele I—II să se facă mai multe exerciţii care să asigure flexibilitatea mîinii în clasele III—IV să se înveţe mai mult orientarea şi precizia.

Faptul că procesul de întărire a osificării este în dezvoltare impune să fixăm cu prudenţă exerciţiile şi durata lor, pentru a nu supraîncărca mîna cu exerciţii unilaterale, care întrec puterile copiilor şi îi oboseşte. Totodată ochii sînt supuşi unei tensiuni mai îndelungate şi la o încordare excesivă. Să nu forţăm un copil de clasa I să scrie sau să deseneze, atunci cînd este obosit sau agitat. Putem provoca o inhibiţie a mişcărilor degetelor cu atît mai mult dacă îl şi lovim peste ele.

Programa nouă, prin introducerea exerciţiilor de antrenament urmăreşte scopul dezvoltării mişcărilor mîinii şi al ochiului. Acestea se execută la începutul fiecărei ore de desen. Sarcinile acestor exerciţii care se efectuează progresiv în clasele I—IV sînt arătate în programă şi caracterizate în acest manual, începînd cu perioada de pregătire preabecedară.

Dezvoltarea intelectuală

Fiind un mijloc de transmitere a ideilor şi gîndurilor, desenul exercită o influenţă multilaterală asupra dezvoltării psihice a elevilor, fiind un factor important al educaţiei intelectuale.

Atenţia. Desenarea cere coordonarea simultană a mai multor activităţi şi ţinerea în evidenţă a mai multor repere perceptive diverse cerinţe care duc la concentrarea, stabilirea (persistenţa) atenţiei (fig. 2).

Fără eforturi deosebite putem deplasa atenţia de la un tip de activitate la alta, cerînd copilului ca floarea pe care a desenat-o după natură s-o aplice într-un chenar decorativ, realizînd astfel *flexibilita-*

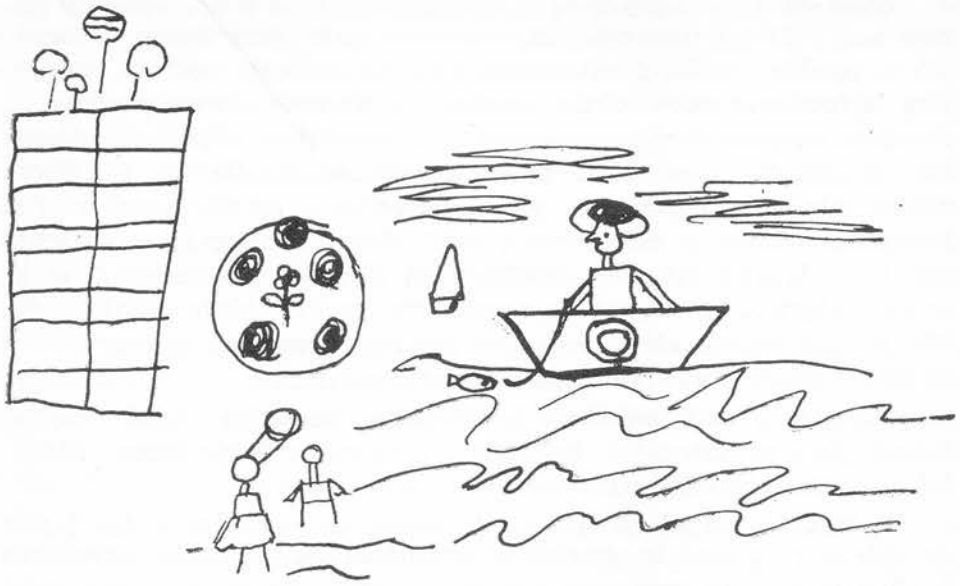

Fig. 2. *Amintire din vară cl. I.* Arată lipsa de concentrare a atenției. Cînd redă jocul cu mingea eleva uită mareai și desenează mingea proprie, fără legătură cu scena.

tea atenției. La clasele mici *volumul* atenției este mai scăzut, copiii cuprinzînd mai greu la un moment dat și mai puțin clar un număr mai mare de obiecte și fenomene (v. fig. 42 „Subiecte grele").

Neatenția la desen are urmări negative asupra calității muncii elevului și învățătorului, prin realizările slabe ale temelor date, care pot fi cauzate de slaba pregătire a învățătorului pentru lecție, indisciplină în muncă a celor distrați, pasivi sau împrăștiați, lipsa de interes a elevilor față de o lecție neatractivă sau al cărei conținut și tehnică nu o cunosc decît vag.

Să nu fim nedrepți față de copiii care aud slab, care au dificiențe ale vederii, cu tulburări în dezvoltarea fizică și intelectuală etc. Prin așezarea lor în apropierea modelelor, a tablei, prin atenția noastră continuă vom reuși să trezim și în ei aceleași emoții estetice, poate și mai intense. Bucuria lor ne va răsplăti strădania. Cei la care observăm o scădere bruscă a atenției, cauzată de la o boală, de împrejurări din afară care le influențează buna dispoziție (moarte, boală, certuri în familie și altele), vor fi antrenați în mod deosebit la lecții, dîndu-le sarcini ușoare ; de așezare a modelului, de distribuire a caietelor și rechizitelor pentru a le distrage atenția de la necazul lor și a-i antrena în muncă.

Gîndirea. Prin executarea unui desen, gîndirea și operațiile de gîndire iau o formă concretă, intuitivă, care ajută dezvoltarea intelectuală a copiilor. Școlarul mic poate face următoarele operații de gîndire la învățarea desenului : analiza și sinteza (descompunerea și reunirea mintală) părților unui obiect, a însușirilor și particularităților lui ; comparația, care scoate în evidență asemănările și deosebirile dintre obiecte și fenomene ; generalizarea, act sintetic care unifică însușirile comune și esențiale ale unei clase de obiecte ; sistematizarea, care clasifică diferitele trăsături ale obiectelor în categorii, clase, grupe, subgrupe în funcție de asemănările și deosebirile dintre ele. Mai dificilă pentru elevii mici este abstractizarea cînd se desprind și se separă mintal însușirile esențiale ca și concretizarea.

Gîndirea e mult solicitată la efectuarea desenelor, cînd copilul judecă plasarea desenului în pagină, proporțiile, organizarea tabloului, nuanțarea culorilor etc.

Voința. În timpul muncii active voința se manifestă strîns legată de obiectele pe care le urmărește activitatea desenării. Autostăpînirea îl ajută pe elev să termine o lucrare începută ; disciplina îl face să se încadreze în regulile unui procedeu, grija pentru o execuție ordonată, precisă, pentru acuratețea desenului.

Trebuie să manifestăm o atenție deosebită față de unele tendințe negative în munca elevilor. Copiii neliniștiți, care nu se pot stăpîni, pasivii cei care nu se pot obișnui cu munca regulată și cei care cedează prea ușor cînd se lovesc de greutăți, nu se pot corecta numai prin observații verbale. Ei au o voință slab dezvoltată, care trebuie întărită prin activizarea, cointeresarea și stimularea muncii lor ; în nici un caz ei nu vor fi neglijați sau notați cu note mici cînd nu au executat o lucrare.

Memoria vizuală ajută formarea priceperilor și a deprinderilor de a reproduce grafic imagini care se fixează și se păstrează în conștiința elevului. Școlarul mic trebuie să memoreze un anumit material, anumite forme și tehnici care să-i formeze un fond de imagini bine fixate prin învățare. Se cere ca educatorul să-i facă să privească, să observe, să gîndească, să analizeze prin fragmente (sistematizarea pe unități logice), să arate legătura dintre fragmente dintre unitățile logice (v. lecția Cocoșul).

Dacă un obiect a fost bine studiat și memorat, predarea lui prin desenul independent al elevului va fi satisfăcătoare. Scopul și întreaga preocupare a lecțiilor de desen este chiar de a-i dezvolta această capacitate de exprimare independentă pe baza percepției, memoriei și

imaginației. Procesul de desenare corectă are o evoluție lentă. La început copilul desenează spontan, apoi intervine judecata și adăugarea amănuntelor care i se par lui semnificative.

Pentru desenarea corectă copiii au nevoie de mult exercițiu și repetare în cursul anului școlar și în anii viitori. Vom găsi în manual lecții de repetare a cunoștințelor cum sînt: *Cîntec de Șt. O. Iosif* (clasa I), sau *Motiv din floarea-soarelui* (clasa a II-a) în care aceleași elemente sînt tratate în mod diferit prin variație de interpretare pentru a lega cunoștințele noi de cele dobîndite anterior spre a fi asimilate în contexte noi.

Memoria și exprimarea formelor sînt mult ajutate cînd insistăm și asupra culorii obiectelor. Fiecare obiect din natură are o culoare. O senzație de culoare poate provoca sau completa percepția. Paralel cu exercițiile de memorizare a formelor, a contururilor la desen să dezvoltăm și memoria culorilor și a denumirilor lor.

Imaginația este de o mare importanță în educația estetică și la învățarea desenului. Din percepții și reprezentări vizuale acumulate ea creează imagini noi. Cu cît cunoștințele despre lume ale școlarului vor fi mai bogate și mai ales, cu atît desenele lui din imaginație vor fi mai interesante. Dacă cerem unor copii să deseneze după imaginație o scenă din legenda *Dragoș Vodă,* vom vedea diversitatea felului în care el își închipuie zimbrul sau zîna, apropiate de cele mai multe ori de ființe cunoscute de ei: zimbrul va semăna cu o vacă, iar zîna va purta haine moderne (fig. 3). Dacă le vom arăta costume de epocă,

Fig. 3. *„Dragoș Vodă și zîna"* (desenul unei eleve din cl. II).

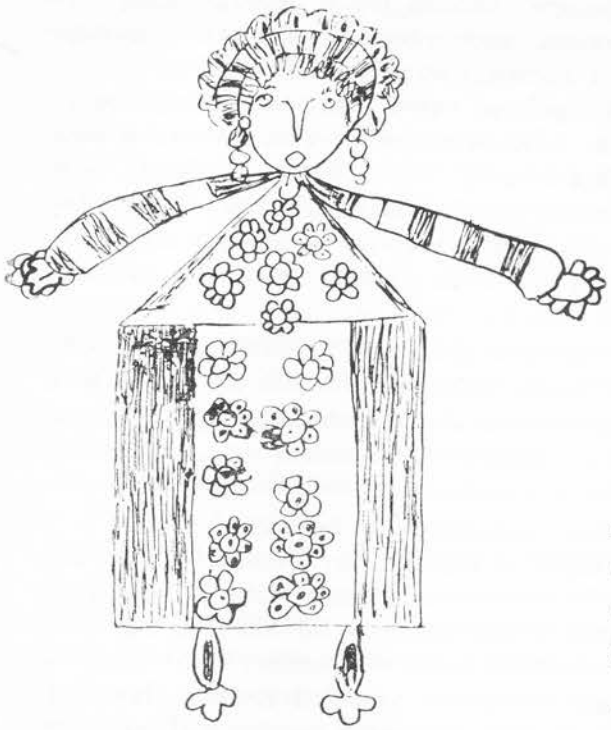

Fig. 4. *„Zînă"* (8 ani).

Fig. 5. *Reprezentări ştiinţifice contemporane la 6 ani.* Racheta a ajuns în luna cu munţi şi oceane.

ilustraţii din basme, sau le vor cunoaşte dinainte, imaginaţia lor va lucra creator. Vor transforma pe plan mintal, reprezentările cunoscute şi vor crea imagini noi, originale, care vor oglindi independenţă şi spirit creator (fig. 4).

Imaginaţia caracterizează vîrsta preşcolarilor şi a copiilor de vîrstă şcolară mică. Intensitatea ei depinde de interesele, cunoştinţele şi aptitudinile pe care le are copilul. Ea se manifestă în joc, compuneri, muzică, dar în cea mai mare măsură în desenul din imaginaţie (fig. 5).

Formarea trăsăturilor morale şi a caracterului cer o orientare în lumea înconjurătoare şi o adaptare socială, o concepţie ştiinţifică despre lume, despre frumos şi o anumită atitudine faţă de alţi oameni, faţă de muncă şi de sine însuşi. Lecţiile de desen, cu îndatoriri de muncă susţinută, pot forma sociabilitatea, punctualitatea şi hărnicia la elevi.

Emoţiile trezite de unele lecţii dezvoltă finețea, sentimentul demnităţii personale cînd nu va copia sau trișa, și modestia, cînd nu își va flutura succesele umilind pe alţii. Se pot forma colegialitatea, inițiativa, fermitatea, energia, stăpînirea de sine, prin influențe și exerciții repetate, potrivit puterii de voință a elevilor, înlăturînd unele aspecte negative ale caracterului.

Scopul practic. Desenul are și un important scop practic, manifestat și prin orientarea omului în spațiu în care trăiește și executarea unor lucrări aplicate pe obiectele uzuale, în viața de toate zilele, prin stimularea puterii creatoare a simțului de proporţii și precizie și în corelație cu alte obiecte. Elevul să știe în ce domeniu poate folosi desenul respectiv, sub ce formă, începînd cu cele mai mici desene decorative. Să știe că desenul are un rol de utilizare în tehnică, în industrie, arhitectură etc.

Principiile didactice

Rezultatele muncii de predare a desenului sînt condiţionate în primul rînd de respectarea principiilor didactice, obligatorie și pentru celelalte discipline școlare.

— Astfel, principiul intuiției orientează preocuparea învățămîntului de a lega percepția senzorială a copiilor de gîndire.

— Principiul însușirii conștiente și active a cunoștințelor a cărui cerință impune necesitatea dezvoltării unei gîndiri creatoare.

— Principiul legării cunoștințelor de practică cere efortul de a dezvolta spiritul de inventivitate și de utilitate al copiilor.

— Principiul sistematizării, continuității și al gradației necesită preocuparea de a organiza în ansamblu munca de predare a desenului, de la ușor la greu.

— Principiul accesibilității cunoștințelor cere să se țină seama în primul rînd de particularităţile de vîrstă ale copiilor.

— Aceste norme didactice creează o bază teoretică și în munca de predare a desenului. Ele asigură realizarea mai deplină a scopului și sarcinilor instructiv-educative ale predării desenului.

Locul desenului în planul de învățămînt

Arta lumii va fi patrimoniul tuturor, în momentul în care orice om știe să o prețuiască. Importanța sarcinilor școlii în educația estetică și artistic-plastică nu poate fi neglijată. Ea dă o educație și instrucție de bază tuturor școlarilor. Cei cu aptitudini deosebite vor fi îndrumați spre institute speciale.

Predarea desenului a luat o orientare nouă și justă. Din punctul de vedere al importanței, în condițiile de mare dezvoltare a culturii, a artei și tehnicii, desenul stă printre obiectele de bază ale planului de învățămînt, prin multilaterala lui funcție instructiv-educativă.

Sarcinile menite să asigure acest scop sînt eșalonate progresiv în cei zece ani de studiu în școala generală.

Orele atribuite desenului în *planul de învățămînt* se repartizează prin programa școlară lecțiilor de desen liber din imaginație și memorie, desen după natură, desen decorativ, cunoștințe elementare despre artă și ore la dispoziția învățătorului.

Fiecare din aceste forme importante în sine și prin corelația dintre ele vor fi planificate și predate printr-o alternare a temelor lecțiilor, ca prin scopul urmărit la fiecare lecție din cadrul unei forme de desen, să se consolideze priceperile dobîndite la lecțiile precedente din cadrul altor forme, în vederea unei îmbinări armonioase a activității elevilor, ținînd seama și de corelația cu celelalte obiecte, de anotimp și de specificul regiunii.

Programa școlară stabilește volumul și conținutul activităților care urmează să fie desfășurate în cele cinci activități principale și creșterea treptată a volumului de cunoștințe, priceperi și deprinderi pe care elevii trebuie să le însușească în funcție de particularitățile lor de vîrstă. În mod succint programa dă îndrumări metodice și practice, care contribuie la ridicarea calității cunoștințelor predate.

Temele se axează pe mediul înconjurător, se succed firesc și se bazează pe cunoștințe anterior cîștigate.

Programa e bazată pe principiul predării liniare și concentrice, pornindu-se de la cunoștințe elementare, care treptat revin în anii următori, prin teme noi. Temele sînt diverse, gradate în funcție de dezvoltarea elevilor.

Subiectele cerute în programă duc la noțiuni formate pe baza priceperii mediului înconjurător, prin dezvoltarea gîndiri la mărimea puterii creatoare a elevilor.

Temele au un caracter instructiv-educativ, artistic-plastic, social, practic etc.

Programa școlară este o călăuză a activității instructiv-educative în predarea desenului. Studierea lui se impune fiecărui învățător, pentru o justă înțelegere a sarcinilor, care i se cer în vederea organizării științifice a lecției. Programa arată obiectivele care se urmăresc în fiecare clasă și la fiecare lecție în parte.

Prevederile programei sînt flexibile și se îmbunătățesc de la o programă la alta, de la an la an.

Temele de predare din programa școlară sînt obligatorii pentru toți învățătorii și trebuie efectuate în ordinea principiilor de pedagogie generală și specială. Subiectele lecțiilor rămîn la alegerea învățătorului, și a școlii, adaptîndu-le realităților înconjurătoare. Astfel se realizează aplicarea în mod creator a indicațiilor din programă.

Planificarea materiei de predat să se facă tot în concordanță cu programa. Gradarea eșalonarea și alternarea materiei să asigure procesul de însușire treptată a cunoștințelor.

Lecția este forma de bază și în predarea desenului. Prin diferitele activități ale desenului (după natură, decorativ etc.) ea are variațiile ei. Indiferent de aceste variații, lecția urmărește tema din programa analitică, trebuind să fie însușită de toți elevii și să fie planificată la timpul cerut de accesibilitatea elevilor (v. *Pregătirea învățătorului pentru lecțiile de desen).*

Analiza Psihologică a procesului de formare a deprinderilor de desen la clasele I-IV

În învățămîntul preșcolar se face o judicioasă educație și instrucție pe baze științifice și o pregătire pentru intrarea în școală, totuși la clasele I—IV nu putem vorbi, decît în parte despre continuarea predării cunoștințelor și deprinderilor dobîndite în grădiniță.

În prima etapă (stadiul), desenul pentru copii este o descriere în care vor să spună ceva despre un lucru, nu urmăresc să redea forma lui. Desenul lor este un limbaj, are un caracter ideografic. Puterea de observare și atenția copilului sînt slabe. Mai puternică și activă îi este imaginația, deci să ne adresăm acestei facultăți.

La intrarea în clasa I, prin desenul cu scene simple, cu teme din viața zilnică, îi introducem în lumea semnelor grafice, a organizării lor în șiruri, în litere și cifre, făcînd astfel o trecere lină spre flexibilitatea mușchilor mici, a mișcărilor fine ale degetelor și la o pregătire a desenării și scrierii.

Desenul liber din imaginație și memorie va fi îndeosebi practicat în clasa I (35 de ore pe an) pe lîngă desenul decorativ care se va baza în această clasă pe învățarea semnelor grafice și aplicarea lor în exerciții de antrenament și șiruri decorative (frize, rîuri).

Desenul după natură în clasa I va fixa și completa cunoștințele, formînd deprinderi, ca : observarea formei, a dimensiunilor principale și a culorii locale prin înșiruirea unei tehnici în redarea lor, a plasării corecte în pagină etc., deprinderi de precizie și ordine în muncă.

Aceste trei activităţi vor merge paralel, întregindu-se.

Cu vîrsta, chiar la 8 ani, în clasa a II-a se dezvoltă puterea de observare, judecată şi simţul critic al elevului (fig. 6) şi se amplifică mijloacele de exprimare. În corelaţie cu aritmetica, aritmetica şi geografia se pot face măsurări, împărţiri în părţi proporţionale, planuri ale obiectelor şi se poate încerca redarea în adîncime a obiectelor din spaţiu. Copilul se interesează din ce în ce mai mult de natură şi de viaţă. Subiectele lecţiilor după natură, luate din memorie şi imaginaţie, vor fi culese din mediul apropiat, din viaţa plantelor şi a animalelor în strînsă legătură cu omul. La desenul decorativ, florile, frunzele învăţate cu mare predilecţie la desenul după natură vor fi aplicate în frize şi motive de efect.

Fig. 6. Tovarăşa învăţătoare (clasa a II-a).

Desenul ilustrativ în care redau concret o poezie, o povestire, planul unei bucăţi de citire etc. este o formă îndrăgită în activitatea independentă creatoare a elevilor din clasa a II-a.

În viaţa copilului din clasele a III-a şi a IV-a se simte influenţa mediului înconjurător şi pătrunde tot mai mult realismul vizual. El trece în stadiul fiziografic, cînd desenul lui va reda tot mai complet această realitate. Acum se desenează obiecte cu contur mai complicat, din linii drepte şi curbe. În clasa a III-a se redau diferite obiecte tot în două dimensiuni, în clasa a IV-a cu plasarea lor în diferite poziţii faţă de linia de orizont, prin exerciţii de măsurare de la distanţă, raportul dintre cele trei dimensiuni ale obiectului, umbra şi lumina, care scot în evidenţă volumul obiectului.

Avînd în vedere principiul accesibilităţii, în primele patru clase *desenul decorativ* ocupă un loc important. El porneşte de la cele mai simple elemente pînă la interpretarea decorativă a diferitelor obiecte desenate după natură sau luate din folclor (motive de artă populară). Desenul decorativ face apel mai mult la imaginaţia şi spiritul creator al elevilor.

Desenul liber din imaginație și memorie solicită imaginația reproductivă și spiritul creator. Pe lîngă exprimări spontane se folosește aplicarea regulilor învățate la desenul după natură. De asemenea, se fixează cunoștințele, se formează reprezentări spațiale în spirit critic și creator, se sprijină educația morală prin teme luate din viața copilului, a clasei, a mediului, patriei, din realitățile construirii socialismului etc.

Una dintre cele cinci activități obligatorii în cadrul orelor de desen în clasele I—IV o formează lecțiile de *cunoștințe elementare despre arta plastică*. Preocupările din aceste lecții contribuie la formarea culturii generale și a vocabularului în legătură cu înțelegerea manifestărilor de artă plastică cultă și populară, universală și națională.

Orele repartizate învățătorului se pot întrebuința pentru vizite la expoziții și muzee, la pregătirea expozițiilor cu lucrările elevilor și acoperirea unor lecții neplanificate la începutul anului.

În rezumat, lecțiile de desen urmăresc obiectivele și sarcinile trasate de cerințele :

1) Desenele elevilor să exprime realitatea înconjurătoare, prin dezvoltarea facultății de percepere, folosind curiozitatea, spiritul de observație al elevilor și priceperea lor de exprimare prin desene.

2) Desenul să fie predat după cele mai actuale cerințe, dezvoltînd în mod optim interesele, tendințele și aptitudinile fiecărui elev în parte.

3) Toți elevii să învețe obligatoriu regulile de bază ale reprezentării obiectelor prin desen și să-și însușească deprinderile tehnice necesare.

4) Să învețe precizia, întrucît ea servește nu numai la realizarea unor lucrări artistice, ci și a tehnicii moderne.

5) Desenul să fie totodată artistic, să exprime lumea sentimentelor care se nasc în sufletul copilului-artist.

6) Să se cultive însușirile creatoare naturale ale copilului, să exprime fantezia și ingeniozitatea lui.

7) Să dezvolte interesul pentru arta plastică și gustul artistic.

8) Să fie respectată unitatea instruirii și educației.

Coordonarea acestor cerințe cere multă pricepere și simț de răspundere din partea educatorului. Toți copii trebuie să-și însușească aceste cerințe. Așa cum la alte obiecte avem elevi mai buni sau mai slabi, tot așa, putem avea și la desen, dar cunoștințele de bază ale desenului trebuie să fie însușite de toți elevii.

Conținutul și organizarea primelor lecții de desen, poziția elevilor în bancă, folosirea rechizitelor etc.

Orele de desen în cadrul cărora învățătorul ajută pe copii să-și însușească deprinderi corecte cer mai multă pregătire decît celelalte activități școlare. Ele au nevoie de un material bogat și variat de rechizite și cunoștințe în legătură cu folosirea și mînuirea lor, cerînd elevilor însușirea unor reguli de conduită care să devină o obișnuință în păstrarea unei discipline în muncă și pentru apărarea sănătății, prin poziția caietelor și poziția elevilor în bancă.

Caietele care se folosesc sînt cele indicate în programa școlară.

— Caiet de desen Stas, format mic, pentru clasa I, format mare pentru clasa a II-a.

— Caiete dictando pentru exerciții de antrenament și schițe decorative la clasele I—II. Caiete dictando la clasele III—IV pentru desenul decorativ. Bloc de desen Stas A. 3 și caiet de desen Stas, format mare, pentru schițe și exerciții de antrenament în clasele III—IV.

Se mai folosesc hîrtia colorată, cînd învățătorul crede că poate obține un anumit efect.

Rechizite necesare. Creioane cu mina de grafit moale numărul 2 HB și 1 B. Creioane colorate, ceracolor, acuarele, pensule nr. 6—10, vase pentru apă, cretă colorată, gumă de șters, riglă gradată echer și compas. Pentru trasarea contururilor la desenul decorativ vor avea tuș negru și peniță Redis, care lasă o urmă egală.

În primele ore de desen se face organizarea clasei și cunoașterea unor procedee permanente necesare în fiecare lecție. Elevii vor expune pe bancă caietele și rechizitele. Învățătorul le va controla. Se va organiza păstrarea lor. Caietele este bine să fie păstrate la școală, unde rămîn curate și fac plăcere elevului cînd le primește. Tema lecției și împărțirea timpului necesar unei lecții să fie astfel socotite încît desenul să se termine la sfîrșitul orei, pentru a evita intervenția familiei în desenele copiilor, ceea ce frînează deprinderile de desenare ale elevilor.

În dulapul cu caiete este bine să avem și cîteva cutii de creioane colorate, ceracolor, cîte o trusă de acuarele, tempera și pensule, pentru a ajuta la nevoie elevii, chiar dacă vom fi exigenți față de folosirea rechizitelor proprii. Elevii pot avea caiete și culori acasă, unde să poată lucra independent ceea ce le place lor. Lucrările de acasă ale elevilor se vor controla perilodic sau atunci cînd elevii, mîndri de ceea ce au realizat, le vor aduce la școală.

După controlul rechizitelor li se vor cere elevilor să-și deschidă caietele, să ia creionul în mînă și să ia poziția pentru desen. Acum e momentul să explicăm sau să corectăm o poziție greșită.

În primul rînd ne oprim asupra poziței în bancă, în vederea apărării sănătății elevilor, astfel încît așezarea să nu favorizeze deficiențe ale vederii și devieri ale coloanei vertebrale, să nu comprime organele interne, plămînii, ficatul, stomacul etc., să nu împiedice circulația sîngelui în bună funcționare a sistemului nervos.

Aranjarea copiilor în bănci se va face astfel încît aceștia să aibă lumina venită din stînga, iar modelul pentru desen expus, să fie bine luminat și bine văzut de toți copiii. Cei cu deficiențe de văz, auz sau slab dezvoltați intelectual să fie așezați astfel ca să poată lua și ei parte la activitățile lecției. Băncile să fie adecvate vîrstei și lungimii corpului elevilor, pentru ca ei să poată sprijini picioarele de dușumea și să nu aibă o distanță prea mare între torace și bancă în același timp nici toracele să nu atingă banca. Speteaza băncii să fie destul de înaltă.

În timpul explicației elevul va sta drept. Centrul de greutate al corpului să fie la mijloc, astfel ca toți mușchii să fie supuși unui efort egal. Picioarele paralele, apropiate, încheietura genunchiului să nu atingă marginea scaunului. Prin apăsare suferă buna funcționare a nervilor și a vaselor sanguine. Atît medicii, cît și pedagogii moderni și contemporani au dat o atenție deosebită acestei probleme.

În timpul desenării se menține poziția, doar capul se înclină puțin în față, astfel ca elevul să poată privi desenul. Distanța de la caiet la ochi să fie de 30—35 cm. Umerii să stea paralel cu marginile de jos ale băncii, iar între torace și masă să rămînă o distanță de un lat de palmă.

Trebuie să arătăm copiilor că o poziție greșită duce la oboseală, iar una justă scutește de mișcări inutile și economisește eforturile. Dacă elevul stă prea mult aplecat asupra caietului el nu vede decît o parte a paginii și numai o parte a desenului său. Nu poate cuprinde cu privirea totul și va desena corect numai părți ale lucrării fără o strînsă legătură între ele, ceea ce este o greșeală și duce la deprinderi care vor dăuna dezvoltării lui. Tot așa, cotul rezemat pe bancă va opri libertatea mișcărilor mîinii și poate să aplece corpul într-o parte ; cu timpul va duce la devierea coloanei vertebrale și a axei umerilor.

Caietul de desen va trebui să stea drept, neînclinat în fața elevilor. Marginile lui vor fi paralele cu marginile băncii. Astfel se ușurează desenarea liniilor verticale și orizontale și se poate învăța și

metoda de verificare a acestor linii prin compararea cu marginile caietelor și marginile băncilor. Vom arăta elevilor că o poziție înclinată a corpului îngreunează desenarea.

Creionul se ține cît mai departe de vîrf, la o distanță de 4—5 cm. Astfel elevii pot sta drept fără să se aplece asupra desenului, care se va vedea bine fiindcă mîna nu-l va acoperi. Liniile vor fi largi și continue, mișcarea mîinii și a degetelor va fi liberă.

Întrebuințarea gumei de șters se face în cazuri rare. Să oprim pe elevi să șteargă într-una, stricînd adesea desene bune. Mai tîrziu, la lecția *Mingea*, în clasa I, îi învățăm corectarea, cînd și cum să folosească guma de șters (lecția va fi dată la desen după natură).

Folosirea riglei nu se admite la desen decît la trasarea cadrului (chenarului), la împărțirea paginii și la măsuri exacte, atunci cînd ea e gradată. Găsim și azi, în unele școli, desene după natură executate cu ajutorul riglei. Mulți învățători încă nu-și dau seama că asemenea desene îi descalifică și toată strădania lor duce la rezultate negative. Desenarea se face cu mîna liberă. Rigla, echerul și compasul ne ajută doar în rare cazuri la desenul decorativ. Programa nouă e categorică în combaterea acestor procedee.

Explicînd și lămurind elevilor aceste chestiuni de mare importanță putem trece la organizarea plasării desenului în pagină.

Cadrul, chenarul care închide desenul se face în rare cazuri. Desenele libere din imaginație și memorie și desenele după natură nu vor fi mărginite de cadru.

Cînd elevii au anumite deprinderi formate pot executa fără greutate un cadru prin măsurare cu cartonașe și prin înțepare după pagina anterioară. Cel mai bun este procedeul în care se dau distanțele cu degetele, la clasa I și cu centimetrul, la clasele II—IV.

Deprinderea de a măsura cu degetele, cu palma, cu pasul, la copiii mici duce la abilitate și la înțelegerea concretă a măsurilor obținute cu metrul și submultiplii lui.

În practică la clasele mici să folosim denumirea de cadru, pentru a nu-l confunda cu un chenar de la desenul decorativ .

Pe o pagină nu se desenează decît un singur obiect sau scenă, pentru ca desenul să aibă așa-numita calitate de aerisire (aerare). Astfel obiectul poate apărea și se poate privi izolat. Doar în cazuri rare înrudite, cînd un desen completează pe celălalt se pot desena două sau mai multe figuri pe o pagină.

Iată conținutul primelor lecții de desen, lucruri noi pentru clasele mici și cunoscute celor mari. Îndrumările se dau elevilor mici, iar

celor mari li se repetă în primele lecții. Se discută, se completează înainte de a trece la executarea unui desen pe foaia respectivă. Repetarea se face apoi în fiecare lecție la momentul organizatoric și prin sublinierea nerespectării regulilor în timpul anului, acolo unde apar, pentru ca elevii noștri să-și formeze deprinderi corecte.

Particularitățile desenului executat de copii

De la cea mai fragedă vîrstă, chiar în jurul celui de-al doilea an de viață, copilul se joacă cu creionul, mîzgălind. Desenele — linii — la această vîrstă a copilului încă nu reprezintă un obiect anume. În curînd el dă conținut acestui joc și trece la alte forme de exprimare, care se schimbă de la an la an în perioada preșcolară și școlară.

În munca de predare a cunoștințelor legate de desen se impune cunoașterea particularităților de vîrstă ale copiilor. Cunoașterea este necesară și pentru a înțelege particularitățile desenului executat de copii în scopul folosirii lor în vederea învățării regulilor de bază ale desenului.

Pînă la vîrsta de 3 ani mușchii degetelor copilului sînt încă slab dezvoltați. De aceea copiii nu au puterea de a apăsa suficient creionul. Pentru a desena ei fac eforturi, aplecînd partea superioară a corpului. În perioada dintre 2—3 ani copilul trece de la mișcările rectilinii, la mișcarea circulară, la început mare, apoi transformată în cerculețe tot mai mici.

Copilul e capabil să-și exprime impresiile și gîndurile pe hîrtie. El atribuie liniilor curbe închise anumite imagini. Fetița Ligia C., de 2 ani și 6 luni, a desenat în cîteva minute cu o repeziciune uimitoare, prin cercuri separate : un om, o păsărică, avînd și cioc, aripi și picioare, tot ce a văzut în cameră, apoi privind la fereastră a adăugat un pom, copăceii, Arieșul care curgea sub fereastră. Fereastra fiind seară era acoperită, totuși ea a desenat din memorie aceste elemente în ordinea în care ele se găseau în natură. În cîteva minute a umplut o pagină de caiet fără a fi influențată, ci din propria-i plăcere. Am observat că fetița după ce desena un obiect, ridica ochii să caute altceva, deci întîi observa, apoi desena (v. fig. 7, 1, 2, 3, 4.).

Între 3 și 5 ani nu sînt dezvoltate mișcările fine și diferențiate ale degetelor. Ele sînt greoaie, lucrează încă imperfect cu creionul, mișcarea mîinilor se face din umăr. Exercițiile cu care se poate începe desenul la această perioadă este desenarea liniilor care se întind de la un capăt la altul al hîrtiei. Treptat se reduc mișcările de la umăr la

cot, mai tîrziu la încheietura pumnului, proces care se formează destul de încet, cel puțin într-un an și trebuie antrenat și urmărit cu perseverență în anii următori. La 3 ani, observînd scrierea adulților, copilul caută să-i imite prin linii frînte, întîi separate, apoi tot mai unite, la început în sens oblic sau vertical, ca să se oprească la sensul orizontal din ce în ce mai regulat și ritmic (v. fig. 7, 5). După această vîrstă, copilul este capabil să facă vagi forme de contururi, în special al capului și al omului, pe care îl va desena din ce în ce mai bine (v. fig. 7, 6). Desenele lui vor fi schematice, cu formele în aparența lor relativă. La 4 ani, posibilitatea de creație a copilului nu este îmbunătățită simțitor. Asociațiile lui sînt încă întîmplătoare, nu este capabil de combinații de elemente, redarea plastică este redusă. Imaginația lui e legată doar de cadrul activității pe care o îndeplinește.

Fig. 7. *Primele manifestări grafice ale copilului.* 1. Zgîrieturi. 2. Cerc mare (Cuțu) 3 a—3 d. Păsărica, ciocul, aripa „picioarele. 4. Pom, copăceii. Arieșul. 5. Scriere. Primele forme de conture ale omului (2—6 ani).

De la 5 la 8 ani se observă un salt important în coordonarea mișcărilor și a diferențierii lor. Mișcările, sînt mai sigure, dispare rigiditatea în apăsarea creionului. Exerciţiile de antrenament vor ajuta aceste însușiri. Acum copiii sînt capabili să în-

ţeleagă şi să redea forma generală şi culoarea locală a unui obiect. Imaginaţia copiilor este efervescentă. Cuvîntul are un rol evocator la această vîrstă şi copiii pot reda acum scene cu subiecte luate din poveşti sau din viaţă. Ei pot reda şi acţiuni, pot combina modelele decorative. Scopurile urmărite în educarea aptitudinilor la desen la această vîrstă pot fi mai complexe şi cu conţinut mai bogat. Copilul preşcolar şi cel din clasa I prezintă particularităţi voliţionale şi afective care influenţează pozitiv activitatea de desenare. El poate să urmărească prin desen un scop definit, care să-i solicite eforturile în vederea realizării lui.

La copilul de 8—11—12 ani aceste însuşiri capătă un caracter tot mai pronunţat, în măsura în care spiritul de observare se dezvoltă şi îşi însuşeşte priceperi de prezentare. Desenele lui devin mai personale, arată mişcare, caracteristici individuale tot mai diferite. Membrele omului şi ale animalelor se îndoaie din cot şi genunchi. Începe să descopere proporţiile şi redarea în spaţiu. El ia subiectele din natură, din mediul înconjurător dar nu le redă aşa cum le vede, ci cum le ştie, desenînd după memorie. E capabil să-şi însuşească deprinderile organizate pe care le dă şcoala.

Pe de altă parte, desenul urmează o evoluţie a precizării noţiunilor şi a evoluţiei limbajului prin care se exprimă copilul, paralel cu dezvoltarea facultăţilor sale psihice.

Evoluţia desenelor copiilor de vîrstă antepreşcolară, preşcolară şi de vîrstă şcolară mică se împarte în patru trepte :

1) *Treapta schemei, zisă a mîzgăliturilor sau zgîrieturilor,* care se manifestă nu prin desen propriu-zis, ci printr-o scriere primitivă, simbolică a ceea ce copilul ştie despre obiect.

2) *Treapta de amestec a începutului perceperii formelor şi liniilor* în care se redă nu numai conţinutul ideilor, ci şi formele în aparenţa lor relativă (3—5 ani).

3) *Treapta reprezentării conformă cu aparenţa* în care dispare schema (5—8 ani).

4) *Treapta reprezentării conformă cu natura* în care redă rotunjimea, lumina şi umbra corpurilor, iar cu ajutorul perspectivei spaţiul clasele II—IV, de la 8 la 11 ani şi mai departe).

Fiecare din treptele (etapele) prin care trece desenul copilului corespunde unei necesităţi firești, atît caracterul ideografic de la 7 la 9 ani, cît şi stadiul fiziografic sau al realismului vizual.

Desenele copiilor se deosebesc de desenul matur prin manifestări specifice legate în mare măsură de procedeele prin care ei execută un desen în perioada preşcolară şi şcolară mică.

Astfel, în desenele spontane care le fac pentru a se juca, copiii

reprezintă subiecte care îi interesează. Omul, copiii sînt primele subiecte, apoi animalele, casele, copacii și florile, pe care ca și pe om, le desenează din față, în afară de animale, care se pot observa mai bine din profil.

De la reprezentarea obiectelor izolate și desenarea obiectelor în grupuri, copiii trec la ilustrarea povestirilor, a scenelor din viață, a jocurilor și a peisajelor.

Pe lîngă obiecte văzute desenează și întîmplări, scene auzite care i-au impresionat, deci au tendința de a ilustra stările lor emotive.

Spațiul îl redau prin frize. De obicei ei desenează pe o linie orizontală pe care înșiră figurile. Această linie pe care o cer de la ei mulți educatori nu este recomandabilă, din cauză că întîrzie redarea în spațiu. În locul ei să ne preocupe mai mult așezarea figurilor în spațiul dat al caietului (fig. 8).

Străduindu-se să redea o figură sau o scenă, copilul desenează prin transparență (desen Röentgen). La o casă el redă și obiectele din interior (v. fig. 32, Subiecte de iarnă).

Copiii nu urmăresc să redea proporții, nu redau raporturile de mărime (fig. 9), ci desenează mai mare ceea ce le place mai mult. În situații date se ajută prin redarea exagerată a unor detalii neesențiale. Aceasta o găsim la mulți copii, la intrarea în școală (fig. 10).

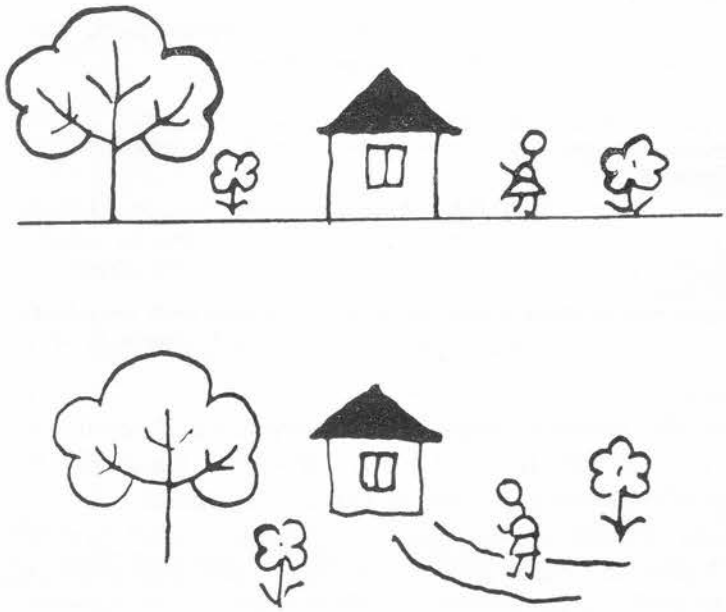

Fig. 8. *Redarea pe friză și în spațiu a acelorași elemente.*

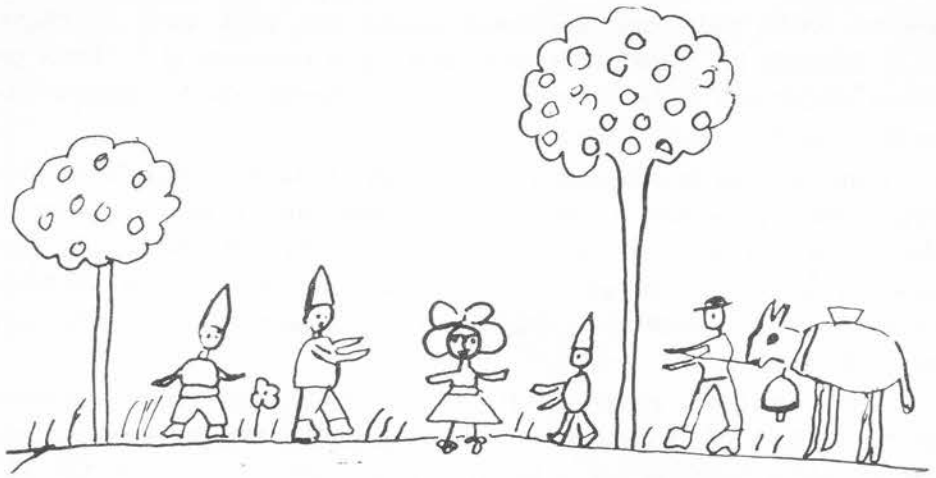

Fig. 9. „*Albă ca zăpada* (clasa I) Arată felul caracteristic prin care copiii redau o scenă pe o friză. Clopoțelul e redat exagerat.

Unele elemente specifice care apar în desenele preșcolarilor, de multe ori sînt mai puțin însuflețite și original redate de școlari datorită faptului că atenția copilului este absorbită de alte activități din școală.

O altă particularitate care poate apărea uneori în grădiniță și frecvent în școală este tendința elevilor de a desena cu imagini tip (clișee), forme cunoscute de exprimare pe care copilul le transformă

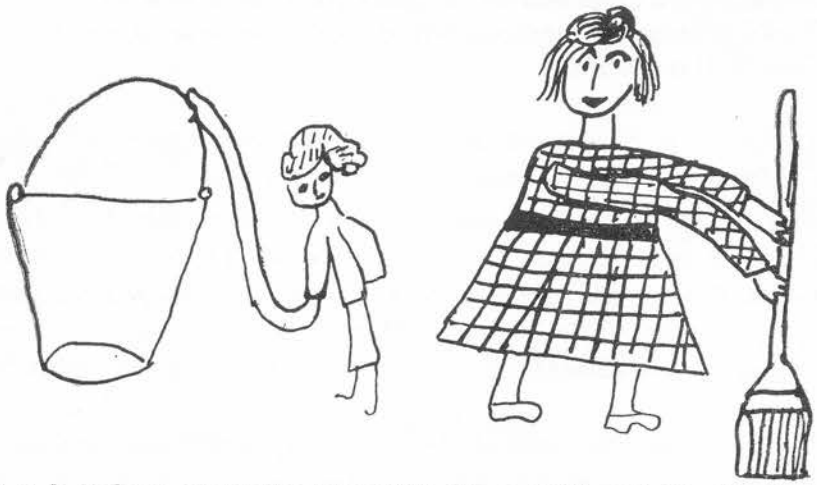

Fig. 10. *a. b. Redarea exagerată a unor părți.* Așa se ajută copilul în diferite situații.. Mîna de care nu are nevoie, nu o redă (Redarea inteligentă).

treptat. Astfel unii copii desenează același om, pom, casă, la fel în toate desenele lor, deprindere care dacă nu e corectată și e lăsată pe seama dezvoltării lente naturale duce la o încetineală în redarea corectă a unui anumit obiect.

Copiii știu să deosebească culorile după vîrsta de 3 ani. Ei au preferințe pentru culorile vii, pe care le folosesc nu numai după cum se observă în natură, ci și așa cum le place lor. Ei sînt mici artiști care participă activ la evenimentul reprezentat. La început nu lucrează nuanțat : iarba o colorează cu verde, cerul cu albastru etc. În clasele mari încep să nuanțeze.

Elevii mici din clasele I—II nu-și perfecționează singuri desenul nu revin niciodată la ceea ce au desenat pentru a face îndreptări. Analiza vizuală a formei o fac la un nivel foarte scăzut. În clasele III—IV, în condiția predării corespunzătoare a desenului se dezvoltă procesele analitico-sintetice ale elevilor și se îmbunătățește și redarea mai amănunțită a părților componente ale desenului.

În mare parte aceste particularități pot fi influențate și greșelile corectate, cu ajutorul educației acasă, în grădiniță și în școală în mod organizat și științific. Aici dezvoltarea deprinderilor este ajutată de observație, îndrumată de modelaj și introducerea timpurie a desenului în culori.

Model pentru un referat de cercetare științifică a desenului.
Studiu asupra unor particularități de redare în desenul copiilor.
Clasa a II-a (lectură)

Figura 11, *a, b, c,* arată trei desene cu teme diferite și cu date diferite (februarie—mai) ale unui copil de clasa a II-a.

Desenul din fig. 11, *a,* redă povestea *Ursul păcălit de vulpe* pe o friză. Se văd toate figurile din poveste. Figura 11, *b,* redă *Vacanța de primăvară.* Copilul are tendința de a desena pe două planuri, dar redă pe două frize (fig. 11, *c* — *Vara*). El redă în spațiu, dar menține linia frizei, acum mai mlădioasă, nu trasă cu rigla, dar tot pe ea înșiră figurile principale.

În toate desenele, copilul folosește figuri (clișee), aceiași pomi, brazi, tufe, ciuperci, păsări. Apare același soare în același loc, același cer cu aceiași nori.

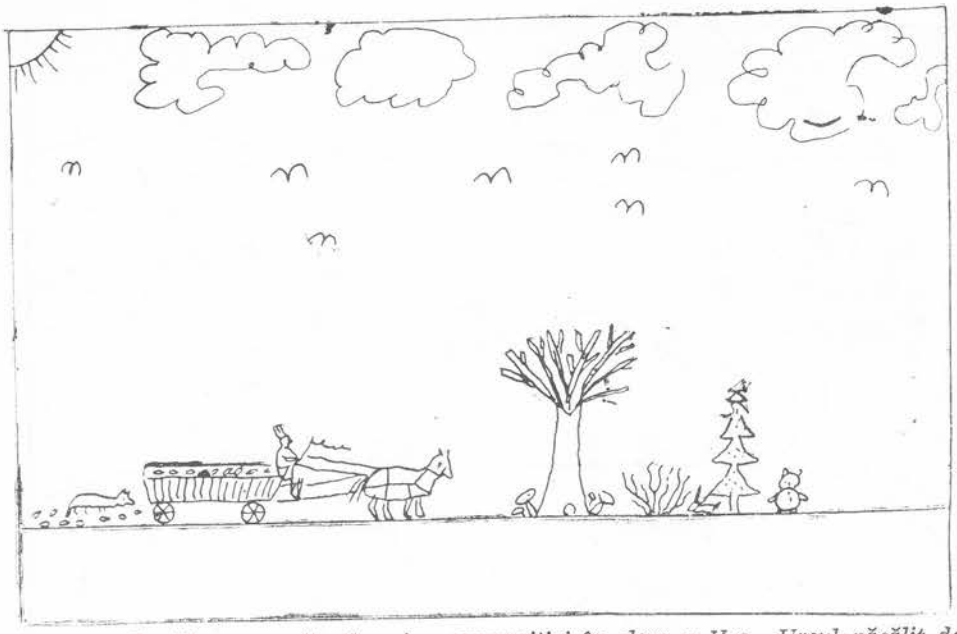

Fig. 11 *a. Studii asupra clișeelor și a compoziției în clasa a II-a. „Ursul păcălit de vulpe".* Scenă redată pe o friză cu clișee. Personală este partea cu căruța și cu vulpea. Desenul din imaginație și memorie e mărginit de cadru. E. greșit.

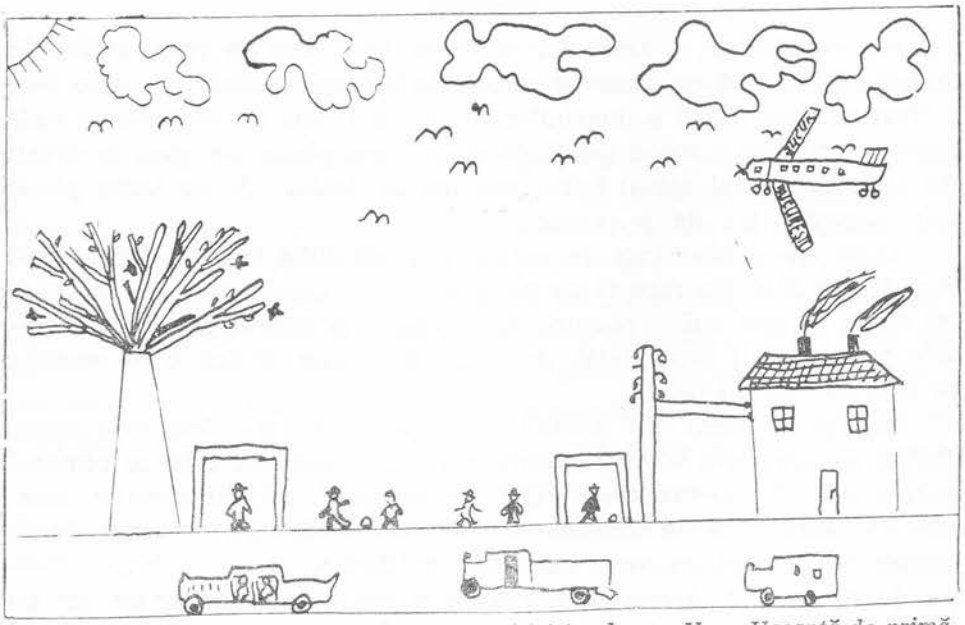

Fig. 11 *b. Studii asupra clișeelor și a compoziției în clasa a II-a. „Vacanță de primăvară".* Același, elev redă pe două frize în două planuri. Folosește rigla pentru baza frizei și la alte părți ale desenului.

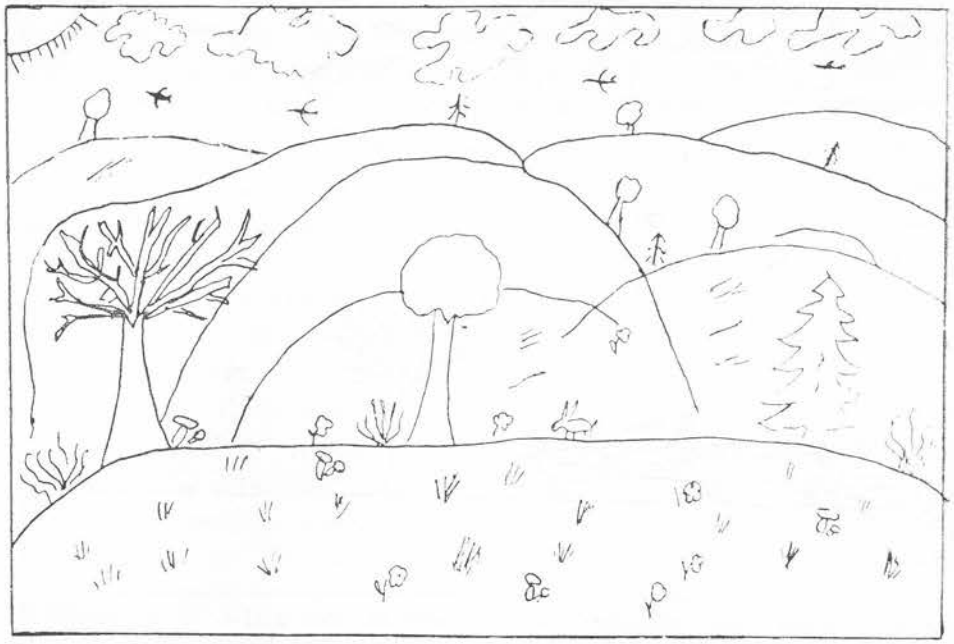

Fig. 11 c. *Studii asupra clișeelor și a compoziției în clasa a II-a „Vară".* Aici el redă ținutul deluros în adîncime. Aceleași elemente le înșiră însă pe o friză mai mlădioasă.

Figura 11, *d, e, f,* arată tot desenele unui copil de clasa a II-a. În desenul *Vara* redă un moment caracteristic inspirat dintr-o poezie care a fixat ordinea logică a imaginilor. În scena *Ploaie de vară* elevul redă furtuna, evocînd o scenă trăită de el, în care ploaia l-a găsit la prășit pe ogoarele satului așezat într-o regiune de dealuri. Scena *După ploaie* este sugerată tot de o poezie.

După cîteva observații în natură și explicațiile învățătorului, elevii din clasa a II-a din care făcea parte elevul al doilea, au știut să redea un desen pe mai multe planuri. Acest elev a progresat adîncind impresiile provocate de locul natal, de viața, de munca zilnică și de emoțiile pe care le-a stîrnit ploaia.

Are și el forme tip (clișee) pomii pe care vara desenează mere, florile, pe care le-a colorat diferit, greierii și oamenii care se remarcă prin mișcări foarte pronunțate (sub povara ploii, bucuria copiilor, secerătorii). Redă în toate desenele aceiași munți, dealuri, drumuri, cerul, soarele dar în mod creator, în combinații diferite.

În desenul 11, *d* este vară. Soarele strălucește cu putere pe cer, nu printr-o formă clișeu, ci cu raze puternice. În 11, *e,* nu este soare. Cerul e înnorat. Fulgerul țîșnește dintr-un nor închis. În 11, *f* vrea să arate

Fig. 11 *d. Studii asupra clişeelor şi a compoziţiei în clasa a II-a „Vara".* Alt elev tot din clasa a II-a redă pe mai multe planuri. Conţinutul de idei e sugerat de o poezie.

soarele aproape de orizont, înainte de a apune. Ne aflăm după amiaza, după ploaie. Desenează curcubeul care „bea apă din rîu", aşa după cum cred unii copii.

În desenele acestui copil, trăirile provocate de mediu şi îndrumate de învăţător au dat posibilitatea unei redări artistice. În desenele din seria întîi *a, b, c,* copilul redă o scenă inspirată dintr-o povestire. Mai redă o vacanţă de primăvară, aşa cum a trăit-o el, dar încă nu reuşeşte să compună independent, redă tot pe un şablon, cu ajutorul clişeelor, pomi desfrunziţi în desenele cu teme de vară şi ciuperci în cele cu teme de iarnă. Nu i-au fost trezite puterile de observare printr-o îndrumare justă. Nu are decît vagi reprezentări asupra naturii şi nu a învăţat un procedeu just de redare a imaginilor pe care le posedă.

Comparînd desenele a doi copii putem trage concluzia că instrucţia nu frînează manifestările spontane artistice ale unui copil, ci le stimulează punîndu-i la dispoziţie posibilităţile de redare.

În dezvoltarea deprinderilor de desenare apare la un moment dat opoziţia dintre dezvoltarea rapidă şi eruptivă a proceselor de cunoaştere (observaţia, reprezentări, imaginaţia, gîndirea) şi dezvoltarea lentă

Fig. 11 *e. Studii asupra clişeelor şi a compoziţiei în clasa a II-a. „Ploaie de vară".* Acelaşi elev redă în mod original momente trăite.

Fig. 11 *f. „După ploaie".* Continuă în alt desen, după o poezie, să redea atmosfera potrivită, puhoiul, curcubeul etc.

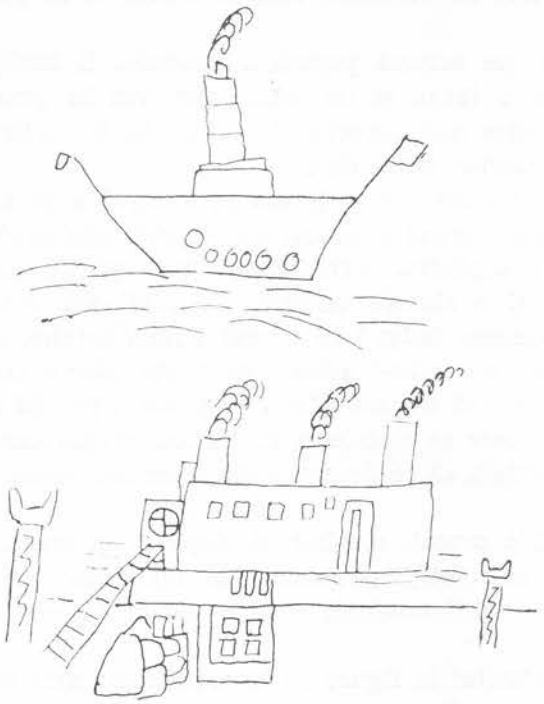

Fig. 12. *„Pe Dunăre", „În port".* Eleva redă fără clișee lucruri observate (cl. a II-a).

a capacităților de redare. Organizarea și însușirea unor noi procedee tehnice de desenare și activitate creatoare duc însă la un salt calitativ în posibilitățile de exprimare prin desen (de exemplu, fig. 12).

Omul în desenul copiilor

Omul este primul subiect în care copilul își începe activitatea de desenator. În general, la intrarea în școală copilul și-a format o formă tip pe care o repetă în orice desen. Chiar dacă o îmbunătățește rămîne încă mulți ani cu o formă primitivă dacă nu-l influențăm prin observare și educare.

În prima zi de școală, în clasa I se poate da ca temă desenarea unui copil care vine la școală cu geanta și cu niște flori în mînă. După aceste desene (fig. 13, a) putem constata gradul de dezvoltare al deprinderilor de desenare ale elevilor. Cerîndu-le să iscălească desenul depistăm pe cei care știu să scrie. Elevii vor executa desenul pe prima

pagină a caietului de dictando, care se folosește în perioada preabecedară la desen.

A doua zi, pe aceeași pagină a caietului îi învățăm să deseneze după observare o fetiță și un băiat care vin la școală, creînd astfel două forme grafice mai corecte, lăsînd loc în lucrările elevilor și pentru oamenii „frumoși" știuți de ei.

Învățarea figurilor noi o facem prin intuiție și analiză. Analizăm întîi fetița : capul, corpul îmbrăcat cu șorțuleț, picioarele. Analizăm apoi detaliile (capul), explicînd : ochii, nasul, gura, părul, fundița. Facem din nou o analiză și o sinteză verbală. Ce părți are corpul unei fetițe ? cum se poate desena fetița ? În scopul fixării intuim, analizăm și comparăm un băiat, punîndu-l alături de fetiță. Elevii constată că poartă bluză și pantaloni, că nu are părul lung, dar i se văd urechile. După o generalizare, în care se stabilește în comun părțile care compun corpul oricărui copil, cerem să se deseneze lîngă primul desen, tot un băiat sau o fetiță.

Învățătorul a promis elevilor că după ce ei termină, le va desena și el un băiat și o fetiță pe tablă (fig. 14). Acest desen, care nu mai poate fi copiat, va fi analizat. Prin el elevii își vor descoperi singuri greșelile.

Studiul prezentat la figura 13 b, arată rezultatul obținut prin acest procedeu de trei copii, cu capacitate și pregătire diferită la intrarea în școală, într-o comună de la țară. Desenele sînt executate în prima zi de școală. Desenul 1 din exemplul de la figura 13 *a* este primul desen al unui băiat care a umblat la grădiniță. Acest desen este un desen clișeu însușit în preșcolar. Figura 1 *a* de la 13 *b*, este al doilea desen, al aceluiași băiat, cel executat după lecția de îndrumare. Este cu totul deosebit și arată inteligența copilului desenator, care a prins imediat o formă nouă prin șorțul de uniformă pe care îl redă.

Acest desen este un pas înainte prin proporțiile corecte și siguranța cu care l-a executat.

Desenul 2 din figura 13 *a*, este un desen mediocru, aparținînd unui copil care a frecventat grădinița. El redă toate elementele corpului fără a avea proporții corecte. Desenul 2 *a*, de la figura 13 *b*, este mai mult o copie a celei anterioare, avînd îmbunătățiri doar la proporții și la executarea hainelor.

O mare diferență pozitivă găsim la desenele 3 și 3 *a*, executate de o elevă care n-a umblat la grădiniță și care era timidă în primele zile de școală. Aceste desene sînt de treapta a doua, cu forme în aparența lor relativă, dar dovedesc în al doilea desen un progres evident prin mărimea acestuia proporțiile corpului și adăugarea de amă-

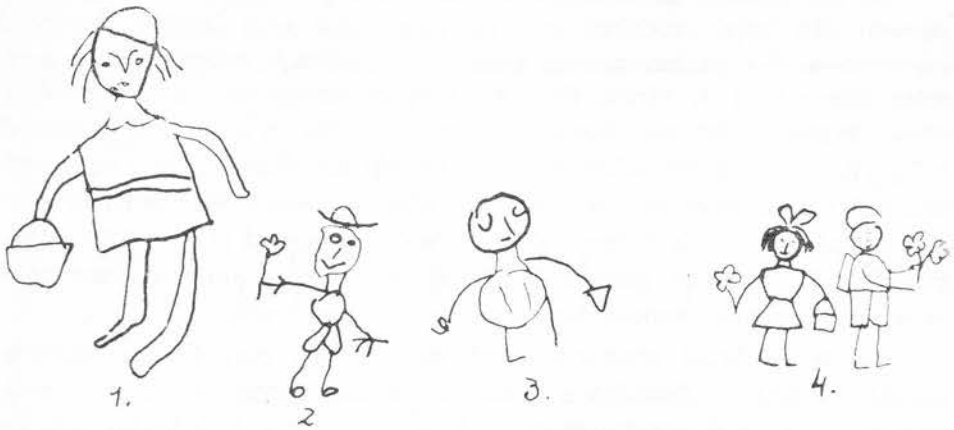

Fig. 13 *a „Cum vom merge la şcoală".* Sondaj în legătură cu stadiul de dezvoltare al deprinderilor de desenare a copiilor preşcolari la intrarea în şcoală.

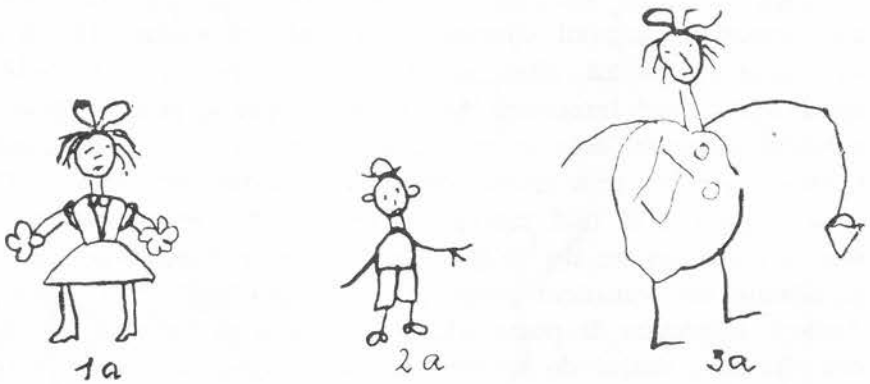

Fig. 13 *b. Studii în primele zile de şcoală (clasa I).* Executate după observarea atentă a modelului.

nunte ca : părul, fundiţa, nasturii. Chiar liniile de pe piept, care înseamnă ceva pentru desenatoare, se transformă într-un dreptunghi, probabil ghiozdanul în spate.

Astfel îndrumaţi, elevii vor desena zilnic (învăţînd semnele grafice) copiii şi oamenii dintr-o scenă dată, care vor avea poziţii şi mişcări diferite, după momentul pe care-l redau (v. lecţia *Desenul în perioada preabecedară).*

În general în clasa I omul va fi desenat văzut din faţă. La început membrele se pot desena cu o linie simplă pentru ca şi elevii mai puţin avansaţi să poată reda mişcarea lor. După ce braţele vor fi desenate cu linii duble, le îmbrăcăm. Vom fi atenţi, să nu se vadă braţul prin haină.

Să nu folosim în desenele explicative figuri tip prea schematice, oameni din bețe, crochiuri etc. pe care copii nu-i înțeleg. Începînd cu clasa a II-a putem desena omul dînd indicații referitoare la anumite diferențieri de vîrstă, prin arătarea diferenței de înălțime, îmbrăcăminte, preocupări specifice și reprezentarea din ce în ce mai expresivă a figurii omului (copil, adolescent, matur sau om vîrstnic), prin explicații diferențiate ca așezarea mai joasă a ochilor, a nasului și a gurii la copii și tot mai ridicată la dolescenți și maturi, precum și prin arătarea proporțiilor și mișcărilor, gesturi și atitudini diferite, cu ajutorul observației și al unor crochiuri simple, bazate pe această observație.

Legea corelației creșterii, după care părțile corpului au particularități proprii de dezvoltare, arată că de aici survin schimbările radicale ale înfățișării anatomice generale ale copilului și tînărului, sub influența condițiilor de viață care se exercită asupra lor (pînă la 25 de ani).

Deși prematur școlarul mic poate lua cunoștință de aceste legi ale proporției corpului omenesc, așa cum are cunoștință de cosmonautică și electronică, aflate pe căi care îi satisfac curiozitatea. Putem ajuta copiii dînd informații facultative despre o relativă proporție a corpului omenesc. Este o cerință a programei această diferențiere și o putem rezolva prin cîteva desene cu luarea proporțiilor fără să cerem copilului să facă măsurători ori de cîte ori va desena un om, sau să impunem un tip obligatoriu. Prin această informare va analiza și executa mai conștient proporțiile avînd un ghid pentru comparare. Această informare îl poate ajuta și la analiza unor opere de artă, dezvoltîndu-i simțul de sesizare al proporțiilor la desenul după natură etc.

Metoda de stabilire a proporțiilor corpului omenesc este de exemplu : „să se vadă de cîte ori înălțimea capului intră în înălțimea generală a corpului". Este stabilit că proporția de 7—8 capete este cea mai armonioasă pentru adulți. La copii, capul este mai mare, se cuprinde mai puțin în înălțimea totală a corpului. Noi luăm ca aproximație, la copilul mic, o proporție de 4 capete, apoi progresiv 5—6—7 capete, pe măsura în care copilul înaintează în vîrstă. La școlarul de 9—12 ani se ia proporția de 5—6 capete. La păpușă, 4—5 capete.

Potrivit înțelegerii copilului de clasa a III-a, care a învățat împărțirea în părți proporționale a unor mărimi, a unor linii etc., la aritmetică, în clasa a II-a, putem da o informare asupra proporțiilor corpului unui copil, măsurînd cu aproximație, de cîte ori capul intră

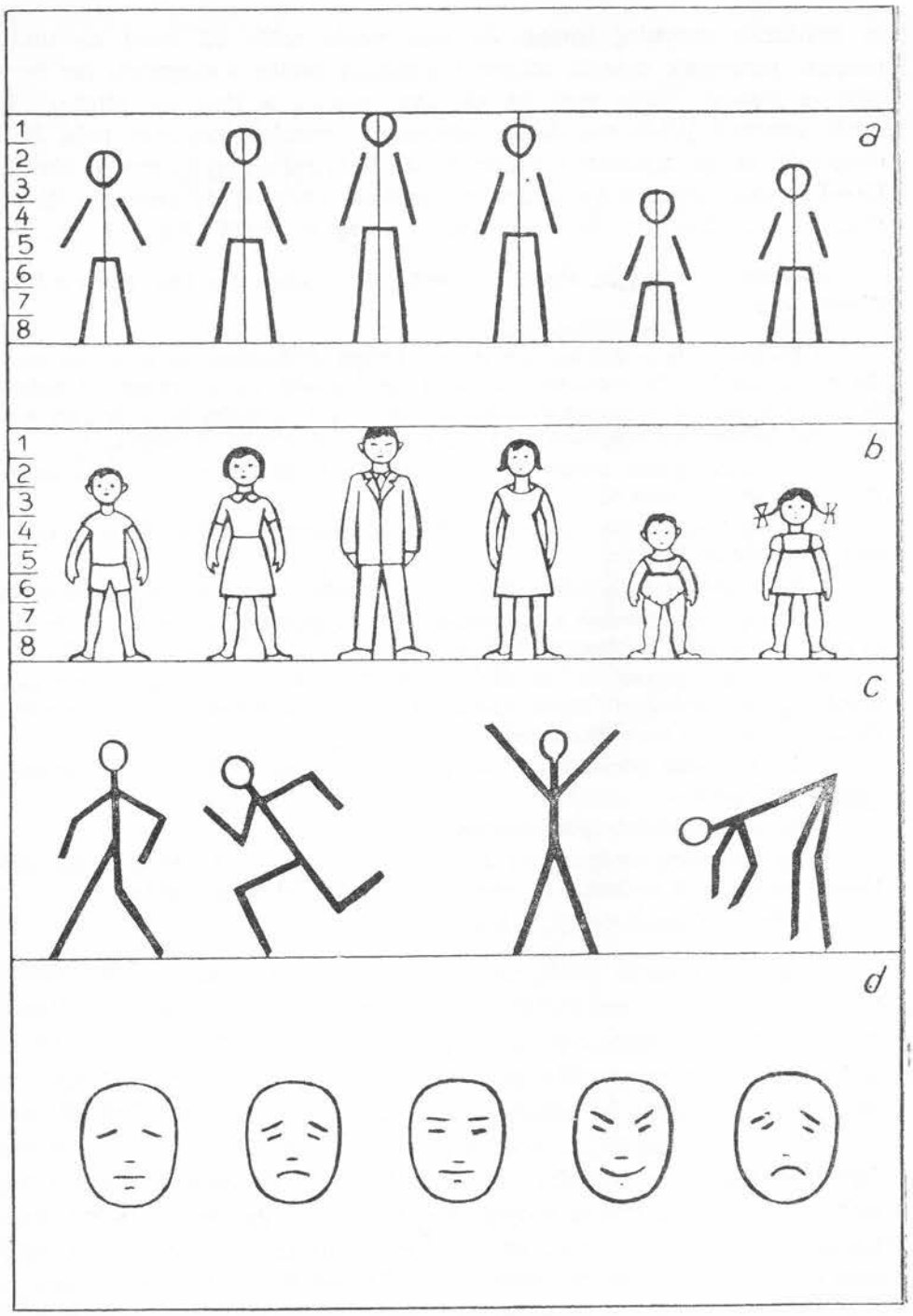

Fig. 14. *Crochiuri, a, b,* Proporţiile corpului omenesc pe vîrste. *c.* Mişcările corpului redate prin crochiuri din chibrituri şi monede. *d.* Diferenţieri expresive ale feţei care se pot reda în clasa I-a şi a IV-a.

în înălțimea corpului întreg. Se mai poate arăta că locul de unde pornesc picioarele este la mijlocul înălțimii totale a corpului, iar brațele se fixează puțin mai jos de cap, pentru a lăsa loc gîtului. Se arată concret, printr-un desen schematic crochiul executat prin linii drepte de acum cunoscut copiilor. Poate fi întrebuințat intens în clasele III—IV, cînd crochiul va schița și mișcările corpului în desenele libere (fig. 14 *c*). Crochiul îmbrăcat dă o imagine reală (fig. 14, *b*).

Informările, se pot da elevilor în lecția „Ionel văzut din față" (clasa a III-a trimestrul 4).

Lecția va avea următoarele faze :

1) Un desen de probă, în care cerem elevilor să deseneze un băiat, pe Ionel din clasă, îmbrăcat în uniformă, cu scopul de a stabili stadiul recent, al puterii de redare a elevilor și pentru o compunere ulterioară. Criticăm desenele care s-au redat sub formă de clișee, care nu arată nici o caracteristică de vîrstă.

2) Se anunță : vom observa împreună tot pe Ionel, pentru a-l putea desena mai corect, așa cum este el.

3) Observația. Părțile copilului. Stabilirea raportului dintre ele prin măsurare. Proporție de 6 capete.

4) Se pregătește foaia. Linia de simetrie a corpului împărțită în 6 părți egale.

5) Se ia forma generală a corpului cu degetul prin mișcări în aer. Se înscrie pe pagină cu degetul. Se observă simetria.

6) Pe baza observațiilor se schițează părțile componente : capul, trunchiul, membrele (prin crochiuri). Elevii lucrează paralel cu observația și cu demonstrația învățătorului, în toate fazele lecției.

7) Se desenează părul, ochii, nasul, gura, urechile. Se delimitează vestonul, pantalonii și ghetele.

8) Se conturează îmbrăcînd crochiul.

9) Se desenează amănuntele : gulerul, nasturii, mîna. Se șterg liniile ajutătoare. Elevii vor fi mulțumiți de felul în care au desenat pe colegul lor.

10) Nu se colorează (fig. 15, *a, b, c*).

După prima lecție continuăm cu exerciții, în care să se deosebească diversitatea proporțiilor. În desenele după natură ca *Păpușa* (fig. 16) și în desenele din memorie și imaginație, *Mama se plimbă cu fetița* respectăm proporțiile prin linia de simetrie împărțită după caz în 5, 8 și 4 părți. În continuare urmărim diversitatea fără să mai insistăm asupra împărțirii unei axe, ci prin comparare între înălțimea figurilor. Numai în anumite cazuri, unde avem de corectat lucrări mai slabe, procedăm la luarea proporțiilor sub formă de control. După desenarea statică, nu este greu să desenăm omul în mișcare, redînd aplecarea corpului și îndoirea membrelor. De acum elevii vor înțelege ce este un crochiu sau un desen schițat, care fixează mișcările caracteristice

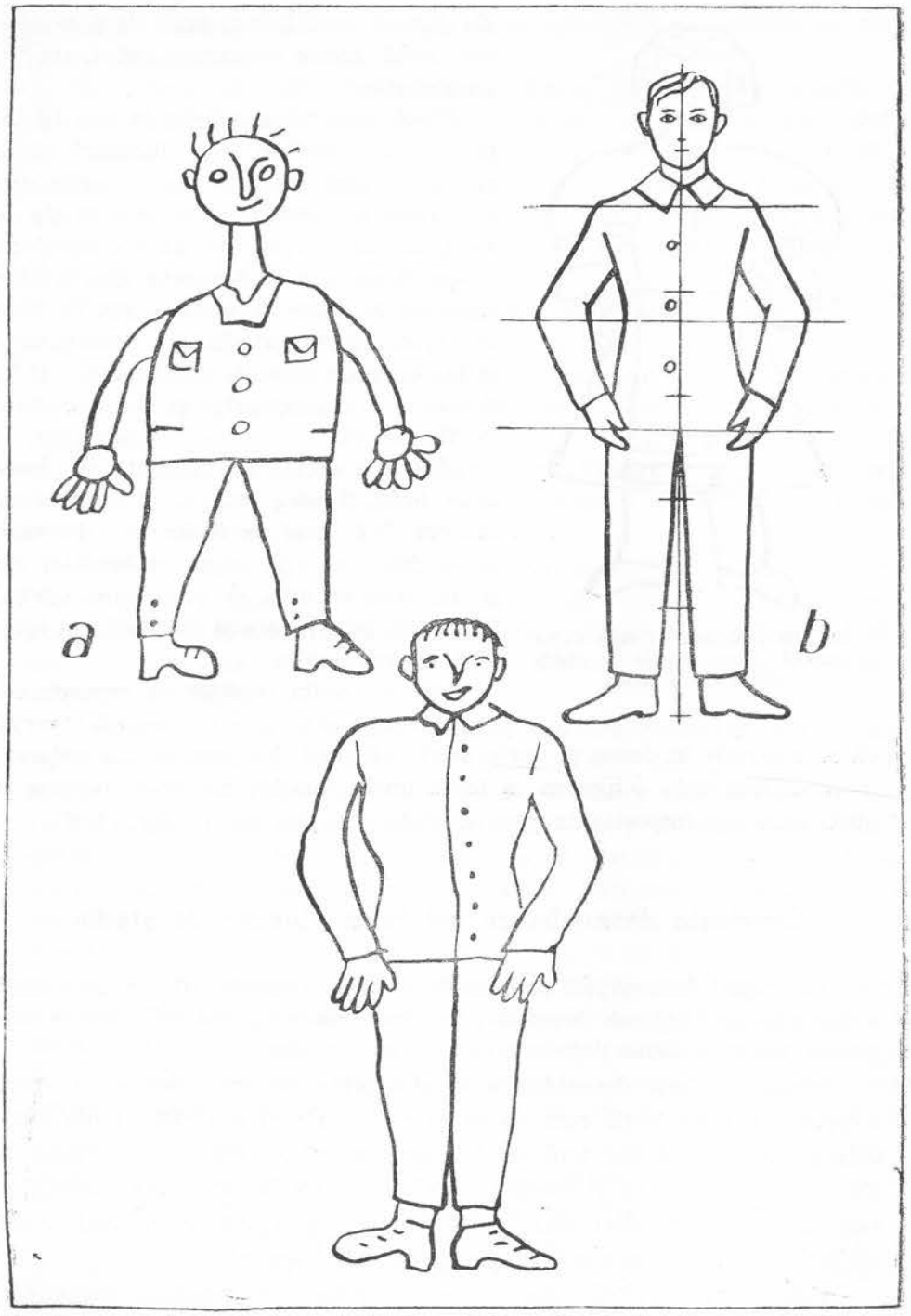

Fig. 15. *Lecția „Ionel văzut din față (clasa a III-a). S-a studiat desenarea pe baza proporțiilor corpului. a.* Desenul de probă al unui elev. *b.* Demonstrația învățătorului. *c.* Desenul îndrumat prin observația aceluiași elev. Și-a corectat proporțiile și forma. A rămas cu aceeași expresie redată cu alte elemente și aceeași dispoziție a degetelor mari.

Fig. 16. *„Păpușa". Desen după natură.* Executat de o elevă din clasa a III-a.

ale figurii, cu atît mai mult dacă se concretizează aceste noțiuni și printr-un joc cu chibrituri.

Elevii observă mișcările la om, în tablouri, la o statuie, apoi încearcă să le redea cu chibrituri și din monede sau cartonașe de mărimea monedelor de 5, 15 și 25 bani, care vor da crochiuri cu proporții de 6, 5, și 4 capete. Elevii schițează aceste figuri în caietele lor. Pe baza observațiilor obținute le vor folosi și consolida în exercițiile de antrenament și în desenele din imaginație și din memorie (v. fig. 14, *c*).

Întrucît copiii au tendință să deseneze profilul spre stînga, putem da ca subiect *Doi copii se întîlnesc,* în care stînd față în față, oferă observației un profil spre dreapta și unul spre stînga. Tot acum putem face și un stadiu al mișcării picioarelor în mers.

Se pot arăta copiilor pe reproduceri unele capete expresive pe care să observe că se pot reda în desen și unele stări sufletești. Nu vom studia redarea, ci le arătăm prin schițarea la tablă unele mișcări ale liniei ochilor și gurii, care dau impresia de veselie, tristețe, rușine etc. (v. fig. 14, *d*).

Corelația desenului cu celelalte obiecte de studiu

În scopul îmbogățirii cunoștințelor și al consolidării lor prin mai multe simțuri, legarea desenului de predarea altor materii devine necesară pentru a forma deprinderea de a reda o idee.

Ideea asocierii desenului altor discipline școlare pentru a spori interesul pentru lecții este veche. John Locke (1632—1704) considera desenul ca un bun mijloc pentru întipărirea mai durabilă a diferitelor cunoștințe și pentru exprimarea lor în mod mai concis și clar, desenul este deci util la fixarea cunoștințelor și un mijloc de control, cu prilejul căruia lacunele sînt imediat sesizate.

Exprimarea grafică are un rol însemnat în procesul pedagogic,

pentru că elevul are posibilitatea să-și manifeste activitatea și să-și fixeze cunoștințele.

Nu trebuie să confundăm corelația dintre desen și alte obiecte cu practici exagerate prin care să cerem elevilor să ilustreze orice lecție în clasă și acasă. În acest fel s-ar produce supraîncărcarea inutilă a elevilor, care dăunează muncii intelectuale și sănătății. Desenele în legătură cu alte materii servesc nu numai exprimarea prelucrării impresiilor, ci au și un rol didactic, acela de a da reprezentări clare, plastice, asupra noțiunilor predate.

Corelația dintre desen și alte obiecte are două funcții principale : desenul explicativ al învățătorului, care se realizează prin desenul la tablă în timpul povestirii, explicației sau al demonstrației și desenul de exprimare al copilului, ca reprezentare a unei idei obținute prin percepție-prelucrare.

Aceste forme mai pot fi : materialul didactic confecționat prin desen atît de învățător cît și de elevi ; desenul ilustrativ și din memorie, desene decupate etc.

Înțeles și predat cum trebuie, desenul explicativ ne dă un ajutor însemnat în predarea tuturor obiectelor de studii. Citirea, istoria, geografia etc. devin mai corecte, capătă o formă mai plăcută și sînt mai ușor înțelese cînd sînt însoțite și lămurite de desene explicative executate pe tablă.

Acest desen nu reclamă aptitudini artistice deosebite la învățător. Aici se schițează cu linii simple conturul sau schema obiectului. În procesul vorbirii apare ca o ilustrare a cuvintelor, deci nu e nevoie și nu se poate întrerupe povestirea pentru a se preocupa de detalii ale desenului. Cu ajutorul lui se dau imagini plastice, se concentrează atenția, se consolidează percepția, se ajută formarea limbajului elevilor prin imaginile care apar treptat în fața ochilor. Desenul explicativ înlesnește desfășurarea planului de expunere pe tablă a lecției, pe care-l poate înlocui. Poate înlocui și completa pînă la un punct insuficiența materialului didactic intuitiv. Pentru a obține un desen bun și clar să folosim creta colorată. Ea ajută la diferențierea liniilor, a caracteristicilor și place ochilor. O cerință importantă este ca desenul să redea caracteristicile obiectului, să aibă o putere de exprimare, dar să nu fie decît schematic, cu linii foarte simple, încît elevii să poată recunoaște imediat și să poată urmări fără efort conținutul lecției. La rîndul lor, și ei să știe exprima o idee sub această formă.

Prin puțină imaginație și deprindere, de multe ori reușim să facem pe tablă mici realizări de valoare intuitivă și pedagogică pe care le ștergem cu regret. Le copiem pe un carton și le păstrăm. Atunci

Fig. 17. *Desen explicativ pe tablă. Planul desenat în ordine logică a bucății de citire „Amintiri din vacanță"* (clasa I). 1. La serbarea pomului de iarnă. 2. La săniuș și la patinat. 3. În orașul copiilor.

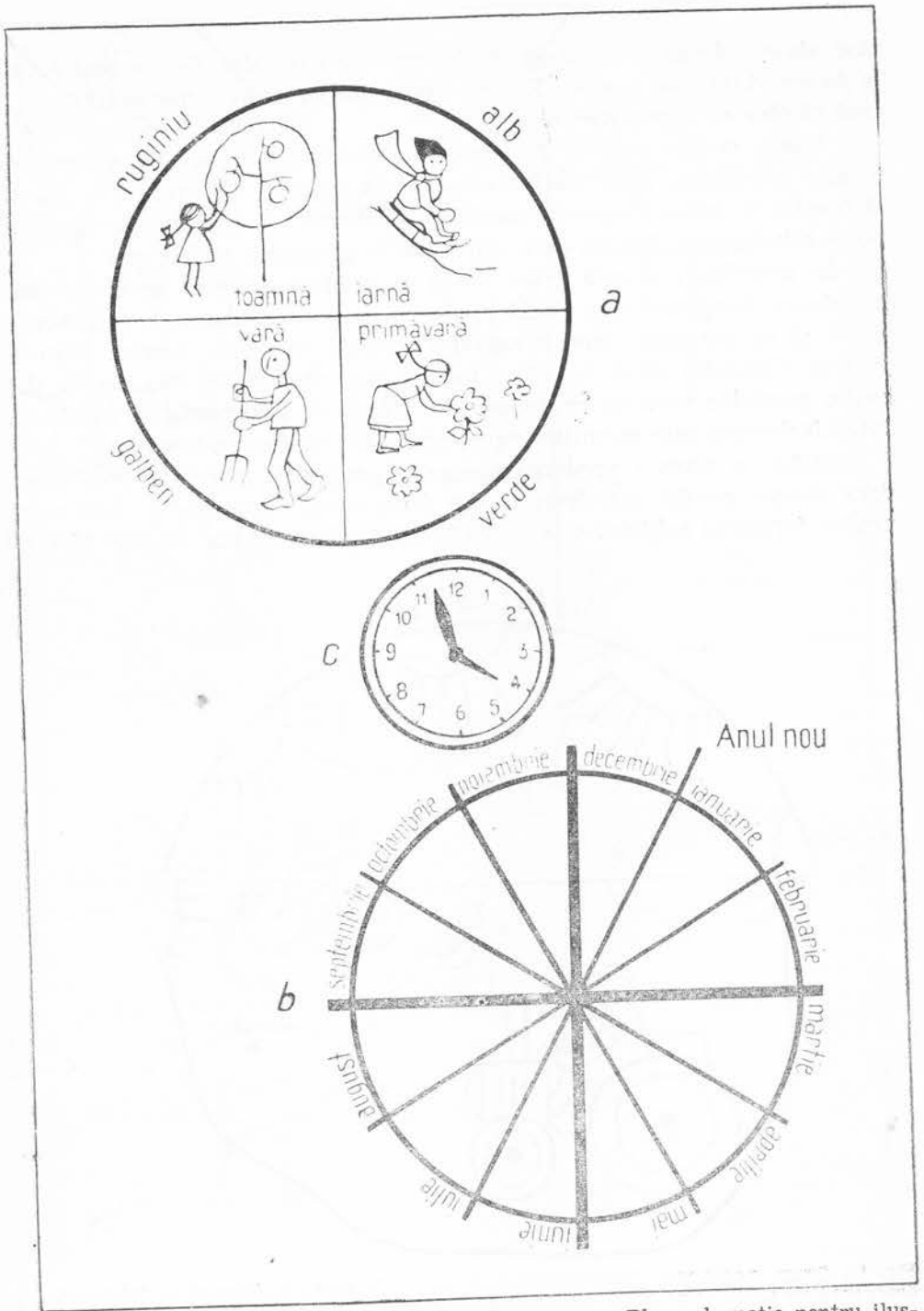

Fig. 18. *Reprezentarea pe cerc a noțiunilor de timp. a.* Plan schematic pentru ilustrarea anotimpurilor în legătură cu povestirea „Cele patru dorințe". (clasa I). Desen la tablă colorat. Se copiază de elevi. *b.* Calendar. *c.* Ceas. Elevii îl execută pe carton cu arătătoarele mobile.

cînd sîntem dinainte convinși că desenele noastre sînt de un real folos le facem direct pe carton. Ele vor avea forma unui material didactic, care rămîne în colecția școlii.

Aceste desene nu vor fi copiate de elevi. Elevii vor lucra creator în alte compoziții, chiar dacă nu vor copia modelul nostru. Ar fi păcat să înecăm în copieri repetate tendința de afirmare a copiilor. Se copiază unele scheme care fixează date științifice, la geografie, istorie etc.

În practică, corelația între desen și celelalte obiecte se realizează în măsura necesităților și problemelor pe care un pedagog bun le sesizează și le dezvoltă, prin imaginație proprie sau prin lucrări văzute la alții. Corelația oferă un cîmp larg pentru experiențe, are nevoie de multe procedee care se contopesc de obicei cu observația și intuirea, întrucît desenul este un mijloc excelent pentru realizarea intuiției.

Astfel, la clasa I predarea semnelor grafice în perioada preabecedară merge paralel cu desenul din imaginație, memorie și decorativ pentru formarea ochiului și a îndemînării grafice, (v. fig. 25, 26). Merge

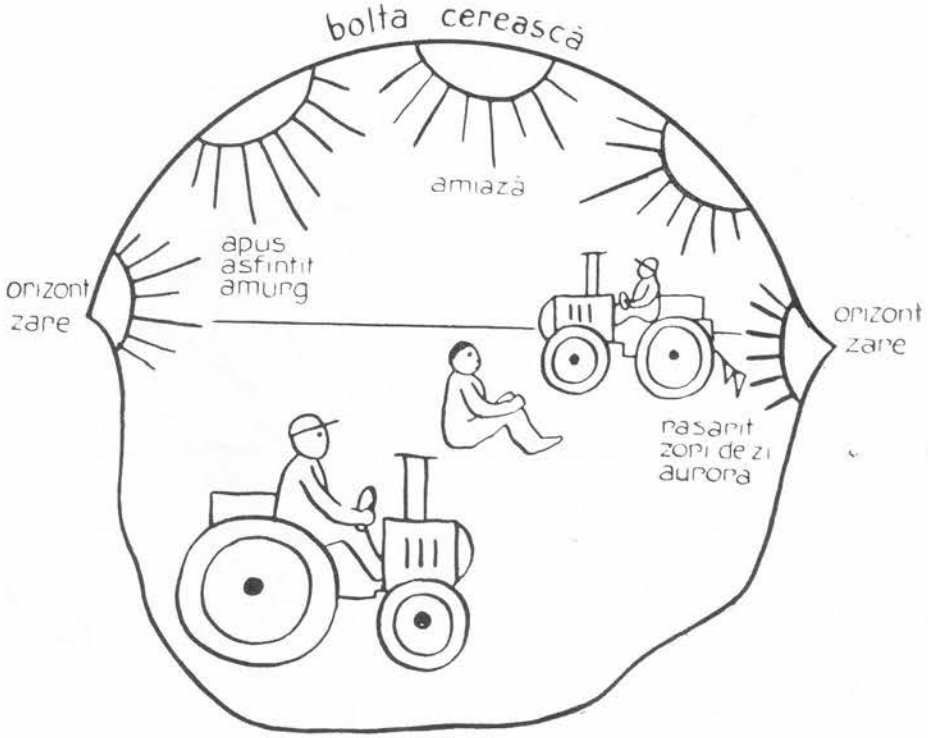

Fig. 19. *Desen explicativ. Planul povestirii „O zi"* la clasa I. Schemă și tablou. Se desenează pe tablă, succesiv și colorat. Se repetă în clasa a II-a la învățarea noțiunilor geografice.

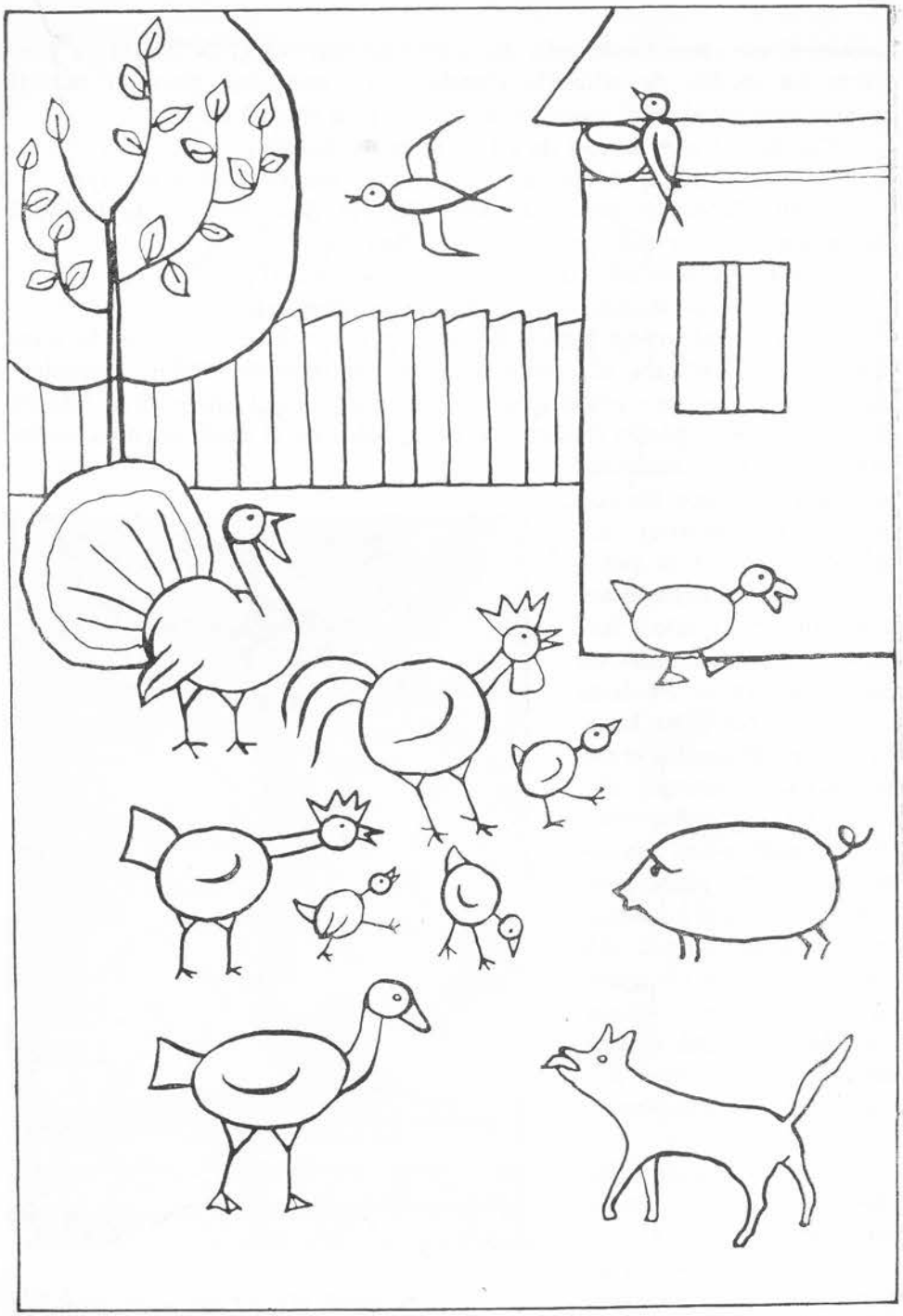

Fig. 20. *Planul desenat sub formă de tablou a buc. „Rîndunica"* (clasa I). Se poate da ca subiect de recapitulare la clasa I—II-a la desenul din memorie.

paralel și cu abecedarul, prin desenul ilustrativ, ca și la învățarea poeziilor. La lecțiile de citire la clasele I—IV scoaterea planului bucății se face mai rapid, mai plăcut și mai ușor prin planul desenat.

Conținutul unei bucăți de citire se poate desena :

— în ordine logică (fig. 17 — *Amintiri din vacanță,* clasa I) ;

— sub formă de plan schematic (fig. 18 *Anotimpurile,* în legătură cu bucata de citire *Cele patru dorințe,* clasa I) ;

— schemă ilustrată (fig. 19, bucata *O zi,* clasa I) ;

— sub formă de tablou (fig. 20, bucata *Rîndunica*).

Noțiunile abstracte legate de timp pun probleme dificile de concretizare și explicare la clasele mici. Se recurge la diferite ilustrări : un tren care merge cu douăsprezece vagoane ; mosul din a cărui mînecă ies douăsprezece păsări ; *Doisprezece frați aleargă* și altele nu prea multe.

Am încercat ilustrarea anului pe un cerc (fig. 18, *a, b.* Anotimpurile) împărțit și executat în patru culori. Anotimpurile le-am împărțit prin cîte trei arce. Am obținut lunile cu locul lor precis. Pe baza acestui cadran s-au învățat ușor : ceasul, orele, semestrul, trimestrul, durata anului școlar etc. Acest cadran are avantajul că redă ideea continuității. După toamnă vine mereu iarna. În clasa a II-a, pe un astfel de cerc se poate aranja calendarul naturii, al clasei etc., în care elevii notează prin desene evenimentele importante.

Se pot ilustra imagini plastice, ghicitori și anumite proverbe (fig. 21 — Pică pară mălăiață în gura lui Nătăfleață de graficiana Geta Brătescu).

Fig. 21. *Ilustrarea proverbelor. „Pică pară mălăiață în gura lui Nătăfleață"* de graficiana Geta Brătescu.

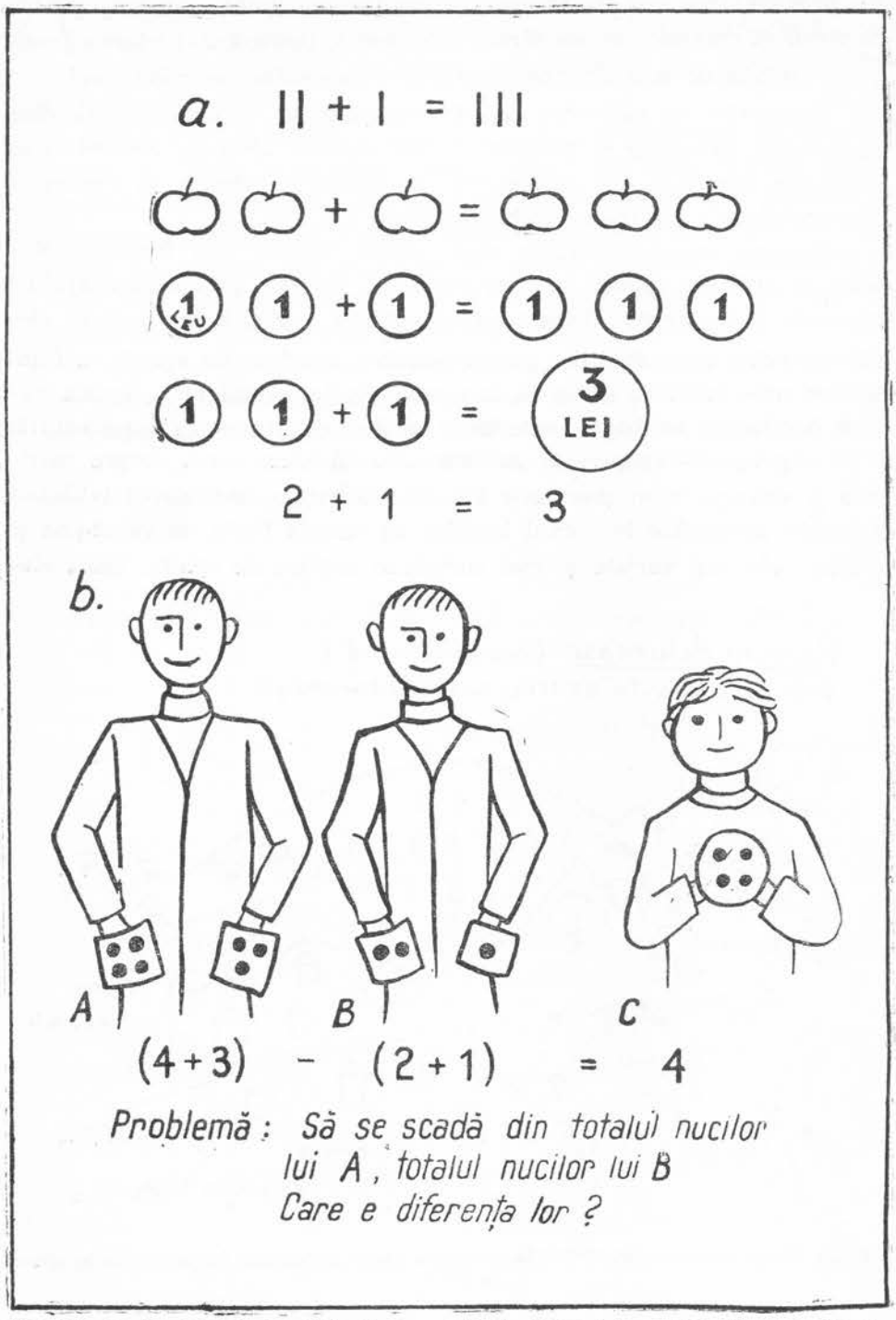

Fig. 22. *De la concret la abstract cu ajutorul desenului. a.* Primele exerciții în clasa I. *b.* Învățarea folosirii parantezei.

În prealabil ele se analizează în lecțiile de limba română, pentru ca elevii să cunoască sensul direct și figurat al proverbului (clasa a IV-a).

Corelația dă ocazii pentru exercitarea desenului din memorie.

Aritmetica și geometria ajută desenului în lămurirea noțiunilor de măsură, proporție și perspectivă, iar desenul ajută la concretizarea noțiunilor abstracte ale matematicii, la învățarea cifrelor, la reprezentarea mărimilor, ilustrarea problemelor etc. (fig. 22).

Redarea particularităților unei plante, animal sau fenomen studiate la științele naturii se face vizibil și intuitiv prin desen, ajutînd memoria și învățarea. Desenînd după natură o plantă, un animal, elevii observă forma, detaliile caracteristicilor, fiind astfel ajutați la înțelegerea unei lecții de botanică, sau zoologie. La rîndul lor, științele naturii furnizează un bogat material și modele de observare după natură.

La geografie singura prezentare care dă ideea clară despre mărimea și așezarea unui ținut este planul sau harta. Cînd elevul întîlnind denumiri geografice în cursul lecțiilor va cerceta harta, el va obține și stăpîni cele mai variate și mai complexe noțiuni de spațiu. Dacă ele-

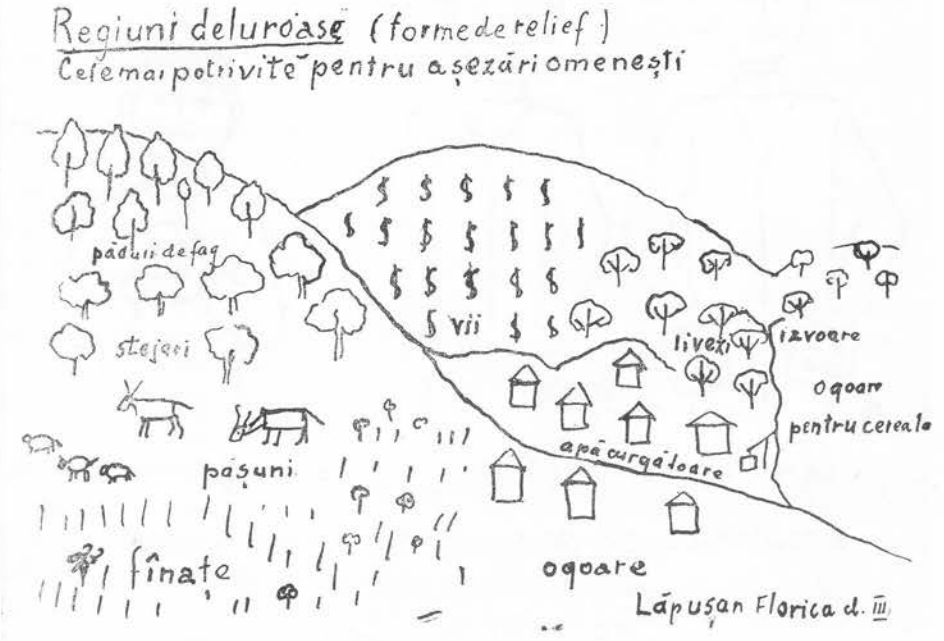

Fig. 23. *Desen răspuns din memorie după un desen explicativ la geografie în clasa a III-a.*

vul desenează singur harta, o colorează și va face însemnări desenate pe conturul ei, harta va primi viață și imaginația lui. Diferite forme de relief, particularități ale regiunilor geografice se pot intui prin desen (fig. 23).

Pentru a reprezenta o localitate unde s-a desfășurat un eveniment istoric, se poate întrebuința planul acelei localități, desenat dinainte, simplificat la maximum, dar în culori și ilustrat în felul hărților vechi (pădurea cu arbori etc.). Cînd aceste ilustrații sînt mobile (decupate), ele se pot deplasa sub ochii elevilor, pentru a ilustra desfășurarea unei lupte etc. Elevii pot executa și ei asemenea hărți, precum și desene legate de acest obiect, legende etc. (fig. 24).

Educația patriotică și morală furnizează momente importante pentru desenul din imaginație și înțelegerea unui tablou. În lecțiile de istorie, geografie, literatură și altele se pot folosi și operele de artă pentru fixarea cunoștințelor transmise. Ele dezvoltă, pe lîngă un interes vădit, cultura generală și estetică a elevilor.

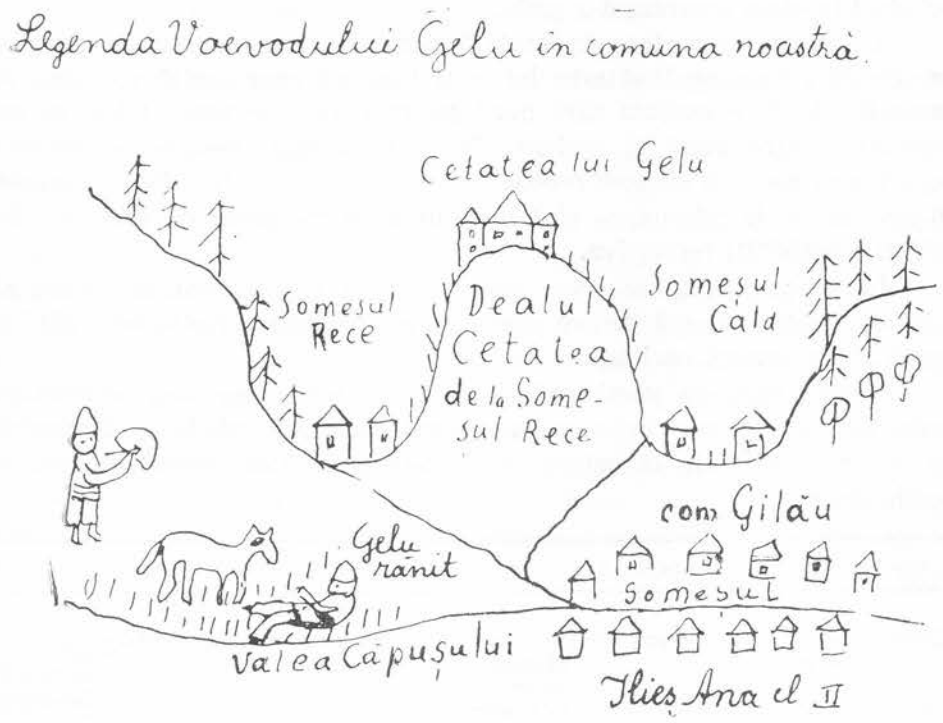

Fig. 24. *Legarea istoriei de locul natal.* Desen explicativ reprodus de elevi, (clasa a II-a).

Desenul în perioada preabecedară

(Lecție comună de desen și caligrafie)

În învățămîntul preșcolar se rezervă un loc important dezvoltării deprinderilor de desenare, creării spiritului de activitate și inițiativă posibilității de a măsura din ochi, spontaneității mișcărilor mîini, a degetelor și folosirea rechizitelor, formînd o temeinică pregătire a activităților plastice pentru intrarea în școală.

Experiența arată că dacă pentru unii copii trecerea la activitățile școlii, mai riguros organizate, se face fără greutate, trebuie să ținem seama de copiii la care rezultatele pot fi mediocre sau chiar slabe în noile activități : scrierea, citirea și aritmetica. Se impune o pregătire temeinică în vederea activităților din școală, a tuturor elevilor, indiferent de antecedentele lor.

La începutul anului școlar (la clasa I) se rezervă o perioadă zisă preabecedară, care pregătește elevii pentru citire și scriere, introducîndu-i în viața organizată a școlii.

Un factor important în această pregătire este desenul și deprinderile care însoțesc învățarea lui, activitate pe care copiii o cunosc la această vîrstă, o execută fără mari greutăți, deci se poate folosi ca un mediator între viață și scriere. Întrucît atenția elevilor la această epocă este slabă și obosesc repede, activitățile se planifică fără să umple o oră de 50 de minute, și sînt întrerupte de momente de relaxare, de diferite activități recreative.

În aceste condiții se poate intercala între alte materii, în fiecare zi cîte o jumătate de oră pentru desen, întrucît el este pivotul activităților grafice din această perioadă.

Pentru perioada preabecedară se va întocmi un orar special în care activitățile vor avea ordinea următoare, rezervîndu-se desenului și scrierii orele de la mijloc, cu intercalarea unei activități scurte, odihnitoare.

Ora I		Ora II		Ora III	Ora IV	
Citire	Aritmetică	Desen	Muzica jocuri aritmetice	Scriere	Citire	Alte activități Educație fizică L. manu

Practica arată că în perioada preabecedară e bine să se folosească la desen un caiet de dictando cu 20 de file. Dacă elevul este obligat să facă primele exerciţii pe caiete cu pătrăţele, avînd la îndemînă spaţii înguste, îşi frînează prea mult mişcările. Pierde din spontaneitate şi din îndrăzneală. Caietele tip pentru scriere îi dau probleme prin liniatura lor. În caietele fără linii elevii nu ştiu să dozeze corect mişcările ritmice pe care le cere viitoarea scriere. Găsim potrivită întrebuinţarea caietului de dictando pentru evitarea acestor greutăţi şi nu caietul cu pătrăţele. În acest caiet se reiau toate exerciţiile importante care se fac în grădiniţele de copii de la 3 la 7 ani, în ordine progresivă, pentru dezvoltarea deprinderilor de desen. Exerciţiile se adaptează învăţării semnelor grafice.

Pe pagina stîngă se desenează scenele din care se scoate elementul grafic. Se exersează semnul grafic şi se desenează obiecte care conţin acest element (prune la oval, mere, struguri la cerc etc.). Pe pagina dreaptă se fac exerciţiile în care se aplică semnul, legarea semnelor şi exerciţii decorative, deci exerciţiile de antrenament cerute de programă. Pentru a nu obosi elevii cu desenarea în rînduri lungi, se împarte în două, printr-o verticală, pagina din partea dreaptă a caietului, — (pagina cu exerciţiile va fi împărţită în două). Pe prima jumătate a rîndului se va desena în clasă, iar pe rest copilul îşi va face temele date acasă.

La fel putem împărţi şi caietul tip, la scriere, în această perioadă de adaptare.

Tendinţa pedagogiei noi în legătură cu modernizarea scrierii este ca scrierea să devină mai puţin aplecată sau chiar de loc, deci în perioada preabecedară nu trebuie să-i obişnuim cu aplecarea caietelor de dictando, care sînt caiete de desen. Controlul poziţiei drepte a caietului va fi o preocupare permanentă. Tot aşa felul în care ţine creionul şi apăsarea lui prin controlul zilnic al contra-paginii. Pe dosul paginii nu trebuie să apară urmele de apăsare.

Exprimarea grafică însuşită în preşcolar este desenul, deci la scriere este bine să plecăm de la cunoscut, prin desen. Această perioadă este trecerea de la activitatea de joc şi povestiri a copilului, la muncă organizată şi susţinută. Desenul este o activitate îndrăgită de copil şi deci prin desen îl apropiem uşor de şcoală.

În această perioadă desenul strict schematic, este un mijloc de redare a unor scene care ne ajută la concretizarea semnelor grafice. Prin unirea semnelor grafice în aplicaţii şi desene decorative, desenul familiarizează copilul cu îmbinări tot mai complicate.

În general se procedează astfel : se povestește, apoi elevii desenează îndrumați verbal, o scenă în care se pune în evidență semnul grafic (un copil pescuiește cu undița, altul și-a rupt piciorul, stă rezemat în cîrjă etc.).

Scenele de la care se pornește, povestite și desenate de elevi, formează elemente importante atît în exprimarea artistică, plastică, cît și în scriere. Primele lecții în această activitate sînt de desen și nu de scriere.

Scenele povestite pe care le dăm ca model și pe care le găsim în practica multor învățători, începînd cu prima lecție, *Ploaia* — sau altele găsite de învățător în legătură cu învățarea semnelor grafice, vor fi desenate imediat după povestire, de către elevi, înainte de a se trece la scoaterea semnelor grafice. Astfel se realizează primele desene din imaginație și memorie cerute de programă, ale căror subiecte vor fi sugerate în povestirile noastre. După ce elevii au desenat scena pe caietele lor, intervenim și noi cu unele desene explicative la tablă sau planșe desenate de învățător și cu ilustrațiile din abecedar pentru ilustrarea corectă a povestirii și a elementelor pe care le predăm. Aceste desene nu se copiază de către elevi. Se analizează felul în care învățătorul a redat scena și semnul grafic.

Se redă pe tablă un singur semn desenat. Semnul să fie mare, vizibil și colorat. Elevii copiază semnul. Prin discuțiile obișnuite în astfel de lecții, se fixează semnul prin diferite activități cu ață, sîrmă colorată, bețișoare, modelaj etc. Se mai desenează semnul tot pe pagina din stînga, 2—3 jumătăți de rînduri. În ora de scriere se fac exerciții de desenare a semnului de legare a lui cu același semn sau asociat cu alte semne etc. Tot acum se aplică în șiruri decorative simple și în exerciții de antrenament : colțișori de șervețele, șorțuleț etc., desenarea merelor, mărgele etc. Atît modelul învățătorului, cît și desenele copiilor vor fi executate cu cretă și creioane colorate. Numai după aceste exerciții vom trece la scrierea propriu-zisă pe caiete tip, în măsura în care ele vor fi însușite prin desen.

Un exemplu detaliat al acestei activități. În lecția *Omul*, în desenul copiilor s-au arătat preocupările primelor două zile de școală la desen. S-au desenat copii care vin la școală, pe prima pagină a caietului de dictando. Acum, într-o discuție arătăm că școlarul vine regulat la școală, și pe ploaie și pe frig. Se îmbracă cu palton sau pelerină (pălărie, haine protectoare după obiceiul locului). Cerem copiilor să deseneze un copil îmbrăcat de ploaie, apoi învățătorul desenează pe

tablă un copil cu pelerină și povestește : cînd copilul a plecat de acasă era îmbrăcat. Pe drum a început să picure (desenează puncte) apoi a plouat de-a binelea (desenează linii verticale scurte, care arată ploaia, în jurul feței. Se analizează. De unde vine ploaia ? (De sus, din nori). Cum cade ea, în ce direcție ? (De sus în jos). Se fac mișcări care arată picăturile și alte mișcări scurte din încheietura pumnilor, imitînd liniile verticale. Cîțiva copii vor desena pe tablă cum plouă. Se precizează : picăturile sînt niște puncte, iar faptul că plouă se arată cu niște *liniuțe trase de sus în jos.* Se desenează (se aleg) și colorează semnele, punctul și linia verticală (în picioare) (fig. 25).

După un moment recreativ se intuiește linia în picioare : cu creionul, bețișoare și obiecte din clasă și dinafară (stîlpi ș.a.), apoi trecem la scrierea lor prin desen. Se arată tehnica desenării punctului (urma lăsată de creion). Se desenează linii de sus în jos în spațiul dintre două rînduri al caietului de dictando. Întîi se vor face la întîmplare, apoi se cere ca elevii să le facă astfel ca distanța dintre ele să fie egală cu distanța dintre linii pentru a se forma pătrățele egale. Aceste exerciții se fac pe o jumătate de rînd, iar restul se completează acasă. Spațiul dintre două linii pe care copiii se obișnuiesc repede să-l împartă în pătrățele egale prin linii la aceeași distanță se va folosi des în lecțiile următoare, în exercițiile de antrenament și în desenul decorativ. De aici vine avantajul caietului de dictando, care ușurează mult munca de construire a rețelelor necesare unor desene, în special a celor decorative. Împărțirea se execută cu creionul obișnuit.

În ora de scriere, pe pagina a treia elevii vor face cîteva exerciții pentru elasticitatea mîinii, primele exerciții de antrenament începînd de la cele dintîi mișcări grafice ale copiilor de 3 ani :

1) Vor trage trei linii orizontale, urmărind linia caietului de la un capăt la altul (mișcare din umăr).

2) Lasă două spații (intervale dintre linii) goale, apoi scriu un rînd de puncte pe linia următoare, la distanță egală, măsurată cu un deget al copiilor (mișcarea din încheietura pumnilor, ridicînd și coborînd mîna).

3) Lasă două spații goale, vor trage linii verticale de sus în jos peste trei spații, la distanță de un deget între linii. Cîte trei, apoi iar trei, lăsînd între grupe distanță de două degete (mișcări largi ale degetelor).

4) După 2 rînduri goale vor scrie un rînd întreg de liniuțe de sus în jos, pe un singur spațiu, la distanțe egale (mișcări fine ale degetelor). Se lasă cîte două spații goale pentru ca elevii să se poată orienta mai bine în caietul tip la scriere.

5) Vor desena din nou grupe de cîte trei linii verticale, peste două spații, cu creioane colorate diferit. Ultimul rînd să formeze totdeauna un șir decorativ.

Între cele cinci activități se pot intercala exerciții de recreație, gimnastică sau cînt, de cîte un minut. Acasă vor completa rîndurile rămase pe jumătate goale.

Astfel vom proceda la predarea semnelor grafice, în cele două ore de desen și scriere, legînd aceste două activități. Exercițiile pregătitoare pe care le dăm aici pot fi valabile pentru oricare scriere. Ajută în mod

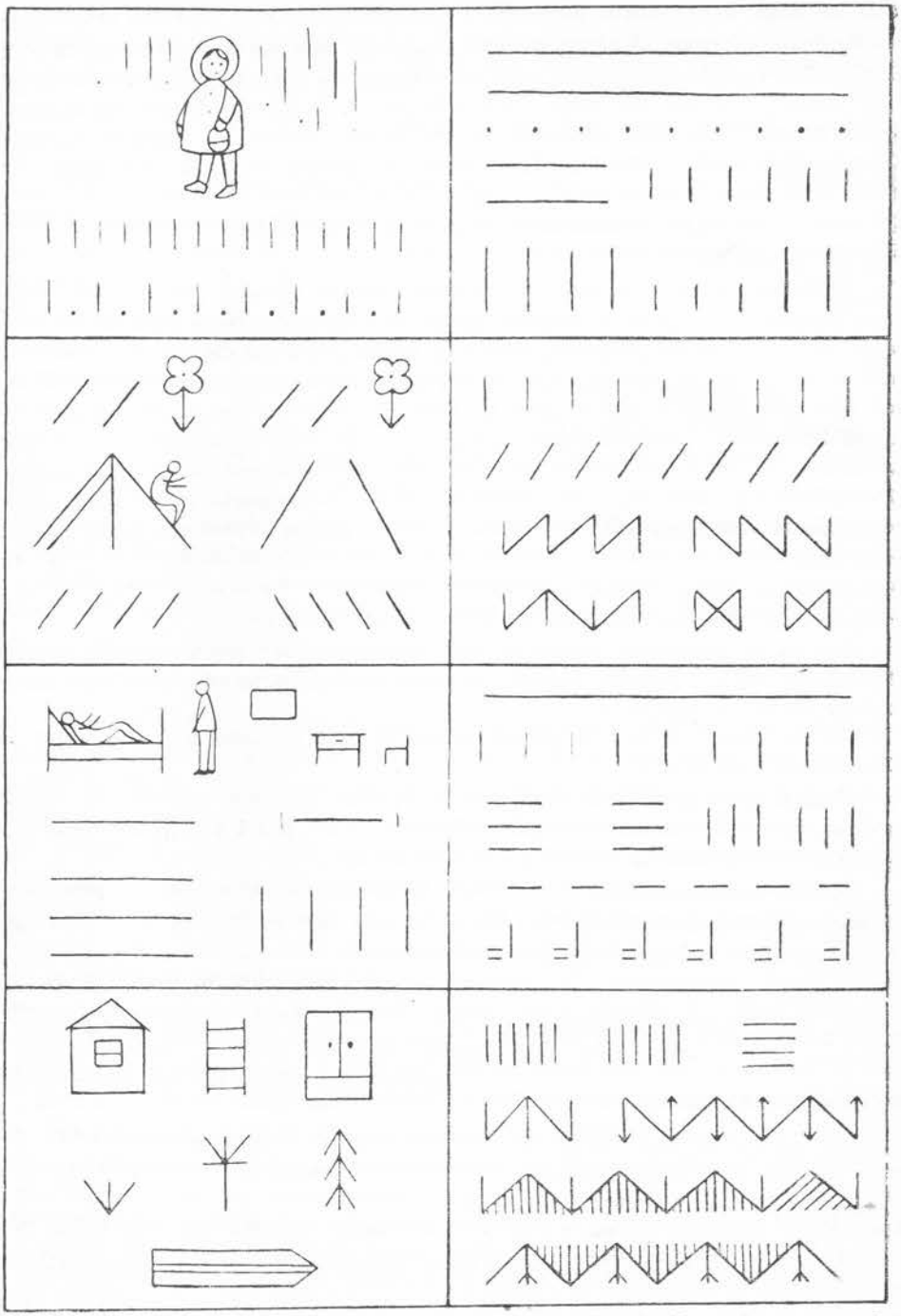

Fig. 25. *Activitatea primei săptămîni în perioada preabecedară. Predarea semnelor grafice şi exerciţii de antrenament.*

special însușirea scrierii rapide, începînd din clasa I, chiar la 6 ani. Scrierea va deveni o activitate ușoară și plăcută, ajutată fiind de aceste exerciții.

Din ciclul liniilor drepte în prima săptămînă mai predăm linia înclinată și cea culcată (orizontală).

În prima lecție, vorbim despre foloasele pe care le aduce ploaia. După ploaie cresc iarba și florile (de jos în sus). Vîntul apleacă floricelele plăpînde de iarbă. În parcurile cu iarbă și flori copiii se dau pe tobogane. Iarna coborîm cu săniuța pe pîrtia de zăpadă. În desenul model al învățătorului iarba va fi înclinată spre dreapta, iar toboganul spre stînga.

Linia orizontală. Scena cu copilul bolnav la pat, care e vizitat de un coleg, va fi desenată după povestire. Aici liniile sînt așezate în diferite poziții (patul, masa, scaunul etc.).

Pentru a învăța desenarea liniei orizontale, elevii vor urmări cu degetul, creionul culcat, liniile caietului, marginile caietului paralele cu marginea băncii etc. În nici un caz nu ne vom grăbi să trecem la alte noțiuni înainte de a consolida cunoștințele și deprinderile obținute pînă acum. Exercițiile din această săptămînă se pot vedea în figura 25. Liniile aplecate spre dreapta se desenează și se scriu totdeauna de jos în sus, iar cele verticale de sus în jos, ca și cele aplecate spre stînga tot de sus în jos. Atunci cînd vor învăța semnul înmulțirii, elevii vor porni de jos cu linia aplecată spre dreapta, apoi vor trage cealaltă linie începînd de sus.

Tot în această săptămînă se poate învăța și hașurarea, care ajută mișcările mîinii, dezvoltă mușchii mici și mișcările fine ale degetelor. Să nu se exagereze această activitate. Se pot hașura mici suprafețe obținute prin unirea liniilor la desenul decorativ.

Aceasta să se facă nu numai prin linii oblice, ci și în scris vertical, orizontal sau circular, după forma obiectului. Nu este bine să cerem copilului hașurarea unui măr cu linii oblice, deoarece acesta nu este o suprafață plană. Îl va hașura colorînd mărul cu mișcări circulare, cu ceracolor sau cu creion colorat.

După astfel de exerciții copii au cîștigat prin desen deprinderi de orientare în munca din școală, în desfășurarea lecțiilor, în folosirea caietelor și a rechizitelor. Au cîștigat avînt, încredere în școală și în puterile lor. Mîna și ochiul s-au obișnuit cu rînduiala liniilor și spațiilor din caiete. În aceste condiții ei vor lucra ușor și cu mare plăcere în lecțiile următoare, mai grele prin cerințele lor, și anume legarea elementelor între ele.

Pornind de la viața de toate zilele, prin apropierea de copil a denumirii elementelor grafice reușim să excludem o rămînere în urmă la desen și la scriere.

Mai găsim și astăzi în toate lucrările, în metodici, programe, denumirile elementelor grafice, ca : za, baston, bici, legate de noțiuni necunoscute de copii. Mai mult, se menține prin intuiții complicate și prin explicații inutile, o denumire ca : „un bastonaș întors spre dreapta, în jos", pentru un cîrlig sau cîrligul undiței.

Vom mai învăța deci, în lecțiile pe care le vom preda în următoarele două săptămîni (fig. 26), semnele :

a) Bastonul, care e un obiect demodat, nu se mai folosește decît în sens de cîrjă, necesar pentru a se sprijini în el un bolnav. În unele regiuni îl poartă încă bătrînii, care îl numesc tot cîrjă, sau toiag. Deci semnul va purta una din numiri, după caz, dar e necesar să fie cunoscute toate, după sensul lor și pentru îmbogățirea vocabularului.

b) cîrligul sau undița.

c) Zaua nu prea are corespondent în reprezentările copilului în schimb șarpele îi stîrnește curiozitatea și imaginația, îi lărgește cunoștințele despre natură. El învață că dintr-o linie dreaptă, prin mlădiere obținem o linie șerpuită. Mai tîrziu ca înțelege expresiile : „un rîu șerpuitor", „un drum în serpentină" etc., deci denumirea de șarpe este mai firească decît obișnuita za. Desenului șarpelui îi putem da diferite forme : șarpe cu coada înnodată, pui de șarpe (întrebuințat la litera *z*, la cifra 7 etc.) și șarpele uriaș de la un circ (la litera *V* mare de mînă).

d) Oul spart și oul pentru ovale.

e) Ochiul de la împletitura bunicii, care poate fi scurt sau lung (de la *literele e, l, b* de mînă).

f) Mai putem adăuga funia pompierului, care este o variantă a ochiului la literele *j* și *f* și înlocuiește denumirea depășită de bici.

E firesc ca ele să fie învățate în ordinea în care sînt înșirate. Pentru aceasta se procedează ca și la lecțiile din prima săptămînă.

a) De exemplu : la predarea bastonului, povestim despre un copil rău care s-a urcat în pom să strice cuibul unei păsărele. Casa lor era așezată într-o grădină frumoasă cu pomi, împrejmuită cu gard. El a adus o scară pe care s-a urcat în pom. O creangă s-a rupt. Copilul a căzut. Și-a rupt piciorul. A trebuit să umble sprijinit în cîrjă (baston). Extensiunea povestirii cu casa, pomii, scara și gardul servește la o recapitulare a celor învățate despre liniile drepte și aplicarea lor. Elementul nou îl formează bastonul.

b) Undița o predăm după o scurtă ieșire din clasă, atunci cînd avem în apropiere un rîu, o gîrlă, un lac. Pregătim cîteva undițe din bețe, ață și cîrlige din ace de gămălie. În drum vom căuta muște, insecte, rîme pentru momeală. După ce undițele au trecut pe la toți copiii, bineînțeles fără rezultat, ne întoarcem în clasă, unde elevii vor desena imediat, fiind nerăbdători, scena *Un copil pescuiește*. Cînd nu avem o apă pescuim printr-un joc ajutat de imaginație în spațiul dintre două rînduri de bănci, care va fi rîul.

c) Povestim copiilor, apoi cerem să deseneze scena următoare : e vară, Ionel e luat de tatăl său la strînsul fînului. Iată-i alături, cu furcile pe umăr. Lîngă o piatră expusă la soare găsesc un cuib de șerpi. Șarpele și-a depus aici ouăle. Acum au ieșit doi pui. Șarpele și mama șerpilor îi apără. Șerpii au forma unor

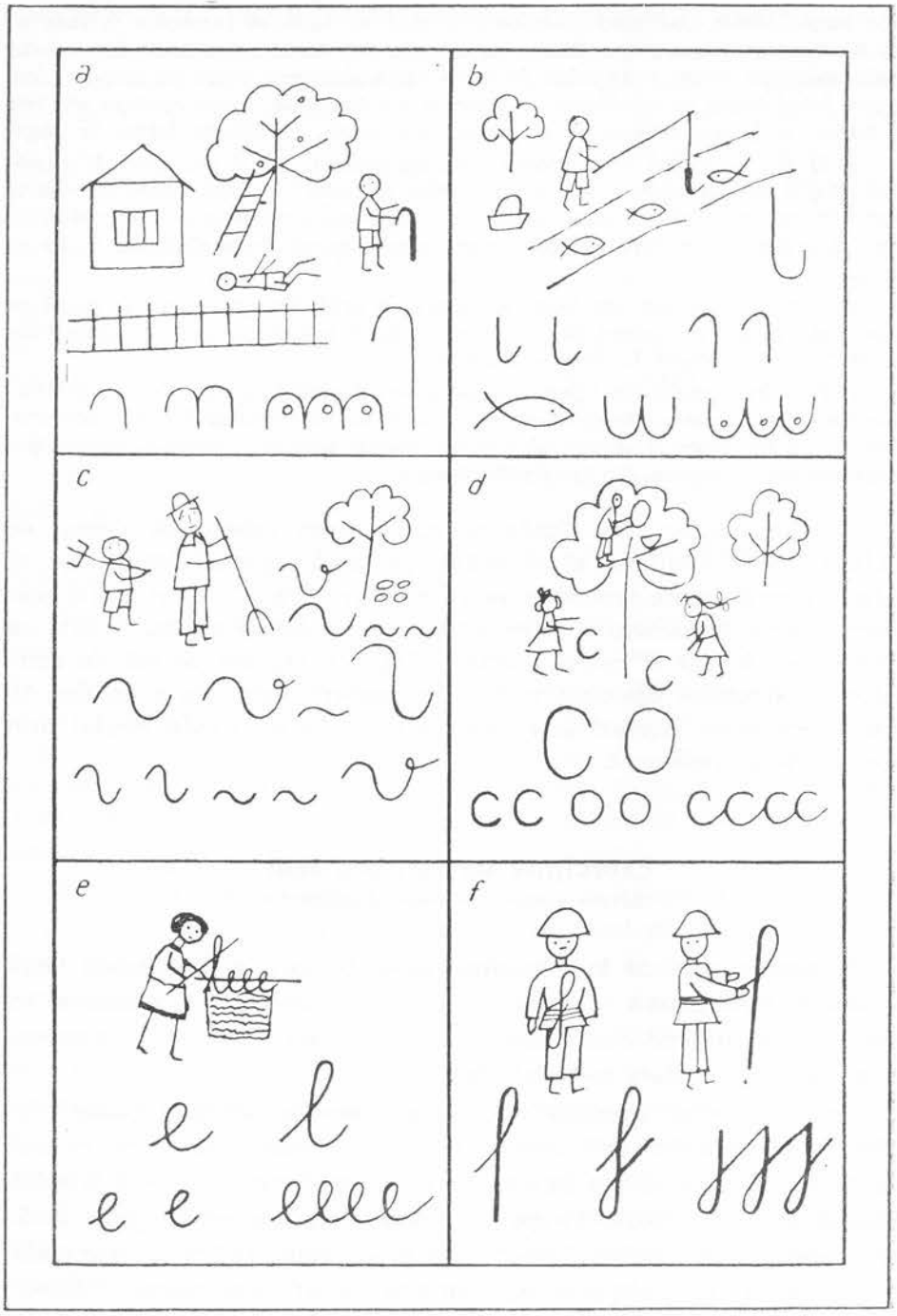

Fig. 26. *Scene în predarea unor semne grafice.*

bețe lungi, drepte, dar cînd înaintează și cînd se agită se încovoaie și stau cu capul ridicat pentru a mușca. Mama șerpilor era atît de enervată, încît și-a înnodat coada asemenea literei *v* de mînă. În țările calde sînt șerpi uriași pe care-i vedem la circ luînd forme asemănătoare cu semnele din figura 26. Acum scoatem semnele în număr de patru. Acestea se modelează din sîrmă, în diferite forme de șerpi.

d) O altă scenă din care scoatem semnele poate fi oul și oul spart. E primăvară. Copiii sînt în pădure, în excursie. Stau pe iarbă și ascultă cîntecul păsărelelor. Un copil observă un cuib. Se urcă în copac, scoate ouăle și le arată celorlalți copii. A scăpat un ou. Oul s-a spart, dar numai o parte, coaja rămînînd în formă de *c*.

e) Bunica împletește un fular. A scăpat un ochi. Nu vede bine. O roagă pe Lenuța să-l prindă pe andrea. Ea vede multe ochiuri înșirate pe andrea, legate între ele. Ridică ochiul scăpat. Un ochi se lungește.

f) Pompierii poartă funii pentru a salva pe cei rămași în casă. Lăsăm să deseneze elevii. În fiecare lecție, oricît de scurtă ar fi ea, nu uităm să facem și educație. Corelația dintre desen și scriere dă conținut acestei perioade, făcînd și primul pas în introducerea desenului din imaginație și memorie.

În timul celor trei săptămîni nu părăsim caietul de desen, de dictando. Vom continua să desenăm, pe lîngă legarea elementelor, și obiecte asemănătoare semnelor, pe care le-am învățat. Astfel se folosesc exerciții de antrenament și frize decorative din aceste semne. O dată cu ovalul vom învăța și cercul, inelul, mărgelele înșirate pe ață, în ciorchine de strugure, desenate izolat, sau nasturi, bani, roata carului, în șiruri decorative. Această activitate continuă în tot cursul anului prin exerciții de antrenament.

Exercițiile de antrenament

(Lecție comună de desen și caligrafie)

Programa prevede la începutul orelor în care se desfășoară lecții de desen după nautră decorativ sau din imaginație și memorie, ca elevii să execute pe caiete sau la tablă diferite exerciții de antrenament, care nu vor dura mai mult de cinci minute.

Scopul acestor exerciții este să se dezvolte mușchii mîinii elevilor, în vederea formării unor deprinderi de redare din ce în ce mai rapidă și mai expresivă a liniilor, în cele mai diverse forme și mișcări. Această activitate poate începe în primele zile de școală, prin învățarea elementelor grafice : punctul, linia verticală, oblică și orizontală. În săptămîna întîi, obținem un material variat, care poate fi folosit în aceste exerciții, cu recomandarea ca ele să se facă după predarea

unui semn nou, pentru fixarea elementului învățat, a asocierii lui cu altele cunoscute și pentru a nu obosi elevii cu aceeași activitate de două ori într-o lecție. Vedem că în figura 27 sînt indicate cîteva exerciții progresive. Ele se pot completa de învățător și repeta pînă la clasa a IV-a, în situații în care exersarea lor ajută redarea unui subiect dintr-o lecție. Pe baza elementelor grafice din figura 26 învățătorul poate crea exerciții diferite. Figura 27 arată o varietate de modele. Se pot executa în clasa I pe caietul de dictando, pe un spațiu (intervalul dintre linii) împărțit în pătrate, iar în clasa a II-a pe 1—2 pînă la 5 spații împărțite sau nu, după natura modelului ; de exemplu : șoarecele pe un spațiu, gardul (în mediu rural) sau caloriferul (la oraș) pe 3 spații, telegraful (la sate) și stopul (la oraș) pe 5 spații pentru a obișnui elevii cu diferențierea înălțimilor. Pentru libertatea și largheța mișcărilor, intervalele nu se mai împart în toate cazurile în pătrățele. La clasele III—IV să se deseneze pe caiete de desen, cu linii de contur tot mai puțin rigide.

Să fim mereu atenți ca ele să aibă o direcție justă învățată la predarea elementelor grafice (fig. 28).

Pentru asigurarea însușirii acestor mișcări degajate, de reprezentare rapidă, în clasele III—IV exercițiile se vor face după particularitățile obiectelor care urmează a se studia la desenul după natură, decorativ și din imaginație, în legătură cu fiecare lecție. Exercițiile formate din linii, suprafețe geometrice, schițarea rapidă și expresivă după natură sau din memorie a diferitelor lucruri sau ființe, omul în mișcare, la care se pot aplica crochiurile, animale împăiate cu axele lor de mișcare etc., vor ridica mult calitatea desenelor la copii.

Ele vor forma un exercițiu de 5 minute la începutul fiecărei lecții. În general se pot plasa după momentul organizatoric. Nici o liniuță să nu fie trasă fără a fi înțeleasă și trăită, fără a fi pusă în legătură cu toată experiența de pînă atunci a copilului, care apoi se manifestă în lucrările lui ca element de măsură, de ordine, alături de elementul fantezie impus de individualitatea copilului. Acomodîndu-se acestor cerințe în mod creator, putem plasa cu mai mult succes acest moment, la unele lecții, între observație și demonstrație. Elementele exercițiului primesc astfel conținut și nume, fără să apară ca niște modele seci pentru copiere. Învățătorul poate arăta unele exerciții necunoscute elevilor. Exercițiile cunoscute se pot relua sub alte forme, după indicațiile verbale ale învățătorului, pentru a ajuta spiritul creator în execuție. În fiecare lecție 1—2 elevi desenează la tablă, iar ceilalți pe caiete.

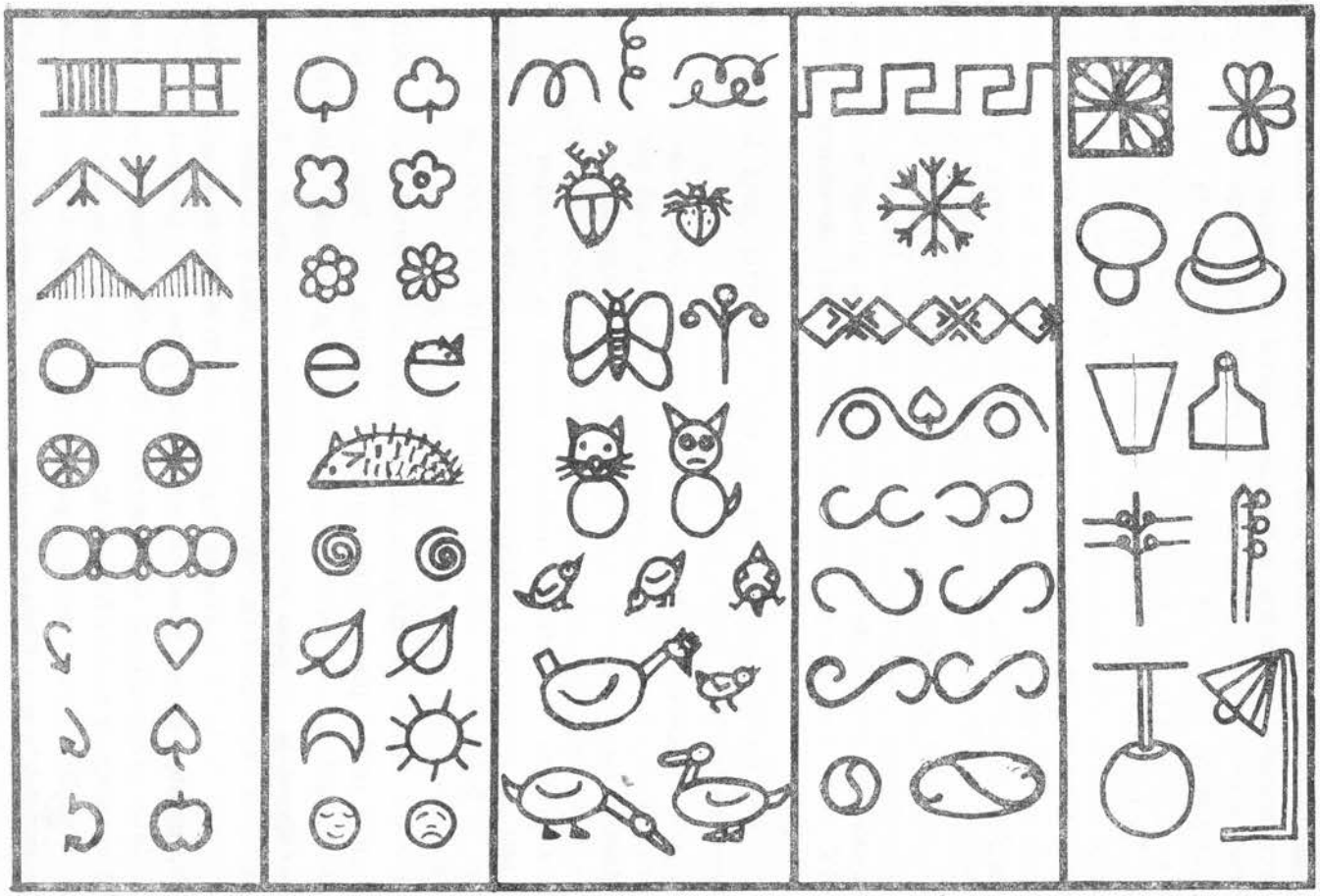

Fig. 27. *Forme simple însușite prin exerciții de antrenament* (clasa a I—a II-a).

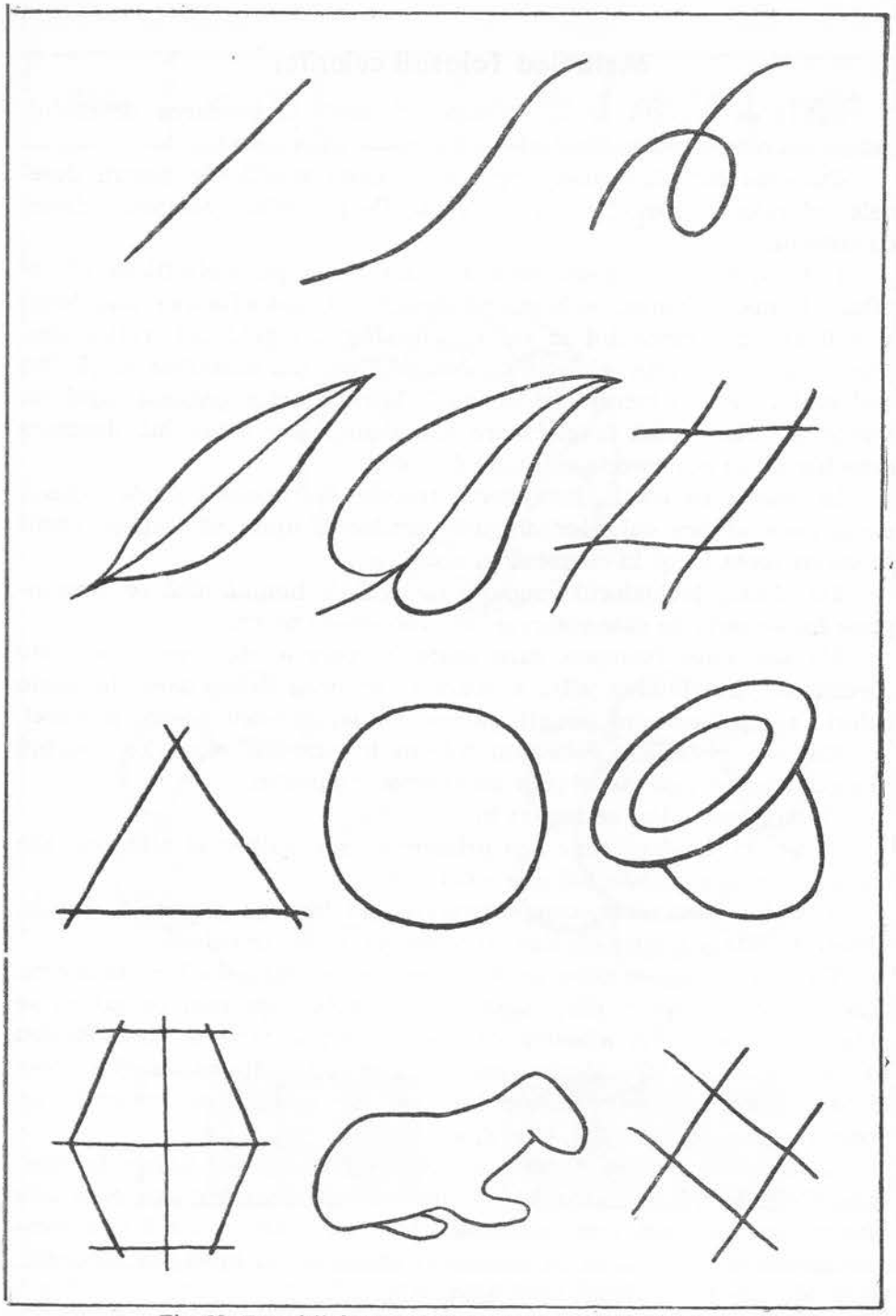

Fig. 28. *Exerciții de antrenament* (clasa a III-a—a IV-a).

Metodica folosirii culorilor

Oricît de corectă ar fi strădania noastră la predarea desenului, munca nu este completă dacă elevii nu învață să coloreze.

Culoarea încîntă ochiul. Copiii au o mare predilecție pentru desenele colorate, în special pentru cele vii. De preferință desenează direct cu culorile.

Desenul în culori poate reda mai multe din particularitățile obiectului : forma, culoarea, volumul și depărtarea. Introducerea mai largă și obligatorie a desenului în culori, începînd din grădiniță, ridică simțitor nivelul instructiv al lecțiilor. Necesită atenție, exactitate și gîndire mai multă decît o lucrare cu creionul, întrucît orice greșeală, lipsă de atenție și orice grabă în efectuare sînt dăunătoare desenului, deoarece greșelile nu se pot corecta cu guma de șters.

În munca cu copiii, învățătorul trebuie să cunoască unele noțiuni elementare asupra culorilor, întrucît acestea îl ajută să inițieze copiii în cunoașterea lor și în combinarea acestora.

Din fizică, învățătorul cunoaște că raza de lumină albă se descompune într-o serie de raze colorate care formează spectrul.

Un asemenea fenomen, care poate fi observat de orice copil, este curcubeul. Aici lumina albă a soarelui se vede descompusă în șapte culori : roșu, portocaliu (oranj), galben, verde, albastru, indigo și violet.

Culorile materiale, coloranții folosiți în practica pictorilor cuprind în mod obișnuit șase culori prin excluderea indigoului.

Aceste șase culori se împart în :

1) *Culori fundamentale* sau **primare :** roșu, galben și albastru. Ele nu se pot obține amestecînd alte culori.

2) *Culori secundare, complementare* sau **binare :** portocaliu, verde, violet. Amestecate între ele dau culoarea gri, se neutralizează.

Culorile complementare se obțin prin amestecul culorilor fundamentale două cîte două în părți egale. De exemplu : din roșu cu galben se obține portocaliu, din albastru cu roșu se obține violetul, din albastru cu galben — verdele. Pentru studierea relațiilor dintre culorile spectrului ele au fost reprezentate într-un cerc numit *cerc cromatic* gr. (kroma = culoare) (fig. 29, *a, b, c, d, e*).

Culorile primare se dispun în trei semicercuri, cele binare în celelalte. Culorile primare stau față în față și sînt diametral opuse cu cele binare care formează complementarul lor. O culoare primară este complementara culorii binare, în amestecul căreia ea nu intră : de exemplu, portocaliul este complementarul albastrului.

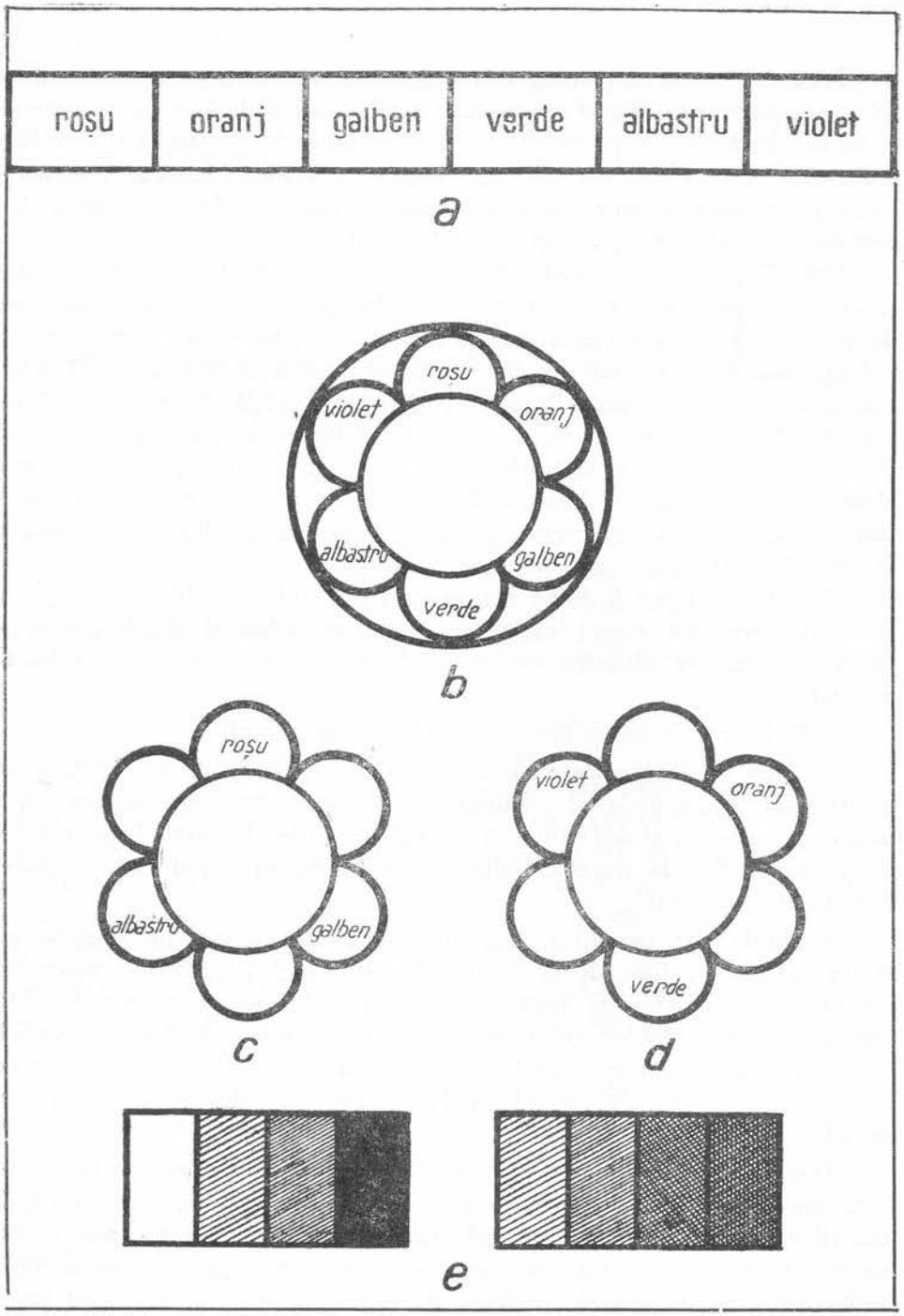

Fig. 29. *Model pentru o planșă intuitivă. a)* spectru liniar. *b)* cerc cromatic. *c)* culori primare. *d)* culori binare. *e)* mai multe benzi vor fi colorate în diferite tonuri și nuanțe și aplicate pe planșă de la caz la caz.

Fizicienii moderni resping teoria spectrului în cerc pe baza diferenței mari care există între lungimile de undă ale culorilor de la extremitățile spectrului (roșu-violet). Teoria undelor luminoase nu permite amestecul roșului (undele cele mai lungi) cu violetul (undele cele mai scurte). Pe baza acestor teorii s-a adaptat *spectrul liniar* ca bază de cercetare. Acesta va fi cunoscut de elevii mai mari.

Cercul cromatic se aplică în lucrările elevilor de la clasele mici (I—IV), întrucît pe cerc însușirile culorilor pot fi mai bine observate de ei. La aceste clase elevii vor cunoaște unele din relațiile în care se pot afla culorile una față de alta și efectul produs de aceste relații prin aplicarea lor în colorarea desenelor. Nu se învață decît cele mai simple *însușiri*, care pot fi ușor observate, înțelese și aplicate de elevi. Astfel, ei vor cunoaște că în spectru și în natură culorile nu sînt fixe. Uneori, *intensitatea lor luminoasă depinde de modificările de intensitate ale luminii*. De exemplu, un pom verde arată diferit dimineața, la amiază în plin soare, sau pe o vreme închisă.

Culorile mai pot fi slabe atunci cînd ele sînt mai șterse, *sau saturate* cînd sînt vii. Cerul vara are o culoare albastră slabă, iar primăvara o culoare albastră saturată. Floarea de mac este de un roșu saturat etc.

Culorile spectrului se împart în culori calde și reci.

Culorile calde amintesc culoarea focului. Ele sînt roșu, portocaliu și galben, cu nuanțele și tonurile lor. Culorile reci sînt acelea care amintesc culoarea și adîncul apei, albastru, verde și violet. Între ele se situează culorile de trecere, galben-verzui, care este mai rece, și galbenul auriu, mai cald.

Nuanțele sînt variațiile unei culori, roșu de la mac, de la ciclame, de la mușcată, galben de la lămîie, floarea-soarelui, galbenul frunzelor de toamnă etc., care se formează cu ajutorul unei culori vecine din cercul cromatic. Galben cu puțin oranj dă un galben portocaliu. Astfel se obțin nuanțele calde și reci (verde-albăstrui) etc. În figura 30 nuanțele verzi observate în natură au fost notate în caietele de schițe ale elevilor.

Tonurile se deosebesc în treptele de intensitate luminoasă a unei culori. Elevii mici pot obține tonuri mai mult sau mai puțin clare dînd culorii mai puțin sau mai mult alb. La fel prin mai mult sau mai puțin negru se obțin tonuri mai închise. Negrul se adaugă culorii, nu invers. Intensitatea luminoasă sau închisă se obține și prin diluarea sau concentrarea culorii la acuarele sau prin apăsarea mai mare sau mai mică la ceracolor și creioane colorate.

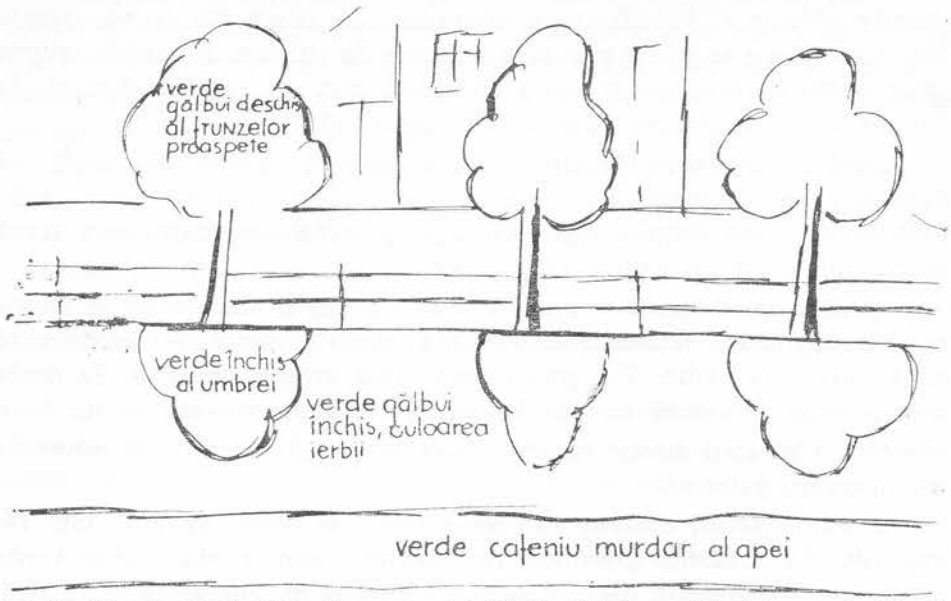

Fig. 30. *Nuanțe verzi observate pe malul Dimboviței în aprilie între orele 11—12 cu* clasa a III-a—IV-a. Se schițează în caietul de schițe. Se prelucrează în clasă.

Gama simplă pe care o pot cunoaște elevii claselor I—IV este ansamblul de tonuri ale unei culori de la cea mai deschisă pînă la cea mai închisă, obținute prin degradarea spre alb și spre negru. De exemplu o gamă de roșu începe cu rozuri deschise, care s-au obținut la început prin amestecul cu alb mai mult, apoi progresiv cu alb mai puțin, ca spre sfîrșit să apară tonurile închise de roșu în care s-a amestecat negru. Din alb și negru se poate forma culoarea gri și o gamă de gri. Amestecul de mult gri și puțină culoare, dă un gri colorat.

Armonizarea culorilor este o condiție esențială ca desenul să fie plăcut la vedere și să apară cu un aspect unitar. Aici se pun în acord culori contrastante pentru a obține un echilibru dirijat.

La vîrsta școlară mică, cînd entuziasmul și spontaneitatea predomină la colorarea unor imagini executate de copii, e greu să intervenim cu principii teoretice de armonizare și să cerem copiilor să țină seama de ele în lucrările lor. Bucuria culorii, pe care cei mici o pun fără discernămînt, va aduce însă multe stridențe în armonia lucrărilor executate la această vîrstă.

Educatorului îi revine sarcina să deștepte sensibilitatea artistică a copiilor prin observarea și pătrunderea analitică a lumii înconjurătoare. El va observa cu elevii armonia perfectă a culorilor din natură, pe

diferite obiecte și în diferite anotimpuri. Din observații se vor scoate legile prin care se poate realiza o armonie de culoare. Discuțiile asupra unor opere de artă pot scoate în evidență armonia care predomină, în funcție de starea sufletească pe care o reprezintă.

Dacă în colorarea desenelor din imaginație și memorie copiii își dezvăluie personalitatea, în desenul după natură, putem încerca prin diferite procedee simple, aplicarea unor *principii de armonizare* după modele luate tot din natură. De exemplu :

1) Cînd se colorează o crenguță cu cireșe elevii vor ști că au *folosit o culoare primară și una binară* (roșu și verde). Aceasta o vor constata și pe cercul cromatic. Vor ști că portocaliul atrage albastrul. Se poate colora astfel o natură moartă în care portocalele vor sta pe un fond albastru. Galbenul atrage violetul. Se observă că viorelele și panselele au un centru galben.

2) *Puse alături culorile complementare se atrag și par vii.* De exemplu : o cusătură executată în culorile violet, portocaliu și verde este corect armonizată dacă culorile nu au aceleași suprafețe.

3) Așezînd pe suprafețe neegale culori de contrast, culorile calde lîngă culorile reci, galben cu verde etc. Tonurile închise lîngă tonuri deschise de exemplu : roșu-închis, roșu-deschis.

4) Cu ajutorul culorilor apropiate ca nuanțe și tonuri, cafeniu, galben și portocaliu sau tonuri reci, de exemplu culoarea mării, albastru-deschis, cu albastru-închis și verde.

În desenul decorativ avem posibilități largi de armonizare, nefiind legați de un model care trebuie redat. Totuși e bine ca educatorul să sugereze armonia prin anumite aspecte luate din natură. El va anunța : „Ar fi frumos ca acest chenar să fie colorat cu nuanțe de galben, care se văd toamna în pădure". Sau : „La această bordură vom folosi culorile acestui trandafir galben-verde, galben, portocaliu, culorile alăturate pe cercul cromatic".

Culoarea depinde și de materialul pe care se desenează. Acuarela pe hîrtie albă este clară, luminoasă. Pentru un pastel executat cu cretă colorată ca ceracolor este mai indicată o hîrtie cenușie sau de culoare mai închisă.

În general toate nuanțele pe fond negru sînt mai vii și mai atrăgătoare. Acest efect se folosește în desenul decorativ (de exemplu, roșu cu negru). În unele țesături, covoare țărănești, în care motivele sînt flori sub diferite forme și culori, acest procedeu este estetic realizat.

Pentru obținerea unor nuanțe în practică (la clasele I—IV) se folo-

seşte amestecul a două culori : culori primare cu culori binare sau amestecul culorilor alăturate în spectru. Nu se admite ca elevii să adauge albul în acuarelă atunci cînd lucrează pe caiete, bloc, etc. cu foi albe. Culoarea mai deschisă sau mai închisă o dă amestecul cu apă mai multă sau mai puţină. Amestecul cu alb se poate face la tempera.

În industrie, prin amestecuri s-au obţinut diferite nuanţe care poartă denumiri speciale : roşu carmin, galben crom, galbem ocru, albastru indigo, albastru ultramarin şi altele. Se prezintă în pastile, (tablete), creioane, tuburi asortate. În clasele mici e bine să avem truse cu mai multe nuanţe, întrucît elevii găsesc mai greu o culoare nouă. Lucrînd cu culori diferite ei vor părăsi obiceiul de a colora cu culorile de bază şi se obişnuiesc cu nuanţarea şi armonizarea.

La corelarea unui desen cu elevii, să se observe în primul rînd culoarea de bază a obiectului care este *culoarea locală* (generală). Se găseşte aproximativ la mijloc, între partea umbrită şi partea luminată a obiectului.

Pentru ca un desen să se observe mai bine, trebuie ca desenul mai deschis să fie plasat pe un fond mai închis sau invers, astfel ca aceste culori să formeze un contrast între ele. Este bine ca de cîte ori se pune o problemă a colorării, învăţătorul să aibă expusă o planşă pe care să fie desenat cercul cromatic (v. fig. 29). Astfel elevii îşi vor însuşi o orientare atît în teorie, cît şi în aplicarea justă a culorilor.

Elevii să aibă petece de mătase, pînză sau hîrtii colorate diferit, cu ajutorul cărora să încerce armonizările. Pot alătura culori pe o frunză verde, pot încerca armonizarea pe un petic verde pal, pe hîrtia de probă sau observînd pastilele de pe paletă. Indicaţiile date sînt cunoştinţe elementare obligatorii pe care trebuie să le cunoască elevii.

Colorarea la clasele I—IV se face cu creioane colorate, ceracolor, cu acuarele şi tempera. Pe lîngă creionul negru cu care se lucrează schiţa şi conturul obiectelor, elevii vor avea şi aceste materiale. Din clasa I elevii vor învăţa să le cunoască. Orele speciale pentru învăţarea lor nu dau rezultate. Folosind creioanele colorate la primele exerciţii de antrenament şi decorative ei se vor obişnui repede să distingă şi denumirile lor.

Creioanele colorate nu se mai folosesc decît la trasarea liniilor în exerciţiile amintite şi la haşurarea lor. Nu se mai admite să se coloreze cu ele o suprafaţă decît atunci cînd urmărim să învăţăm o tehnică anume, pe o cale mai accesibilă elevilor mici. Creioanele colorate sînt prea tari pentru copil, el nu ştie să dozeze apăsarea, coloritul cu ele nu dă rezultate bune.

În locul creioanelor colorate se introduce *ceracolorul,* care are o pastă mai moale, colorează o suprafață mai mare, nu oprește munca pentru a se ascuți creionul. Se găsește în comerț în culori frumoase și în multe nuanțe. Cu ele se lucrează ca și cu creionul negru sau colorat.

Cînd avem de colorat o suprafață plană, de exemplu *Caietul,* la început, în clasa I vom lucra întîi cu ceracolorul apoi cu tempera și acuarele. Primele exerciții le facem cu ceracolor. Începem de sus, cu mișcări de hașurare. Tragem linii verticale de lungimi aproape egale, lipite una de alta, atît cît permite mîna, fără a fi forțată. Începem rîndul al doilea și apoi pe celelalte astfel ca ele să se contopească. Această tehnică este utilă și la redarea umbrei. Este o tehnică pe care o vom învăța și asupra căreia vom insista în clasele I—II, întrucît elevii au tendința să coloreze în toate direcțiile, stricînd un desen bun.

Cînd avem de colorat uniform o suprafață, un patrulater mai mare cu pensula, începem de la stînga. Tragem un contur vertical, apoi schimbăm direcția în sens orizontal, începînd cu latura de sus, lucrînd cu latul pensulei.

Pe lîngă această colorare în sens vertical sau orizontal urmărim să ajutăm copiii să părăsească tendințele greșite ; e bine să-i obișnuim, în aceste clase mici, cu colorarea după forma obiectului. În general, liniile drepte arată monotonie, iar curbele echilibrate dau armonie și prospețime desenului.

Obiectele „rotunde" sferice ca mărul, cireașa, mărgelele, strugurii, mingea vor fi colorate cu mișcări semicirculare, arce mici sau mai mari, lăsînd un punct luminos care le va apropia de natură. Încă din perioada preabecedară nici o mărgeluță să nu fie colorată altfel. Obișnuindu-i astfel, trecerea la redarea umbrei unui obiect rotund nu va mai fi grea. Aceasta este prima treaptă a redării volumului.

Unele obiecte au părți de forme diferite, din aceleași motive educative se vor colora în direcția caracteristicilor specifice. La o floare, punctul galben din mijloc se va colora rotund, petalele de la extremitate spre centru, iar frunzele în direcția nervurilor.

Pe lîngă aceste procedee, tot cu creioanele colorate și cu ceracolorul putem reda ușor diferitele tonuri ale unei culori, precum și umbra și lumina. De exemplu : am desenat un vas pe care îl colorăm cu culoarea albastră. Ca să redăm diferitele tonuri care apar pe vas, (dar toate albastre, mai deschise sau mai închise) colorăm uniform vasul, lăsînd albă pata de lumină. Acolo unde vrem să obținem o culoare mai închisă, care nu a fost realizată de la început, se poate folosi tehnica suprapunerii aceleiași culori. Trecem a doua oară peste culoarea inițială, ceva

mai apăsat și apăsat de tot unde vrem o închidere pronunțată a culorii. Astfel am obținut un vas colorat în diferite tonuri de albastru pe care este redată și umbra. La desenarea umbrei acest procedeu este mai plăcut decît cu creionul negru. Acest exercițiu poate servi și la înțelegerea noțiunii de *ton*.

Cu creioanele colorate și cu ceracolor facem și primele amestecuri de culoare pentru a obține nuanțe de culoare care să se contopească, cum e cazul la măr, unde combinăm : galben, verde, roșu, sau suprapunem roșu cu albastru pentru a obține culoarea violetă a prunelor și a strugurilor. În clasele II—IV ceracolorul se poate folosi la anumite studii ca : *Frunza de toamnă, Crenguțe de viță sălbatică toamna, Pansele,* unde se cere o îmbinare de culori în care elevii fac exerciții de armonizare și redau luînd ca model natura. După acest exercițiu în care ei descoperă pe îndelete nuanțele, le pot reda mai ușor în acuarelă sau tempera.

Nu există un hotar referitor la introducerea acuarelelor în desenul copiilor. Coloritul cu creioane, ceracolor, acuarele și tempera merge paralel, începînd cu grădinița. Copiii mici desenează cu mare plăcere direct cu pensula, luînd culoare de pe o tabletă. Astfel au satisfacția imediată a culorii. Florile, păpușile fetițele etc. desenate astfel sînt un foarte bun exercițiu în clasa I. Urma groasă pe care o lasă pensula îi obligă să-și mărească desenele, ajungînd la dimensiunile normale, care se vor cere la școală. Lucrînd cu pensula, cu apa, spălînd și ștergînd pensula cu cîrpa, se familiarizează cu întrebuințarea acuarelelor. In școală se mai recomandă și folosirea culorilor tempera sau guașă, care se subțiază tot cu apă. Avantajele ei sînt : este mai densă (ca o cremă), copiii lucrează mai ușor cu ea, se pot efectua trăsături mai puternice, culorile se pot deschide prin adăugarea albului. Are un aspect mat, mai opac, acoperă hîrtia, permite retușuri pe uscat, se adaptează lucrărilor școlare, se poate întrebuința în desenul decorativ, după natură și din imaginație. Dezavantajele sînt că este mai puțin accesibilă copiilor ca acuarela. Copiii fac greu o pastă au nevoie de mai multe vase, pensule. Cu toate dezavantajele ei față de tempera, acuarela este culoarea cu care se lucrează intens în clasele mici. Acuarela cere o atenție mai mare. Culoarea luată în cantitate mai mică înmuiată în apă dă nuanțe clare culorii. Cere o sensibilitate și o practică îndelungată. Acuarela nu se poate corecta prin suprapunerea culorilor. Are avantajul că elevul lucrează mai independent, are la îndemînă culoarea care nu-i dă probleme grele de diluare.

În clasele mici cu tempera se poate lucra la lecții în care se demonstrează o tehnică nouă, cînd culoarea poate fi făcută și distribuită de învățător, de exemplu lecția *Cărămida* (cl. I) sau la lucrări pe panouri mari, afișe sau planșe pe hîrtie colorată.

Prima lecție de colorare

La clasa I, la lecția *„Cărămida"*. Desenul va fi colorat uniform cu tempera, cu o culoare roșie cărămizie, pe care învățătorul o pregătește în fața copiilor, într-un borcan, pentru ca aceștia să observe culoarea, inițiindu-i astfel în prepararea unei culori.

Dăm planul acestei prime lecții. Întrucît culoarea se face pe un desen lucrat dinainte la ora de desen după natură, el va constitui etapa a doua a primului plan. În cazul în care culoarea se face în aceeași oră, activitatea intră în momentul colorare. Cînd copiii au cîștigat unele deprinderi de colorare, se scrie în plan numai procedeul întrebuințat în cazul dat.

Planul colorării se poate atașa în felul următor lecției *„Cărămida"* (v. lecția *Procedee pentru însușirea deprinderilor necesare în desenul după natură).*

Ora a II-a.

Subiect : Colorarea desenului cărămizii. Scop : obișnuirea copiilor cu o anumită culoare, denumirea, calitatea și mînuirea ei. Formarea deprinderii de a mișca pensula. Învățarea întinderii unei culori diluate pentru a obține o culoare uniformă. Elevii vor avea caiet, creion, pensulă, un vas pentru apă, cîrpe sau sugativă pentru șters pensula și o hîrtie de probă.

Materialul învățătorului : o pensulă, un borcan cu apă, un tub de tempera roșie-cărămizie, cîrpă sau sugativă pentru șters pensula. O coală de hîrtie albă prinsă pe tablă, pe care se află desenată forma cărămizii model, care va fi colorată de învățător. O cărămidă nouă pentru intuiție.

Metoda : explicații demonstrative.

Desfășurarea colorării și timpul necesar :

Organizarea : Împărțirea caietelor. Elevii caută desenul *Cărămida.* Se pregătesc pensulele și vasele pentru culoare, cîrpele și hîrtia de probă (3 minute).

Anunțarea activității : Vom colora desenul „cărămida" așa cum este ea.

Intuirea : Are o culoare roșie, dar nu roșul cireșelor, nici al steagului etc., ci o culoare mai gălbuie, o culoare „cărămizie" (3 minute).

Observații :

În această primă lecție, întrucît învățătorul pregătește culoarea, elevii, nu scot trusa cu culori și nu vor avea vase cu apă. În următoarele lecții elevii pregătesc singuri culoarea.

Demonstrarea : Sub privirile copiilor învățătorul pregătește culoarea, stimulîndu-i să observe dacă e destul de roșie culoarea, ca să fie la fel cu a cărămizii expusă pe masă (4 minute).

Exerciții de antrenament. Se demonstrează felul în care trebuie ținută pensula. Se ține între primele trei degete, ca și creionul, deasupra garniturii metalice, pentru a putea fi văzută urma care o lasă. Se demonstrează mînuirea pensulei fără apă, pe coala fixată pe tablă. Vor încerca și elevii mișcările cu care pot colora fără a apăsa pe hîrtia de probă cu pensulele uscate, de la stînga spre dreapta, apăsînd cu latul ei. Mișcările se fac repede în felul în care elevii au lucrat cu batoanele de ceracolor la lecția *Caietul.* Astfel culoarea se răspîndește uniformă și repede (7 minute).

Învățătorul demonstrează pictarea cu pensula muiată în puțină culoare. Arată că va începe de la margine, cu vîrful pensulei, cu grijă, pentru că altfel culoarea poate depăși suprafața desenului cărămizii. El arată că se grăbește pentru ca să nu se usuce marginea (părții colorate) (3 minute). Se împarte culoarea în vasele copiilor. Acum se verifică și pensulele lor. Se introduc în culoare, apoi se răsucesc între degete. Dacă forma lor va deveni ascuțită, penelul este bun. Pensulele stufoase, prea moi, prea mici sau uzate să fie înlocuite, întrucît nu ajută munca copilului. Învățătorul va urmări această probă a copiilor, va descoperi pensulele nepotrivite și din rezervele pe care trebuie să le aibă le va înlocui imediat (10 minute). După aceasta, urmează un moment recreativ : un cîntec (2 minute).

Executare. După ce elevii sînt gata, învățătorul cheamă un copil să arate pe desenul cărămizii de pe tablă unde a fost începută colorarea și cum s-a executat. De aici înainte elevii pot lucra independent. Învățătorul observă copiii la lucru, dă sfaturi în legătură cu sensul orizontal al colorării, urmărește dacă elevii iau destulă culoare în pensulă și cum să țină pensula (10 minute).

Încheierea lucrării. După ce copiii au terminat colorarea, lasă desenele să se usuce. Se face o scurtă apreciere la unele lucrări. Elevii vor șterge pensulele sau îi îndrumăm să le spele acasă. Închid caietele și le adună (18 minute).

Fiind prima lecție în care se colorează cu tempera, învățătorul demonstrează cum se diluează culoarea și cum se aplică cu pensula. Pensula elevilor să fie cu vîrf ascuțit, nr. 7—6. Pensula învățătorului este mai mare, pentru a putea lucra repede cu ea la tablă.

În clasele I—II colorarea cu acuarelă sau tempera la desenul după natură se face în felul arătat în această lecție, uniform, fără umbre. Culorile vor fi la început cele de bază, care se diluează cu apă puțină.

În clasele III—IV elevii vor reda culorile cît mai apropiat de culorile obiectului desenat. Nuanțele care nu sînt observate la fel de fiecare ochi pot fi redate mai mult sau mai puțin bogat de unii elevi. De aceea la aceste clase observarea și studierea naturii va fi cel mai bun învățător, întrucît aici găsim cele mai variate nuanțe.

Prin introducerea colorării obligatorii se face un important salt instructiv-educativ, care prin plăcerea cu care acest desen este executat de copii dă un randament însemnat, atît din punct de vedere tehnic, cît și moral.

Colorarea dă probleme a căror lămurire se poate începe din clasa I. Deprinderile se consolidează în clasele următoare. Ele cer însă date senzoriale puternice și aplicații destul de dificile pentru unii școlari. Trebuie să ținem seama că atenția copiilor în acești ani ai școlarității mici este dispersată și în alte direcții ale instrucției școlare.

Nu trebuie să cerem prea mult școlarilor noștri. Școala nu se termină cu clasa a IV-a. Noi punem doar bazele. După vîrsta de 11 ani copilul preadolescent devine mai visător, mai artist, vede armonia în culori și în viață, va putea învăța mai ușor aceste frumoase deprinderi. Copiii din clasele I—IV pot însuși un început al acestor deprinderi, care pot fi :

— colorarea directă de pe pastilă cu vîrful pensulei ;

— colorarea uniformă cu o singură culoare diluată ;

— colorarea prin alăturarea sau suprapunerea nuanțelor ;

— să știe să amestece două culori ca să obțină pe a treia ;

— să găsească nuanțele din care se compune culoarea de bază a unui obiect. De exemplu, o frunză de toamnă are culoarea ruginie, formată din roșu, galben, puțin verde etc. ;

— să slăbească intensitatea unei culori cu apă la acuarelă și cu puțin alb în amestec la tempera și să închidă o culoare, nu prin amestec cu negru, ci prin întărirea nuanței ei ;

— să știe reda spațiul în diferite planuri și fondul colorat.

Pregătirea învățătorului pentru lecțiile de desen

Predarea desenului nu are un caracter formal. Activitatea învățătorilor nu trebuie să se reducă numai la planificări și lecții seci și oficiale, care nu dovedesc interes pentru sentimentele copiilor și pentru o predare conștiincioasă a conștințelor pe care elevii vor trebui să le însușească.

Vacanța de vară oferă prilejuri dese unui bun pedagog să găsească aspecte specifice în mediul apropiat, în călătorii, în locurile de odihnă etc. pe care să le consemneze și să le schițeze în vederea îmbogățirii prin subiecte noi, a materialului folosit în predarea activităților legate de desen.

Studiind o literatură de specialitate, programa școlară, observațiile notate pe planificarea anului școlar trecut și materialul adunat în vacanță, învățătorul poate alcătui un *concept al planificării anuale și trimestriale*. Ocazional pe acest concept poate introduce idei noi, poate cumpăni echilibrul între unele teme și poate determina corelația activităților, căutînd ca subiectele să corespundă sarcinilor educației estetice și artistic-plastice cuprinse în programa școlară.

Unii așteaptă de la metodici și îndrumătoare să dea modele gata făcute, pentru ca să fie copiate și parcurse în timpul anului. Nu se poate întocmi o planificare generală, care să poată folosi pretutindeni și care să cuprindă toate cerințele unei bune desfășurări a ei, întrucît indicațiile programei trebuie prelucrate în mod creator, în funcție de regiune, de anotimp, de condițiile locale, ocazionale și în corelație cu alte obiecte.

În orașe se pot observa diferite mijloace de transport, case, magazine, ateliere, munca oamenilor, pe cînd copiii din sate pot observa fenomene și obiecte din natură, munca în agricultură, silvicultură, minerit etc. Un copil din Dobrogea poate observa o broască țestoasă și un vapor pe mare, dar nu poate observa o pădure de brazi. Subiectele propuse de programă în mod informativ se pot schimba, cu condiția ca ele să urmărească aceleași scopuri. Se pot și completa, cînd învățătorul vede în ele posibilități de progresare, dar nu se lasă neprelucrat nimic din ceea ce cere programa ca temă și deprindere.

Nu înseamnă să izolăm pe regiuni cunoștințele copiilor. În legătură cu lecțiile de desen din imaginație și memorie să desenăm și cîte un tren pe unde trece el, tractor în mediul urban etc., care se vor observa după o ilustrație, pentru ca elevii să aibă o imagine vizuală corectă asupra obiectului. Să nu interpretăm greșit prevederile pro-

gramei. Nu înseamnă că desenarea unor unelte cum sînt lopata, grebla, să fie planificate pentru primăvară, pentru că în acest anotimp se lucrează cu ele. Pot fi desenate și iarna, atunci cînd nu avem alt material intuitiv, potrivit temei lecției. Astfel, nu vom ocupa timpul altor activități care cer o intuire directă a naturii înconjurătoare, a frunzelor, florilor de sezon și altele. Lopata și grebla se pot relua primăvara, într-o lecție cu tema din memorie, în care să se ilustreze o scenă. De exemplu : *Practica agricolă, Îngrijim grădina cu flori* etc.

Temele de predare din programa școlară, obligatorie pentru toți învățătorii, trebuie efectuate în ordinea principiilor pedagogice bine stabilite. *Subiectele lecțiilor* rămîn la alegerea învățătorului.

O planificarea bună se poate realiza la desen prin *planul* cu un ciclu de teme în care predarea unei forme noi, deprinderi sau tehnici se poate grupa în jurul unor lecții cu subiecte diferite, consecutive, care formează un ciclu în care se învață o tehnică nouă sau se adaugă noi deprinderi. Ele se pot eșalona pentru mai multe date ocazionale într-un an.

Nu se poate formula tema *Vase,* în care să înșirăm lecții cu subiecte, ca : oală, cană, pahar etc., ci temele le formulăm după cunoștințele și deprinderile pe care le urmărim, ca : *Învățarea desenării vaselor de formă cilindrică,* în care vom putea studia cîteva obiecte — cutia de conserve, cana, cratița etc.

Într-o altă temă, care poate fi redarea luminii și a umbrei pe vase, se pot desena subiectele : oala, găleata etc.

Deci planificarea tematică va avea două părți distincte : *tema* ca indicator al unor cunoștințe și deprinderi progresive, și *subiectul* prin care se aplică și se învață noile deprinderi.

În cursul anului pot interveni cauze care ne împiedică să respectăm în predare subiectele propuse sau ordinea calendaristică din planificare. De exemplu : am planificat pentru învățarea formei unei flori, mușețelul. Găsim mai potrivită margareta sau chiar ținia (cîrciumăreasa), care are petalele colorate. Putem desena această floare pentru că în ea sînt reprezentate mai bine caracteristicile pe care le urmărim în tema care a rămas neschimbată. La fel am planificat un obiectiv pentru începutul lui martie, dar zăpada încă nu s-a dus și nu putem realiza lecția, așa cum credeam în septembrie. Ne putem convinge pe parcurs că o temă nu a fost bine judecată și îi dăm o nouă interpretare. Datorită unor astfel de cauze, care pot interveni pe parcurs, se întocmesc și *planificări trimestriale,* care nu trebuie să fie niște copii ale celei anuale, ci o revizuire în mod creator a acesteia.

Pentru o planificare corectă, învățătorul trebuie să cunoască bine planul de învățămînt, să parcurgă programa ținînd seama de cunoștințele și deprinderile elevilor, *pentru a se pregăti pentru fiecare lecție în parte*. Ei trebuie să consulte metodica de specialitate și să cunoască particularitățile acelei lecții. În planul lecției va arăta ce aduce el nou în predare, în funcție de particularitățile ei pentru a arăta felul în care gîndește.

În legătură cu noul plan *va pregăti și materialele pentru lecție:* modele alese după formă, culoare și desenul model al învățătorului, îngrijit executat. Învățătorul se va îngriji să aibă cretă colorată și albă. Predarea se face prin lecții judicios organizate, în care se vor respecta principiile de pedagogie specială și generală. Astfel :

a) *Precizarea clară a scopului instructiv-educativ urmărit în lecție:* transmiterea cunoștințelor noi în legătură cu temele din programă, fixarea cunoștințelor și formarea unor priceperi și deprinderi prin exerciții corespunzătoare, verificarea cunoștințelor, respectarea și sistematizarea materialului dintr-un capitol. Lecția de desen trebuie să urmărească scopul ei, adică *tema* din programa școlară care să fie însușită de elevi.

De exemplu :

Tema lecției la *desenul după natură* poate avea : un aspect educativ și un aspect instructiv. Astfel, la subiectul *Margareta, tema* va urmări ca *scop educatic*, sesizarea frumuseții florii, gingășia, încîntarea coloritului, eleganța mișcării, amintindu-se aspectul pajiștilor cu flori în care predomină margareta. Ca scop *instructiv*, reprezentarea grafică colorată, în special reprezentarea cercurilor concentrice, împărțirea în petale, iar la clasa a IV-a chiar perspectiva cercului în care se înscrie floarea, în diferite poziții.

Putem preda cu același rezultat instructiv-educativ de exemplu : o oală, dar cînd o vom prezenta vom sublinia la acest obiect frumusețea ceramicii noastre populare, vechimea acestei îndeletniciri, vizînd și scopul instructiv, prin explicarea perspectivei cercului și a reprezentării lui grafice. Scopul lecției va fi fixat conform nivelului de dezvoltare al elevilor și etapei la care s-a ajuns în desfășurarea muncii instructive a clasei respective.

b) *Alegerea judicioasă a materiei de învățămînt necesară fiecărei părți de lecție.* Învățătorul care cunoaște nivelul clasei va alege o temă și subiecte în care o deprindere nouă să poată fi însușită. Această deprindere nu se însușește într-o singură lecție, ci este precedată de un șir întreg de alte deprinderi pe care le au elevii. De exemplu : vrem să predăm la clasa a III-a redarea umbrei. Vom alege tema sau subiectul

astfel ca această deprindere să se poată aplica la acest desen în mod vizibil, ușor de realizat. Deci nu vom alege tema desenarea animalelor sau a frunzelor, ci vom alege tema *Desenarea vaselor*, cu subiectul un ghiveci de flori gol. În cursul lecției noi se repetă firesc deprinderile cîștigate, așezarea, conturul, redarea în spațiu. Noul, redarea umbrei și a luminii este o parte a lecției.

Lecția stabilește o strînsă legătură între cunoștințele însușite anterior și cele noi, precum și între cele viitoare ; activitatea din clasă, cu cea din societate, în așa fel ca să se formeze o continuitate, un sistem unitar.

c) *Stabilirea unei legături organice între latura instructivă și cea educativă a lecției.* Prin predare și însușirea de către elevi a noilor cunoștințe se dezvoltă gîndirea, memoria, spiritul de observație, deprinderi de muncă independentă, convingeri, sentimente, trăsături de viață și de caracter.

Stabilirea legăturii între instrucție și educație, pe lîngă formarea simțului estetic și a unor trăsături morale are scopul să arate elevilor pentru ce e bine să se însușească o deprindere, cine a găsit această cale de rezolvare a unei probleme, ce foloase a adus această rezolvare științei omenirii, industriei, arhitecturii, picturii etc. și unde se poate aplica. Astfel, se poate explica copiilor că umbrirea (valoarea) desenului prin pete de umbră și lumină dă un aspect mai real desenului. Ea sugerează impresia că acesta are volum și este înconjurat de aer. Astfel, prin redarea umbrei și a luminii s-a ajuns ca oamenii să poată picta tablouri convingătoare și impresionante.

d) *Alegerea metodelor corespunzătoare scopului urmărit pentru fiecare parte a lecției.* Metodele specifice pentru desen sînt : dirijarea observației și demonstrarea cu ajutorul unui material didactic (care este modelul), precum și efectuarea exercițiilor pentru dezvoltarea unor priceperi și deprinderi. Același scop poate fi urmărit și realizat prin mai multe metode și material didactic felurit, în funcție de vîrsta și nivelul de pregătire al elevilor, incluzînd activități diferite de la clasă la clasă, de la caz la caz.

Activitatea clasei se face prin antrenarea întregii clase la desfășurarea observației. Lecțiile după metoda mixtă urmăresc chiar această stimulare a clasei și a individului prin legarea demonstrației cu exercițiul și executarea. În planul-conspect arătăm momentele în care punem probleme clasei, iar la rubrica *Observații* indicăm elevii de care ne vom ocupa individual, punîndu-le o problemă care nu a fost înțe-

leasă de ei. De exemplu : Elevul *R. A.* va desena conturul general ; elevul *M. I.* va face măsurări cu creionul etc.

f) *Folosirea timpului lecției cu maximă eficiență.* Pregătirea și organizarea bună a lecției, a materialului didactic, mobilizarea rapidă a clasei pentru lucru, stimularea activității elevilor în diferite faze ale lecției fac ca fiecare elev să fie activ și să-și termine la timp desenul. E bine ca fiecare etapă să se fixeze în minute.

Lecția este împărțită pe momente (verigi), etape organice care delimitează activitatea în cadrul unei lecții. În lecția de predare a cunoștințelor noi, ea va trece prin toate momentele (etapele), iar în alte lecții, unde nu se face demonstrație sau observare, unele etape cad.

Planurile, după felul în care au fost redactate, pot fi : *planuri fișe tip,* după rubrici dinainte fixate, care se completează de la lecție la lecție. *Planul* nu este legat de o anumită schemă fixă. Se poate face prin arătarea etapelor prin care trece un anumit tip de lecție. *Planul conspect* este un plan amănunțit, care se recomandă să fie întocmit regulat de tinerele cadre la începutul activității didactice. La lecțiile model se mai întocmesc lecții deschise și demonstrative. Exemple de astfel de planuri le găsim în manual.

Fiecare plan va arăta prin desene desfășurarea lucrărilor care se predau în lecție. Învățătorul trebuie să dea dovadă de multă inițiativă și de mult spirit creator în întocmirea planului.

El nu este obligat să-și organizeze lecțiile în mod exclusiv după planurile tip. Un învățător absolvent, care merge la catedră, trebuie să fie și un bun desenator, care cunoaște și poate aplica și transmite tehnicile necesare desenării. Nu e necesar să fie un creator în arta plastică, ci un creator în profesia pe care și-a ales-o, deci un om cu orizont larg de cunoștințe, calitate indispensabilă oricărui educator.

Atît forma de cunoaștere științifică, cît și cea artistică sînt accesibile și proprii fiecărui om. Educatorul are sarcina să transmită aceste cunoștințe, să fie stăpîn el însuși pe aceste forme de cunoaștere multilaterală. În institutele și liceele pedagogice se predau ore de pedagogie, psihologie, desen, pictură etc., care vin în ajutorul învățătorului și rezolvă o serie de probleme legate de predarea desenului (planificarea anuală, material didactic, pregătirea lecțiilor, cunoașterea elevilor etc.).

Teoria și cultura cîștigată în școală și prin lectură în afara școlii nu poate forma sensibilitatea artistică, dacă învățătorii nu vor primi o orientare practică. Ei nu vor putea aplica just cunoștințele în predare fără acest dinamism care e legarea teoriei de viață. Așa cum în muzică

sau în fotbal au unele preferințe, tot astfel să fie interesați și în aprecierea unui pictor, a unei mișcări artistic-plastice. Să citească cu aceeași pasiune cronicile artistice cu care citesc cronica filmului și sportivă. Aceste manifestări să le transpună în școală unde ele să aibă un caracter de masă.

Profesorul și învățătorul de la catedră să fie un neobosit cercetător al desenului copiilor. Numai prin căutări continue poate ajunge ca munca lui să fie o verigă în marele iureș al progresului.

Importanța desenului îl pune în fața sarcinii de a nu rămîne pasiv față de evoluția acestei discipline, față de sarcinile care ni le pune și față de rezultatele obținute. Dacă cercetările și experiențele seculare ne asigură metode și forme cunoscute ca valabile în predare, nu înseamnă că ele nu pot fi îmbunătățite, combinate sau înlocuite prin continua strădanie a oamenilor de știință și a factorilor care contribuie la evoluția lor. Învățătorul, unul din acești factori, dotat cu o cultură pedagogică și artistic-plastică are posibilitatea de a efectua unele cercetări în clasele pe care le conduce, pentru ca experiența și rezultatul căutărilor lui, obținute prin cunoașterea elevilor și aplicarea procedeelor cît mai ingenioase, să le consemneze și transmită mai departe, pentru a fi folosite în alte cercetări și în practica altor cadre didactice.

Totodată, să ia în considerare inițiativele și cercetările care se fac pe plan local, în țară sau peste hotare, sprijinind scopurile care le propune o cercetare, expoziție sau concurs.

Formele de cercetare pot fi : observația directă asupra unui elev sau a clasei, colecționarea și compararea desenelor elevilor, metoda biografică sau monografică (cînd se cercetează manifestările unui elev timp de mai mulți ani), metoda anchetelor (cînd cercetătorul nu este de față, în care subiectele se dau pe oraș, pe țară sau pe plan internațional), etc., necesare pentru o comparare mai largă a rezultatelor și concluziilor. Ele pot forma bazele unei reforme, programe sau metode noi.

Nu poate fi cercetător acela care nu e la curent cu frămîntările vieții cotidiene. Aceasta necesită o continuă autoeducare pentru a nu fi depășit și impune, pe lîngă lectura cărților de specialitate apărute, și menținerea legăturii cu viața artistică.

Emisiunile televiziunii, radiofonice, articolele din presă (din care poate să-și facă o colecție), filmele și altele dau informații prețioase învățătorului, în orice colț al patriei s-ar găsi locul lui de muncă.

II Metodica organizării lecţiilor de desen liber din imaginaţie şi memorie

Importanţa şi scopul desenului liber din imaginaţie şi memorie

Mediul în care trăieşte copilul la o anumită vîrstă îi oferă posibilitatea observării directe asupra obiectelor şi fenomenelor din jurul său, pe care le reflectă şi le redă în desenele din imaginaţie şi memorie, mai mult sau mai puţin reuşite, după nivelul său intelectual şi treapta la care a ajuns copilul. La această formă de desen se pot observa posibilităţile lui de a aprecia elementele cunoscute, se poate cunoaşte puterea de reţinere a cunoştinţelor dobîndite prin memorie vizuală, şi se poate deosebi capacitatea lui de a reproduce, de a combina şi crea prin legătura firească dintre idei şi elemente (fig. 31).

Observînd şi reprezentînd obiectele în grup, comparîndu-le, elevul din clasele I—IV desprinde caracteristicile, lămureşte forma, dimensiunea, culoarea şi poziţia lor în spaţiu.

Elevii gîndesc şi analizează ceea ce ridică nivelul lor intelectual şi artistic. Imaginaţia capătă treptat un caracter concret. Desenul din imaginaţie dezvoltă gustul, fantezia şi bunul simţ.

El poate fi considerat un exerciţiu al puterilor psiho-fizice necesare dezvoltării intelectului. Acest desen al copiilor trebuie privit ca o exprimare a gîndirii logice încă neformate.

Fazele prin care trece desenul copiilor au fost analizate în lecţia *Particularităţile desenului executat de copii*. Manifestările legate de desenul din imaginaţie şi memorie încep să apară în jurul vîrstei de 5 ani şi continuă în trei etape, în preşcolar şi în anii mici şcolarităţii.

Între 5 şi 7 ani, desenele copiilor păstrează un caracter ideografic. În acest limbaj ei nu exprimă ceea ce văd, ci ceea ce ştiu să exprime. Este bine să fie încurajaţi, să reprezinte scene din memorie şi din imaginaţie. Copilul la această vîrstă interpretează lumea într-un fel cu totul deosebit de al adultului amestecul acestuia încurcă copilul şi frînează redarea spontană. Se dă copiilor cea mai mare libertate de

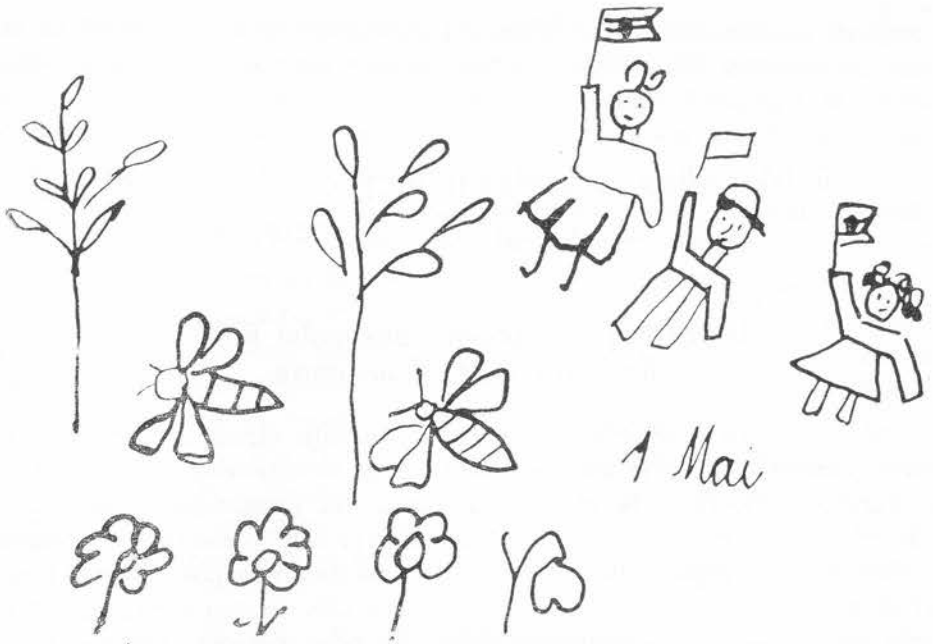

Fig. 31. Legătura între idei și elementele la clasa I—II-a. „Manifestație" desenul are un cadru adecvat lunii mai.

interpretare. Nu se va impune nimic din aceea ce nu poate fi controlat și acceptat de ei cu plăcere. Desenul lor este o activitate-joc care nu-i obosește. Educatorul întreține entuziasmul, emulația și sugerează subiecte noi, interesante pentru copii. El corectează numai greșelile exagerate, atrăgînd cu mult tact atenția copilului asupra lor.

În etapa a doua, de la 7 la 9 ani, se menține caracterul liber spontan și recreativ al acestor desene, care pot exprima acum subiecte mai grele, ca de exemplu ilustrarea povestirilor etc. Această formă de desen fiind predată alături de desenul după natură și decorativ, influențele acestora se vor simți în rezultatele obținute, prin desene mai aproape de realitate.

În a treia etapă de la 9 la 11 ani, se urmărește o exprimare mai corectă în redare, bazată pe inițiativa elevilor și pe libertate în alegerea mijloacelor de exprimare. În clasele mici, experiența personală a elevilor în cunoașterea lumii înconjurătoare, cunoștințele pe care ei le obțin prin observare îndrumată, la desenul după natură, desene convenționale (clișeele) pe care ei și le-au însușit, formează un bagaj de o mare bogăție. Prin combinarea lor în mod creator, copii pot realiza desene libere, interesante, avînd un subiect în care să le aplice (fig. 32).

Fig. 32. *Subiecte de iarnă. a)* Recreație, primii fulgi. *b)* Jocuri de iarnă (clasa I). *c)* idem (clasa a III-a). *d)* Joc urît. Desen epizodic executat de un elev de clasa a IV-a.

Experiența a arătat că apropiindu-se de desenul după natură în care încep dificultățile de exprimare, elevii încearcă să descopere singuri cea de-a treia dimensiune, perspectiva în natură, nuanțele culorilor pe care le redau în primii ani cu o *exprimare inteligentă*, nesprijinită pe cunoștințe de redare exactă a naturii. Ei își păstrează libertatea exprimării fără a cădea în rutină sau copiere. Exprimarea inteligentă poate să apară chiar cu primele desene ale copilului (v. fig. 10).

În figurile 11, *a, b, c,* elevul redă spațiul sub trei forme tot mai ingenioase. Simte că trebuie să-și schimbe modul de exprimare după tema pe care o redă. E momentul să-l ajutăm în căutările lui, învățîndu-l să rezolve just problemele care îl frămîntă, prin procedeele care se obișnuiesc în practica desenării, lăsînd un loc exprimărilor originale.

Astfel în libertatea copiilor pot interveni unele îmbunătățiri de interpretare prin noutatea tehnicilor sugerate de învățător. Cunoașterea problemelor, cum sînt : conținutul de idei, forma compozițională, centrul compozițional, a elementelor în mișcare și a coloritului le va deschide un orizont mai larg în gîndire și le va oferi posibilități de redare mai elastice. Acum se pot sugera treptat noțiuni de așezare în spațiu pe diferite planuri (de perspectivă), în măsura în care ele pot fi înțelese de copii în legătură cu munca lor la desen și în corelație cu alte obiecte de studiu (geografia, geometria etc.).

Rolul educației este să influențeze ceea ce știu copiii și să ajute execuția, prin observarea naturii, prin cunoștințele teoretice și practice de reprezentare plastică a lumii înconjurătoare, prin dezvoltarea simțului pentru frumosul din natură, din viața socială și din toate acțiunile elevilor.

Problemele și sarcinile desenului liber din imaginație și memorie

1. **Problema conținutului de idei.** Interpretarea desenului liber prin formula „Desenați ce vreți voi" în felul în care se cere elevilor să deseneze ceea ce vor ei : o găină, o oală, o scenă etc. (adică ce le trece prin minte) nu este o activitate ușoară pentru elevi. Unii nu pot alege dintr-o multitudine de idei pe aceea pe care ar putea-o reprezenta și de aceea nu desenează nimic sau prea puțin.

Noi nu negăm acest „Desenați ce vreți voi", care reprezintă o formă a desenului din memorie, din imaginație, dar acestei activități îi sugerăm idei, o legăm de o temă, de un subiect, deci îi dăm un conținut.

Problema conținutului de idei are o însemnătate primordială pentru că pe ea se bazează și se clădește întreaga valoare instructiv-educativă a desenului. Un subiect bine ales călăuzește activitatea creatoare a copilului, iar o temă bine judecată concentrează în jurul ei toate posibilitățile lui intelectuale, morale și practice.

Tema dă ideea generală, dar ea fiind prea abstractă pentru copiii de la clasele I—IV se concretizează într-un subiect în care se redă un moment, o acțiune. Din tema „1 Mai" vom alege un subiect concret: defilarea, pregătirea, serbarea, satul în ziua de 1 Mai etc, deci unul din subiectele care arată direct conținutul temei, întrucît nu se pot reda într-un singur desen toate aspectele legate de „1 Mai" (temă generală).

Formularea subiectului trebuie să fie apropiată copilului, pentru că la vîrsta aceasta copiii gîndesc în imagini. Dacă li se sugerează direct acțiunea, ideea devine mai accesibilă și executarea ei mai reală. Dacă luăm subiectul „Defilarea" din tema „1 Mai" nu-i vom spune în general „Defilarea", care poate cuprinde pe toți cei care defilează, și îi creează probleme grele copilului, ci vom formula: „Copiii din clasa a II-a defilează".

Uneori putem da ca temă, de exemplu, „Ieri am fost în excursie" și nu mai dăm subiectul ci formulăm: „Desenați ce vreți voi din această excursie". Astfel această indicație are un conținut de idei, pe care copiii pot să-l redea după individualitatea lor. În clasele mici dăm ca subiecte scenele simple: „Băiatul cu cățelul", „Fetița cu creionul", „Mama cu fetița" etc. Astfel de scene se pot da ca subiecte și din clasele mai mici, cînd se ilustrează simplu, fără ca scena să fie încadrată în mediul înconjurător.

2. **Forma compozițională** este felul în care sînt așezate elementele unui desen, oamenii, pomii, casele pentru a reda cît mai corect, clar și estetic o compoziție. Este problema așezării în spațiu.

În școală, la clasele I—II se folosește forma compozițională de adîncime de două sau cel mult trei planuri.

În forma de friză, elementele sînt așezate toate pe o linie care închipuie Pămîntul. Este o formă pe care am combătut-o (v. fig. 9). Nu e bine să introducem această formă în clasele mici și nici în grădiniță. De la o deprindere cîștigată și mult exagerată, trecerea la alta este cu mult mai grea. E bine ca de la început să se așeze obiectele în planuri de adîncime. Arătăm copiilor care vin cu această obișnuință, că în clasă, pe stradă, acasă lucrurile nu stau înșirate pe o singură linie,

ci au diverse așezări în spațiu. În recreație, copiii umplu curtea fără să fie așezați în rînd, la fel stau florile în grădină, pe cîmp etc. Începînd de la preabecedar, nu vom desena scenele pe o singură linie, ci răsfirate. Nu urmărim o redare exactă, adică obiectele nu le micșorăm dacă sînt mai îndepărtate decît mai tîrziu, în clasele II—IV, dar educăm o deprindere care se poate forma de la început.

În clasa a II-a elevii învață la aritmetică împărțirea în părți proporționale. Se pot obișnui să împartă o lungime în 2, 3, 4 pînă la 10 părți egale din ochi și măsurînd. Prin ea vom înțelege la geografie împărțirea spațiului în mai multe planuri de adîncime. În această perioadă o muncă asociată între desen și geografie dă baze trainice pentru ambele obiecte.

Noțiunea abstractă și diferită de plan pe care o înțeleg foarte greu copiii, trebuie concretizată sub aspectele unor cunoștințe pe care le primesc elevii în clasele II—IV. În primul rînd vom desena prin suprapunere planul unor obiecte simple după forma bazei lor. Se începe cu modele mici : guma, călimara, creta, cheia, peniță etc. Se așază obiectul pe caiet și cu creionul se delimitează suprafața ocupată de baza lui. Se obține planul acelui obiect, adică locul pe care îl ocupă nu în spațiu, ci pe loc plan. Aceste exerciții duc de la înțelegerea desenării planului clasei, al unei clădiri, teren etc. pînă la înțelegerea unei hîrți geografice. Pentru a consolida noțiunea se denenează penarul, cana de apă, ligheanul. Obiectele mari se desenează pe dușumea cu cretă. Luăm apoi un obiect cam de un metru, de exemplu mătura care e potrivită pentru a fi desenată pe dușumea. Măsurăm atît mătura, cît și urma lăsată de ea. Cerem apoi s-o ia copiii și să o contureze și ei pe caiete. Se constată că e imposibil. Elevii vor propune să o deseneze mai mică. Explicăm că ea se poate desena în așa fel încît oricine o vede să poată ști că mătura are un metru. Hotărîm s-o reducem la proporția de 1 dm = = 1 m. Elevii desenează, pe caiete mătura avînd dimensiunea de 1 dm. Se explică apoi cum se poate reda micșorat planul unui obiect mai mare, ca de exemplu al unei case, grădini, sat, regiuni, țară etc. pe bază de proporții. Explicăm ce este scara de proporție și scriem deasupra măturii : Scara 1 dm = 1 m (v. fig. 33).

Aceste exerciții din domeniul desenului geografic au o strînsă legătură și cu desenul artistic, întrucît și în desen un obiect mai mare se redă în proporții micșorate, fără măsurări cu metru, nici cu fixarea scării de proporție, dar cu atît mai mult se cer cunoștințele acestea (de bază), cu cît aici reducerea se face prin observație, cu aproximație și nu numai la un singur obiect, ci între mai multe obiecte. Nu mai insis-

tăm însă asupra scării de proporție. Ea ne-a ajutat doar la o lămurire a unei micșorări posibile și proporționale atît la desen, cît și la geografie.

După înțelegerea de către copii a acestor desene care cuprind un loc pe plan, putem trece printr-o explicație potrivită copiilor de la clasa a II-a, la înțelegerea că obiectele ocupă un loc și „în aer" *în spațiu;* de exemplu: o cană se ridică „în aer". Acum e momentul ca în cadrul desenului după natură să trecem la desenarea unor obiecte înalte fără redarea adîncimii, prin sublinierea bazelor și a înălțimilor. Cele mai potrivite sînt vasele. Acestea trebuie să fie așezate pe masă, la nivelul ochilor. Să se redea atît obiectele, cît și masa în două dimensiuni.

Continuăm observările ieșind cu copiii din clasă. Vom vedea că pe un plan care reprezintă pămîntul sînt așezate case, pomi etc., care ocupă și ele un loc în „aer" în spațiu. Unele sînt apropiate, altele mai îndepărtate. Pe cele apropiate, le distingem bine cu toate amănuntele lor, cele mai îndepărtate sînt mai șterse și tot mai mici, pînă cînd se pierd la orizont, după care se vede cerul. Pentru a ne convinge mai bine măsurăm cu creionul obiectele mai apropiate, apoi pe cele îndepărtate. Vom observa că un pom înalt mai îndepărtat dă o măsură mai mică decît gardul din fața noastră. Este o ocazie potrivită pentru învățarea măsurării cu creionul.

Acum putem să generalizăm că felul în care sînt așezate obiectele în spațiu se poate desena după anumite *planuri de adîncime*. Cel care este mai aproape de

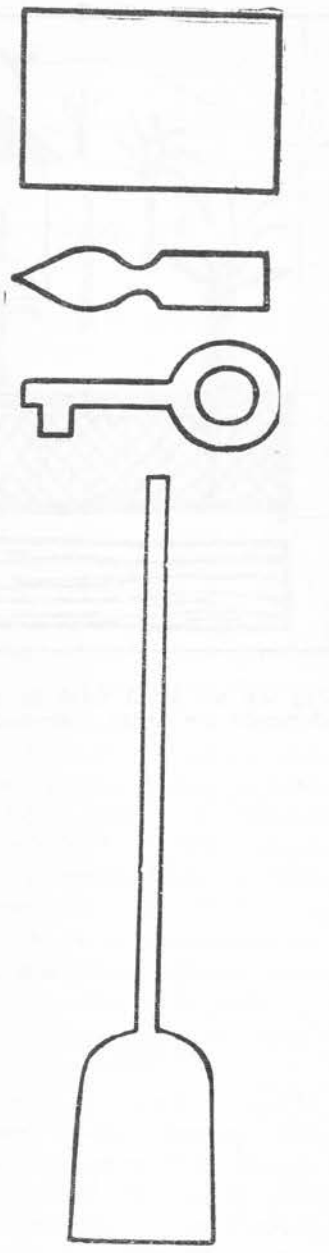

Fig. 33. *Planul obiectelor obținute prin suprapunere. Planul unei mături.* Învățarea scării de proporție.

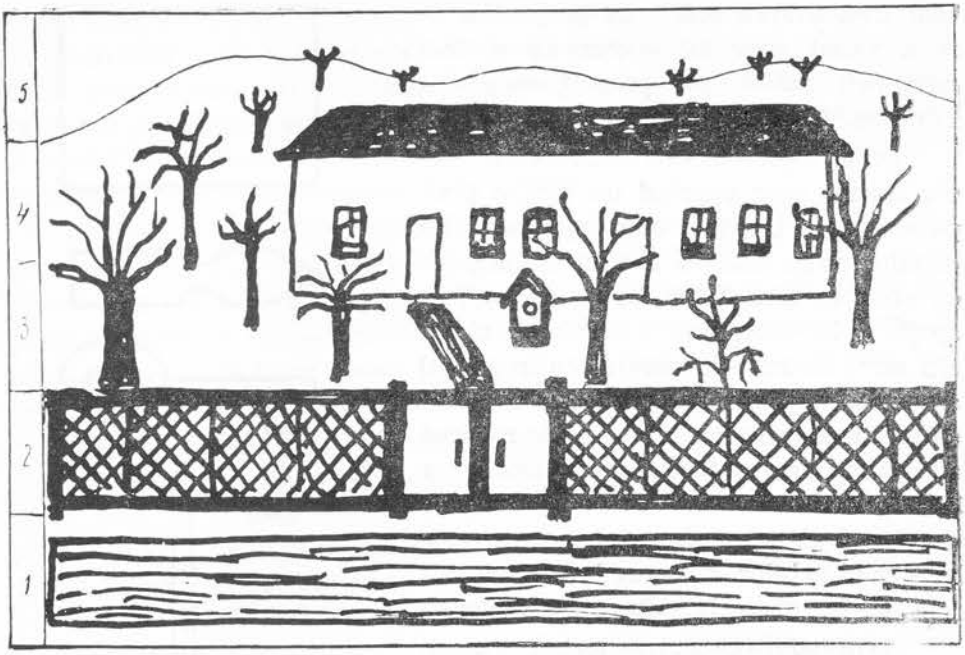

Fig. 34. *a)* Arată felul în care s-au aşezat pe tablă, pe cinci planuri, figurile decupate din lecţia *„Internatul"* (clasa a II-a, trimestrul III). Redare în adîncime.

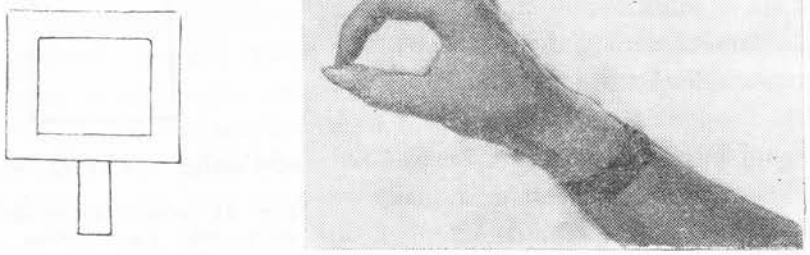

Fig. 34 *b*. Ferestruica degetelor.

noi este în planul întîi, iar cel îndepărtat este în planul doi. În clasă fixăm aceste cunoștințe pe ilustrațiile din manual.

Următoarele desene vor fi făcute numai pe baza observației directe, în locuri largi, piețe, parcuri. Copiii vor observa tot peisajul, deosebind la început două planuri : cel din față, apropiat, și cel de lîngă orizont. Se pot remarca și alte planuri în mod experimental, dar cînd se desenează nu urmărim să fie redate decît două sau trei planuri.

Avînd un model potrivit pentru o lecție deschisă în clasa II, în trimestrul III, am reușit să predăm o lecție-exercițiu chiar pe cinci planuri (fig. 34, *a*).

În preziua lecției am ieșit într-o excursie de culegere de observații la internatul școlii, care e situat lîngă șosea, într-o grădină care formează un fel de parc cu copacii rari. Elevii au pornit cu caietul de schițe și creioane. Ne-am postat în stradă, pe partea opusă a șoselei pentru a avea o vedere largă spre internat. După o discuție în care am arătat scopul excursiei, am delimitat spațiul pe care-l vom desena, stînd la mijloc, în fața porții. Am închis un ochi pentru a limita panorama din fața noastră. Am privit prin cercul format din unirea a două degete ale mîinii (fig. 34, *b*), apoi printr-un vizor tăiat în carton (ferestruică de 2×4 cm), delimitînd spațiul, care prin acest procedeu ne apare ca un tablou și care se poate înscrie într-un dreptunghi așezat orizontal (v. fig. 34, b). Elevii au schițat acest dreptunghi în caiete. Am reprezentat cunoștințele despre planurile de adîncime și am stabilit cinci planuri.

Apoi elevii au împărțit în cinci părți egale latura stîngă a dreptunghiului din caietul de schițe și au notat prin cuvinte : șoseaua, gardul, clădirea internatului etc., observînd deformările lor din perspectivă. Le-au măsurat și comparat întîi din ochi, apoi cu ajutorul distanțelor luate între două degete ale mîinii drepte sau cu creioanele. Au văzut că șoseaua apare mai largă, iar gardul, fîntîna și pomii mai depărtați se văd mai mici. Excursia a durat 20 de minute.

Pentru lecție am pregătit un material intuitiv din hîrtie de împachetat. Am decupat și colorat ușor o fîșie care reprezintă șoseaua, apoi gardul, clădirea, pomi de diferite mărimi și fîntîna. Am fixat dimensiunile dreptunghiului pe tablă.

În cadrul lecției, la discuțiile pregătitoare, am repetat cunoștințele despre planuri în spațiu și observațiile elevilor pe baza caietelor de schițe.

A urmat apoi o demonstrație activă făcută de elevi. Un copil a împărțit tabla și elevii pagina caietelor lor în cinci părți egale, cu linii punctate, care reprezentau cele 5 planuri, numerotate de jos în sus. Alții au ales din figurile decupate șoseaua, pe care au prins-o pe tablă, apoi gardul și clădirea. Cu cretă s-au desenat dealurile deasupra clădirii, care formau orizontul. A urmat aranjarea amănuntelor pe diferite planuri, după mărimea lor și la locurile potrivite observației anterioare, nu pe liniile ajutătoare ci împrăștiate. Astfel pe tablă s-a format un tablou.

Pe baza observației anterioare așezarea figurilor nu a întîmpinat nici o greutate. Figurile s-au cules de pe tablă, iar elevii au desenat fără greșeli tabloul, colorînd ușor cu ceracolor.

Aspect din orașul Galați

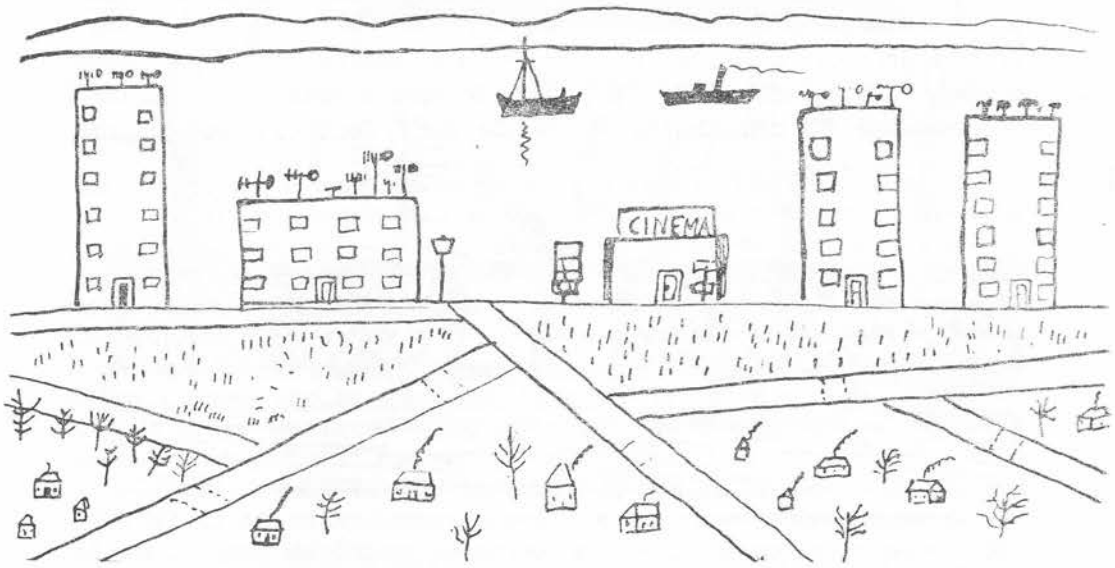

Fig. 35. *Aspect din orașul Galați.* Redare în spațiu din imaginație și memorie.

Rolul învățătorului în această activitate prin care elevii au învățat un important procedeu de exprimare s-au redus la îndrumarea verbală fără ca el să tragă o singură linie pe care elevii s-o copieze.

Acest procedeu prin care se observă mai întîi întregul apoi se desface în planuri suprapuse este cel mai accesibil pentru clasele II—IV, dînd posibilitate tuturor elevilor să-și însușească redarea în adîncime.

O frumoasă compoziție liberă asemănătoare este desenul unei eleve de clasa III-a din orașul Galați (fig. 35). Ea desenează spațiile verzi și casele vechi în planul I, apoi redă realizările noi, pentru ca în spate să apară Dunărea și dealurile de pe malul opus, așa cum se văd ele în natură.

În clasa a IV-a se poate explica aplicarea liniei de orizont și apropierea paralelor în depărtare numai pe baza observațiile din natură cu termeni simpli ca : drum drept, la deal, la vale etc. (fig. 36).

3. **Reprezentarea elementelor în acțiune** arată stabilirea direcției în care se deplasează elementele desenului și aspectul lor în mișcare, ceea ce dă viață desenului din imaginație și memorie. La început copiii dese-

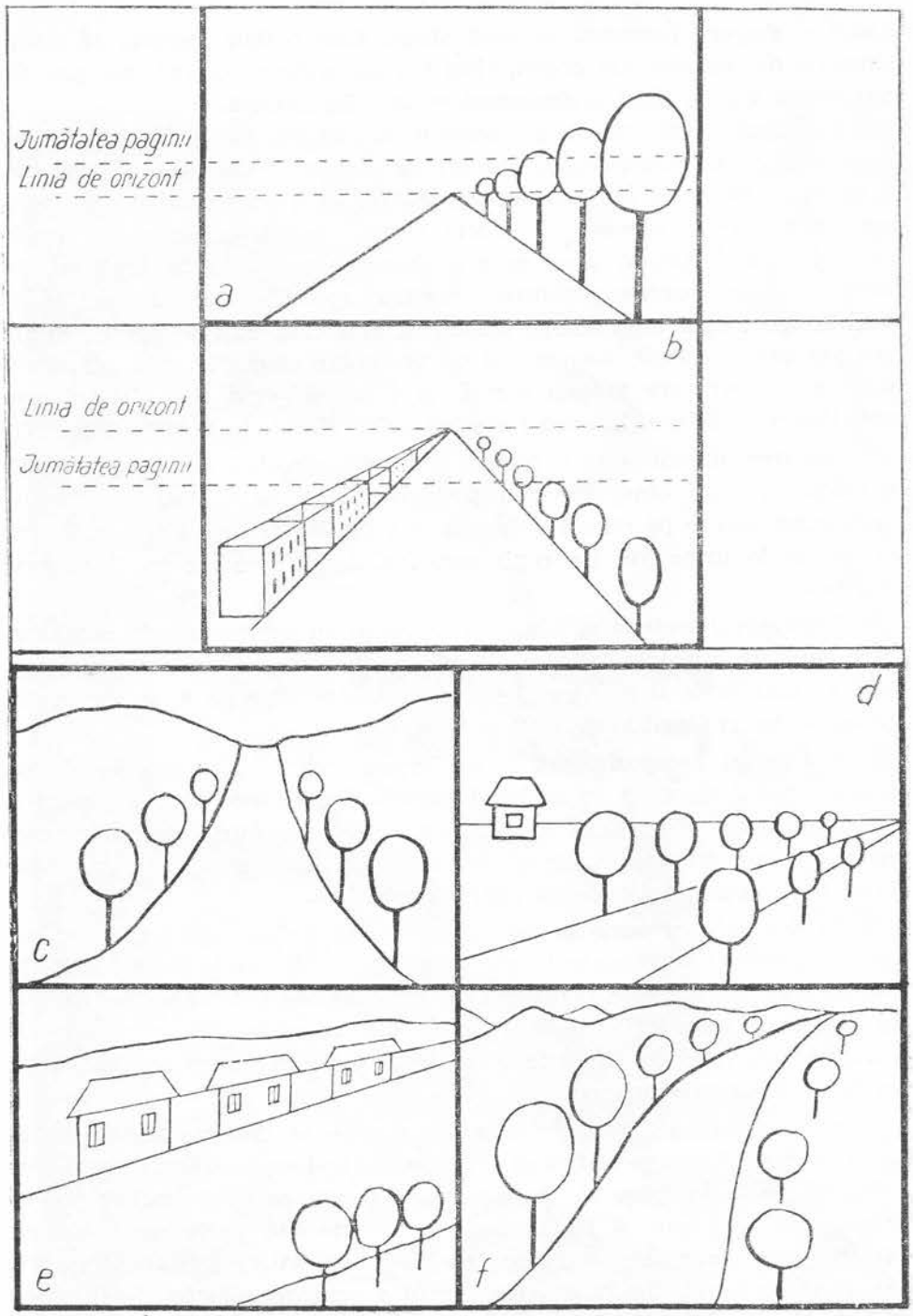

Fig. 36 *a—b. Aplicarea liniei de orizont. c—f. Observarea perspectivei în natură.*

nează o singură persoană în mod static. Cîte o dată reușesc să-i dea expresie de mișcare. De obicei, cînd vor să arate o acțiune, un gest de entuziasm sau de efort, o desenează cu mîinile ridicate.

În clasele mici, pentru a-i obișnui cu redarea mai multor figuri și concomitent cu redarea unei mișcări, le dăm subiecte care să prezinte o acțiune : *Mama și fetița hrănesc păsările. Tata i-a cumpărat lui Ionel un ceas ; acum îl încearcă. A trecut vacanța, elevii se întorc la școală.*

Personajele pot avea un aspect static sau o poziție de deplasare de mers, alergare, urcare, coborîre, agățare, specifice unei acțiuni. Altă poziție are corpul cînd culege merele și alta cînd culege cartofi. Static pot sta pomii, casele, oamenii și uneori chiar obiectele care se mișcă, mașina în mers are aceeași formă ca și atunci cînd stă. Mișcările se pot diferenția la om, la copaci cînd îi suflă vîntul, la animale (fig. 37).

Redarea acțiunii cere o plasare a figurilor în desen, astfel ca ele să exprime cît mai bine mișcarea potrivită temei sale. Astfel un automobil care merge pe stradă e desenat din profil, cu strada și pomii care au rămas în urma lui. Un copil care înaintează spre noi va fi desenat din față.

Învățătorul trebuie să obișnuiască copiii cu schițarea prin crochiuri care să arate mișcarea. Să dea cît mai multe teme care cer o acțiune și să fie atent la felul în care elevii rezolvă bine direcția și mișcarea acțiunii (v. lecția Omul în desenul copiilor).

4. **Centrul compozițional.** Orice desen trebuie plasat astfel ca să ocupe un loc apropiat de mijlocul paginii. Verificarea acestei plasări a desenului unui obiect sau grupuri de obiecte se face prin măsurarea spațiului care trebuie să fie aproximativ egal în toate părțile sau egal între părți opuse. Astfel tabloul capătă echilibru.

În desenele cu teme în care ilustrăm un peisaj, o acțiune, centrul compozițional va fi centrul locului unde se desfășoară acțiunea. De obicei acest centru este plasat pe mijlocul foii de desen. Nu pe centrul ei geometric (la punctul de întretăiere a diagonalelor), ci la o oarecare distanță sub linia de simetrie orizontală. Astfel acțiunea se desfășoară în fața ochilor care privesc.

Se întîmplă să ilustrăm o acțiune care se desfășoară lateral, la dreapta sau la stînga tabloului. Mutăm centrul compozițional astfel ca distanța de la margine să fie mai mare decît cea de la mijloc. Locul rămas gol la mijloc și (prin simetrie) de cealaltă parte se umple cu detalii care întregesc acțiunea, obținîndu-se astfel un echilibru (v. *Subiecte de iarnă*, fig 32, în care elevul a rezolvat o astfel de situație.) Cînd avem mai multe figuri, desenăm mai întîi pe cele principale la

Fig. 37. Ilustrarea unei fabule. La Fontaine „Lăptăreasa și oala cu lapte". Eleva aplică cunoștințele însușite prin observarea directă a naturii.

mijloc și apoi pe celelalte, după importanța lor. În fiecare lucrare de acest fel elevii trebuie să fixeze mai întîi centrul compozițional, apoi să stabilească locul pe care îl va ocupa fiecare personaj. Să nu includă în compoziție elemente sau detalii neesențiale care nu au nimic comun cu tema. Dacă însă ele completează tema, atunci se desenează, așezîndu-le în grupe separate. De exemplu, dacă grupul din desenul *Întoarcerea din vacanță* e plasat în curtea școlii, pentru a reda acest fapt mai desenăm ici și colo copii în alte grupuri sau jucîndu-se, cu linii mai puțin accentuate, pentru a da impresia că sînt așezați mai departe de grupul de copii din primul plan.

Notă: În capitolul *Desenul tematic,* redactat de Maria Mîrza din cartea *Din experiența predării desenului în școala generală de 8 ani* (clasele I—IV) găsim un prețios material pentru orientare asupra compoziției la desen.

Desenul ilustrativ

O parte componentă a desenului liber este forma care se bazează pe memorie și se situează între desenul după natură și cel din imaginație. Această redare a unui obiect cunoscut ajută la durabilitatea și exactitatea memorării formelor, culorilor și dezvoltă spiritul de observație. Noi nu facem lecții directe de desen din memorie, dar procedeele pe care se bazează predarea lui ajută desenul liber. Astfel se face mai întîi intuirea modelului, apoi se acoperă, cerînd copiilor să-l deseneze din memorie. Se folosește la desenarea temelor din programă: flori, fructe și legume, păsări, vase și animale desenate în lecțiile de desen liber.

Cunoaștem marea putere de imaginație a copilului care vine la școală. În desenele lui anterioare și-a dezvoltat fantezia desenînd ceea ce a simțit, fără a-și pune probleme. Această putere de imaginație trebuie să o exploatăm și în preocupările școlii.

Un bun prilej de îmbinare a memoriei cu imaginația este desenul realizat cu scopul de a ilustra diferite scene după texte, din basme, povestiri, poezii etc. Zilnic în perioada preabecedară se desenează cîte o mică scenă din subiectul lecției. Se mai ilustrează scene după basme și povestiri cunoscute de copii sau citite în clasă, scene inspirate din textele sau poeziile cuprinse în abecedar și în manualul de limba română, scene din viața școlară și de familie, peisaje simple reprezentate din memorie etc.

Avînd o bună orientare și un început de tehnică formată, elevii

din clasele III—IV vor desena teme din ce în ce mai complicate, după texte literare, sau luate din viață și din natura înconjurătoare.

Un text literar expus prin citire, memorizare, povestire sau descriere liberă ajută la prezentarea materialului faptic și creează în gîndirea elevilor nenumărate imagini pe care ei pot să le redea în lucrări originale. Cu cît textul va fi mai interesant, citirea mai vie, mai expresivă, iar povestirea mai însuflețită, cu atît emoțiile copiilor vor fi mai puternice și imaginile vor apărea într-o succesiune logică. Astfel elevii vor putea deosebi figurile principale, mișcarea, detaliile caracteristice și le vor desena corect.

Dintr-un text literar se pot alege momente care înfățișează o singură scenă. Se citește momentul ales, se explică contextul, se analizează momentul, se stabilesc procedeele de desenare și se execută. La fel se procedează și cu un alineat dintr-un text în care se descrie un aspect sau un fenomen din natură.

Fig. 38. *Ilustrarea fantasticului.* Radu Dan „Afiș la Harap Alb". Model de interpretare iconografică.

În clasele III—IV, omul va constitui preocuparea principală în cadrul lecțiilor de desen, ilustrativ, fiind înfățișat cu diferite mișcări și atitudini specifice acțiunii.

Se ilustrează basme, povestiri, poezii și multe fabule. Elevii vor învăța să reprezinte personajele fantastice din basmele pe care le vor citi (fig. 38).

Se pot face și desene episodice (neplanificate) în cursul anului, cu prilejul unui eveniment al școlii sau al unei întîmplări pe care elevii le vor desena. Cu ajutorul desenului elevii pot să caricaturizeze și unele defecte observate (figura 39).

Aniversările, sărbătorile naționale, ziua femeii, a copilului, acțiunile patriotice dau prilejul pentru desene ocazio-

nale. La aceste desene să nu se dea șabloane după care copiii să deseneze. Este bine ca aceste teme să aibă mereu un conținut nou, care va fi redat cu sinceritate de copil.

Fiecare copil să redea ceea ce simte, ceea ce crede și cum știe el să deseneze (fig. 40).

Imaginația elevilor trebuie stimulată nu prin modele de imitat, ci prin scoaterea în evidență a unor momente care se pot ilustra. Să se scoată în evidență tot ce poate contribui la realizarea unor lucrări interesante în ce privește conținutul și activitatea de redare grafic-plastică. Redarea să se facă conform normelor de așezare în spațiu arătate în lecția trecută, cu respectarea perspectivei, a centrului compozițional etc.

Cînd elevii sînt puternic emoționați prin conținutul unui basm sau al unei povestiri și cînd le cerem să redea spontan ceea ce simt, ceea ce le-a plăcut, uită de aceste forme convenționale și redau sub formă, personală o scenă care reprezintă o exprimare spontană interesantă. Acest succes îl putem obține atunci cînd subiectul este emoționant, frumos și plastic dar trebuie să fie simplu, ușor de redat. La fel se pot da subiecte pentru o scenă în care să nu se redea și mediul înconjurător (fig. 41).

În figura 42, elevii au avut de rezolvat un subiect greu. Povestirea *Frumoasa adormită* le-a plăcut, i-a interesat și impresionat dar elevii nu au sesizat în ea momentele plastice, deoarece reprezentările lipseau din memoria lor, iar subiectul era prea vast și din el nu a fost scos numai un singur moment care să fie produs pentru redarea în desen.

Învățătorul a povestit și a cerut copiilor să deseneze ceea ce le-a plăcut. Clasa întreagă a început să deseneze exteriorul castelului din comună. Cînd învățătorul a po-

Fig. 39. *Desen episodic satiric.* Executat de un elev din clasa a IV-a. Elevul redat în desen venea la școală cu temele date acasă nefăcute, se scuza mereu că își pierde caietele fiindu-i geanta spartă. Prin nasul mare se satirizează minciuna.

vestit, elevii s-au gîndit la acest castel unde au localizat povestirea. Ei nu cunoșteau interiorul, sălile mari și camerele din turn, în care puteau plasa în mod apropiat o scenă din povestire. Toți s-au preocupat de redarea acestui castel (așa cum arată desenele din această figură), fără să poată exprima ceea ce au simțit și emoționat.

Exemplul arată că este necesară o îndrumare. Chiar alegerea pasajului, a momentului este o formă de îndrumare atunci cînd prin desen urmărim o exprimare spontană și personală. Cînd urmărim o redare grafică cît mai artistică, atunci discutăm cu elevii problemele care trebuie rezolvate : plasarea figurilor, centrul compozițional, schițarea mișcărilor etc. Astfel conținutul de idei se clădește în exprimare pe un fundament valabil și acceptat pentru a realiza un desen reușit (fig. 43).

Fig. 40. *Desen ocazional. „8 Martie".*

Desenul din imaginație și cel din memorie se pot îmbina cu folos în desenul liber. Elevii capătă aptitudini atît pentru exprimări artistice personale, cît și pentru cunoașterea mediului înconjurător pe care să știe să-l redea în mod artistic.

Ilustrarea unor aspecte din mediul înconjurător se poate realiza prin vizite și excursii organizate cu scopul ca elevii să culeagă observații pe care să le prelucreze în clasă sau în lecții desfășurate în aer liber, cînd desenarea se face pe loc, folosindu-se metoda expunerii orale (descrierea), conversația și metoda demonstrativă etc. Se mai pot ilustra evenimente la care au participat elevii, de exemplu săditul și curățatul pomilor, copiii în excursie, în tabără, vara la scăldat, la culeș de ciuperci, fragi, vizite, plimbări în oraș, defilare de 1 Mai și multe altele. Să nu dăm elevilor teme cum ar fi *Un incendiu* pe care nu l-au văzut, nici să ajutăm elevii să-l redea prin copiere după un tablou. Nu este necesar să dăm teme după tablouri. Viața ne oferă destule teme trăite. În aceste teme, pe lîngă ilustrarea acțiunii intră și redarea completă a unui anumit aspect din mediul înconjurător, pădurea, rîul și lunca, strada, fabrica etc. Aici sarcina învățătorului este să facă atenți copii să redea elementele din natură. Să se urmărească poziția obiectelor, diferența dintre o casă particu-

Fig. 41. *Scenă simplă „Plantăm pentru viitor"* de Marcel Chirnoagă. Redarea spontană a unei idei fără arătarea mediului înconjurător.

Fig. 42. *Studiu. Subiecte grele. Desen spontan* (clasa a III-a, trimestrul III) după povestirea „Frumoasa adormită". 1. Eleva redă fidel castelul din localitate. Doar cîinele, pisica și porumbelul dorm în curtea cu tractorul și camionul. Se remarcă puternica memorie vizuală, tendința de exprimare în redare inteligentă a unui vast și gradul de dezvoltare la care a ajuns eleva. Ea a executat desenul nr. 3, 3 *a* din figura 13 de la intrarea în clasa I.

Fig. 43. Desen executat după o îndrumare grafică artistică a învățătoarei.

lară și o instituție, dintre un palat sau bloc, între coroana și trunchiul copacilor dintr-un parc sau dintr-o pădure. Să redea corect o salcie de lîngă rîu. Copiii care sînt la săniuș să fie îmbrăcați în haine de iarnă și altele.

O mare atenție trebuie dată perspectivei, întrucît în natură se poate observa mai bine. Cînd elevii desenează în clasă, să fie atenți la redarea ei din memorie sau cu ajutorul imaginației.

În lecția XVII, *Metodica muncii în afară de clasă la desen*, am dat un exemplu de organizare a unei excursii.

Tipurile de lecții de desen liber din memorie și imaginație și metodica desfășurării lor

Metodele de predare a desenului liber din memorie și imaginație se adaptează la mentalitatea copilului, din dorința de a-i provoca plăcerea pentru lucru și pentru a urmări, pe lîngă abilitatea manuală, și un exercițiu al dezvoltării lui intelectuale și sentimenelor lui artistice.

Tipurile de lecții cele mai frecvente sînt lecțiile de verificare a cunoștințelor, întrucît în desenul liber se rezumă cunoștințele și procedeele memorate. Ele pot fi completate cu cunoștințe noi, sugerate de subiectul lecției pentru o redare mai complexă. În cazuri rare ele pot fi combinate cu lecții de predarea cunoștințelor noi sau cu lecții de exercițiu. (*Internatul*, Clasa a II-a).

În clasele I—II lecțiile se rezumă : la momentul organizatoric, la observare sau discuții pregătitoare, la organizarea desenului, executare și la analiză. La aceste clase se lasă elevii să lucreze spontan, neinfluențați și liberi să se exprime prin procedee personale. Îndrumările învățătorului se fac verbal. La clasele III—IV momentele de mai sus se vor organiza astfel încît ele să cuprindă toate etapele prin care trece predarea desenului ilustrativ.

De exemplu :

1) *Observare și discuții pregătitoare*

Se povestește. Se fixează tema (ilustrarea povestirilor) și subiectul care trebuie ilustrat (*Scufița roșie* (fig. 44, a). Se subiliniază conținutul de idei (neasculatarea). Se alege momentul plastic care va fi ilustrat (întîlnirea cu lupul). Se analizează elementele plastice care vor intra în desen (fetița, lupul, pădurea, casa

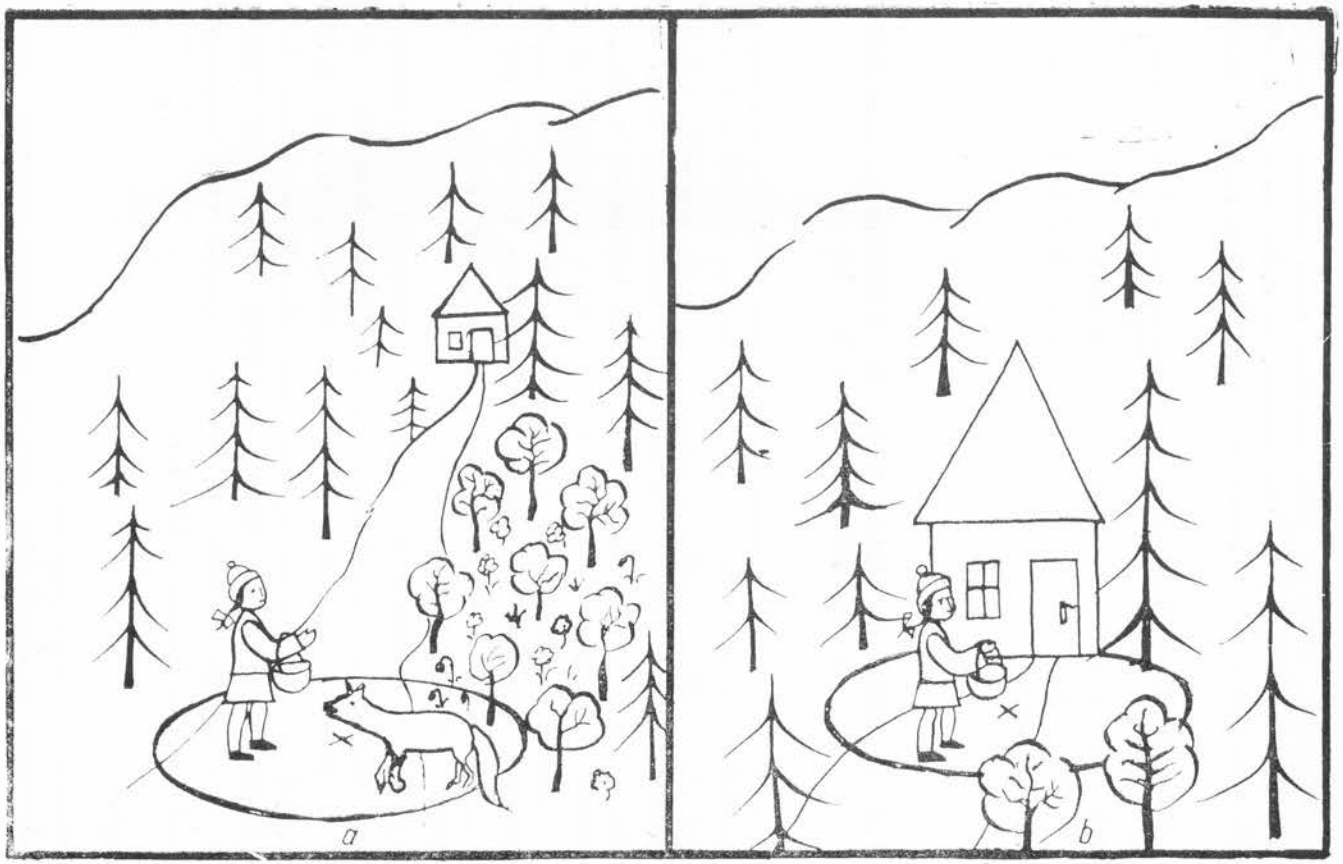

Fig. 44, *a* și *b*. *„Scufița roșie". Centru compozițional.*

bunicii). Se fac cîteva exerciţii de antrenament, cu elementele care vor ilustra povestirea (pomi, brazi, lupul desenat schematic). Pentru a nu influenţa compoziţia elevilor, se desenează de către elevi fără să fie arătate pe tablă.

2) *Organizarea desenului*

Se stabileşte forma compoziţională (tablou aşezat vertical, redat pe două planuri). Centrul compoziţiei (jos, în locul în care drumul intră în pădure) şi mişcarea (Scufiţa Roşie stă faţă în faţă cu lupul) prin distribuirea schiţelor (drumul, pomii în pădure, casa bunicii. Scena întîlnirii cu lupul).

3) *Executarea lucrării*

Definitivarea figurilor schiţate, detaliile şi amănuntele caracteristice (flori, fragi în pădure). Corectarea lor prin intervenţie verbală numai la greşeli exagerate. Colorarea desenelor sau valoraţia.

4) *Analiza după criteriile de interpretare* (aşezare bună, desen frumos, colorit interesant etc.)

Ca *fixare* şi *exerciţiu* putem da în lecţia următoare tot această temă dar cu subiectul *Lupul (fetiţa) a ajuns la uşa casei bunicii.* Acum punem copiilor problema dacă e necesar ca ei să deseneze toată pădurea şi drumul, sau numai o parte din ele şi dacă căsuţa văzută de la depărtare mică ar trebui să fie desenată mai mare şi mai aproape de noi (mai în faţă). Lăsăm apoi să lucreze independent (fig. 44, b).

Poeziile pot da subiecte care se redau uşor în desenul ilustrativ. Prin imaginile plastice aşezate logic, în versuri cu o ritmicitate plăcută, elevii desprind uşor conţinutul de idei şi-l redau îndrumaţi fiind numai de aceşti factori, fără intervenţia directă a învăţătorului.

O lecţie pe care o putem preda cu succes în clasa I are subiectul luat din poezia *Cîntec* de Şt. O. Iosif (fig. 45).

Tipul lecţiei este de recapitulare (la sfîrşitul anului) a unor figuri învăţate la desen în clasa I. În ea urmărim, pe lîngă recapitulare, şi aşezarea în spaţiu, într-un context nou, a elementelor învăţate. Redarea o facem în colectiv. În clasa I se dau teme simple atunci cînd elevii lucrează singuri.

Elevii au învăţat şi au analizat la limba română, poezia. Au cîntat-o la muzică.

Pe baza succesiunii versurilor şi imaginilor lor se construieşte desenul. Cîte un elev desenează la tablă o imagine cu cretă colorată, iar cei din bănci desenează pe caiete. Fixăm primul moment: *Înfloresc grădinile.* Hotărîm locul unde să fie grădina. Se desenează o livadă cu aşezare în adîncime a pomilor înfloriţi, în partea dreaptă a tablei. În stînga, iarbă, flori. *Ceru-i ca oglinda* — pentru ce spunem aşa? Pentru că e curat, strălucitor, e soare. Alt copil desenează soarele cu galben. Altul va colora cerul cu albastru. Urmează momentul în care se desenează albinele între pomi, ciocîrliile care se înalţă către soare, fluturi la stînga, deasupra florilor.

În centrul compoziţional se aşază hora copiilor, care nu va fi redată în cerc; cîţiva copii se ţin doar de mînă. După o pauză în care elevii au cîntat şi au arătat

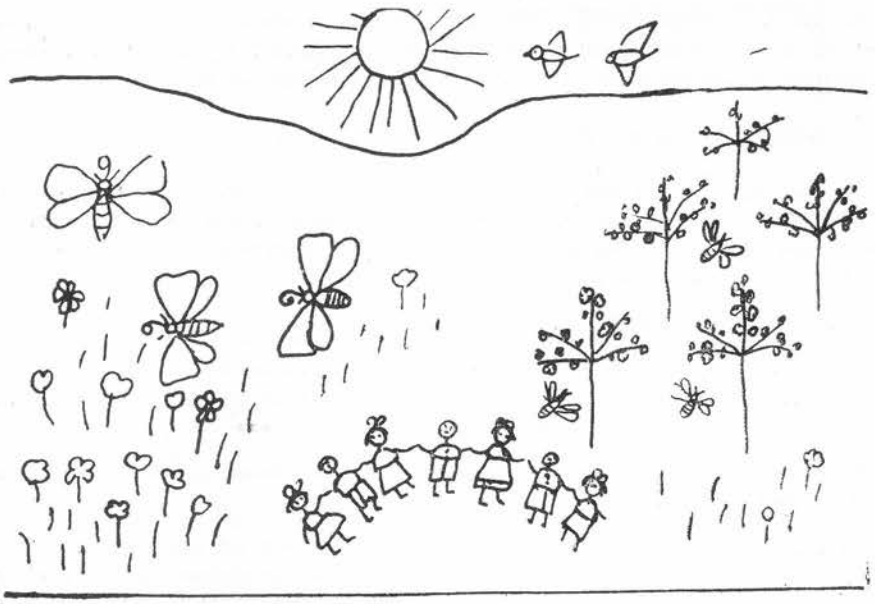

Fig. 45. *Ilustrarea poeziei „Cîntec" de Șt. O Iosif.* Desen recapitulativ clasa I.

pe caiete fiecare imagine în parte, se analizează așezarea elementelor desenelor. Pentru ce am așezat astfel pomii ? De ce am așezat albinele între pomi și pe flori ? Unde se joacă copiii ? Jos, în bătătură. Este o formă de învățare necesară, întrucît nu ne putem bizui numai pe puterile copilului, care pot să rămînă aceleași ani de-a rîndul. După acest model putem ilustra frumos *Nunta în codru* (la clasa a IV-a) și alte poezii.

În lecțiile date ca exemplu putem constata că lecțiile de desen liber din memorie și din imaginație se pot executa fără demonstrația învățătorului la tablă fără ca el să deseneze scenele sau obiectele pe care elevii să le copieze.

Totuși pot interveni situații în care intervenția e necesară. De exemplu : am dat să se deseneze *Scufița Roșie* la clasa I sau a II-a. Elevii au desenat independent dar nu au redat decît fetița cu un coș în mînă, nu au înțeles povestirea și nu sînt capabili să o redea. În acest caz ajutăm copiii prin îndrumări verbale și prin desene-exemple. Fetița a mers pe un drum care trecea prin pădure. Schițăm drumul, cîțiva copaci, la fel casa, florile și fragii. Arătăm cum a intrat în pădure fetița și drumul drept pe care lupul a ajuns înaintea ei la bunica. Desenul s-a făcut colorat. Nu s-au redat toate amănuntele ci numai unele aspecte. Cîțiva copaci, o floare, o fragă. După aceste indicații elevii își completează desenele.

Fig. 46, a. Elevii din clasa a IV-a ilustrează diferite scene din „Domnul Goe" I. L. Caragiale. Rezultatele interesante se datoresc bunei pregătiri a lecției de către învățătoare prin lectură prealabilă și prin explicarea caracteristicilor epocii în care se petrece acțiunea.

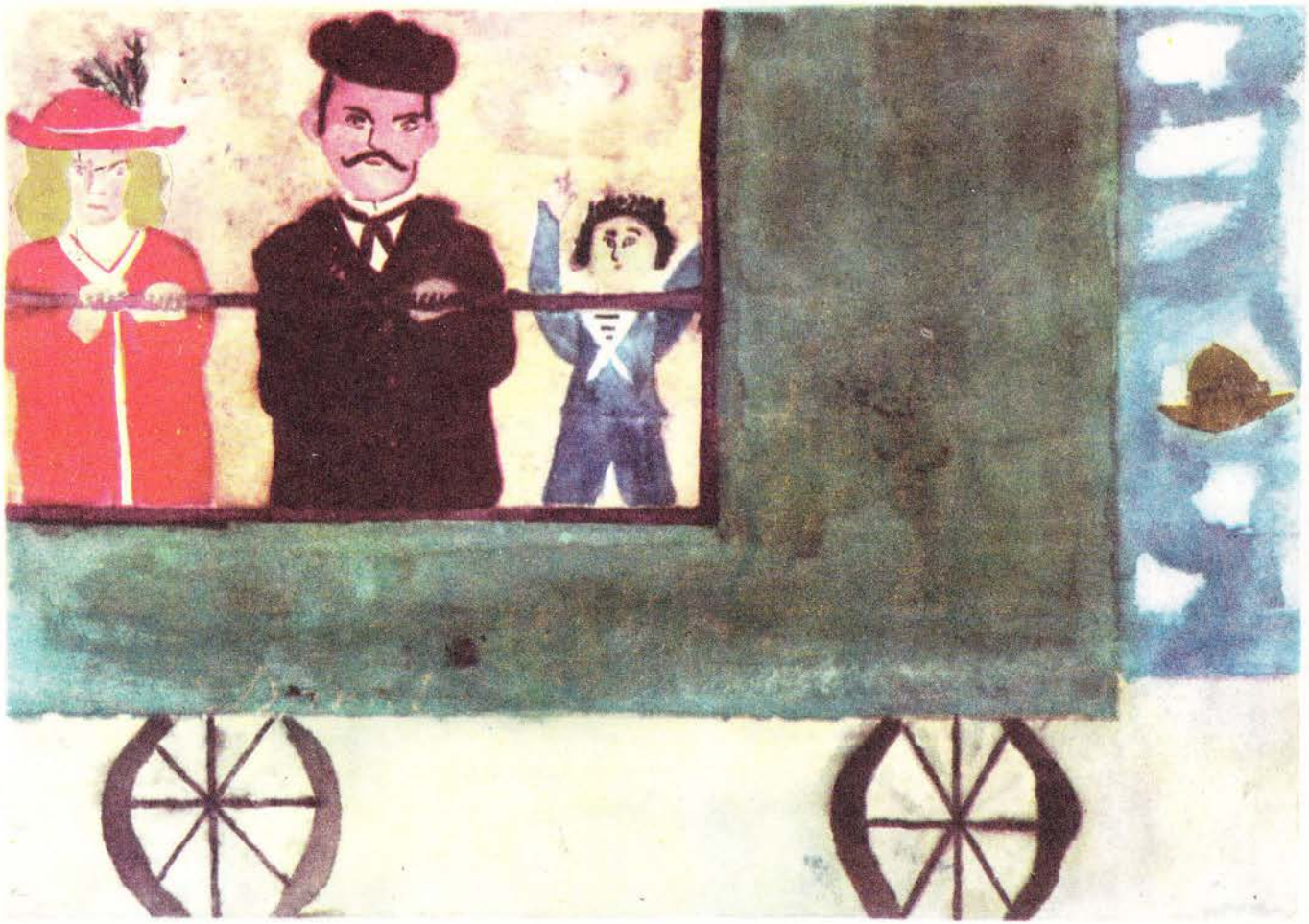

Fig. 46, b.

Pregătirea învățătorului pentru lecțiile de desen liber din memorie și imaginație

Planul schițat sau conspectul învățătorului va cuprinde temele și subiectele de predat care diferă mult de la clasa I la IV, cu orientarea justă în alegerea temei, a metodelor și procedeelor folosite în lecție. După ce învățătorul își va fixa tema într-o schiță de plan, se documentează prin lectură, istorie, după natură, după locul unde poate face o excursie sau observație etc.

Alege și analizează faptele și elementele care vor compune lucrarea : după importanță, după epocă, formă atitudine, mișcare, culoare etc. Astfel se fixează cadrul acțiunii și personajele care vor forma scena (fig. 46, *a* ; 46, *b*).

Învățătorul va pregăti materialul demonstrativ pentru explicație, ca : tablouri, desene, albume etc.

Planul trebuie să fie întocmit astfel ca prezentarea temei să stimuleze interesul copiilor și dragostea pentru redarea ei. Învățătorul să aibă în vedere cerințele unei compoziții artistice. Astfel el va trebui să țină seama ca lucrarea să aibă un conținut de idei just, realist, din care acțiunea să se desprindă ușor, clar și logic. Elevul să poată deosebi ce este esențial în compoziție și ce este secundar și să sublinieze numai ideea principală. Imaginile să fie clar formulate, bine conturate, bine închegate. Învățătorul să mai țină seama ca în compoziție să apară elementul estetic, prin frumusețea temei și a imaginilor redate prin îmbinarea armonioasă a procedeelor de prezentare. Planul să prevadă timpul necesar muncii independente a elevului, în care să-și poată face schița, desenul defintiv și colorarea lui.

III. Metodica organizării lecţiilor de desen după natură

Scopul şi problemele desenului după natură, pe clase

Desenul după natură este o treaptă de dezvoltare înaltă a capacităţii de desenare a elevilor. Aici se redau obiecte concrete prin observaţie liberă, directă şi selecţia vizuală a caracteristicilor acestor obiecte.

Este activitatea prin care elevii se apropie mult de realitatea înconjurătoare şi baza studiului celorlalte forme de desen. Învăţătorul e dator să cunoască scopurile şi problemele pe care le întîlneşte în legătură cu predarea desenului după natură.

Pentru a reda în desen imaginea unui obiect sau a unei fiinţe este necesar ca în primul rînd elevii să-şi formeze mintal imaginea respectivă. Cu cît imaginea este mai clară (precisă), cu atît sînt mai mari posibilităţile de redare corectă, de interpretare interesantă a realităţii.

Operaţiile mintale care participă în primul rînd la realizarea imaginii corecte sînt observaţia, analiza şi sinteza, percepţia spaţiului, percepţia formei şi comparaţia.

Redarea e ajutată prin însuşirea unor deprinderi tehnice.

Observaţia ajută desenul, iar desenul, la rîndul său, ajută dezvoltarea spiritului de observaţie. Astfel :

— Prin repetarea observaţiei după un plan în fiecare lecţie se obţine exactitatea ei.

— Învăţînd copiii cum să observe, ei vor surprinde repede însuşirile şi particularităţile obiectelor şi le fixează, consemnînd observaţiile în scheme şi desene.

— Printr-o lucrare atentă la desenul după natură eforturile se concentrează asupra unui obiectiv. Copilul este obligat să observe şi ceea ce este mai puţin interesant pentru el, dar important în activitatea de desenare.

— La formarea spiritului de observaţie contribuie şi materialul didactic folosit în lecţie şi instrumentele de lucru, culorile etc.

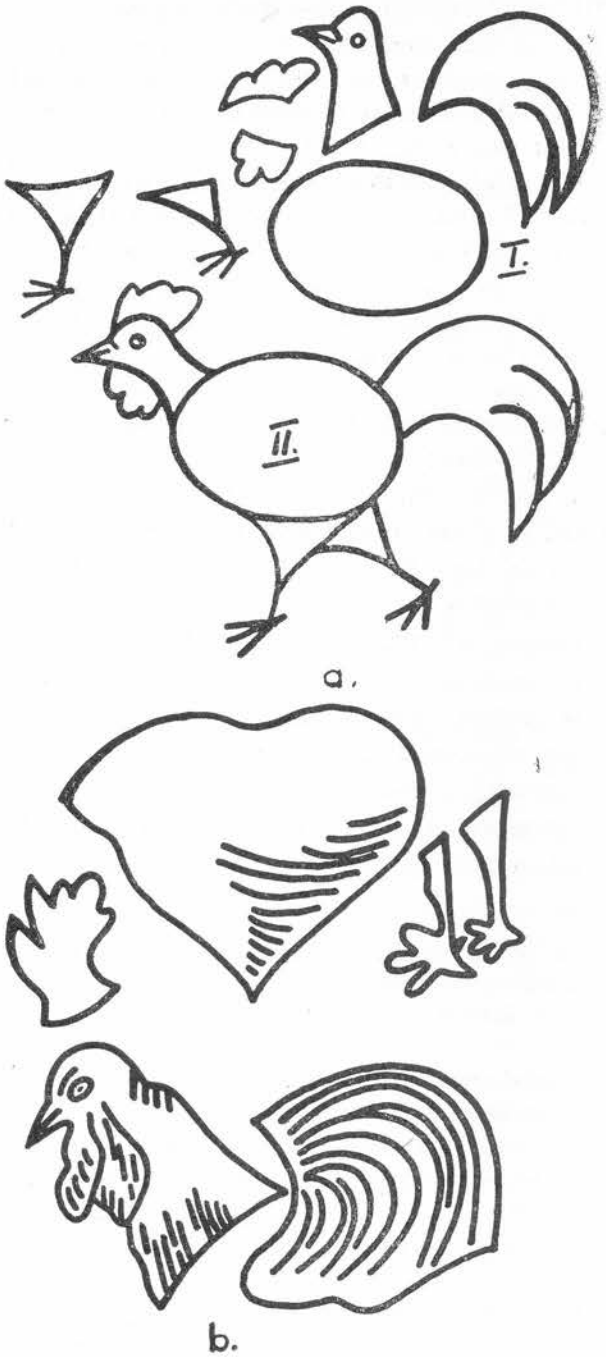

Fig. 47 a. *Desenul model al învățătorului* pentru predarea analitico-sintetică a lecției *„Cocoșul"* la cl. I. (modelul *a.*) : Din părțile decupate de la fig. I se compune figura II. La fel se procedează și cu modelul b de la figura 47, *b.*

Prin *cunoașterea particularităților psihice* ale elevilor ne putem da seama că elevii se pot împărți în mai multe grupe.

Primii sînt cei care desenează imediat ceea ce văd, observă întregul și-l redau fără greutate. Aceștia văd sintetic, se orientează repede vizual și știu să redea imediat impresiile avute. Si prind repede metodele și procedeele desenului. Elevii din grupa opusă văd părțile componente ale obiectului, detaliile lui și nu cuprind în atenția lor imaginea întregului. Ei sînt tipurile analitice, constructoare. Elevii care pot fi conștiincioși pot avea realizări, dar desenează greoi, corectează și șterg mult. Între aceștia sînt cei care greșit sînt considerați incapabili și nu trebuie să fie neglijați. Unii desenează excepțional din imaginație dar redau mai greu după natură sau invers.

Se întîmplă uneori ca un elev pe care l-am crezut în mod greșit slab dezvoltat, să devină mai tîrziu un muncitor fruntaș în lăcătușerie, ca montator etc. La locul lui de muncă el are ocazia să lucreze după aptitudinile lui, care îl ajută să poată da un randament în muncă tot atît de important ca și cei cu alte aptitudini. Prin operațiile de montare pe care le face i se dezvoltă cu timpul și puterea de sinteză corespunzătoare cerințelor locului său de muncă.

Printr-o predare științifică a desenului ne ocupăm diferențiat de aceste tipuri, în primele clase, conform capacității lor. La primii vom corecta greșelile grafice, care se manifestă des din cauza grabei, celorlalți le dezvoltăm observația, înțelegerea și puterea de a reda. Pedagogul analizează modelul și desenele cu toți elevii și pe toți îi invită să gîndească, să cerceteze și să alcătuiască întregul lui din părțile bine cunoscute. Astfel se poate realiza ridicarea nivelului clasei, fără a avea rămași în urmă.

Lecția *Cocoșul* ne va ajuta în această muncă. Prin ea facem o desenare analitico-sintetică. Nu este o lecție după natură propriu-zisă. Se poate face în grădiniță și la clasa I. Scopul ei este să ajute elevii slabi la construirea întregului. Fazele sînt :

1) Se spune ghicitoarea. La trup pene / La cap pieptene / la coadă secere / la picioare răşchitoare / Ce poate să fie oare ?

2) Se intuiește un cocoș desenat pe o planșă. Se arată desenul model al învățătorului (fig. 47, *a*), un cocoș desenat schematic ale cărui părți decupate sînt prinse pe un carton cu pioneze.

3) Învățătorul desface părțile, le împrăștie și cere copiilor să recompună cocoșul în ordinea versurilor din ghicitoare.

4) Se arată al doilea desen (fig. 47, b) : un cocoș executat prin contur general și colorat. Se desface și el în părți. Se recompune, începînd cu trunchiul.

5) Se caută cu degetul conturul general al desenelor model, începînd cu capul.

6) Se lasă amîndouă modelele, pentru ca elevii să deseneze cocoșul care le place.

După ce am verificat desenele, observațiile le trecem în caietul nostru de planuri, întrucît acest exercițiu poate forma un studiu în care constatăm un progres la un anumit număr de elevii.

Percepția spațiului cere orientarea concretă a elevului.

Școlarul mic folosește denumirile sus, jos, dreapta, stînga, într-o parte etc., care presupun că stăpînește deja aceste percepții și noțiuni.

Noul pentru copilul care intră în școală este cerința de orientare, găsirea și plasarea „punctului" în spațiu pe hîrtie, la scriere, la desen și în numerație la clasa I.

Îmbinarea părților unui întreg, așezîndu-le unele lîngă altele și alăturarea mai multor imagini se face cu atît mai greu în conștiința copilului, cu cît este mai mic. În clasele II—III elevul va rezolva problemele de plasare a imaginilor pe foaia de desen îndemnat de învățător, formîndu-și astfel deprinderi de orientare. Prin însușirea noțiunilor : plan perspectivă, schemă, hartă geografică etc. se dezvoltă treptat și această capacitate, care se desfășoară pe plan senzorial și verbal, și care cere o corectă denumire a însușirilor spațiale (nord, sud, înainte, lateral etc.).

Percepția formei este o problemă strict necesară în desenul după natură. Ea este strîns legată de percepția spațială. Elevul cunoaște că mingea este sferică, plicul e dreptunghiular, penarul un paralelipiped, fără să cunoască noțiunile geometrice. El își apropie obiectele și le însușește pe calea observației (pe cale empirică) și nu pe cale teoretică.

Pentru a înțelege forma obiectelor e necesară cunoașterea noțiunilor dimensionale (de mărime) ; mare, mic, lung, scurt, înalt, scund, gros, subțire etc., iar pentru a obișnui pe copii să sesizeze raporturile dimensionale se va insista asupra înțelegerii proporțiilor dintre mărimile observate. Aceasta se realizează prin compararea elementelor care compun imaginea sau printr-o comparare între imagini. De exemplu floarea desenată de Ionel e de două ori mai înaltă decît ghiveciul farfuria e mult mai mică decît ligheanul etc. Se mai adaugă acestora numărul obiectelor, punîndu-se problema colorării lor pentru ca imaginile să fie mai expresive, mai atrăgătoare.

Greutatea pe care o întîlnesc copiii în formarea corectă a imaginilor nu se explică numai prin imperfecta analiză a însușirilor obiectelor, ci și prin sinteza parțială și neorganizată a componentelor imaginilor. Desenul ajută la realizarea unei sinteze mai complete. Prin

activitatea sa elevul adună într-un tot unitar componentele imaginii : forma, culoarea, dimensiunea, cantitatea și raporturile spațiale, care se însușesc treptat, pe măsura înaintării în vîrstă și a îmbogățirii cunoștințelor lui. La început se face sinteza a două sau trei componente de exemplu : formă și culoare (un măr) sau forma, culoarea și cantitatea (două mere diferite).

Comparațiile se fac în special la desenul după natură. Pentru a putea desena o imagine după un model, copiii analizează părțile și însușirile obiectului, apoi le compară cu acelea ale imaginii realizate de ei, relevînd asemănările și deosebirile dintre ele. La început se face de către învățător pentru a familiariza copiii cu acest fel de a lucra. Ea se poate face în formă analitică, referindu-se pe rînd la fiecare însușire în partea a obiectului respectiv, în raport cu forma culoarea, dimensiunea (la o jucărie, un ursuleț).

Mai tîrziu se pot folosi comparații după criterii sintetice (integrale), unde se urmărește felul în care au fost redate anumite însușiri ale unei părți a obiectului, comparate în întregimea lor, ca formă, mărime. La elevii mari învățătorul prezintă numai cele două modele, modelul după natură și o planșă (un tablou artistic cu același model). Se analizează și se compară fără a le desena.

Este importantă comparația și la aprecierea critică a desenelor elevilor de la sfîrșitul fiecărei activități.

Deprinderi tehnice însușite în desen

După o analiză corectă, redarea imaginii obiectelor se poate face prin diferite tehnici necesare pentru a pune în concordanță capacitatea de percepere și cea de reprezentare a elevului, conform nivelului său de dezvoltare.

Conturul. Alături de tehnica plasării în pagină a obiectului care se desenează și de fixarea dimensiunilor (v. fig. 48 și lecția *Structura lecțiilor de desen după natură) conturul* este mijlocul principal prin care se reprezintă o imagine (fig. 49).

Învățătorii să fie foarte atenți și exigenți la învățarea trasării conturului. Nu este indiferent cum se desenează un contur pentru a putea realiza o redare corectă. Cei mici execută conturul dintr-o dată, cu o singură linie închisă. Mulți învățători nu corectează acest procedeu. Pentru a înlocui tendința copilului de a apăsa conturul, este bine să folosim următorul procedeu :

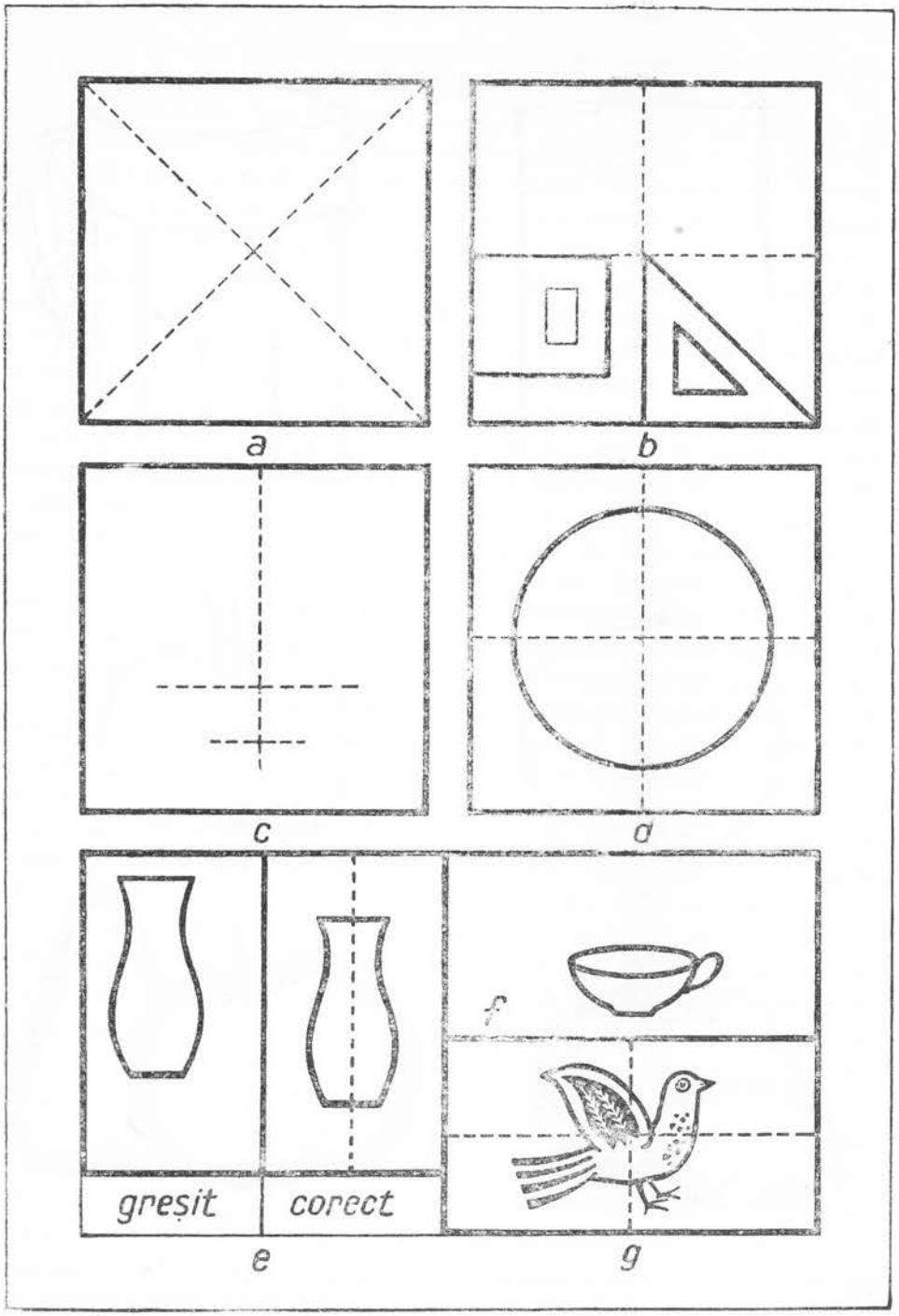

Fig. 48. *Încadrarea desenului în pagină. a)* Cadrul și aflarea centrului prin diagonale. *b)* Axele paginei aflate cu ajutorul echerului sau al unui caiet. *c)* Axa de simetrie diametre, repere. *d)* Așezarea desenului pe centru. *e)* Așezarea sensului pentru obiecte înalte. *f)* La obiectele mai joase se lasă un spațiu mai mare sus. *g)* Așezarea desenului obiectelor cu forme neregulate (asimetrice).

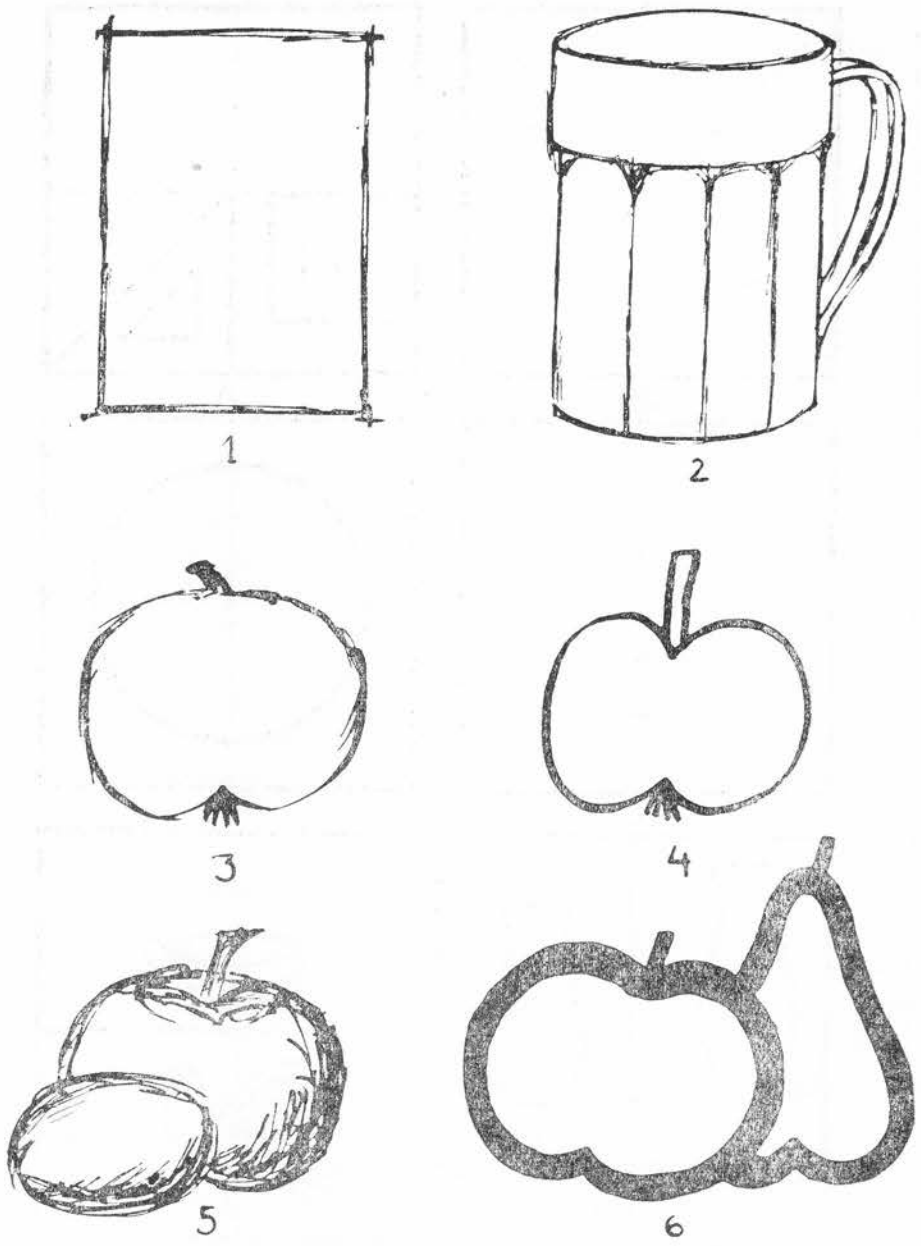

Fig. 49. *Conture*. 1) Contur general. 2) Conturare. 3) Contur cu linie modulată. 4) Contur dintr-o linie apăsată obișnuită la copii 5) și 6) Conture artistice.

Cerem elevilor noștri să închidă un ochi, să se uite la obiectul din fața lor și să-i urmărească încet, cu degetul arătător, conturul. Vor vedea că urmărirea cere un efort de observație și că în acest proces se intercalează mici întreruperi care influențează și mîna. Linia cu care s-a urmărit este formată din linii scurte. Făcînd cîteva exerciții de acest fel, acum cu creionul, învățăm redarea unui contur cu linii continue sau întrerupte, dar care în ansamblul lor dau o imagine unitară.

De acum, în desenele lor elevii vor folosi această linie modulată. Putem să-i spunem și linie desenată, care prin exercițiu va avea trăsături tot mai largi. Este folosită în desenul cu mîna liberă, începînd cu clasa I. Ea ajută la redarea unui contur minuțios observat, nu cere apăsare, fiindcă se poate trage ușor vizibil, iar prin micile suprapuneri se corectează ușor, fără a fi ștearsă cu guma. Acolo unde e necesară ștergerea, nu lasă urme neplăcute. Ea clarifică forma prin sintetizare și ajută analiza ei, procese care se realizează atunci cînd desenăm un obiect. De exemplu : ne uităm la o cană (cu un ochi închis). Dintr-o dată îi deslușim forma cilindrică în întregime. Această imagine asociată, cană-cilindru, ne dă reprezentarea sintetică în urma percepției avute. O putem desena în forma aceasta generală, schematică pe caiet, ușor abia marcat, formînd astfel schița desenului, imaginea desenului, un cilindru care poate fi și o cană. Pentru ca în desen să devină însă o cană trebuie să-i luăm pe rînd părțile componente, să le analizăm, apoi să le urmărim conturul și în același timp să le desenăm. Aceasta este tehnica desenării unui obiect după natură la copiii mici de clasele I—IV. Copiii care nu au capacitatea de a vedea de la început întregul, se vor chinui să deseneze marginea de sus a cănii, apoi fundul și cealaltă parte, care nu va ieși la fel cu cea dintîi, pentru că ei nu caută întregul. Cînd vor privi dintr-o dată desenul, vor constata că au greșit într-o parte, conturul este strîmb, sau cu alte deficiențe, vor începe să șteargă, să corecteze. Privirea dintr-o dată a desenului le-a ajutat să descopere atît întregul, cît și greșelile. Tendința greșită de a desena modelul parte cu parte, fără a vedea întregul trebuie să o înlăturăm, ținînd seama că desenul este mult ajutat de o linie de contur în general simplificată, bine observată și trasată, care arată forma și direcția pe care va merge conturul desenului. Prin dezvoltarea mușchilor mici ai mîinii, a spiritului de observație, a simțului estetic critic și autocritic se dezvoltă și capacitatea de a trasa un contur corect. La cei mici decupările și modelajul ajută mult această tehnică. La desenul după natură se recomandă ca elevii să nu contureze cu creioane colorate urmele creionului negru. Desenul trebuie să se contopească cu spațiul. Conturul

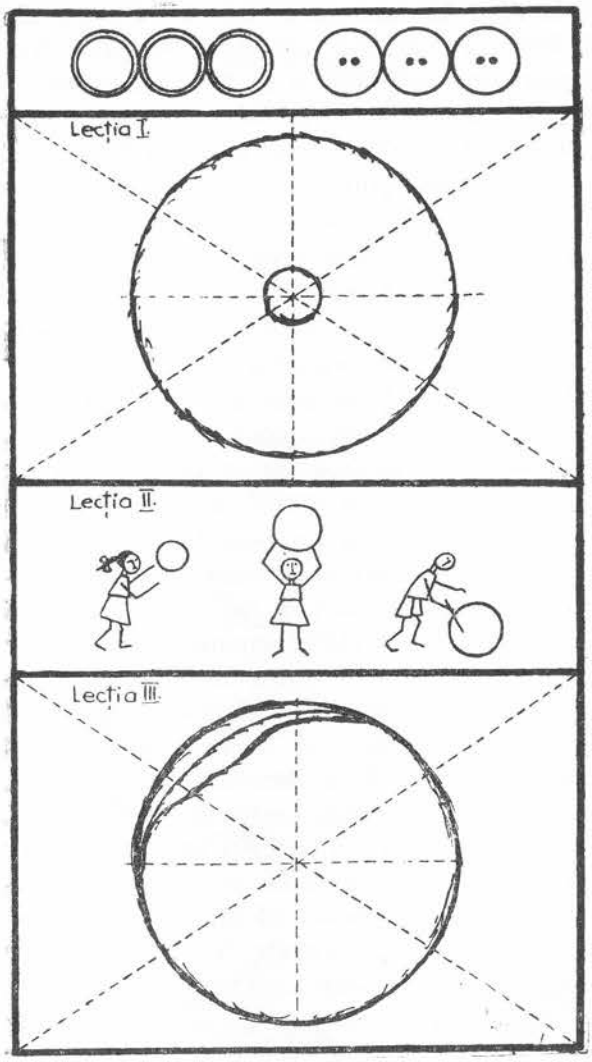

Fig. 50. *Cercul și mingea.* (clasa I). Lecția I. Inelul și nasturele (Exerciții de antrenament). Cerculețul de la abac. Lecța II. Jocuri. Lecția III. Mingea. Corectarea desenului după forma obiectului.

să se redea prin culoarea obiectului, deci e mai bine să colorăm întreaga suprafața a obiectului. Înainte de a colora cu acuarele atenuăm linia conturului prin ștergere ușoară cu guma, spre a rămîne abia vizibilă.

Cînd vrem să subliniem o expresie putem să exagerăm ușor un contur. Acest procedeu poate fi aplicat cu succes la clasele mari, însă elevii mici nu au destul discernămînt pentru a-l aplica corect.

Conturul gros uniform, încadrează unele imagini din desenele moderne, în care se urmărește reliefarea formelor.

Corectarea. Este important să învățăm copiii Această tehnică o învățăm în clasa I, după perioada preabecedară, cînd ei încep să deseneze după natură, în caietele de desen. După ce au desenat cîteva obiecte reprezentate prin patrulatere : batista, cărămida, caietul etc., trecem la desenarea cercului și a sferei.

Intercalarea desenării sferei, care e un corp geometric, în clasa I, se justifică prin ajutorul pe care îl putem obține de la observările în legătură cu înțelegerea formei sferice a mingii, a fructelor etc. Astfel elevul va înțelege deosebirile între figurile plane în formă de cerc și

corpurile rotunde. Reprezentările copilului nu se formează trunchiat. El poate face deosebire între o foaie de hîrtie și o cutie, între un caiac și o găleată, imagini pe care le va adînci la geometrie și le va desena în trei dimensiuni. În acest scop s-a organizat un ciclu de desene cu această temă, care s-a predat în trei lecții, urmărindu-se scopurile : redarea cercului sub trei forme, circumferință (inelul), suprafață (nasturele, cerculețul de la abac), volum (mingea). Totodată, lecția *Mingea* servește la învățarea corectării și a colorării după forma obiectului (fig. 50).

Lecția I.

a) Începe printr-un exercițiu de antrenament luat din preocupările lecției și cunoscute elevilor. Elevii vor intui o verighetă (inelul). Astfel ei constată că cercul este o linie închisă. Intuim aceasta cu o sîrmă colorată, avînd grijă ca linia să meargă de la dreapta spre stînga, așa cum s-a învățat la desenarea oului spart. Apoi elevii desenează cu creioane colorate (galbene) un rînd de inele și un șir de nasturi, cu suprafața colorată în cafeniu, cu două găurele, observînd că nasturii formează o suprafață rotundă (fig. 50).

b) Intuirea unei suprafețe plane în formă de cerc. Va fi un cerculeț colorat, decupat, pe care copiii îl cunosc de la abac (la aritmetică), cu diametrul de 10 cm. Modelele se așează pe bănci (fig. 50).

Se intuiesc forma și culoarea, explicîndu-se că rotunjimea cerculeților se datorește distanțelor egale de la centru (cerculețul fiind găurit la mijloc ajută această observație). Elevii măsoară distanțele cu degetele. Îi punem să găsească ei procedeul prin care s-ar putea desena acest cerc tot atît de perfect. Unii vor spune că prin suprapunere, alții vor recomanda compasul. Le spunem că vor învăța un alt procedeu. Pentru acesta vor găsi mai întîi centru paginii cu ajutorul diagonalelor și al mediatoarelor, fără a trage cadrul.

Se marchează, prin liniuțe, repere pe mediatoare și pe diagonale, pe distanțe egale, care se unesc cu o linie ușor desenată obținînd cercul. Se controlează dosul paginii dacă are urme de apăsare. Elevii compară din ochi cercul desenat cu modelul, apoi prin suprapunerea cercului model. Nu se corectează, lăsînd la aprecierea elevilor reușita execuției. Acest desen poate rămîne necurățit de liniile ajutătoare („un studiu"), după care elevul să-și poată aminti tehnica nou învățată. Putem repeta lecția chiar cu același model, executat la fel. Nouă va fi colorarea. În acest caz ștergem liniile ajutătoare și colorăm cercul cu tentă de acuarelă diluată spre a obține o culoare uniformă pe o suprafață plană.

Lecția II.

Aceasta va fi o lecție de desen liber, din memorie și imaginație, cu subiectul sugerat de învățător. În curtea școlii în parc etc. joaca e în toi. Un copil bate cercul, o fetiță încearcă exerciții gimnastice pentru serbare, tot cu cercul, alții se joacă cu mingea (fig. 50).

Lecţia III.

Acum vom trece la scopul propus : învăţarea corectării conştiente, făcută pe baza observaţiei personale a copiilor. Vom desena tot un obiect de formă rotundă, o minge, tot cu diametrul de 10 cm. Lecţia va avea două momente principale : corectarea şi colorarea prin redarea volumului (fig. 50).

La prima analiză vom constata că mingea e tot rotundă dar se deosebeşte, căci ţinînd-o în mînă umple toată palma, iar pe masă ocupă un loc. Dacă o privim de la distanţă, din bănci, mingea fiind pe masă vedem o pată colorată, albastră, rotundă. Urmărim cu degetul conturul mingii. Vom vedea că se poate desena printr-un cerc. Se repetă procedeul învăţat la desenarea cercului, cerînd unor copii să-l explice la tablă. Ştergem apoi tabla şi-i lăsăm să execute singuri. Cînd desenele sînt gata, întrebăm dacă le place cum au fost executate. „Fiţi atenţi, mingea e tot rotundă, dacă e turtită nu mai sare. Cine are mingea turtită? În ce loc? Cum s-o umflăm? Trebuie s-o corectăm. Nu o ştergem pentru a desena alta, ci o corectăm acolo unde e turtită". Între timp am desenat şi noi pe tablă o minge turtită. Demonstraţia se face pe această minge. „Iată cum o corectăm. Nu ştergem nimic, ca să putem vedea greşeala. Rotunjim partea care e turtită. Nici acum nu a ieşit bine. Nu ştergem linia greşită, ci mai corectăm cu o altă linie. Acum e bine. Luăm cîrpa şi ştergem liniile greşite. Uite ce frumoasă e! Corectaţi şi voi pe caietele voastre, apoi ştergeţi liniile greşite". E interesant de văzut însufleţirea, mulţumirea cu care copiii lucrează la această activitate. Mai cerem să compare mingea corectată cu desenele anterioare, necorectate, cu forma inelelor, a nasturilor şi a cerculeţelor.

Culoarea prin redarea volumului se face prin colorare, după forma obiectului. Se poate obţine şi în clasa I, la obiectele sferice. De această tehnică avem nevoie la desenarea merelor, prunelor, mărgelelor, bilelor, strugurilor, perelor, putînd obţine desene colorate cu efecte frumoase în ceracolor.

Procedeul este simplu şi uşor. Intuim culoarea mingii, ţinînd-o în mînă la lumină. Acolo unde se oglindeşte soarele, pe ea se observă o pată albă. Pe lîngă pată albastrul e mai deschis decît pe lîngă marginea care e în umbră.

Demonstrăm pe un carton alb fixat pe tablă. Închidem uşor întîi pata albă. Atragem atenţia printr-o probă că dacă vom colora cu linii drepte, nu se va vedea că mingea e rotundă, deci trebuie să o colorăm cu linii rotunde, care pornesc de la partea luminată a mingii spre cea umbrită. Atît ajunge în clasa I. Nuanţarea umbrei se învaţă mai tîrziu în clasele mai mari (III—IV).

Iată un ciclu de desene în care învăţăm să aplicăm anumite tehnici prin repetarea aceloraşi elemente în situaţii diferite. Aceste lecţii au o legătură firească între ele şi se bazează unele pe altele, dar nu trebuie să abuzăm de ele. Din timp în timp, în clasa I şi în cursul celor patru ani reluăm aceste cunoştinţe prin desenarea fructelor şi a altor obiecte

rotunde și sferice. Chiar în clasa I, ca o variantă a procedeului putem aplica colorarea cu diferite culori. Pe desenul unui măr vom alătura culorile verde, galben, roșu, (cu ceracolor sau cu creioane colorate). după numărul model, apropiind desenul de realitate. Aceasta va forma prima treaptă a redării spațiale.

Preocupările desenului după natură în clasa I se vor continua prin desenarea obiectelor simple cu două dimensiuni, colorate uniform în culori de bază.

În clasa I se desenează și frunze și flori simple. De exemplu desenarea lalelei acolo unde ea există foarte potrivită pentru învățarea „petei colorate".

Însușind deprinderile arătate, în clasa a II-a elevii sînt capabili de mari progrese. Imaginația lor e puternică. Ei sînt foarte atenți observatori ai naturii, pentru că acum i-am învățat să observe. Desenează cu aceeași pasiune obiecte de formă geometrică, ca și frunze simple și compuse de diferite forme (ovale, inimi, pentagonale), desenate izolat, apoi grupate în desene decorative, flori conturate plastic, narcise, floarea-soarelui etc.

Calea învățării desenului după natură este paralelă cu dezvoltarea intelectuală a copiilor și este destul de îndelungată în clasele I—IV. Sarcinile merg paralel cu ea, ceea ce nu înseamnă să rămînem prea mult la exprimări copilărești, ci să progresăm în măsura în care putem introduce o nouă deprindere.

În clasele a III-a și a IV-a imaginația persistă și intervine rațiunea, deci putem învăța elevii să redea în desen forme din ce în ce mai complicate și mai expresive ale obiectelor aranjate în grupuri, sub formă de naturi moarte. Se studiază cea de-a treia dimensiune la grupuri de fructe, obiecte și vase cu forme apropiate corpurilor geometrice. Frunze, și flori cu contur diferit și crenguțe, observînd poziția frunzelor, mișcarea lor, atunci cînd tija, frunza sau floarea stau într-o poziției aplicată mlădioasă respectînd coloritul din natură. Florile se vor aranja în vase avînd poziții diferite, subliniindu-se deformarea cercului de contur la floare. Elevii vor desena insecte, păsări și animale schematice izolat și în grupuri. Se dau îndrumări mai precise la măsurare și la redarea umbrei și a luminii. Se colorează aplicînd umbrele.

Lecțiile în care se desenează obiecte cu contur mai complicat, din linii drepte sau curbe, de obicei vase de diferite forme, după preocupări serioase prin simetria care trebuie respectată, urmărită și controlată cu ajutorul firului cu greutate sau axei de simetrie.

Structura, tipurile şi metodele lecţiilor de desen după natură

Lecţia de desen după natură are o structură asemănătoare cu lecţiile celorlalte obiecte, dar are unele particularităţi specifice predării desenului.

Realizarea unui desen după natură are o serie de activităţi care se împart în : etapa de pregătire şi etapa de studiu.

Etapa I — Pregătirea celor necesare lucrului şi procurarea modelului lecţiei.

— Intuirea şi analiza modelului (forma, mărimea sau volumul), materialul din care este făcut, culoarea şi alte caracteristici particulare.

— Aşezarea modelului. Alegerea unghiului de vedere.

— Aşezarea hîrtiei pentru desen (pe orizontal sau pe vertical, după forma obiectului).

Etapa a II-a. — Trasarea axelor de simetrie a paginii.

— Schiţarea modelului în general. Aşezarea armonioasă în pagină prin axele de simetrie, înscrierea în pagină cu degetul a formei generale a modelului.

Punerea semnelor repere, conturarea cu creionul a formei generale a modelului.

— Stabilirea formelor şi proporţiilor generale ale fiecărui obiect în parte, prin stabilirea proporţiilor pe baza observaţiei libere controlate prin măsurare de la distanţă cu creionul.

— Studiul detaliilor. Prin compararea continuă cu modelul se face conturarea cu linii modulate. Se observă deformările de perspectivă. se analizează în permanenţă şi se desenează.

— *Valoraţia în creion* sau prin colorare.

— Verificarea desenului.

În general, aceste etape compun următoarele momente :

a) organizarea lecţiei, exerciţii de antrenament ;

b) explicarea temei de către învăţător (intuirea modelului şi demonstraţia) :

c) executarea temei de către elevi ;

d) analizarea lucrărilor făcute de elevi şi aprecierea lor de către învăţător.

Calitatea desenelor depinde de respectarea acestor momente, a căror desfăşurare dezvoltată o dăm mai jos, în lecţia *Crenguţa de stejar*, la clasa a IV-a.

Activitatea pregătitoare începe cînd *vom organiza clasa pentru lecție*, conform cu tema și subiectul ei. Vom pregăti și controla rechizitele și materialul cerut de lecție cu ajutorul unui elev de serviciu la desen. Dacă un elev a uitat acasă sau nu și-a putut procura materialul, să ne interesăm care au fost cauzele. Dacă e cazul, îl vom ajuta în nici un caz nu-l vom scoate afară din clasă.

Discuțiile pregătitoare au scopul să facă o legătură între lecția anterioară și cea nouă, dacă această legătură e necesară, prin verificarea cunoștințelor din lecția trecută. Cînd nu se pune această problemă, se pregătește direct atmosfera și se deșteaptă interesul pentru lecția nouă. De exemplu ·

Pentru a trezi interesul copiilor propunem desenarea unui chenar pentru un panou, care să fie împodobit cu motive formate din frunze. Le vom arăta că anumite frunze și plante au semnificațiile lor : laurul încununează o victorie a performanței, frunza de stejar arată putere, hotărîre. Întrucît pe panou vom așeza imagini cu aspecte luate din istorie, decidem să desenăm crenguțe de stejar (fig. 51).

Intuiția și explicația învățătorului. Vom proceda astfel : ridicăm în fața elevilor o crenguță care să poată fi văzută de clasa întreagă. În acest fel nu se deslușesc de la distanță, amănuntele. Elevii vor percepe întregul și vor răspunde : „vedem o crenguță de stejar". Întrebăm ce formă generală are. Privind crenguța cu pleoapele ușor lăsate, vor fi obișnuiți să răspundă după caz : „vedem o pată verde mai mult lungă decît lată, de formă ovală etc. Cerem copiilor să urmărească cu degetul conturul ei și apoi să-l deseneze tot cu degetul pe pagină, în mărimea și poziția în care l-au conturat în aer, pe model. Acest exercițiu ajută atît la fixarea formei generale, cît și plasarea desenului în pagină.

După această observare foarte importantă și necesară în desen pentru a ridica nivelul clasei, trecem la analiza părților care compun crenguța. Întîi la general ; de exemplu : vedem crengile, frunzele și ghinda. Apoi luăm pe rînd și analizăm fiecare parte componentă. Stejarul e un copac puternic, are crenguțe tari care au o culoare brună nu prea închisă. Frunzele sînt așezate alternativ. La vîrf se formează un grup de trei frunze, din mijlocul cărora a crescut ghinda. Frunza are forma unei pere, crestată de colți rotunzi, adînci. Nervurile sînt vizibile, de un verde mai deschis. La fel intuim și ghinda.

După aceste operații se fac exercițiile de antrenament. Învățătorul va desena pe tablă, prin linii rapid schițate, o crenguță, cu mlădierea ei naturală, apoi va face exerciții cu linii șerpuite, care să arate felul în care sînt crestate frunzele de stejar și cîteva ovale în diferite poziții (fig. 51, *a*), care ajută la desenarea ghindei. Elevii vor executa și ei aceste trei exerciții. Între timp un elev le va repeta la tablă.

Așezarea modelului. Modelul poate să-l așeze învățătorul, cînd e vorba de o lecție nouă. Așezarea să fie însoțită de explicații care să arate de ce așază într-un fel și nu în alt fel modelul, care sînt regulile unei bune așezări etc. Cînd elevii

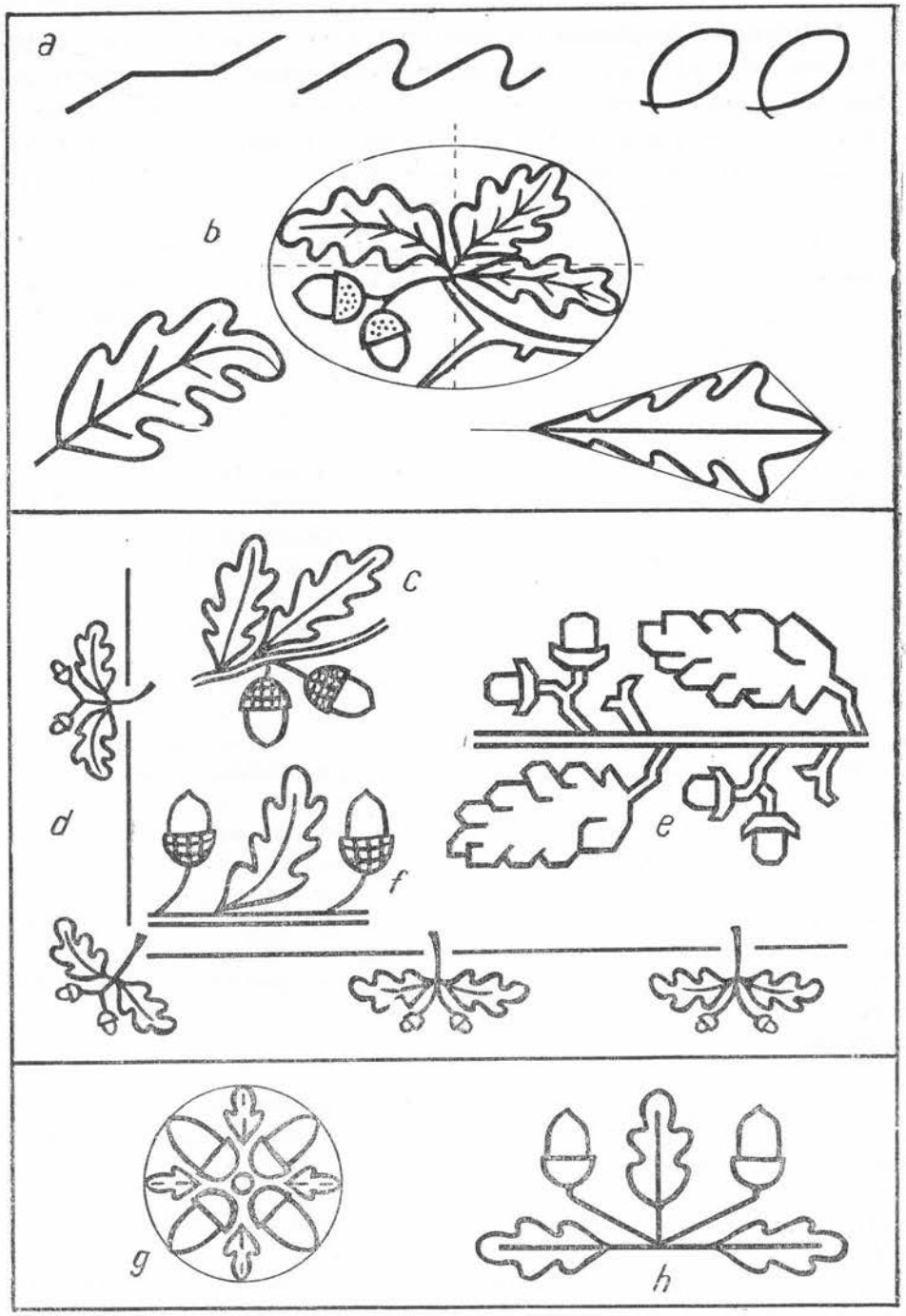

Fig. 51. *Lecția „Crenguța de stejar"*. *a)* Exerciții de antrenament în legătură cu lecția *b)* Demonstrația învățătorului la tablă. *c)* Motiv cu ghindă. *d)* Chenar. *e)* Chenar (Biserica din Costești). *f)* Bordură. *g)* Motiv pe suprafață închisă. *h)* Motiv.

vor fi destul de orientați în această problemă, vor așeza ei modelul, corectîndu-se unii pe alții, dînd sugestii pentru o așezare corectă, sub controlul învățătorului. Tot acum se împart și modelele — pe bănci — și se organizează așezarea lor după indicațiile învățătorului.

Etapa II.

Demonstrația. Se fixează poziția orizontală a paginii pe bancă. Se trasează axele verticale și orizontale. Se stabilește forma generală cu degetul care se înscrie tot cu degetul în caiet. Se stabilesc apoi dimensiunile și se desenează forma generală într-un oval.

Demonstrația completează explicația verbală și arată pe tablă succesiunea executării desenului. Dacă e cazul să se arate un procedeu nou se va demonstra și acesta. Pentru o stimulare a exigenței elevilor față de calitatea desenelor lor învățătorul va arăta un desen bine lucrat, care să reprezinte un obiect asemănător, desenat în aceleași condiții. Acesta este al doilea model numit „modelul învățătorului", care pe lîngă modelul natural întregește intuiția.

În cazul nostru, al doilea model este o crenguță de stejar fără ghindă. Modelul care e asemănător pune deocamdată pe plan secundar obiectul din natură. Învățătorul, arătînd modelul, nu va demonstra cum s-a executat acest desen, ci va căuta să trezească emoții și să stimuleze copiii, prin arătarea a ceea ce e frumos și bine executat în desenul model. Îl va expune privirilor copiilor pentru un timp.

Executarea și fixarea. Învățătorul șterge demonstrația și ascunde desenul prezentat ca model, pentru ca desenarea după natură să nu se/ transforme în copierea unui model gata făcut. Terminîndu-și explicațiile învățătorul va cere elevilor să înceapă desenul, apoi urmărește executarea. Citeodată observă că nu toți au înțeles tema, nu știu cum să înceapă lucrarea sau cum s-o continue. Dacă nu ar interveni, aceste desene ar rămîne așa, abia sau chiar prost începute și neterminate, deci trebuie să intervină la timp, pentru ca elevul să-și corecteze greșeala, să poată continua corect lucrarea și să o termine. Dacă observă o gerșeală repetată la mai mulți elevi și își dă seama că tema nu a fost înțeleasă de copii, face corectare colectivă, la care revine la demonstrație.

Acest procedeu este cel obișnuit în predarea lecțiilor de desen după natură.

Se observă însă că mai ales în prima lecție a unei teme sau la învățarea unui procedeu nou, randamentul adus de această metodă nu e satisfăcător la clasele mici.

Dacă urmărim desfășurarea unei prime lecții, ne dăm seama că deși copilul a observat și analizat corect un model, el nu a învățat să redea ceea ce a văzut în maximum 5 minute, cînd învățătorul i-a făcut o demonstrație la tablă, rapidă pentru copil, pe care a și șters-o imediat. Această grabă cu care facem demonstrația nu poate da rezultate mulțumitoare decît în puține cazuri. În general, copiii, mai ales la această vîrstă școlară mică, gîndesc mai încet și mai analitic.

Pe lîngă aceasta, executarea cere o serie întreagă de priceperi mărunte ; fixarea formei generale, măsurarea ei, așezarea pe hîrtie, fixarea poziției generale, fixarea poziției amănuntelor, formele amănuntelor, redarea în spațiu și altele, procedee de analiză și gîndire care au un loc bine fixat în execuție. Deși corectăm individual și colectiv rezultatele sînt slabe.

Se impune deci un procedeu mai eficace care să înlăture această situație a corectărilor mai ales a celor colective. Să se explice mai amănunțit și mai încet etapele prin care va trece executarea pentru ca elevul să învețe, să memorizeze procedeele ca în etapele și următoarele activități, să aibă cunoștințele necesare formate.

Ele se pot cîștiga dacă vom contopi demonstrația cu executarea, adică în timpul demonstrației pe etape, elevii să execute desenul. Aceasta nu înseamnă că elevii să copieze docil etapă cu etapă după tablă, ci punîndu-le probleme, să fie activizați și în demonstrație. Ei vor executa după discuții, toți deodată anumite etape : așezare, conturul general, măsurători, împărțiri în părți proporționale, direcția modelului și efectuarea desenului în general și cu detalii, cu delimitarea momentelor logice în executare precum și colorarea. Totodată să lucreze singuri după observația proprie asupra modelului.

După ce copiii și-au însușit aceste deprinderi prin care vor putea să-și conducă singuri activitatea, vom proceda ca în lecțiile obișnuite care au ca scop munca independentă a copilului. Acest procedeu interpretat într-un fel sau altul începe să cîștige teren și poartă numele de *metodă mixtă de desen*. Aplicarea lui pe scară largă ar aduce o imediată și importantă îmbunătățire a rezultatelor care trebuiesc obținute în orele de desen după natură.

După acest procedeu lecția Crenguța de stejar se desfășoară printr-o demonstrație (unii îi spun în mod greșit instructaj, termen impropriu folosit după traduceri) și executare (exersare) paralelă, activizînd clasa pentru ca toți elevii să redea deodată etapele demonstrației.

Etapele lecției vor fi :

— *Organizarea*

— Se face *intuirea* în general și parțial a crenguței aparținînd învățătorului, ca în lecția anterioară. Elevii pot avea pe bănci alte crenguțe pe care să observe mai îndeaproape particularitățile modelului.

— Se intercalează *exerciții de antrenament* cu elemente proprii lecției. Linii care arată direcția crengilor, crestături șerpuite ca la frunzele de stejar, ovale etc.

— *Plasarea în pagină.* Elevii stabilesc cu degetul, apoi cu creionul forma generală a crenguței model și o reproduc pe planșă cu degetul, căutînd să dea poziția și dimensiunile potrivite. Va fi un oval plasat orizontal, deci se vor trage axele paginii potrivit modelului, o verticală și o orizontală. Se contorizează din nou cu degetul și se pun semnele repere care arată lungimea și înălțimea modelului Se verifică dimensiunile prin măsurare cu creionul. La această parte a lecției învățătorul conduce verbal executarea. La tablă schițează axele paginii, arată cu degetul conturul general și pune semnele repere.

— *Demonstrarea și executarea* continuă. Întîi elevii repetă delimitarea conturului general pe model și pe caiet cu degetul, apoi îl desenează schematic. Învățătorul desenează după ce elevii au executat desenul, ca ei să nu copieze ci doar să verifice singuri dacă au lucrat corect. Apoi controlează desenele elevilor, dacă au proporții și dimensiuni potrivite.

— Un elev observă direcția în care este așezată crenguța. Învățătorul schițează crenguța pe tablă, iar elevii pe caiete. La fel procedăm cu frunzele ; le intuim din nou și însemnăm jocul și direcția lor pe creangă prin linii subțiri, care vor forma pețiolul și nervura principală, cu mișcarea lor dreaptă sau mlădioasă. Astfel s-a obținut o schemă a modelului, o așezare a lui în pagină.

— Se urmărește forma unei frunze (elevii pe modelele de pe bancă). Se constată că are forma de pară pe care învățătorul o schițează pe tablă. Arată crestăturile la două frunze : la una dreaptă și la una căzută.

— Mai departe elevii lucrează singuri. Întrucît modelul lecției a fost prea mic el nu s-a fixat încă pe tablă. Învățătorul l-a arătat din diferite locuri ale clasei și între bănci, pentru ca elevii să-l poată vedea mai îndeaproape. Acum cînd elevii cunosc modelul acesta se poate prinde pe hîrtie albă, pe tablă. Elevii vor desena acest model, dar la redarea mișcării frunzelor și la redarea amănuntelor caracteristice (pețiolul scurt, nervură, crestătură) se vor orienta după modelul de pe bancă.

— Tabla se va șterge la aprecierea învățătorului. În cazul nostru elevii nu au ce copia ; ei doar se orientează și verifică desenul lor după schemele de pe tablă.

Acum învățătorul va avea de controlat numai executarea detaliilor.

— Se colorează imediat, deoarece modelul nu se poate păstra pentru lecția viitoare.

La desenul decorativ elevii vor orna cu crenguțe de stejar panoul propus, realizînd scopul practic al lecției (fig. 51, *d—h*).

Prin acest fel de a conduce o lecție de predare a cunoștințelor noi (după o metodă mixtă) se activează clasa și nu vor exista elevi rămași în urmă. Corectarea și controlul se face mai ușor în două sau trei etape. Copilul se va putea orienta mai bine asupra greșelii pe care a făcut-o, neavînd s-o găsească într-un întreg. Nu e întrerupt în timpul lucrului. Nu se oprește activitatea unei clase întregi. Dacă sînt conduse pas cu pas, procedeele vor fi memorate și vor forma o bază pentru lecțiile următoare.

Activitatea unei lecții de desen după natură se încheie cu *analiza, aprecierea lucrărilor elevilor și totalizarea rezultatelor muncii.* Cu 3—4 minute înainte de sfîrșitul orei se vor lua cîteva lucrări de diferite calități : bune, mediocre, și nereușite. Se vor explica calitățile, și se vor arăta greșelile celor nereușite. Explicațiile învățătorului pot fi înlocuite de explicația elevilor, care vor arăta cum au lucrat. Mai întîi cei slabi, apoi cei mai buni, pentru ca elevii slabi să nu afirme lucruri auzite. Învățătorul să intervină cu aprecierile și la cei slabi, scoțînd în evidență unele părți bine lucrate, iar la cei buni să descopere părți la care au fost mai neglijenți. Se poate realiza prin întrebări bine puse : Îți place cum e așezat desenul ? Copilul să explice cum a reușit să-l facă corect sau să observe unde a greșit.

Aprecierile de la sfîrșitul lecției vor fi făcute întotdeauna în legătură cu felul cum au fost respectate obiectele propuse : corectitudinea executării desenului, acuratețe, aranjarea elementelor temei, respectarea raporturilor proporționale etc.

Cîteodată, cînd avem de realizat mai multe obiective, desenare și colorare, la sfîrșitul lecției nu analizăm decît sumar un desen foarte bine reușit. Îi relevăm calitățile și-l notăm.

Cînd o activitate se face în două lecții, facem o analiză amplă. Să nu notăm la aceste analize decît încurajator. Caietele copiilor rămîn la școală, deci putem face notarea în cancelarie. E bine să dăm notele pe un desen exercițiu, nu pe primul desen, studiu, întrucît aici elevul a fost condus și nu a lucrat independent. Aceste desene și altele pot fi notate cu semne convenționale : *b.* pentru bun ; *m.* pentru mijlociu ; *r.* pentru rău. Astfel copilul simte că desenul lui a fost controlat și apreciat și vom avea un punct de la care să plecăm în aprecierea generală a aptitudinilor unui elev.

Tipurile de lecții după natură

Tipurile de lecții după natură sînt lecțiile de :

— predarea noilor cunoștințe
— aprofundarea cunoștințelor (lecții de exercițiu) :
— lecții de verificare ;
— mixte.

Fiecare tip de lecție în parte are o structură deosebită. În lecțiile de predare a noilor cunoștințe se respectă toate momentele în felul arătat la *Crenguța de stejar*. În lecțiile de exercițiu se aprofundează cunoștințele și deprinderile predate. În acest scop, timpul rezervat explicațiilor va fi mult mai redus. Pentru lecțiile de acest tip se aleg teme asemănătoare cu cele predate, în care se repetă cunoștințele anterioare, căutînd ca întotdeauna ele să conțină ceva nou, sau o varia-

ție a unei activități care s-a executat în lecția precedentă. De exemplu, lecția de predare a fost un studiu al desenării unui copil, în care s-au învățat proporțiile corpului omenesc (lecția *Ionel văzut din față*, la clasa a III-a). Desenul a rămas necurățit de liniile ajutătoare, și necolorat pentru a ilustra procedeul folosit.

La aceste lecții expunem pe scurt scopul exercițiului. Intuim noul model în comparație cu cel dinainte, pe care-l discutăm sub formă de verificare a cunoștințelor. Într-o scurtă demonstrație se arată asupra cărui lucru trebuie concentrată atenția și prin ce trebuie să difere calitatea executării temei date de executarea precedentă. Elevii vor lucra apoi independent.

Lecțiile de verificare a cunoștințelor și deprinderilor cîștigate de elevi la lecțiile precedente se bazează pe independența elevilor în lucru. Învățătorul anunță numai tema lecției. Elevii execută. Explicarea temei se face numai dacă învățătorul apreciază, pe baza observațiilor făcute asupra desenelor precedente, că un element sau procedeu ar fi greu pentru unii elevi. În timpul executării nu face nici o îndrumare, nici o corectare.

În *lecțiile mixte* se face comunicarea cunoștințelor noi și repetarea cunoștințelor anterioare.

Metodele întrebuințate în activitatea de desen după natură sînt :

— metoda explicativă, atunci cînd explicăm cum trebuie redată imaginea sau obiectul respectiv ;

— interogativă atunci cînd ajutăm pe copil prin întrebări să facă analiza modelului, comparație între modelul lecției și modelul desen al învățătorului, și cînd facem apel la reprezentările lui, căutînd să-și amintească anumite părți sau însușiri ale obiectului pe care îl predăm ;

— metoda demonstrativă care constă în a arăta în mod practic cum trebuie redat obiectul, cum se îmbină succesiv părțile componente, cum trebuie redate anumite însușiri ale modelului, care sînt mișcările :

— metoda exercițiului metoda de bază a desenului

— metoda mixtă, arătată în manual la lecțiile de desen după natură la clasa I, la al doilea exemplu al lecției *Crenguța de stejar* (clasa a IV-a ș.a.), în care demonstrația a mers paralel cu exersarea sau executarea. Elevii execută paralel cu demonstrarea un exercițiu, repetînd pas cu pas operațiile procedeului, care se demonstrează la tablă. Lecțiile după metoda mixtă sînt adaptate desenului liniar, dar prin ele se obțin rezultate însemnate și în predarea desenului după natură și cel decorativ.

Modelul

În desenul după natură se urmărește observarea naturii și redarea ei. Ea se poate face prin observarea directă a mediului înconjurător și redarea imediată a celor văzute la fața locului și prin intuiția obiectelor mai mici și caracteristice aduse în clasă, care vor fi redate prin desen. Ele sînt așa-numitele modele. Imaginile intuitiv senzoriale mijlocesc cunoașterea naturii. Studierea modelului dezvoltă gîndirea prin analiză, sinteză și comparație.

Reușita lecțiilor depinde de felul în care sînt alese modelele, de numărul lor corespunzător și de așezarea lor în fața elevilor, astfel ca să fie scoase în evidență caracteristicile lor. Să fie adecvate temelor și scopurilor care se cer predate în fiecare clasă. Să fie variate ca formă, culoare și mărime pentru a fi atrăgătoare și pentru a servi la observare, sinteză și la comparare. Pot fi obiecte de clasă, rechizite ale copiilor, unelte, vase, frunze și flori, legume, fructe, obiecte de artă, jucării simple, animale împăiate sau mulaje etc.

Modelele să fie plăcute la vedere dar să nu fie împodobite cu motive decorative și cu culori prea complicate, pentru că acestea abat atenția elevilor de la forma modelului. Pe desenele după obiectele prea lucioase, umbra și lumina se redau mai greu. De aceea vasele și obiectele alese ca model atunci cînd avem de rezolvat probleme de valorație, trebuie să fie mate. Forma acestor obiecte în spațiu se percepe mai ușor. Cu cît obiectele vor fi mai simple și mai expresive, cu atît vor fi mai ușor de desenat.

Așezarea modelelor depinde de scopul propus pentru desenarea lor. La fixarea locului și a poziției obiectelor în spațiu se ține seama de vizibilitatea totală sau numai parțială a obiectului și de direcția din care vine lumina. Lumina evidențiază forma și caracteristicile obiectului dacă el este așezat în poziția lui cea mai firească. Lumina determină relațiile de tonuri de pe obiect, dintre mai multe obiecte și față de fondul pe care se profilează obiectele. Intensitatea luminii dă și gradul de contrast între părțile luminoase și umbrite. Un model se poate desena din diferite unghiuri de vedere : din stînga, din dreapta, mai sus sau mai jos față de linia de orizont etc. (fig. 52).

Vasele, obiectele mărunte, plantele, fructele și legumele sînt mai ușor de desenat cînd sînt așezate ceva mai jos la înălțimea ochiului (de linia de orizont). Pentru a le putea desena în acest fel este absolut necesar ca obiectele să fie așezate pe suporturi joase. Înălțimea grupului trebuie să fie egală cu înălțimea unei mese obișnuite. Șezînd,

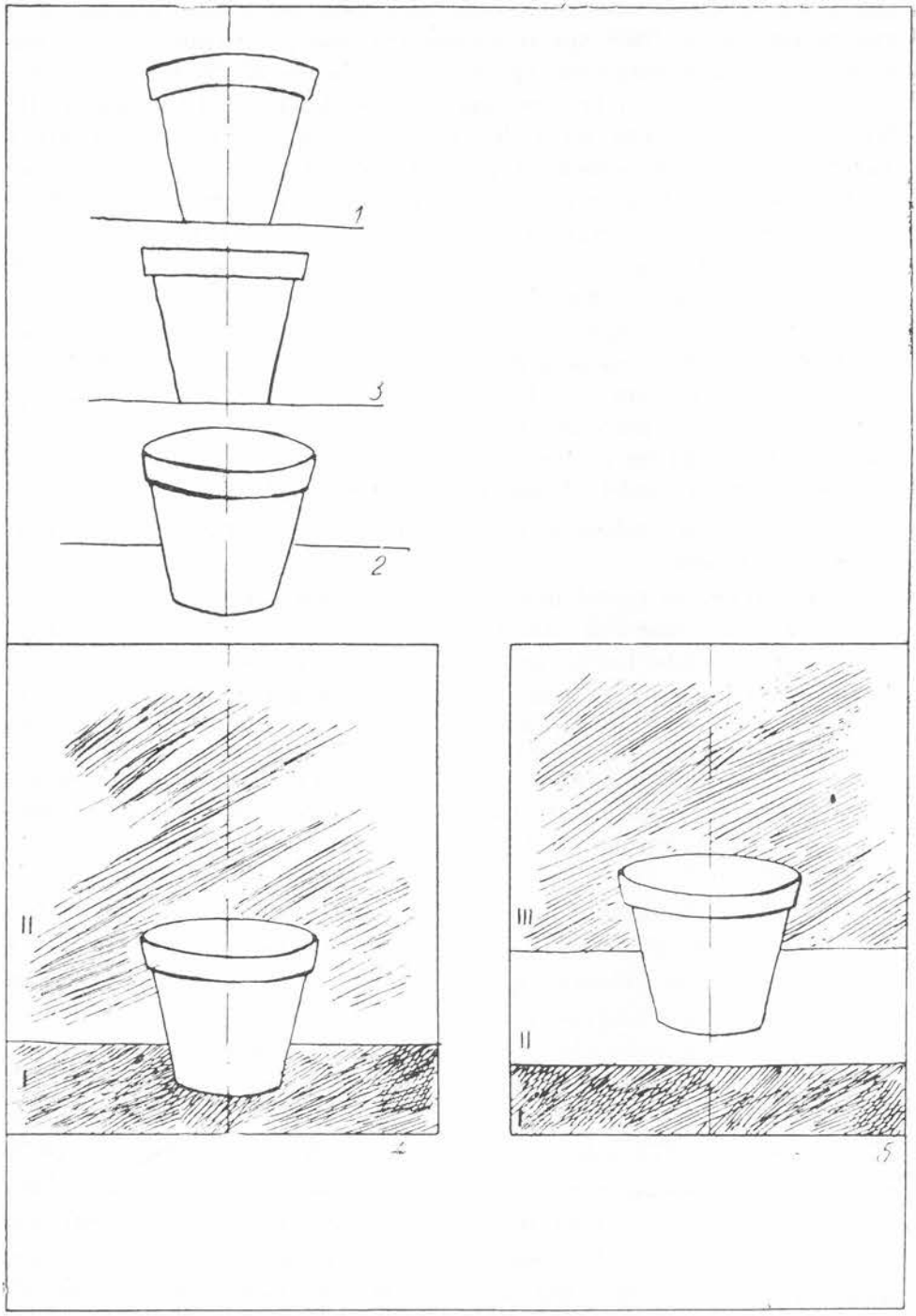

Fig. 52. 3. Ghiveci de flori la nivelul ochilor. 1. Ghiveci de flori deasupra nivelului ochilor, 2. Ghiveci de flori sub nivelul ochilor, 4. Ghiveci cu două planuri delimitate (suprafața mesei și fondul), 5. Ghiveci în trei planuri delimitate (profilul, suprafața mesei și fondul).

copiii vor vedea de sus forma obiectelor puse pe aceste suporturi și o vor percepe ușor. Dacă vor fi așezate mai sus, în dreptul ochilor, obiectele vor avea o imaginație aproximativ bidimensională. Nu se vor deslușî decît înălțimea și lățimea, așa cum se desenează la clasele I—III, iar cînd sînt deasupra liniei de orizont, forma obiectului nu poate fi văzută în întregime, deoarece o parte a modelului va fi ascunsă de marginea suportului. E bine să avem suporturi cu picioare reglabile.

Așezarea pe suporturi joase se realizează greu într-o sală de cursuri obișnuită. Se poate realiza prin așezarea elevilor într-un cerc în mijlocul căruia e expus modelul pe un suport plan drept (o masă), într-o sală de desen specială. În clasă, pentru a putea desena sub nivelul ochilor trebuie să alegem obiecte mai mici, care să poată fi așezate pe bănci în fața copiilor. Obiectele mai mari tot pe bănci, pe care elevii le vor privi de pe a doua bancă din fața lor. Elevii din banca întîi le văd de pe un suport, cei din ultima bancă nu vor avea pe banca lor un model. Acasă, elevul avînd condiții favorabile acestei așezări, poate face schițe și exerciții după obiecte așezate sub nivelul ochilor, pe o masă.

Dacă avem un model unic, se așază în fața clasei, în mijloc, astfel ca obiectul să primească lumină dintr-o parte, de obicei de la stînga, la 45°, la obiectele înalte, astfel ca privirea să cadă pe mijlocul lor. La obiectele izolate și la cele în grupuri trebuie să fie evidențiate părțile caracteristice și firești ale obiectului de exemplu: lopata din față ciocanul din profil, animalele și păsările din profil.

Obiectele care în natură se văd sub nivelul ochilor să se deseneze așa, iar cele de deasupra nivelului ochilor după aceeași lege. Nu putem desena o lampă atîrnată astfel de cum se vede ea, adică mai sus de linia de orizont.

Copiii vor fi obișnuiți, prin observarea atentă a naturii, să facă comparație între obiectele așezate în primul plan, care se văd mai mari și mai intens colorate, și obiectele așezate în planuri mai depărtate, care se redau în dimensiuni și intensități tot mai reduse. În acest scop, la așezarea grupurilor de obiecte se ține seama de aceste cerințe (fig. 53). De exemplu la clasa I vrem să comparăm două mere după mărime: le așezăm pe același plan — unul mai mic lîngă unul mai mare, această ordine mic — mare este estetică. Dacă vrem să găsim un raport de culoare, punem două mere de aceeași mărime dar diferit colorate. Cînd urmărim să se vadă că obiectele îndepărtate par mai mici decît cele văzute în primul plan, așezăm 3, 4, 5 mere de aceeași mărime, la diferite adîncimi, apoi 5 mere de mărime diferită așezate

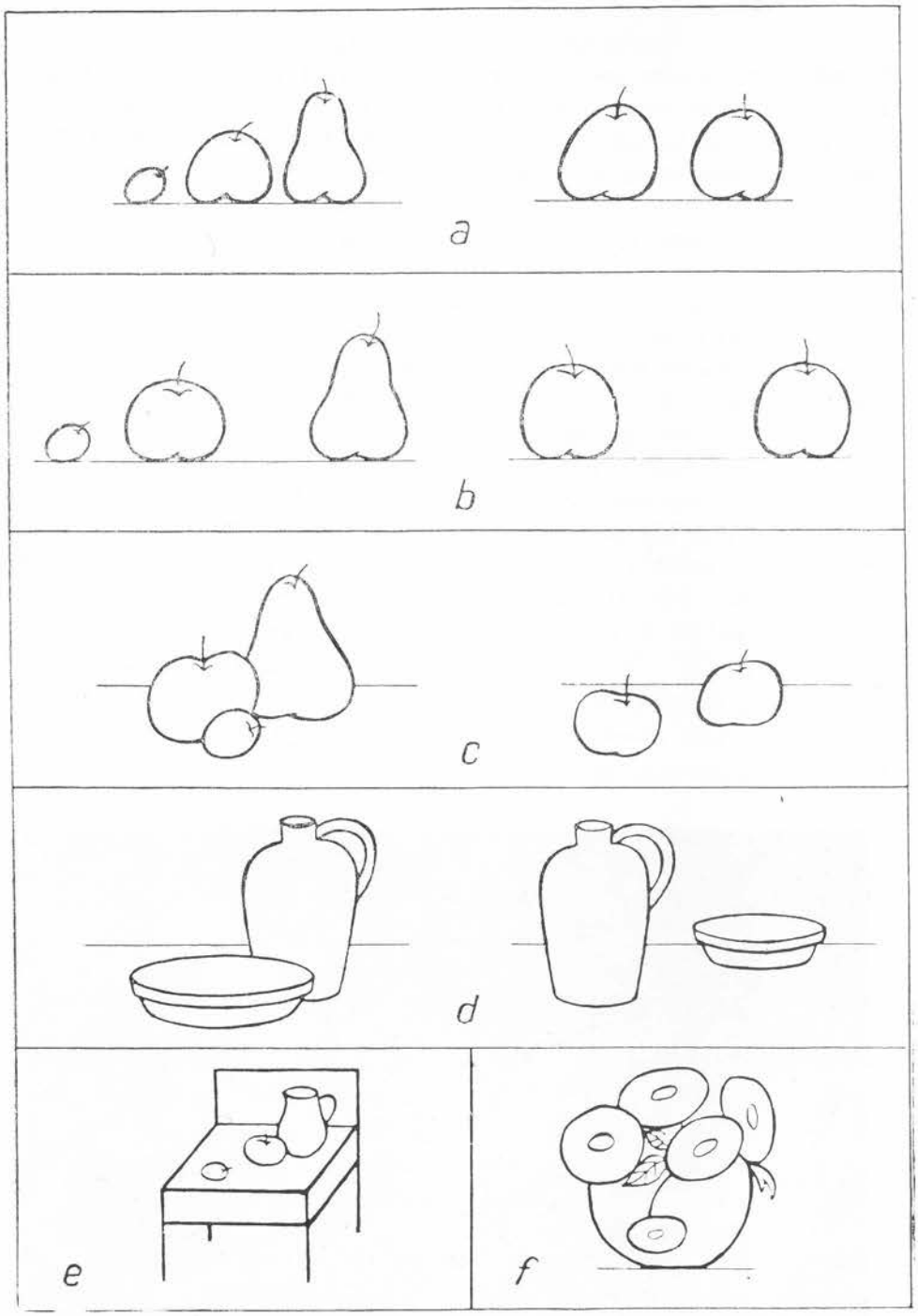

Fig. 53. *Aşezarea grupurilor pentru naturile moarte (statice). a)* Grupuri corecte la clasa I, a II-a, aşezate pe o linie, apropiate. *b)* Aceleaşi elemente aşezate greşit, îndepărtat. *c)* Aşezare frumoasă. *d)* Obiectul înalt poate sta în spate, dacă e aproape de obiectul scund. *e)* Suport pentru aşezarea modelelor. *g)* Oală cu ochiul boului. Se studiază deformarea aparentă a cercului la flori şi la vase.

în adîncime. Aceste patru exerciții pot forma un studiu la clasa a III-a. Grupul de două obiecte e prea sărăcăcios, parcă îi lipsește ceva. În clasele I—II o pară, un măr și o prună pot forma un grup plăcut. Para, fiind mai mare, este așezată în spate. Grupele se formează dintr-un număr de trei, cinci obiecte (număr impar).

Obiectele, mici cutiuțe, păhărele cu flori, borcane, fructe izolate, frunze, crenguțe, se aranjează estetic, cu evidențierea caracteristicilor lor, în fața copiilor pe bănci, cîte una la mijloc sau individual, în dreapta fiecărui elev, la o distanță de cel puțin trei ori mai mare decît dimensiunea obiectului, astfel ca să poată fi cuprins dintr-o singură privire, ceea ce ajută la observarea corectă a modelului.

Pentru ca obiectul să fie redat cît mai proporționat elevii vor fi învățați ca prin *măsurarea de la distanță* să constate, să verifice și să redea corect lungimea, lățimea, înălțimea, adică raportul dintre diferitele dimensiuni, ale întregului, părților componente și mișcării diferitelor linii a modelului. Cel mai apropiat, practic și fără complicații măsurător este creionul (fig. 54). Dimensiunea se ia pe laturile obiectelor. Se începe cu dimensiunea cea mai mică, care se compară cu cele mai mari. Cu cît vor fi mai îndepărtate, chiar dacă sînt lucruri mari, case, copaci, dimensiunile lucrurile din natură vor apare din ce în ce mai mici. Aceste măsurări ne ajută la redarea formei exacte a obiectelor și la așezarea în pagină a desenului.

Fig. 54. Măsurarea cu creionul.

Fondul și așezarea obiectelor

Din clasa a II-a putem arăta copiilor că obiectele pe care le desenăm nu stau atîrnate în aer, ci se sprijină pe masă, pe bănci. Deci este bine să arătăm acest lucru și în desen.

Deoarece în clasa a II-a se desenează obiecte bidimensionale, ele se așază la nivelul ochilor.

Ne propunem să desenăm un ghiveci de flori gol (v. fig. 52, 4). Îl așezăm pe masă în mijloc. Masa se vede din profil. Delimităm, cu o linie locul care va arăta masa, ceva mai jos de primul sfert al paginii. Pe această linie tragem o axă de simetrie verticală, care ajută desenarea corectă a ghiveciului. Nu este prematur să arătăm acum elevilor, importanța axei pe care o intuim pe obiect cu un creion, sau firul cu greutate. Înainte de a trece la colorare ne oprim pentru a face o observare din care să reiasă că dincolo de vas este aerul, dar privirea se oprește pe tablă (pe perete), care închide vederea. Dacă închidem ochiul stîng și ne uităm la masă, distingem trei lucruri : masa, vasul și fondul negru al tablei. Dacă vrem să folosim un fond mai apropiat, așezăm o planșetă sau un carton pe masă, în spatele modelului. De aici înainte în desenele după natură vom folosi această deprindere nouă. Aceste desene se colorează. Se obișnuiește să se coloreze întîi obiectul, apoi masa și fondul.

Aceeași observație o facem în clasa a III-a, cînd un număr va fi așezat pe bancă în fața elevilor, deci sub nivelul ochilor. Acum elevii vor vedea numai o parte din suprafața băncii pe care stă mărul și dunga băncii, care e dincolo de măr, sau chiar pe acesta. În spate, fondul confuz va fi înlocuit cu un carton sau cu o planșetă proptită. Astfel s-a obținut delimitarea spațiului în care este privit modelul.

Delimitarea porțiunii care se desenează se face cu vizorul sau cu „feres'truica degetelor" (fig. 34 *b*). Acest desen va avea două porțiuni delimitate, două planuri, masa și fondul (v. fig. 52, 4).

Alt caz este cînd se redă profilul, cît și suprafața mesei și fondul. Acest desen are trei planuri (v. fig. 52, 1).

Așezarea obiectelor deasupra nivelului ochilor nu se recomandă la aceste clase (v. fig. 52, 3).

Dacă avem suporturi speciale este bine ca pe ele să fie montat și un fond care se îmbracă, după caz, cu hîrtie colorată, stofe, ștergare etc. Dacă modelul are culoare deschisă, fondul va fi închis, dar niciodată negru. Dacă modelul este viu colorat, sau mai închis, fondul să fie, după caz cenușiu sau gălbui, verzui, culori cît mai șterse. Fondurile roșii

sînt pretenţioase, cer o armonizare mai complicată cu modelul, nu se lucrează cu ele la clasele mici. La fel fondurile albastre şi verde-închis nu sînt plăcute ochiului dacă nu sînt armonizate corect cu culoarea modelului.

Procedee pentru dezvoltarea deprinderilor necesare la desenul după natură

În clasa I elevii învaţă unele forme generale, prin anumite semne grafice, apoi forme intuite pe obiecte în exerciţii de antrenament, de desen decorativ, legate verbal de imagine, prin denumirea lor ; de exemplu : inel-cerc, ou-oval, şerveţel-pătrat, linie în picioare-verticală, apoi inimă, pară etc., fixîndu-se astfel ca imagini permanente (v. fig. 27). Prin exerciţii aceste imagini se menţin. Familiarizîndu-se cu ele, elevii lămuresc imediat forma generală a obiectelor şi redau uşor un contur just, fără să fie constrînşi ca prin explicaţii şi demonstraţii amănunţite să-şi frîneze pornirea firească de redare spontană. De exemplu : ne propunem să desenăm o frunză de liliac la desenul după natură sau în desenul liber. Elevul care cunoaşte dinainte forma „inimă", învăţată la clasa I, la exerciţiile de antrenament, nu mai este obligat să o analizeze şi nici noi să-i facem o demonstraţie obositoare. Dintr-o singură privire va sesiza forma frunzei şi o va aplica conform modelului. Cînd va desena o frunză de trifoi sau floarea de măceş, elevul va aplica aceeaşi formă („inimă"), conform mărimii şi aşezării ei în forma generală a modelului.

Desenarea acestor figuri simple se dezvoltă treptat în lecţiile organizate, în care le legăm de forma generală a unui obiect. Astfel, desenarea „batistei" va duce la *însuşirea formei geometrice* — pătratul. Aplicînd procedee de bază în predarea desenului după natură, în mod progresiv putem forma la elevi noţiuni închegate, cunoştinţe prin care elevul se descurcă imediat cînd e pus în faţa unui model nou.

În clasa I, elevii vor adînci formele prevăzute şi în programa de aritmetică : dreptunghiul, pătratul, cercul şi mingea (sfera). Procedeul prin care elevii le vor desena se arată la lecţiile de predare a cunoştinţelor noi, în lecţiile de exerciţiu şi de verificare a cunoştinţelor, după exemplele următoare (fig. 55).

Prima lecţie în clasa I va fi *Cărămida*, în care elevul va învăţa să intuiască forma mai lungă decît lată, numărul laturilor unei suprafeţe dreptunghiulare şi să compare cărămida cu alte obiecte, cum sînt caie-

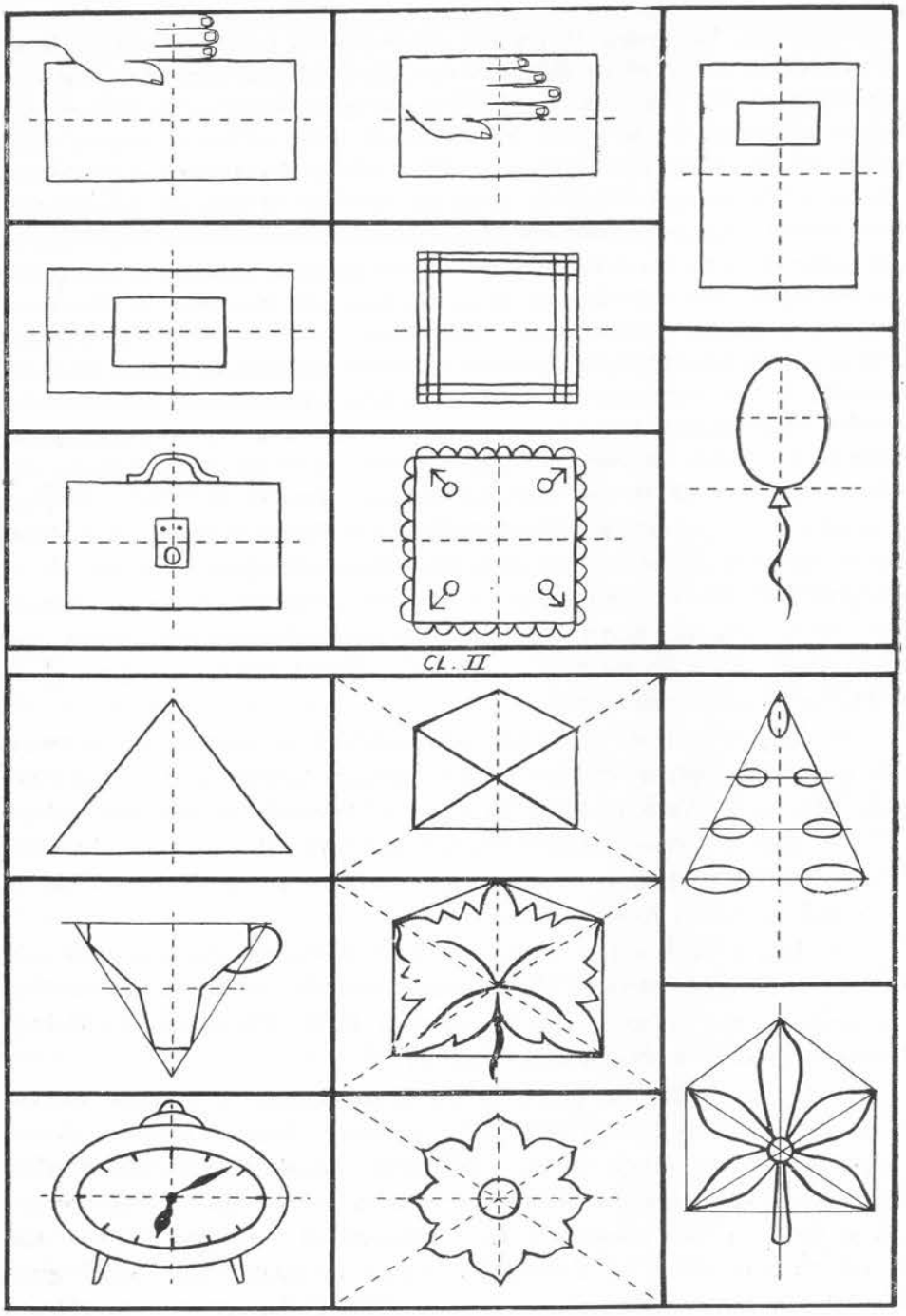

Fig. 56. *Desenarea după natură a obiectelor cu forme geometrice* (clasa I, II-a).

tul, tabla etc. Va învăța să traseze axele paginii printr-o linie verticală și orizontală. Apoi el va delimita cu degetul forma generală, după ce această formă a sesizat-o tot cu degetul pe obiect, și va hotărî mărimea aproximativă pe caiet. Va fi învățat ca prin semne repere luate de la marginea caietului la o distanță de 4 degete ale copilului să fixeze mărimea aproximativă, primind totodată și noțiuni asupra plasării corecte și a spațiului de aerare din jurul desenului. Prin legarea semnelor de reper va trasa conturul. După ce a curățit desenul de liniile (axele) ajutătoare, rămîne cu imaginea grafică (desenul) a obiectului observat și intuit, adică cu o formă cu două laturi mai lungi și două mai scurte (un dreptunghi). Prin colorare, forma modelului i se apropie mai concret. În ea vede iar cărămida. Pe baza cunoștințelor obținute va desena ușor forma caietului în care rezolvă și desenarea unui dreptunghi interior (eticheta). De asemenea, ghiozdanul cu mîner și încuietoare sau cartea, în care va învăța plasarea ei pe o pagină verticală. Aceleași procedee îi vor ajuta la redarea batistei, cu laturi egale și cu distanțe egale, luate de la centru. La cărămidă, distanțele egale s-au luat de la margine spre centru. Prin același procedeu se desenează cercul și mingea. Nu se trasează cadrul. Eșalonate pe intervale mai mari aceste lecții și altele, care se bazează pe ele vor forma materialul clasei I la predarea formelor geometrice.

În clasa a II-a se continuă cu triunghiul — cravate de pionieri, plicul închis și plicul deschis — pentagonul, balonul-ovalul, toate redate prin procedeele învățate la clasa I. Formele se exersează după diferite obiecte : vase, pîlnie, ghiveci de flori, frunze palmate etc. Obiectele care se redau cu două dimensiuni se pot plasa pe masă, se colorează, redînd și fondul colorat.

În clasa a IV-a avînd un bogat bagaj de forme cunoscute nu este greu să trecem la redarea *deformărilor cercului văzut în perspectivă* (se poate preda cu succes și în clasa a III-a, trimestrul al III-lea). Lecția de predare a acestor cunoștințe va fi :

I. Se desenează, ca exercițiu de antrenament, o găleată așezată pe masă. Ea va fi redată în două dimensiuni. Arătăm elevilor un alt desen al aceleiași găleți, în trei dimensiuni, văzută sub nivelul ochilor. Punem copiilor problema ce anume face ca această găleată să semene foarte bine cu una adevărată, încît aproape că s-ar putea turna apă în ea. Ei vor vedea că deosebirea constă în ovalul care arată gura vasului. Cerem să deseneze și ei gura vasului, dar să observe găleata de pe masă. Nu se poate, nu se vede. Explicăm : ea stă în dreptul

ochilor, nu se văd decît lungimea și înălțimea ei. Dacă vom coborî găleata mai jos, astfel ca să o vadă toți copiii, ei vor constata că acum se vede și adîncimea. O ridicăm și vor observa deformările găleții văzută deasupra nivelului ochilor. Învățătorul schițează pe tablă cele trei forme observate. Elevii le trec în caietul lor de schițe.

A sosit momentul în care elevii să cunoască noțiunea de orizont rațional. S-a învățat la geografie că locul în care ni se pare că cerul se unește cu pămîntul se numește orizont, iar linia care se vede se numește orizont. Acest lucru e vizibil numai în locuri deschise sau la mare. În activitatea de desenare se recurge la alt orizont, care se numește orizont rațional. Este linia imaginară orizontală care se află la înălțimea ochilor, indiferent dacă stăm în picioare sau așezați. Obiectele pe care cade această linie sînt pe linia ochilor (pe linia de orizont, la nivelul ochilor, în dreptul ochilor), obiectele așezate mai sus se află deasupra nivelului ochiului (a liniei de orizont).

II. Se explică elevilor pentru ce gura găleții, care e un cerc, apare uneori ca un oval mai larg sau mai alungit, pînă cînd nu se mai vede decît o linie orizontală. Se demonstrează fenomenul în care cercul nu apare la fel în diferite poziții. Se intuiește cu un cerc mai mare tăiat din carton și colorat, sau un capac mai mare. Este cea mai eficace formă de intuire, întrucît suprafața colorată întărește impresia formei obținute. Trebuie să ținem seama că la o clasă cu copii relativi mici, o explicație amănunțită a deformării aparente a cercului îi încurcă și-i obosește. Să ne mulțumim ca într-o formă simplă să le sugerăm doar ideea deformării pe care prin observație repetată în practica desenării o vor însuși și o vor învăța în clasele mai mari.

Vom ține capacul văzut din față la nivelul ochilor copiilor, apoi aplecat în două unghiuri diferite, se vor arăta două ovale — unul mai larg, unul mai îngust. Atunci cînd capacul va ajunge în poziție orizontală se va vedea doar o linie orizontală. Se mai intuiește cu ajutorul unui cerc de lemn, cu gura unui lighean sau cu alt vas. Se desenează cele patru aspecte. Atît ajunge să putem lămuri problema deformărilor aparente care se văd la găleată (fig. 56).

Desenarea vaselor. Pentru lecția următoare elevii vor aduce o cutie de conserve goală mai puțin înaltă. Cutiile vor fi așezate pe bănci. Ele vor constitui modele pentru desenarea vaselor sub nivelul ochilor (fig. 57).

Pe un vas mai mare, apoi pe o cutie de conserve, învățătorul va explica și demonstra forma în care se văd vasele în această poziție. Se vede ovalul de la gura vasului. Cu cît este mai jos și aproape, cu atît

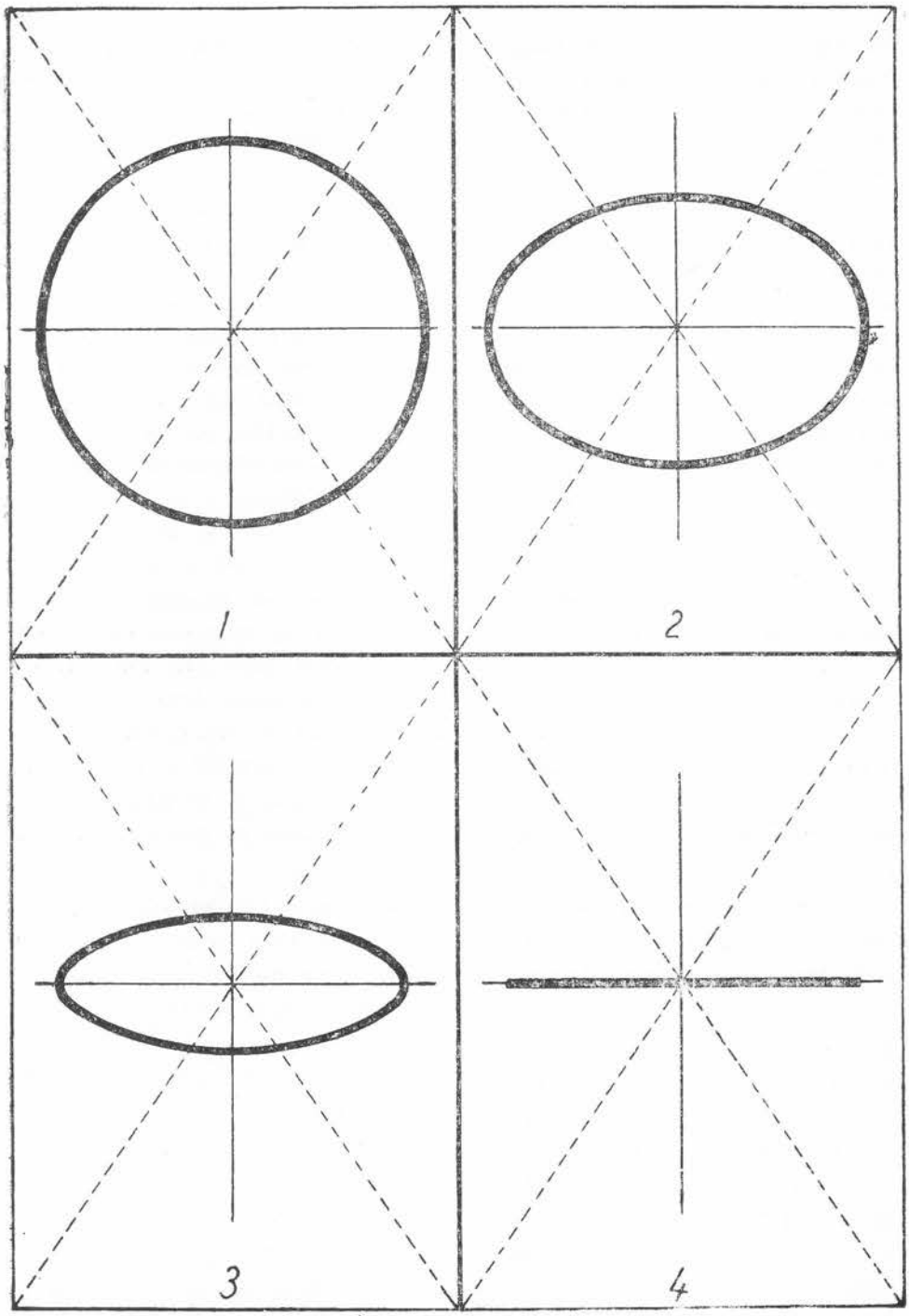

Fig. 56. *Deformările aparente ale cercului văzut în perspectivă,* clasa a IV-a.

e mai larg. Fundul vasului merge paralel cu linia curbă. Se schițează pe tablă. Paralel, elevii vor observa cutiile lor.

Se trece la desenarea cutiei de conserve pe pagina așezată pe orizontală și se așază în pagină pe axa de simetrie verticală și cele două diametre ale bazelor, care determină înălțimea vasului. Înălțimea este de trei ori mai mică decît lățimea. Se trasează dreptele care reprezintă conturul lateral al cutiei. Gura cutiei așezată pe bancă apare ovală. Se completează conturul bazelor.

Vasul astfel construit nu are detalii decît dublarea liniei ovalului, care arată gura vasului. Se curăță de liniile ajutătoare. Deși e un vas cu suprafața lucioasă putem încerca o primă valorație. Delimităm o relativă zonă de umbră pe vas și una inversă în ovalul gurei vasului, care se marchează ușor cu creionul negru.

Următoarele vase cu diferite forme desenate după același procedeu vor fi plasate pe masă. Desenele lor se vor umbri cu creionul sau prin colorare cu acuarelă, tempera sau ceracolor. Se va colora și fondul. Aceleași desene stilizate pot forma elemente în desenul decorativ (fig. 57, *b*).

Perspectiva cercului se poate observa și reda frumos la desenarea florilor care pot să formeze subiectul mai multor lecții în clasa a IV-a (narcisa în vas, fig. 60, *b*).

Redarea umbrelor pe desen în clasele I—IV. Studiul umbrelor se referă la poziția, forma, întinderea și intensitatea lor. Suprafața unui obiect e luminată în partea în care se găsește sursa de lumină. Partea opusă rămîne în umbră. Această umbră se delimitează în funcție de forma obiectului și de poziția în care se află obiectul. Pe obiectele cu fețe drepte lumina scade dintr-o dată, iar pe cele rotunde sau cilindrice, conice etc. trecerea de la umbră la lumină se face pe nesimțite și este mai greu de redat.

În exercițiile pe care le fac elevii în clasele I—IV se explică un singur ton (nu se întărește umbra), lăsînd albe suprafețe luminate. Umbrele privite în ansamblu, cu ochii întredeschiși se deosebesc mai ușor. Ele se redau cu creionul prin mișcări regulate, hașurări sau prin mișcări libere ale mîinii (v. fig. 57, *a*).

Redarea obiectelor de formă dreptunghiulară paralelipipedică este operația cea mai grea în desenul după natură. Dacă predarea acestora a fost precedată de o însușire bună a legilor deformării aparente la obiectele cilindrice învățate pînă acum, trecerea e posibilă tot pe baza observațiilor făcute pe obiecte. Elevii din clasa a IV-a observă aspecte

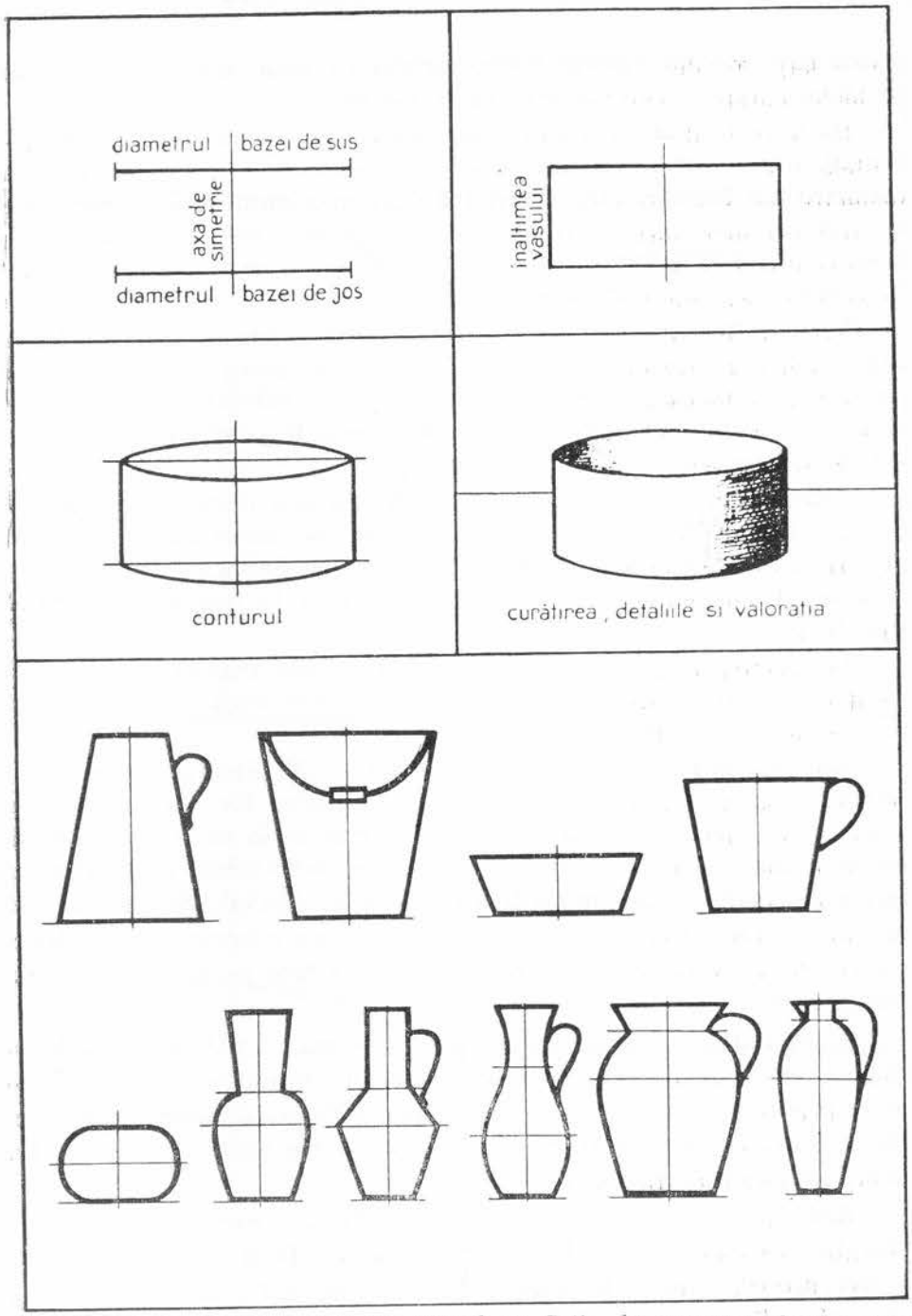

Fig. 57 *Fazele desenării unui vas rotund. a)* Cutia de conserve (clasa a IV-a. *b)* Alte forme care se pot desena în clasa I-a IV-a. Astfel stilizate formele însușite în desenul după natură pot forma elemente în desenul decorativ.

care mai tîrziu conduc la înțelegerea legilor. Dacă la obiectele cilindrice aceste aspecte sînt mai vizibile, aici problemele cer o observație mai dificilă și mai complexă.

Problemele pe care le vom urmări într-o primă lecție de predare vor fi legate de forma obiectelor paralelipipedice, de redarea lor în desen și de deformările patrulaterelor care se observă la aceste obiecte. Lecția va avea următoarele etape :

I. Arătăm elevilor o cutie mai mare, astfel ca ei să nu vadă decît o singură față, un singur dreptunghi care ne dă imaginea unei cutii. Pentru a obține o imagine reală a ei, ținem cutia în mînă în diferite poziții și îi analizăm lungimea, lățimea, adîncimea, bazele, laturile, muchiile, colțurile și raportul dintre ele. Constatăm că din fiecare colț pleacă trei linii (muchii), care arată lungimea, lățimea și înălțimea. Paralel elevii analizează aceste muchii pe cutii de chibrituri. Trecem direct la redarea imaginii reale. Se așază cutia astfel ca unul din colțuri să atingă marginea mesei. Masa se desenează cu o linie dreaptă. Se desenează muchia verticală din față, care formează înălțimea cutiei. Se observă că din colț mai pleacă linii care „fug" în adîncime, pînă întîlnesc alte două colțuri laterale. Se marchează aceste colțuri. Se desenează muchiile bazei de jos. Se observă că ele se întîlnesc cu ale două muchii verticale. Liniile bazei de sus merg paralel cu ele și se întîlnesc cu aceleași muchii verticale. Se desenează laturile bazei de sus, care apar ca un romb. În acest desen se vor urmări și raporturile de mărime între lungime, lățime și înălțime (fig. 58, *a*).

II. Elévii au întîlnit deformarea dreptunghiului la desenarea bazei de sus. O explicăm în felul în care am arătat deformările la cerc, intuind cu un carton colorat intens, cu capacul unei cutii sau cu gura unei cutii goale. Schimbînd poziția cartonului, copiii observă deformările pe care le suferă figura respectivă și pe care și le înseamnă în caietele de schițe după desenul învățătorului (fig. 58, *b*). Pe baza acestor cunoștințe elevii vor desena printr-un alt procedeu, mai ușor, ghiozdanul, geamantanul etc., în care desenarea începe cu marginea din față, din primul plan al obiectului (un dreptunghi, pătrat etc.) În continuare se explică adîncimea, a treia dimensiune. Apoi, din trei colțuri se duc paralel între ele muchiile corespunzătoare adîncimii, care se unesc cu muchiile bazei de sus, tot paralel (fig. 58, *c*).

Procedeul folosit la prima cutie va fi greu reținut de elevi : al doilea procedeu, mai convențional și mai simplu poate forma o deprindere pe care elevii o vor folosi pînă la clasele mai mari.

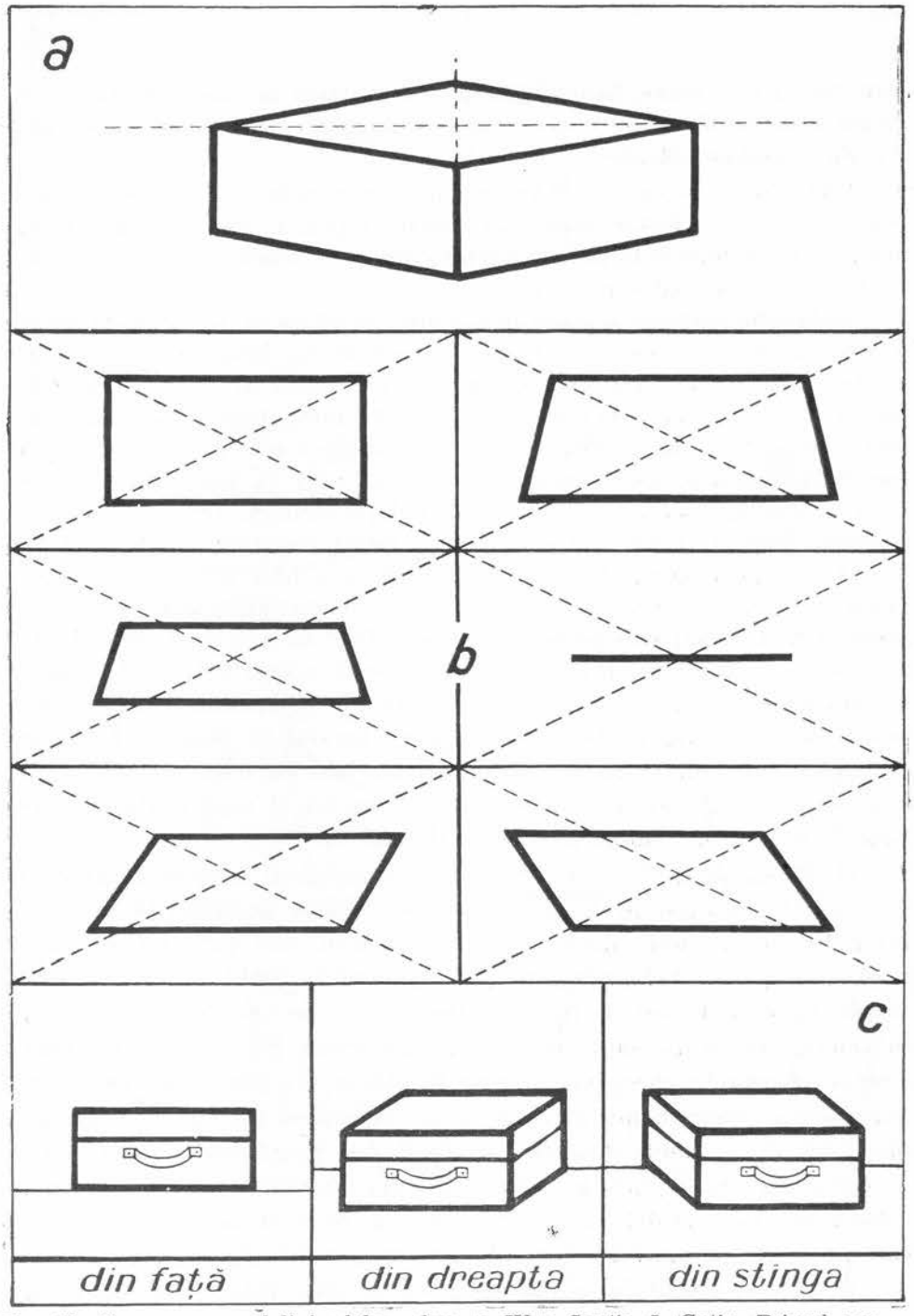

Fig. 58. *Desenarea paralelipipedelor*, clasa a IV-a. Lecția I. Cutia. Primul procedeu. *a)* Deformările aparente ale dreptunghiului văzut în perspectivă *b)* Lecția a II-a. Geamantanul. (al doilea procedeu). Figura 58 c

Desenarea frunzelor și a florilor

Ca material intuitiv în desenarea frunzelor se iau în general frunze proaspete luate din natură. Se intuiesc pe crenguțe în relație față de aceasta. Învățătorul are o crenguliță, iar elevii numai frunze izolate, atunci cînd nu desenează și ei o ramură. Frunzele proaspete așezate pe hîrtie ajută la repartizarea lor în pagină. Cele uscate nu mai au toate caracteristicile și prospețimea culorii. Le evităm.

Elevii vor fi ajutați să distingă mai ușor specificul diferitelor frunze dacă vor aduna și ei materialul intuitiv. Înainte de a desena e bine să se facă o comparație între mai multe frunze ovale, lunguiețe, rotunde, forme de inimi etc. Astfel elevul va înțelege forma dată și va desprinde însușirile și părțile componente : lobul, nervurile, codița marginea netedă cu crestări mărunte sau mai mari etc.

Dacă se desenează o singură frunză ea se plasează pe o pagină. Cînd se desenează mai multe, ele se repartizează estetic. Învățătorul arată la tablă felul în care vor fi așezate. Cînd va lăsa copiii să lucreze independent le va atrage atenția să nu le îngrămădească sau să nu le împrăștie.

Cunoscînd formele generale din desenul de antrenament, copiii determină ușor conturul frunzelor și îl desenează cu ușurință (fig. 59). Reprezentarea cere să se observe poziția și mișcarea frunzelor. Aceasta va fi marcată printr-o axă, care totodată formează nervura principală si codița. Pe această axă se delimitează codița și lățimea frunzei prin semne de o parte și de alta a nervurii principale. Se conturează ușor forma generală a frunzei. Se crestează și se colorează în sensul nervurilor. Creșterea e o operație care se poate învăța la exercițiile de antrenament.

Florile (fig. 60) înainte de a fi desenate în grup, în motive decorative sau în desene din memorie și imaginație, necesită un studiu al unei flori izolate, pentru a se determina caracteristicile ei, forma generală, detaliile formei, așezarea lor, culoarea etc.

Astfel : narcisa este o plantă de primăvară. Dintr-un bulb ascuns în pămînt iese un lujer pe care stă floarea, aplecată într-o parte. Frunzele în formă de iarbă încadrează armonios floarea. Crește în locuri umede, în poieni întinse, care alcătuiesc frumuseți ale patriei noastre.

Forma generală a florii se determină după pata colorată care se observă cînd ridicăm floarea în fața elevilor. De la distanță, amănun-

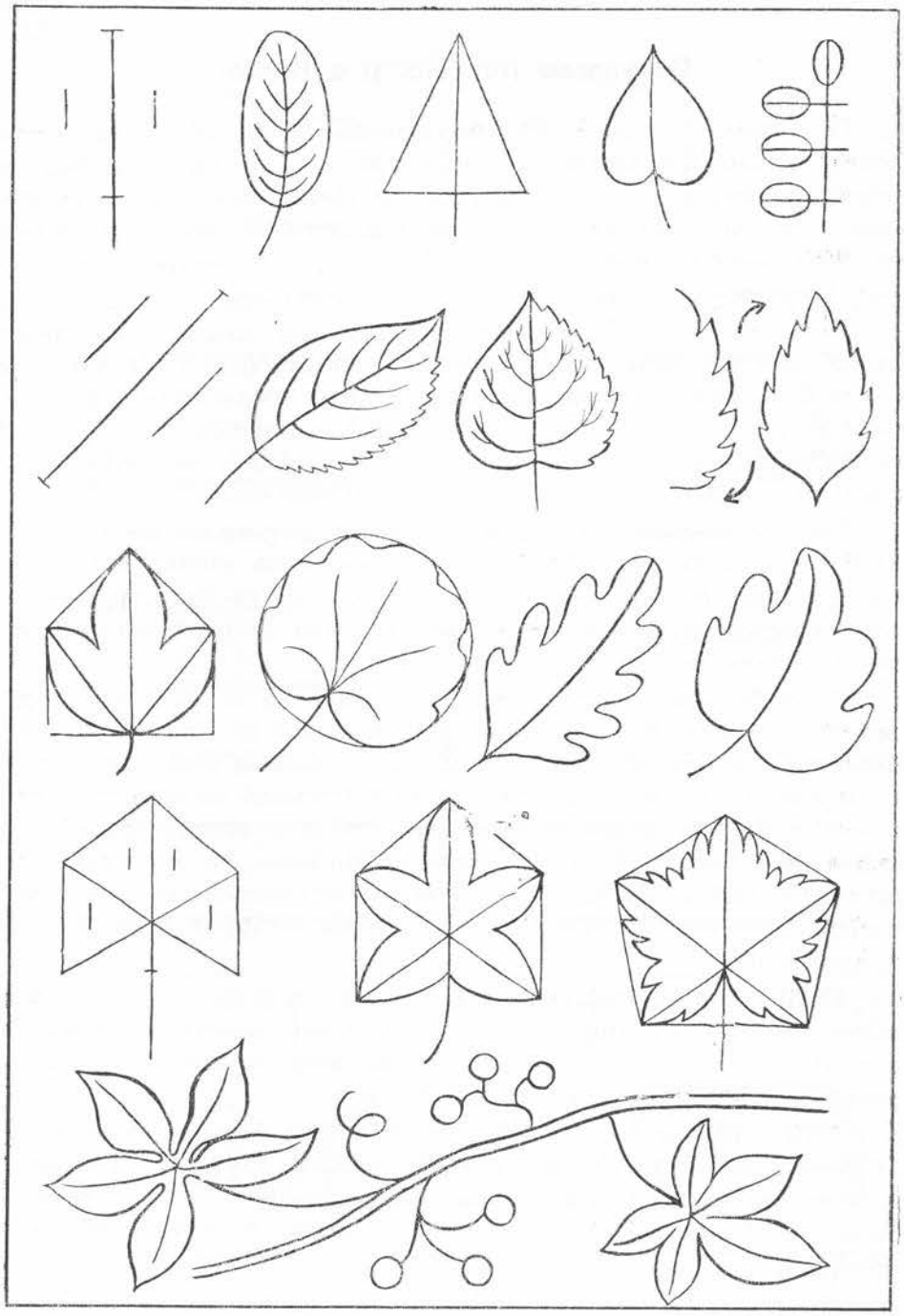

Fig. 59. *Desenarea frunzelor.* Reuşita depinde de executarea prin linii fine mlădioase a conturelor şi crestăturilor. (Rîndul 2 fig. 4 arată exerciţii de antrenament pentru învăţarea crestăturii).

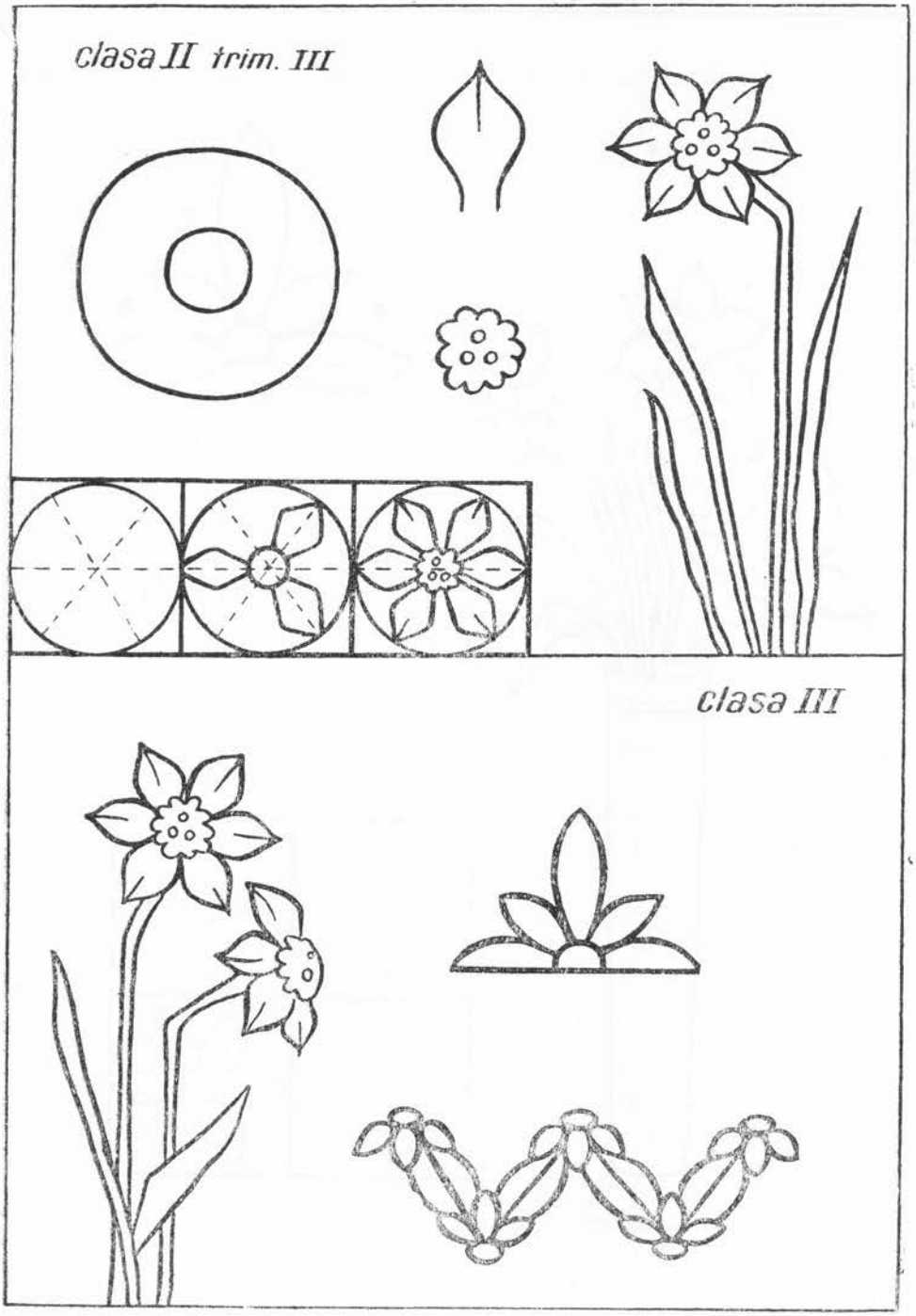

Fig. 60, *a*. Narcisa (clasa a II-a). Analiza. O floare văzută din față. Friza, (clasa a III-a). Grup înalt potrivit caracteristicii florilor în diferite poziții. Bordură, motiv.

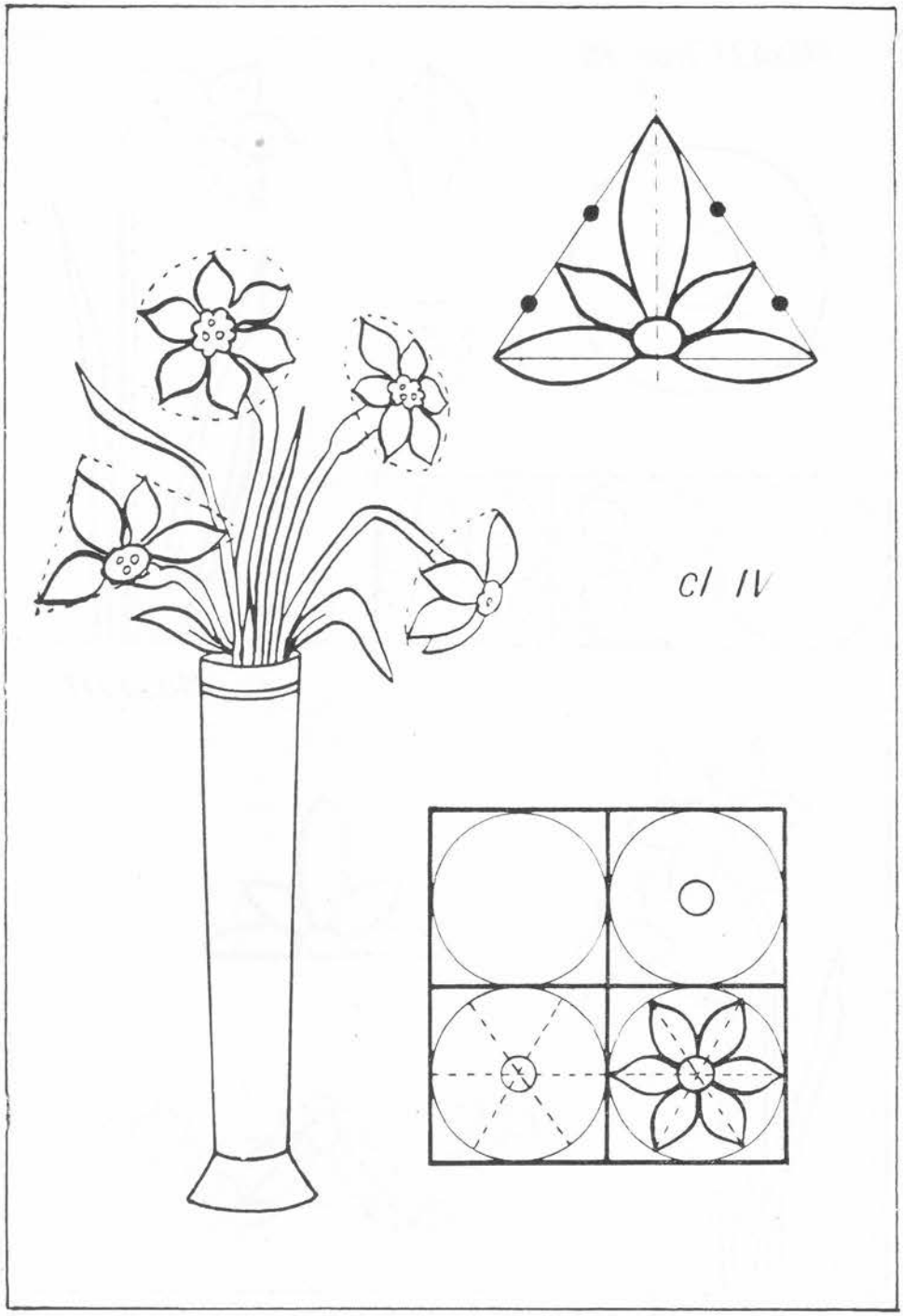

Fig. 60, *b*. Flori văzute din față și din profil. Narcise în vas cu deformarea cercului la vas și la flori. Motiv. Joc de fond. (clasa a IV-a).

tele nu sînt vizibile. La narcisă se vede o pată albă, rotundă, cu un punct colorat în mijloc. Se poate înscrie într-un cerc de circa 4 cm.

Se intuiesc detaliile. De aproape floarea are aspectul unei steluțe. În mijloc are un cerculeț galben cît o monedă de 5 bani, mărginit de o dantelă portocalie. În cerc se află trei puncte verzi. Petalele, în număr de șase, au forma unor frunzulițe albe, ascuțite la vîrf, așezate astfel ca trei din față să acopere alte trei din spate. Lujerul înalt are o cupă îngroșată la vîrf. Frunzele sînt lungi, de culoare verde-închis.

Narcisa se predă în clasa a II-a, în trimestrul al III-lea. Se desenează numai o singură floare văzută din față și se aplică în friză. În clasa a III-a floarea poate apărea în profil, în grup, în diferite poziții și într-un rîu sau bordură. În clasa a IV-a, într-un vas, în diferite poziții (cu deformarea cercului de contur al florii) într-o suprafață închisă sau într-un joc de fond. La fel se poate proceda cu alte flori, margarete, pansele etc. (fig. 61).

Desenarea animalelor

Copiii desenează cu predilecție animale, în același fel în care redau și un om ; le desenează cu patru picioare, cu un cap fioros, cu ochi și dinți mari. Mai tîrziu animalele sînt redate prin desene schematice. Deși la științele naturale ei învață adaptarea la mediu a corpului animalului, nu știu să redea prin proporții aceste caracteristici.

Elevii vin la școală cu *forme aflate și știute de ei,* pe care le întrebuințează în orice desen. Unele observate în *ornamentica populară,* animale, păsări, cocoși etc. sînt redate cu forma lor generală. Sînt și copii care nu știu să deseneze un animal sau o pasăre. Pentru aceștia se recurge la *desenele schematice,* în care capul e format din părți simple, alăturate după specificul animalului. Cu aceste forme ne ajutăm în clasele mici, dar nu le continuăm. Îmbogățind liniile acestor scheme putem obține un contur al animalelor. *Desenarea cu forma generală* oricît de naivă ar fi ea, trebuie să excludă pe cele schematice din deprinderile elevilor, fapt pentru care în lecția *Cocoșul* s-au învățat două procedee deosebite (fig. 62).

Perfecționarea desenelor se face treptat în desenul după natură, pe baza observării modelului care poate fi *o jucărie.* Ca în alte desene, observăm și aici forma generală, pe care o putem obține mai ușor la jucării, analizînd părțile și recompunîndu-le. La această analiză ne ajută părțile decupate în felul lecției : *Cocoșul* de la clasa I. Aici plecăm de la întreg, la părțile din care se compune întregul.

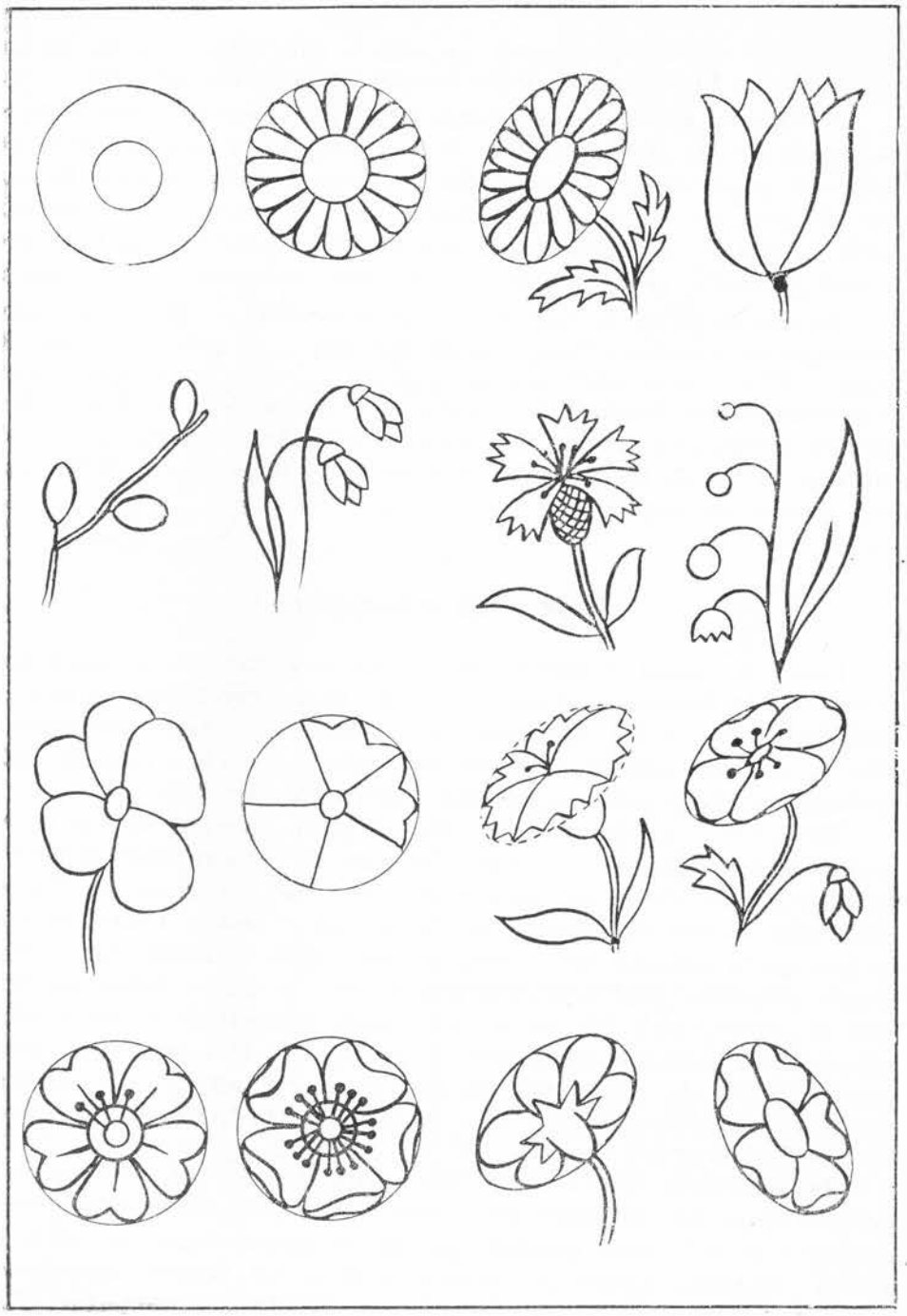

Fig. 61. *Forme de flori care se pot desena în* clasa I—a IV-a.

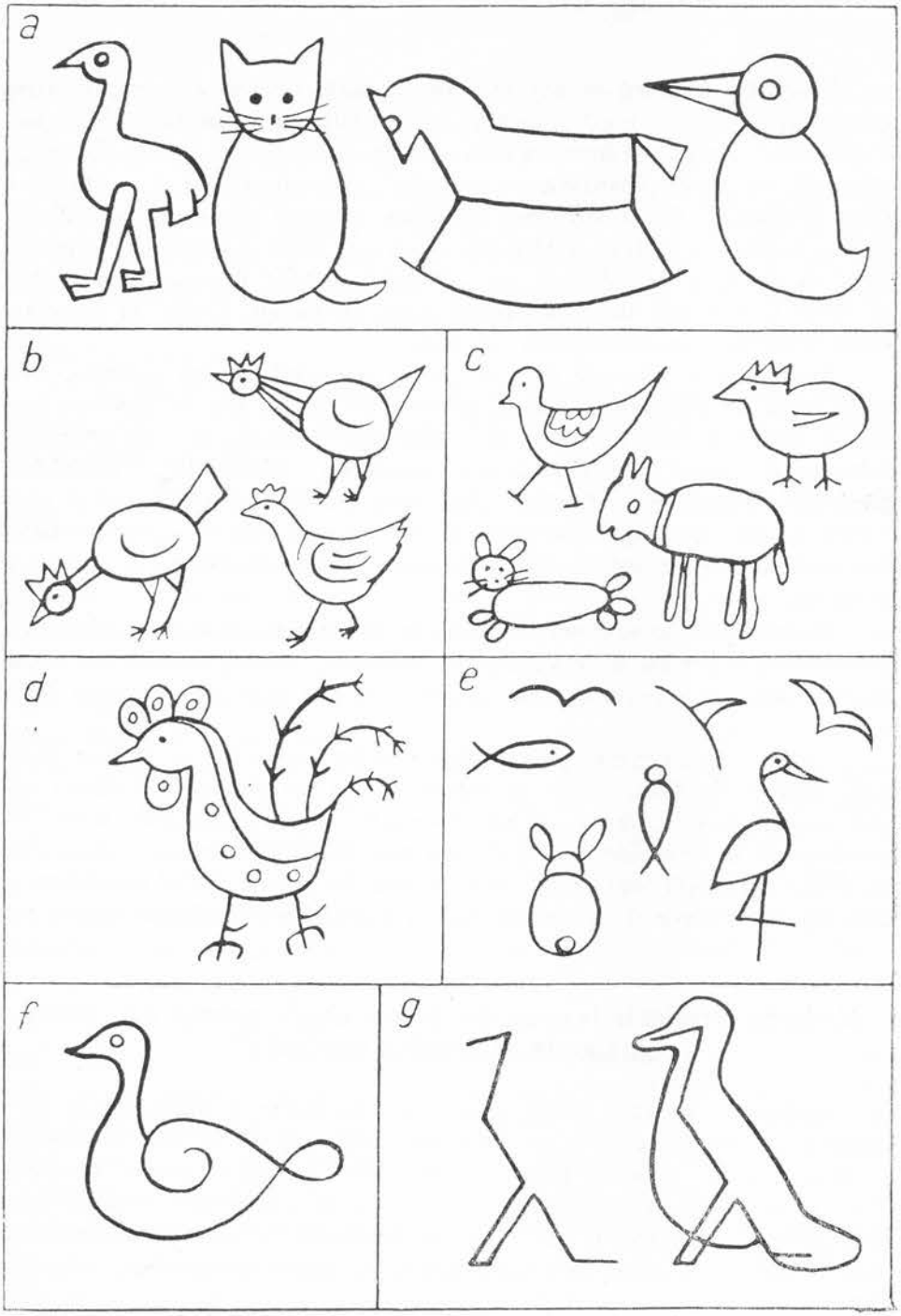

Fig. 62. *Desenarea animalelor. a)* Desene după jucării b) Scheme care se transformă treptat în imagini reale *c)* Forme cunoscute de elevi. *d)* Arta populară. *e)* Desene convenţionale. *f)* Forme efectuate din sîrmă, snur şi îndemînare la împletirea unei linii în desenul decorativ. *g)* După natură, cu ajutorul axelor confecţionate din sîrmă colorată.

Procedeul în care se pornește de la părți pentru a construi întregul nu are nici un efect educativ în dezvoltarea capacității de redare a copilului. Unii învățători pornesc de la *zicători sau poezii* de felul : „desenez un ouleț (deasupra un cerculeț), două urechi și o codiță (și e gata pisicuța)". Ei construiesc simultan desenul împreună cu elevii, fără o analiză și sinteză prealabilă. Dacă s-a făcut o observare a modelului (a florii, a animalului) etc., atunci se poate desena după poezie, în clasa I, dar mai bine să evităm acest procedeu. Copiii să deseneze după observare, spontan și din memorie.

Animalele și păsările dau un bogat material pentru stilizări. Primele lecții de stilizare se fac la desenul decorativ. Ele se însușesc însă mai temeinic în desenul liber din imaginație și memorie. Aici programa prevede un material bogat pentru desenarea animalelor, insectelor, păsărilor, frunzelor și florilor, prin care elevul are ocazia să-și dezvăluie gustul și imaginația, fără să fie constrîns să observe cu strictețe natura : neîngrădiți, copiii realizează o diversitate de forme, decor și culori

Păsările și alte animale au o serie de forme (convenții) după care se desenează pentru a le diferenția mișcarea, zborul etc. Ele se arată elevilor pentru a le interpreta în desenele lor pînă la învățarea altor forme.

Fluturii și insectele, prin înfățișarea lor simetrică și frumos colorată, alături de flori, fructe și legume oferă un material (modele) variat pentru desenul după natură, decorativ și din imaginație. Elevii au tendința să le deseneze mai mici sau mai mari. Ele se pot desena mai mici dar niciodată mai mari decît se află în natură. Prin observare și exercițiu elevii vor fi ajutați să vadă raporturile de mărime dintre ele.

Metoda predării lecției de desen după natură cu tema: „animale și păsări împăiate"

Învățarea desenării după natură a animalelor și păsărilor se deosebește de metodica lecțiilor obișnuite, prin faptul că aici trebuie să învățăm copilul să vadă într-un obiect mai complicat forma generală. Pînă acum elevul a desenat obiecte cu forme regulate, apropiate unui corp geometric. Întregul era ușor de perceput. A învățat să deseneze vase cilindrice, conice, care dacă aveau diferențe de grosimi, le putea observa cu ajutorul liniei de simetrie. Acum e pus în fața problemei de a găsi un mijloc pentru a reda o formă neregulată, complicată, care cere mai mult ca oriunde să redea corect modelul prin propor-

țiile și caracteristicile structurii, avînd un subiect care se deosebește prin trăsăturile individuale speciei, lucrări a căror denaturare face de nerecunoscut forma unui animal.

Desenarea animalelor s-a făcut în clasele mici după observare, fără a ne opri mult asupra unui desen. Acum avem sarcina de a ne apropia de realitate. În acest scop trebuie desenat animalul așa cum este el dupa model. În locul modelului viu, care e în continuă mișcare, se iau animale împăiate într-o mișcare naturală sau mulaje, care se găsește la orice școală.

Vom arăta felul în care trebuie să decurgă o lecție de predare a cunoștințelor noi la învățarea desenării unui animal; lecția se intitulează *Pisica* (fig. 63, *a*).

Într-o discuție pregătitoare elevii vor afla că stau în fața unei probleme noi, care le cere atenție și seriozitate în însușirea procedeului pe care îl învață. Se așază modelul, pisica, ceva mai sus de nivelul privirii elevilor. Se face analiza formei generale. Trunchiul privit din profil pare dreptunghiular, dar privit din față este cilindric. Se privește din toate părțile și se fixează forma prin care va fi desenată, apoi trecem la gît, cap, picioare, coadă, toate în poziția lor față de trup și în legătură cu adaptarea lor la mediu. Această analiză a formei va ajuta mult pe elevi să deseneze corect, după ce animalul va fi reașezat pe suport. Se așază pagina orizontal și se fixează axele paginii prin verticală și orizontală după direcția în care stă corpul pisicii.

Avînd formă neregulată elevii vor căuta în care formă regulată se poate încadra. După ce au găsit un dreptunghi corespunzător dimensiunilor pisicii măsurînd cu creionul raportul dintre lungime și lățime, ei vor înscrie acest dreptunghi în caiete prin linii schițate.

Se explică. Pisica are o formă neregulată pe care o putem reda cu ajutorul unei axe la fel de neregulată. Axa arată direcția părților din corpul animalului, proporțiile și mișcările caracteristice ale corpului. Stînd în fața animalului, învățătorul modelează din sîrmă colorată această axă, care va începe de la cap. Astfel se obține o pisică schematică din sîrmă. Dacă e posibil, prindem această axă pe corpul animalului. Elevii modelează și ei axe din bucăți de sîrmă, apoi desenează așa în caietele lor, cu creioane colorate, după indicațiile învățătorului.

Elevii desenează conturul ținînd seama de dreptunghi, de axă și de proporțiile corpului pisicii.

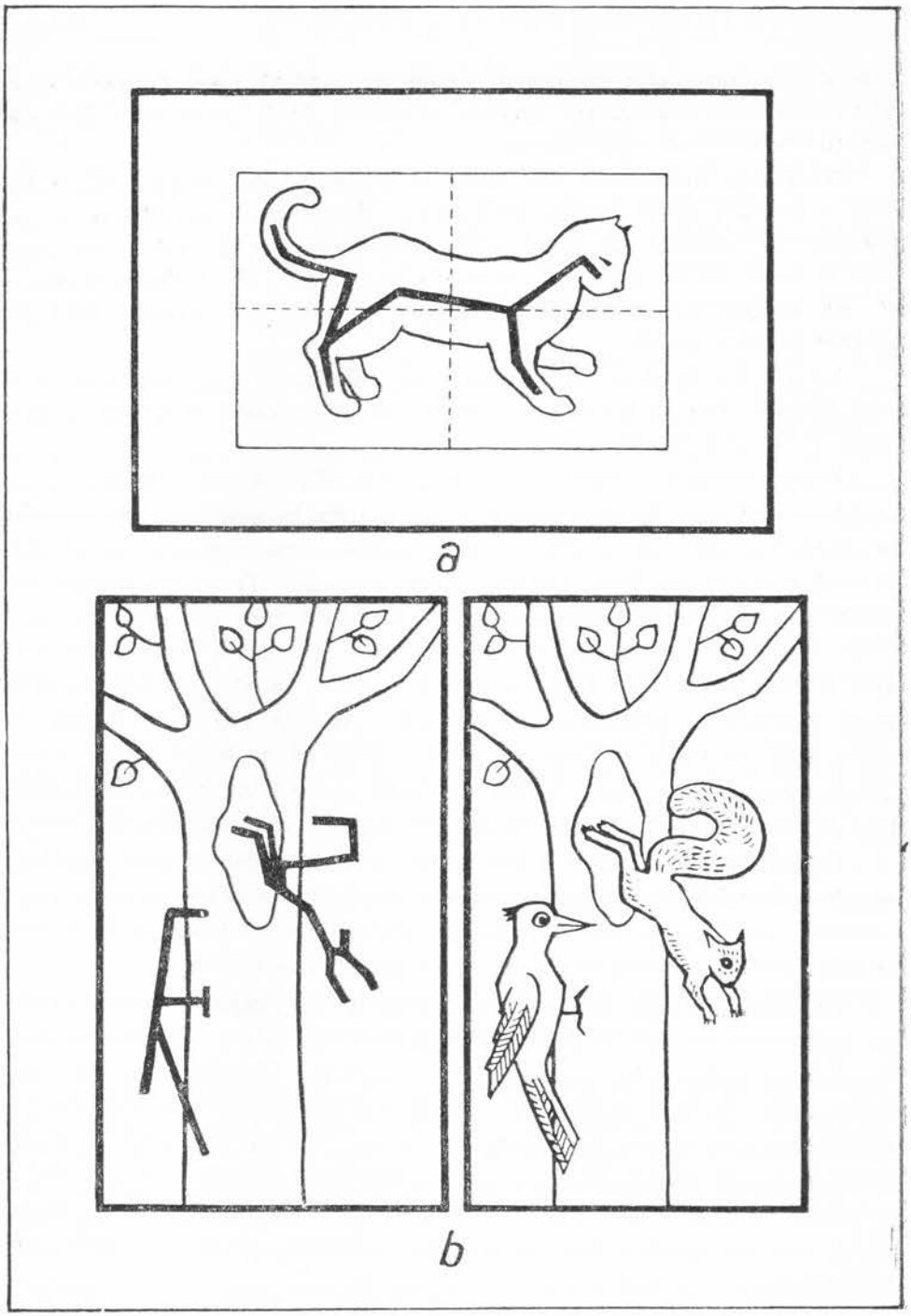

Fig. 63. *Desenarea animalelor și păsărilor împăiate* și aplicarea lor în lucrările elevilor. Cunoștințele însușite, la desenarea pisicii. Elevul din clasa a IV-a le-a aplicat în fazele unui desen din imaginație și memorie.

Învățătorul arată un procedeu pentru aflarea proporțiilor, cerînd elevilor să măsoare cu creionul capul pisicii împăiate, apoi să caute de cîte ori măsura capului se cuprinde la gît, la trunchi, coadă și picioare. Se fixează proporțiile și se controlează după acest criteriu. Desenul nu se curăță de liniile ajutătoare, ci se păstrează ca model pentru studiu. Nu se colorează.

Nu putem lăsa la o parte o lecție atît de importantă atunci cînd nu avem un animal împăiat la școală. Aici nu urmărim să desenăm un animal împăiat sau un mulaj, ci forma generală a unui animal. Deci trebuie să-l luăm din natură, bineînțeles unul mai blînd, o pisică, o găină, o rață, un porumbel. Îl observăm, îl analizăm, apoi îi dăm drumul. Mai departe lucrăm după felul arătat mai sus, din memorie, revenind asupra intuirii, dacă e nevoie. Nu greșim nici cînd desenăm după un tablou (urs, lup) sau după un animal tăiat din carton. Nu este un desen imitativ, întrucît elevii au făcut observări și pe tabloul care în acest caz special înlocuiește un model viu.

După ce elevii vor cunoaște regulile desenării unui animal izolat și a unei păsări, se poate cere elevilor să deseneze grupuri cu dependență între ele (de exemplu, veverițe și ciocănitoare).

Elevii trebuie să cunoască că prin aceste desene învață să redea păsări și animale vii. Acest gen de desen este luat din viață și trebuie legat de viață. Formele învățate pot fi aplicate și în desenul din memorie și imaginație (fig. 63, *b*).

IV. Metodica organizării lecţiilor de desen decorativ

Rolul, scopul şi problemele desenului decorativ

Arta populară românească de origine foarte veche a păstrat şi dezvoltat anumite tradiţii avînd caracteristici specifice naţionale prin conţinut, prin forme, culoare şi motive decorative.

Produsele artei populare fiind preţuite astăzi, se fac cunoscute prin expoziţii, muzee etnografice, filme documentare, albume, prin învierea vechilor centre meşteşugăreşti şi printr-o largă popularitate peste hotare, unde poporul român, firea şi sufletul lui se poate cunoaşte şi după aceste manifestări artistice.

Toate manifestările culturale, literatura, pictura, muzica, arhitectura ş.a. au tendinţa să inspire din izvoarele strămoşeşti pentru a face o punte între ele şi viitor, împrospătînd imensa lor bogăţie spirituală.

Valorificînd comorile de artă ale trecutului nostru, continuînd tradiţia artistică a poporului, desenul decorativ are sarcini însemnate pentru şcoala noastră şi pentru dezvoltarea aptitudinilor creatoare ale copilului.

Din punctul de vedere al păstrării şi promovării folclorului aceste sarcini sînt :

— a avea şi a putea da viitoarelor generaţii o cultură prin care ele să ştie să preţuiască valorile artistice populare ;

— a le introduce elevilor, în preocupările orelor de desen ;

— a nu deforma, prin introducerea formelor străine, ci a menţine cu deosebită grijă formele specifice locului ;

— a le aduna în albume, muzee etc. pentru a fi menţinute şi popularizate ;

— a le întrebuinţa în casă, în producţie, în artă, a le promova pentru ca ele, la rîndul lor, să fie un stimulent în dezvoltarea gustului artistic.

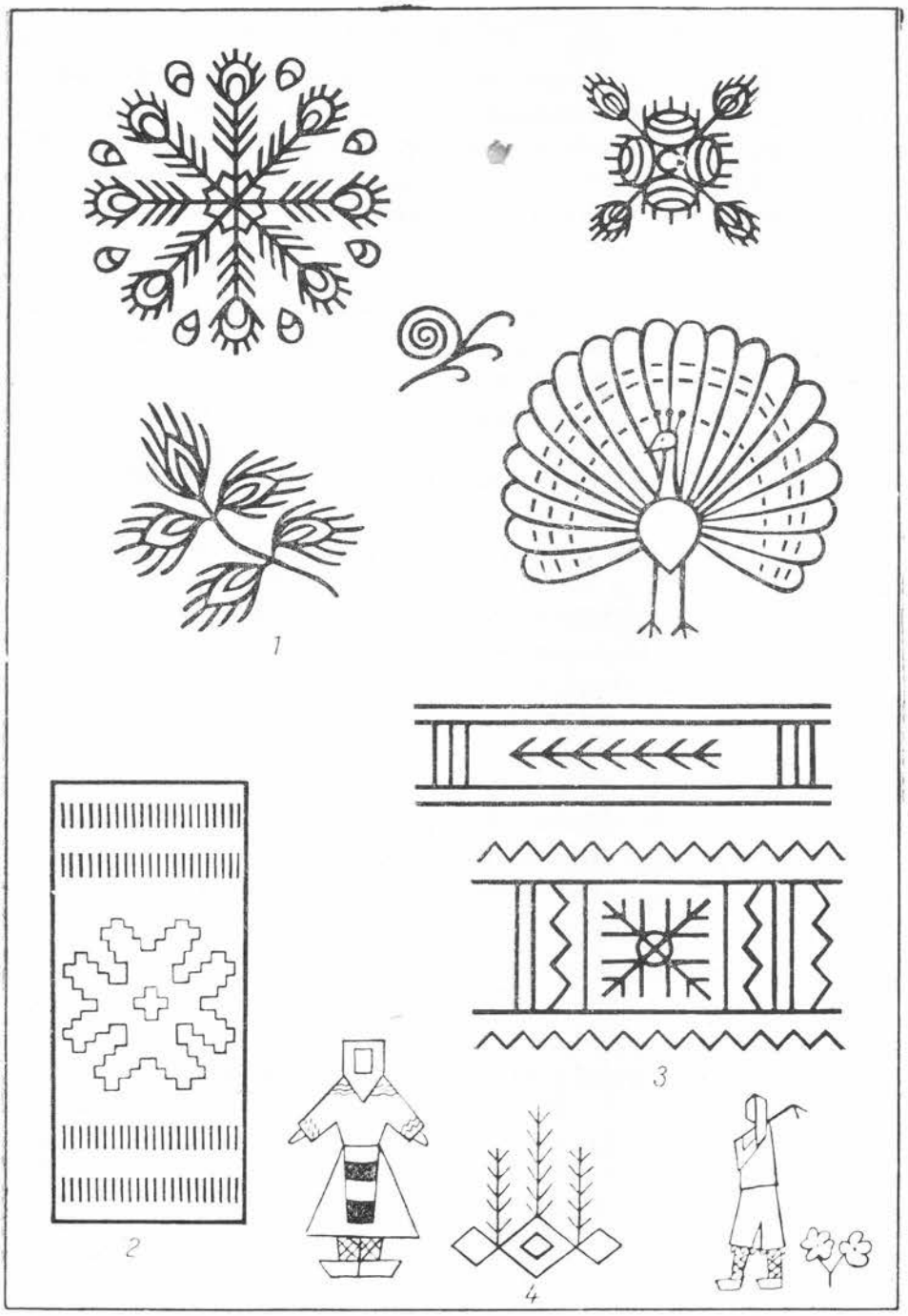

Fig. 64. *Surse locale pentru desenul decorativ.* 1) Astfel pot desena copii din ținutul Năsăudului, unde se cresc păuni 2) Țesătură sibiană. 3) Motive de pe ceramică din Bihor (Lehăceni). Motiv inspirat din portul local (Cluj).

În lecțiile sale învățătorul va alege elemente și motive specifice satului, regiunii și artei românești. Va insista în sensul creării de noi motive, după caracteristicile acestei arte, și al aplicării lor. Acolo unde există un meșteșug, o tradiție, copiii vor fi introduși în tainele lui și vor lua parte activă la producția lor în orele de îndeletniciri practice (fig. 64).

Copiii sînt bucuroși să decoreze. Ei simt că în acest fel lucrurile sînt mai frumoase. Spre deosebire de desenul după natură, în care elevii redau un obiect observat, desenul decorativ face apel la imaginația și spiritul creator al elevilor.

Diferite principii ale desenului decorativ cer o repetare și o organizare ingenioasă a motivului. Această cerință nu se poate realiza decît lucrînd atent și chibzuit, deci solicită concentrarea atenției și multă exactitate în redarea modelului.

Fiind accesibil copiilor de 7—10 ani, în primele patru clase, desenul decorativ ocupă un loc important. Este un mijloc complex pentru formarea ochiului, antrenarea mîinii și a capacității de a coordona experiența lor. Sarcinile desenului decorativ sînt : cunoașterea artei decorative, a formării priceperilor și deprinderilor copiilor de a-și înfrumuseța lucrările, care dezvoltă însușirile creatoare, simțul culorilor, ritmul și perfecționarea tehnică.

Copilului îi plac elementele decorative simple. Cele complicate nu-i deșteaptă interesul, îl fac să-și piardă avîntul cu care au pornit la muncă. Să fim atenți la posibilitățile lui de vîrstă, la capacitatea lui psihică și fizică, eșalonînd materialul de predat după aceste criterii.

Mijloacele prin care se poate obține o deprindere a tehnicilor desenului decorativ sînt *elementele și compoziția.*

Elementele sau motivele decorative

Părțile din care se compune un ornament sînt elementele sau motivele sale (fig. 65). Orice figură care aranjează după anumite principii într-o compoziție decorativă este un *motiv* sau un *element* decorativ. Ele pot fi *luate din geometrie* — puncte, linii de diferite forme și în diferite poziții, precum și figurile geometrice, cercul, ovalul, triunghiul, patrulatere, pentagoane, hexagoane etc.

Elementele obținute *prin desenul după natură și stilizate* dau o mare varietate de materiale decorării.

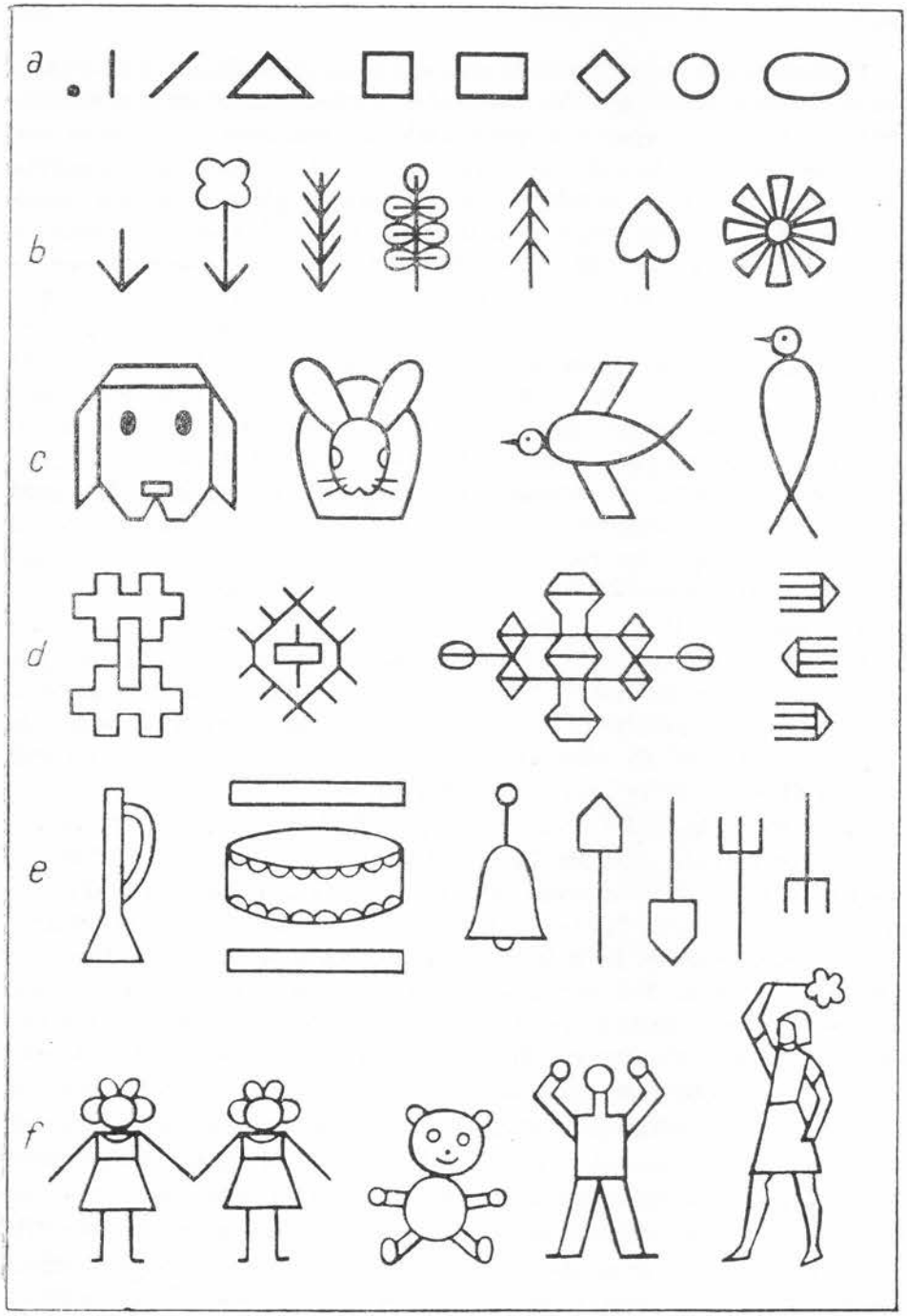

Fig. 65. *Elemente sau motive decorative*, *a)* Figuri geometrice. *b)* Stilizări. *c)* Desene schematice. *d)* Ornamente populare. *e)* Jucării şi unelte. *f)* Oameni şi animale în mişcare.

Prin stilizare ele se prezintă sub o formă simplificată, prin modificarea conturului în așa fel încît să-i rămînă numai caracteristicile esențiale care astfel apar mai pronunțate. Amănuntele fiind înlăturate, elementul capătă o formă nouă, mai interesantă. Stilizată, margareta poate avea doar cîteva petale așezate în jurul mijlocului galben, necesare pentru a da imaginea unei margarete. La fel o frunză stilizată va avea numai forma generală, fără crestături mărunte și nervuri, secundare. Un vas, un fruct nu vor fi redate prin volumul lor, ci numai conturate. Astfel, obiectele primesc o formă adaptată posibilității de a fi încadrate într-un desen decorativ. Unele flori sau frunze sînt atît de plastic și simplu crescute în natură, încît se pot folosi nestilizate. Astfel sînt lăcrămioarele, lalelele, narcisele, panseluțele, trandafirul sălbatic, și altele pe care le putem învăța la desenul după natură, pentru a le folosi apoi ca elemente în compoziții decorative, fără prea multe modificări. Obiectele pot fi stilizate privite din față, din profil sau aplecate. Se pot înscrie în orice figură geometrică. Li se pot adăuga detalii sau alte elemente care să le facă mai originale.

În clasele I—II nu se face o stilizare propriu-zisă. Elementele simple trecute de cele mai multe ori prin desenul după natură pot apropia copiii de tehnica stilizării, care se poate preda în clasele a IV-a fără mari pretenții de reușită, întrucît este o operație destul de complicată. Se pot da elevilor elemente gata stilizate, după obiecte decorate dinainte, de pe creații de artă populară.

Desenele schematice prin care învățătorul și elevul ilustrează orice obiect pe care nu-l are în față după un contur simplu și formele fixe tip (clișee), învățate ocazional, fără a fi intuite, fac parte din desenele convenționale. Multe dintre acestea copilul le învață dintr-o anumită tradiție a lor. Pe măsură ce copilul va desena după natură, ele trebuie să dispară. Tot aici putem aminti că anumite convenții care sugerează redarea naturii nu trebuie arătate elevilor ; ele sînt tot clișee, care opresc observarea directă. Unele, cum este unduirea apei prin linie șerpuită, poate să apară ca un element în desenul decorativ.

Elemente asemănătoare se găsesc în *ornamentica populară*. Astfel, o linie dreaptă înseamnă un drum drept, o linie șerpuită un drum ocolit, punctele așezate pe lîngă aceste linii, florile care cresc pe lîngă drum etc. Motivele de pe o cusătură sau covor au și ele semnificații și poartă denumirea obiectelor după care au fost stilizate : creasta cocoșului, gîndacul, aripa hultanului, calea rătăcită, scara mîței, motive intrate de mult în circulație. Sînt un minunat material intuitiv în predarea desenului decorativ, întrucît prin ele se înlesnește cunoașterea

artei populare. Ele ajută pe elevi să creeze motive ornamentale noi variate și originale. În acest scop se poate arăta motivul de pe un obiect altă formă compozițională, păstrîndu-i specificul.

Se poate face *stilizarea uneltelor, animalelor și oamenilor* în poziții de repaus sau de mișcare. Se pot folosi simboluri, insigne, steme, stegulețe, elemente care simbolizează pacea, prietenia, între popoare zborul în cosmos etc.

Principiile de bază ale compoziției decorative

Prin așezarea elementelor unele față de altele prin anumite legi de asociere se pot obține variate motive și compoziții decorative cu frumoase efecte estetice și artistice (fig. 66).

Principiile sau legile prin care se obțin aceste compoziții sînt:

— *Repetarea prin succesiune* a unui singur element la distanțe egale și în poziții identice.

— *Alternarea,* în care se repetă tot ritmic două sau mai multe elemente. La clasele I—IV se repetă numai două.

— *Inversarea, conjugarea sau răsturnarea* grupează două sau mai multe elemente, pe o parte sau alta a unei axe de simetrie. Exemplu: cîte doi copii stau față în față; între ei este un pom care marchează axa de simetrie. Frunzulițele care compun o frunză de salcîm sau de nuc sînt așezate tot după acest principiu. O floare stilizată de la care pornesc două frunze — una la stînga, una la dreapta — este un motiv compus prin conjugare.

Conjugări frumoase sînt acelea în care elementele se strîng în jurul unui punct, într-un mănunchi, ca spițele unei roți. Această conjugare se poate obține în special pe suprafețe închise în cerc, pătrat, într-un poligon regulat. Conjugarea se face cu elemente foarte simple, de același fel, la început grupate simetric, în număr cît mai redus. Exemplele pot fi luate din natură, geometric sau din ornamentația populară, în special de pe farfurii.

— *Simetria* se realizează prin conjugarea elementelor și cînd axa de simetrie trece prin mijlocul unui motiv decorativ al unei frize, rîu, etc.

Observațiile directe în natură sau pe obiecte, însoțite de explicații, au scopul să facă pe elevi să deducă singuri și să aplice aceste principii ale compoziției decorative.

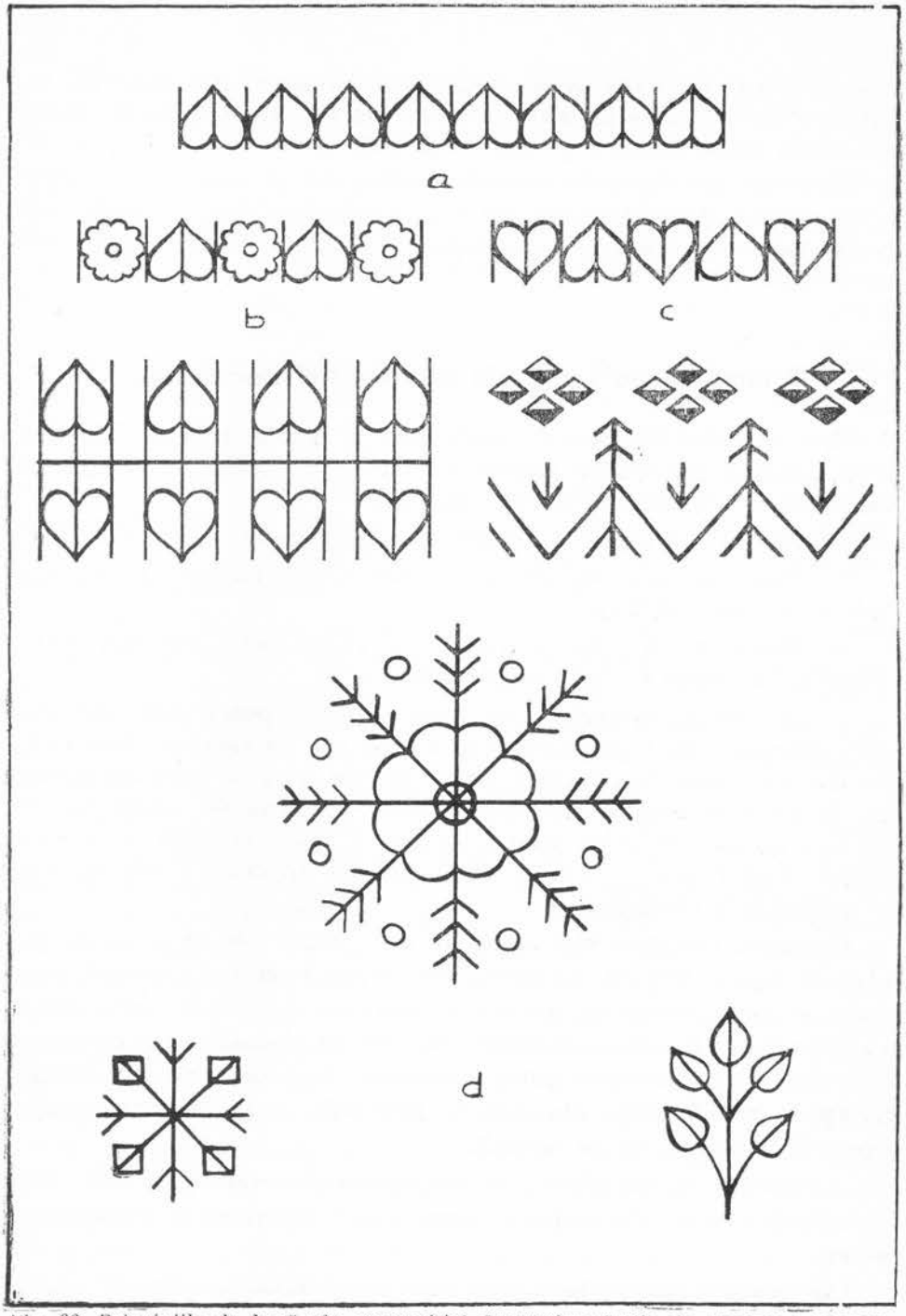

Fig. 66. *Principiile de bază ale compoziției decorative* (legile de așezare a elementelor. *a)* Repetarea prin succesiune. *b)* Alternanța. *c)* Conjugarea (inversare, răsturnare, simetrie). Conjugare radiantă.

Formele compoziționale în desenul decorativ

Formele compoziționale cele mai obișnuite în arta decorativă cultă și cea populară, în care elevii de clasele I-IV pot să alcătuiască un ornament sînt : rîurile, bordurile, frizele, jocurile de fond, chenarele și suprafețele închise.

Riurile sînt ornamente care se întind pe lungimi mai mici sau mai mari. Sînt compoziții axate pe o linie (directrice) dreapta continuă sau întreruptă, frîntă sau șerpuită, de-a lungul căreia se înșiră ritmic alte elemente decorative. Directricea poate fi vizibilă sau imaginară întrucît, la desen, uneori această linie ajutătoare se șterge. La cusături, țesături, ea se acoperă. Mai vizibilă poate fi în ceramică. Uneori ea este mai mult închipuită. Desenarea unui rîu începe cu trasarea unei axe, în sensul căreia va fi aranjată directricea. Dacă directricea e dreaptă, ea este totodată și axa, dacă e șerpuită sau frîntă directricea, se desenează de o parte și de alta a axei. Avînd o directrice desenată, fixăm prin punct sau drepte locul pe care desenăm elementele după diferitele principii ale desenului decorativ. La sfîrșitul desenului se vor șterge axa și directricea, atunci cînd ele au fost numai linii ajutătoare și nu fac parte din desen. Cînd e cazul se colorează (fig. 67, *1*).

Bordura este tot o compoziție care dă iluzia că merge în lungime, însă numai pe o singură parte a unei linii directoare. La desenarea ei se procedează ca la rîuri (fig. 67, *2*).

Friza se întinde în lungime și este mărginită (închisă) între două sau mai multe linii, între care se aranjează elementul tot pe direcția impusă de o directrice. Friza se desenează mai ușor printr-o rețea ajutătoare. Între două linii paralele orizontale se trag linii verticale, delimitînd pătrate în care se așază elementul după ce pătratele se împart în părți egale prin puncte, diagonale, linii ajutătoare. Astfel putem înscrie în rețea, figuri geometrice, frunze, flori sau alte motive decorative. În această muncă se evidențiază practicitatea întrebuințării caietelor de dictando, începînd din clasa I, din perioada preabecedară, în care copiii avînd paralele date prin liniile caietului, se obișnuiesc de la început să împartă spațiul (intervalele) dintre ele în pătrate în care să așeze compoziția decorativă. Ornamentele, rîurile, bordurile, frizele se pot desena între două, trei sau mai multe spații între linii, avînd la îndemînă axe, directrice, linii ajutătoare formate astfel din liniile caietului. În aceste caiete putem face primele lecții dintr-un gen nou și foarte multe exerciții pe care apoi le putem trece într-o mărime corespunzătoare în caietul de desen sau pe planșă în care rețeaua se

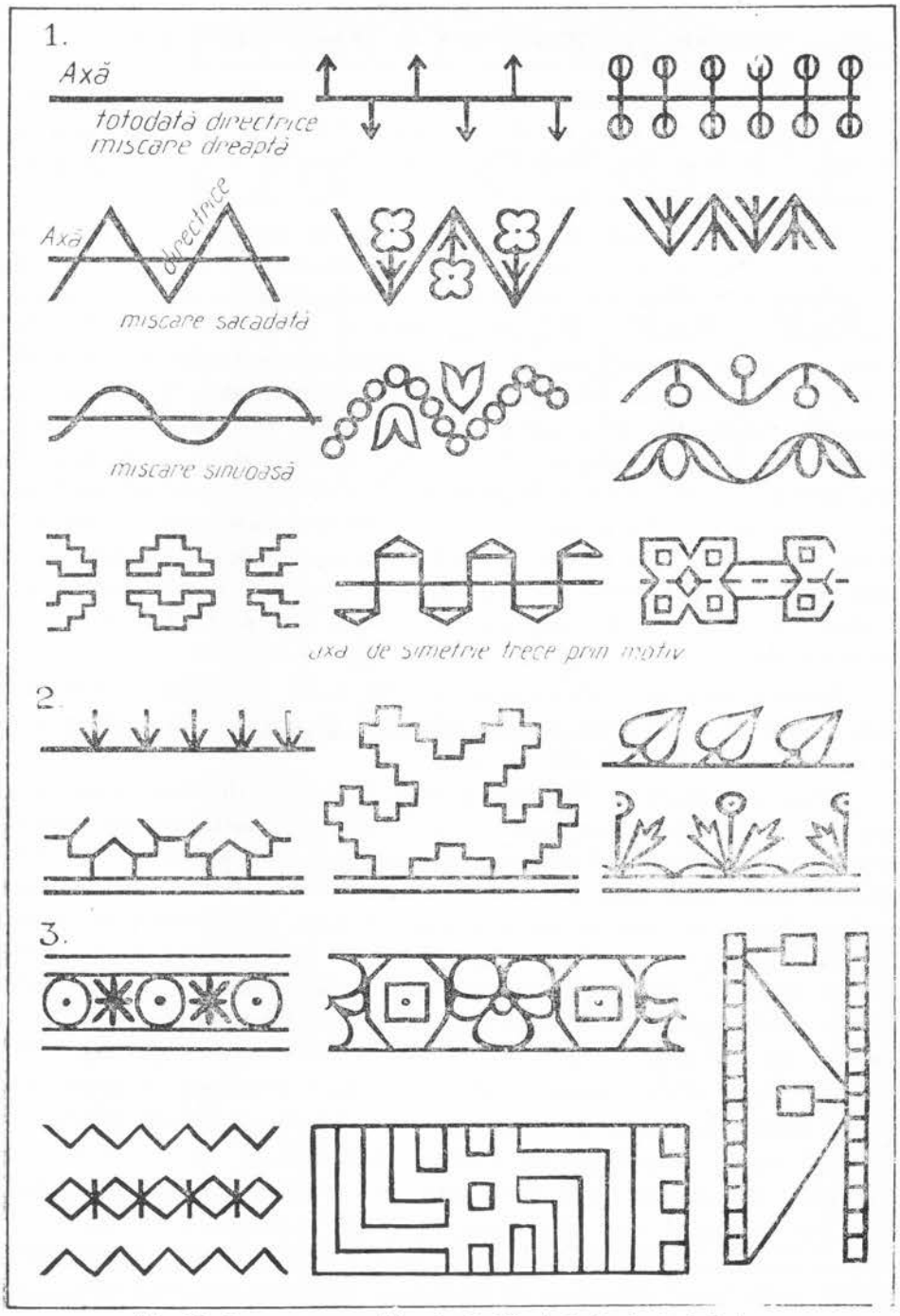

Fig. 67. *Forme compoziționale.* 1. Rîuri. 2. Borduri. 3. Frize.

va construi cu rigla gradată. Ornamentele frizei se colorează. De asemenea, se colorează și fondul sau cîmpul ei, cu o culoare diferită de cea a elementelor (fig. 67, 3).

Jocul de fond. De multe ori într-un covor se deosebesc două părți, o margine care formează o bordură sau un chenar, iar restul covorului cuprinde un singur element sau motive care se repetă regulat pe întreaga suprafață a covorului, formînd un așa numit joc de fond. Același lucru se poate constata pe o stambă sau pe o stofă decorată cu buline, cu pătrățele, cu romburi, cu flori, izolate, buchete sau figuri care se distribuie regulat pe suprafața stofei și formează același joc de fond (fig. 68).

În ornamentația populară românească, la încrustările de lemn aplicate pe mobile, pe porți țărănești, în țesături și cusături se găsește o mare varietate de jocuri de fond. Ele au rolul să acopere o suprafață mai mare, la fel ca și la stofe, țesături moderne și covoare.

Dacă am aplica peste aceste obiecte o rețea de pătrate, dreptunghiuri, hexagoane etc. adecvate distanțelor în care se găsesc motivele între ele, am vedea că ele se scriu în aceste pătrate sau pe laturile lor. Astfel s-a lămurit o parte din tehnica acestor forme compoziționale incluse în programa clasei a III-a și a IV-a, la intuiția cărora se poate întrebuința chiar explicația de mai sus, observată pe obiecte cunoscute.

Într-un joc de fond motivele se așază în spațiul dintre liniile rețelei, pe ele sau la intersecția liniilor. După ce motivele au fost desenate, rețelele se șterg sau se întăresc pentru a face parte din ornament. Pe rețea se pot desena obiecte, pomi, flori, pajiști care vor completa desenul. La fiecare exercițiu în parte se indică elevilor dimensiunile rețelei pentru că numai în rețele potrivite se poate realiza un desen estetic. Rețelele vor fi trase cu rigla, ușor, ca să poată fi șterse după executarea desenului.

Pe lîngă puncte, linii, figuri geometrice, frunze, flori, animale se pot înscrie la clasa a IV-a mici scene în care figurează omul sau un animal, într-o acțiune, înconjurat de mediul adecvat. În acest caz rețeaua va fi mai lungă, după caz, dreptunghiulară și dacă cuprinde mai multe elemente (de exemplu un copil se joacă cu cățelul lîngă un pom), aceasta se poate desena prin alternanță, tot pe al doilea spațiu, între ele făcîndu-se o legătură cu elemente potrivite scenei. Prin aceste legături va da impresia unui ansamblu, a unei compoziții bine închegate, nu numai a unei repetiții ritmice.

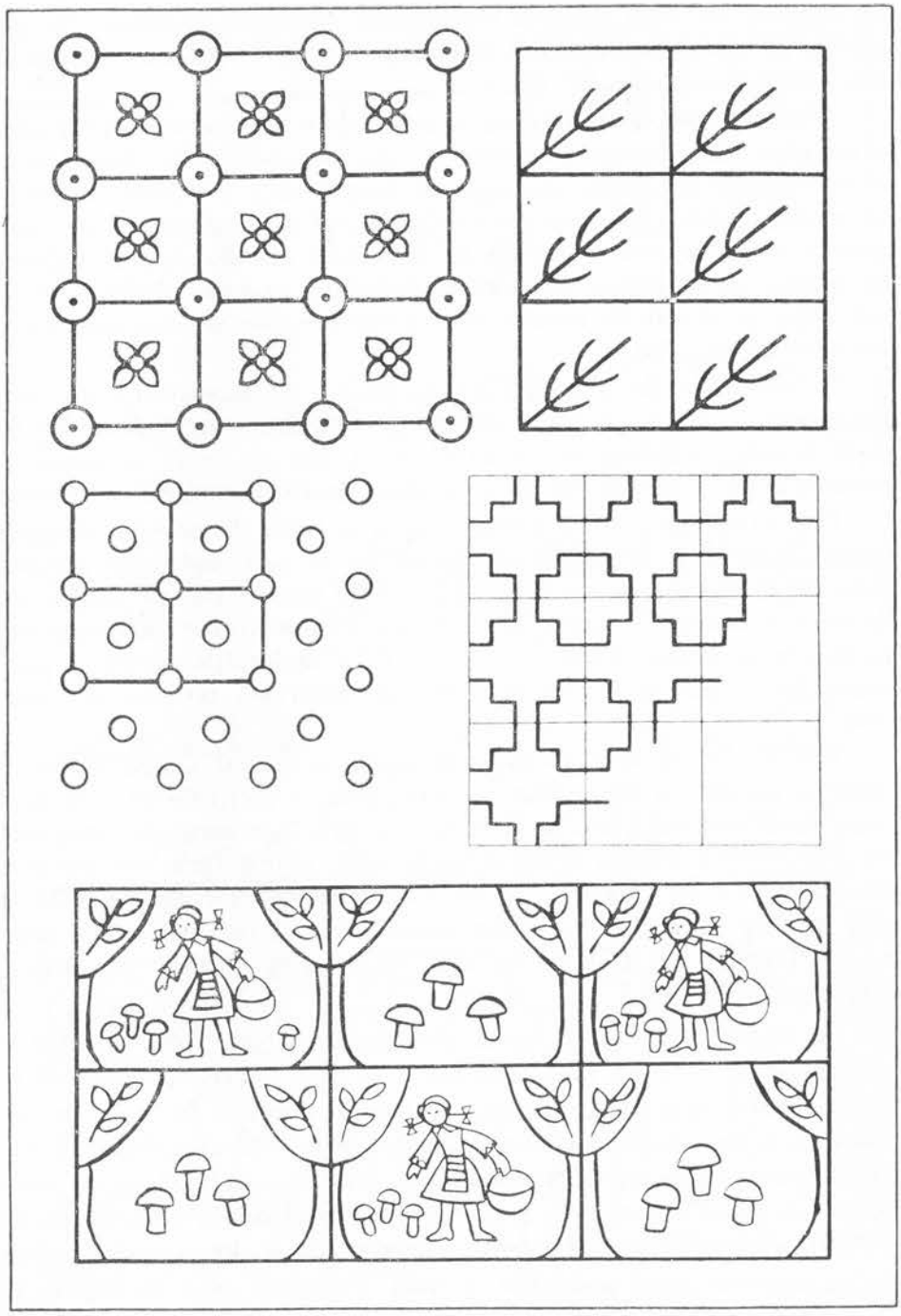

Fig. 68. *Jocul de fond.*

Înainte de a se încadra în rețea se marchează locul elementelor prin puncte sau linii ajutătoare în toate pătratele rețelei. Desenarea se începe de sus în jos, mergînd orizontal, vertical sau oblic. Desenarea se poate face cu mîna liberă sau prin copiere cu foițe de calc, prin suprapunere, șabloane etc. Cînd avem nevoie de cercuri, acestea se pot face cu gura unui vas cu monede, prin suprapunere. Se poate folosi compasul, echerul, rigla, pentru că desenul decorativ trebuie să aibă un aspect de precizie. Elementele se colorează, fără detalii, dar cu mișcări adecvate scenei pe care o prezintă. Nu se desenează pe un cap, ochii, nasul, gura. Jocul de fond să apară ca un cîmp pe care se desfășoară aceste scene. Cînd aceste scene sau motive sînt așezate pe un singur rînd, ele vor forma numai frize. Cînd ele se repetă pe o suprafață întinsă trebuie să dea impresia infinitului, lucru greu înțeles de copii, care caută să închidă acest cîmp cu chenare, cum se întîmplă și la covoarele la care se adaugă o bordură cu alte desene.

Chenarul este mai ușor de înțeles, fiind o formă limitată (fig. 69). În chenar, un rîu, o bordură sau o friză își schimbă direcția, formează colțuri și se închide într-o formă pătrată, dreptunghiulară a altor poligoane sau rotundă (cerc oval). Cele mai obișnuite sînt chenarele dreptunghiulare, care împodobesc un calendar, un album, un orar, o copertă etc. Fiecare chenar trebuie să aibă o destinație practică, să împlinească un scop, acela de a îmbrăca, de a încadra un text. Nu este potrivită încadrarea unui desen într-un chenar ornat. Nu putem încadra într-o ramă decorată un tablou pictat, chiar dacă am lăsa o distanță între tablou și ramă. În schimb, această ramă poate încadra o fotografie a persoanelor dragi, dar nu un peisaj. Ochiul se încurcă, nu știe care frumusețe s-o admire, atît tabloul, cît și chenarul se concurează și devin supărătoare.

După experiențe seculare, arta populară îmbină un chenar cu un desen interior. Dar un ochi care vede, observă că acela care le-a executat a știut să creeze o armonie între ele. Astfel pe o farfurie cu un chenar rotund se lasă un spațiu de aerare ca motivul central să se afle la o distanță vizibilă în mijloc, socotind corect și armonia elementelor și a coloritului. Icoanele în biserici sînt și ele încadrate în chenare sau spații întregi decorate, totuși nu sînt supărătoare, pentru că au fost create ca un întreg, concepute cu o armonie între decor și imagini. Covoarele orientale și românești au și ele borduri sau chenare cu motive decorative, totuși nu supără. Între ele și jocul de fond există cîteva mici rînduri, galoane sau rîuri simple sau cu motive mărunte, care despart chenarul de mijloc. Prin colorit ele se armonizază, astfel că în loc

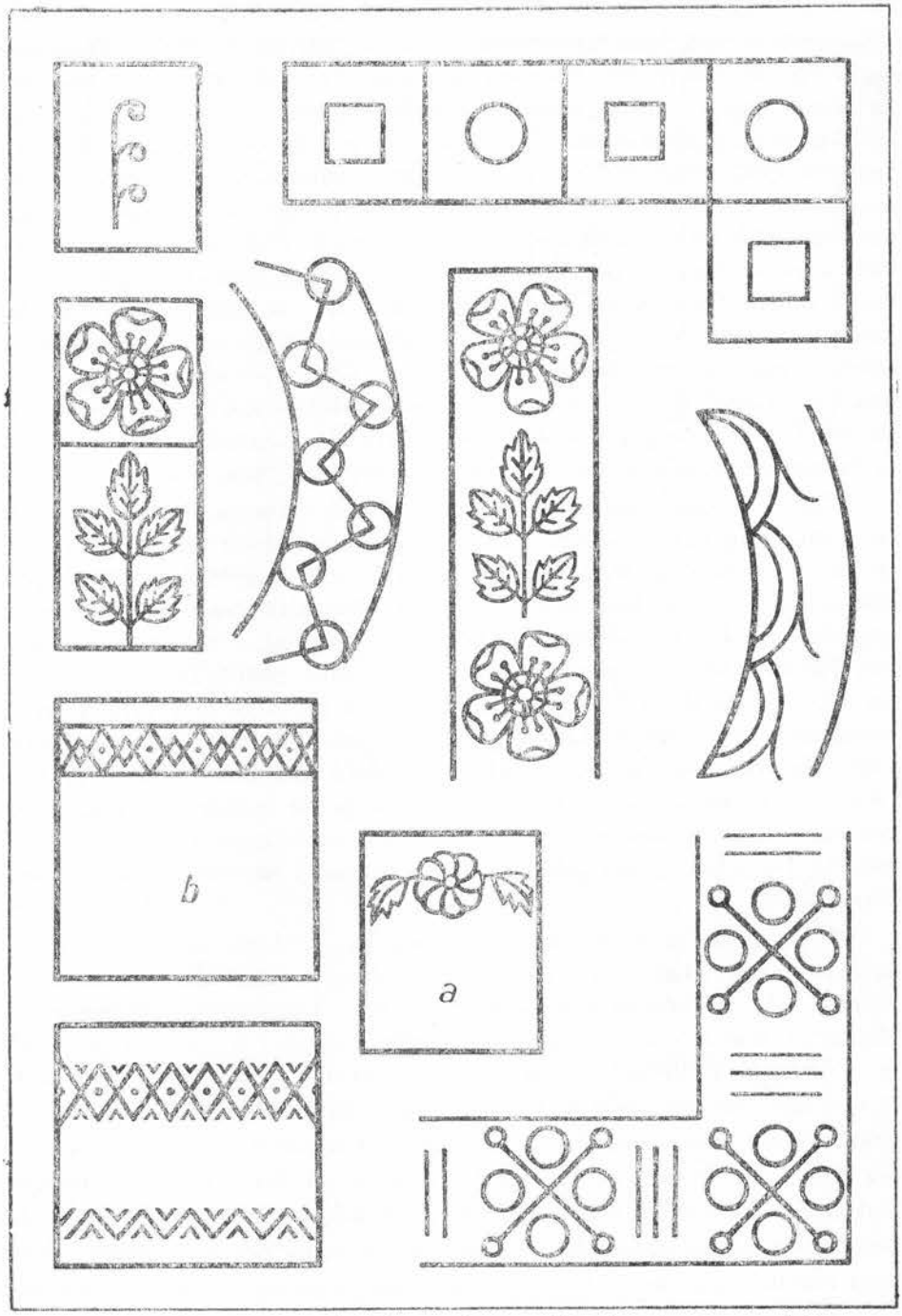

Fig. 69. *Chenare.* 69 *a. b. Vignete.* Decorează partea de sus a paginii.

să supere, încîntă ochiul. Aceste probleme nu se pot pune în clasele mici. Se pot însă aminti și admira cînd analizăm un produs al artei populare la clasele III—IV. Chenarele elevilor să fie numai cadre cu motive simple, binecunoscute de elevi și ușor de executat.

Execuția unui chenar cuprinde trei etape. Compunerea frizei, compunerea colțurilor, aplicarea frizei și a colțurilor. La început se face conturul exterior, care e un cadru tras la distanța de 3—4 cm de la marginea hîrtiei, apoi conturul interior. Ambele să fie dinainte calculate de învățător, astfel ca rețeaua să dea un număr de pătrate egale cu pătratul de la colțuri și să asigure plasarea motivului prin alternare, conjugare, simetrie etc. Mai departe lucrăm după specificul unei borduri, rîuri sau frize. Fixăm axele, directricea etc. La urmă, dacă desenul e o bordură, un rîu, ștergem cadrul exterior și nu colorăm fondul, ca la friză. La aceste clase mici chenarul și friza trebuie să aibă pătrate de cel puțin 4 cm (lățimea unei rigle). Aici el poate împărți exact, măsurînd cu centimetrul axa și așeza punctele de reper.

Chenarul poate fi deosebit de un cadru în care se repetă regulat un motiv. Poate fi împărțit în pătrate și dreptunghiuri. Chenarul al cărui motiv este floarea de trandafir sălbatic (măceș, răsură) are pătrate pentru floare și dreptunghiuri pentru frunzele ei. Chenare frumoase se pot obține și prin frize aplicate pe 1, 2, 3 părți ale marginilor unei coperte etc., dintre care partea de pe latura principală să fie mai lată, iar celelalte mai înguste.

Uneori o *suprafață închisă*, capacul unei cutii etc, se poate decora cu un singur motiv, o floare, o crenguță de viță sălbatică avînd culorile de toamnă un peisaj simplu stilizat sau un motiv închis într-un dreptunghi, într-un pătrat sau în alte figuri geometrice, („Motiv din floarea-soarelui"). Aceste motive, mai mari sau mai mici, închise într-un poligon sau într-un cerc, poartă numele de motiv pe suprafețe închise. Cînd suprafața închisă e mai mare, poate servi singură la decorare ; cînd e mai mică, ea poate fi un element într-o friză sau joc de fond (fig. 70).

În clasele mici, prima suprafață închisă poate fi pătratul și dreptunghiul care va împărți prin diagonale sau axe verticale și orizontale. La început elevii vor desena în cele patru pătrate cîte un ornament, un cerc, o frunză, o floare. La un unghi, înălțimea va forma o axă de simetrie bilaterală. În el putem înscrie un fluture sau alt motiv cu această simetrie. O floare se va înscrie într-un cerc pe axe de simetrie radiantă (în formă de raze).

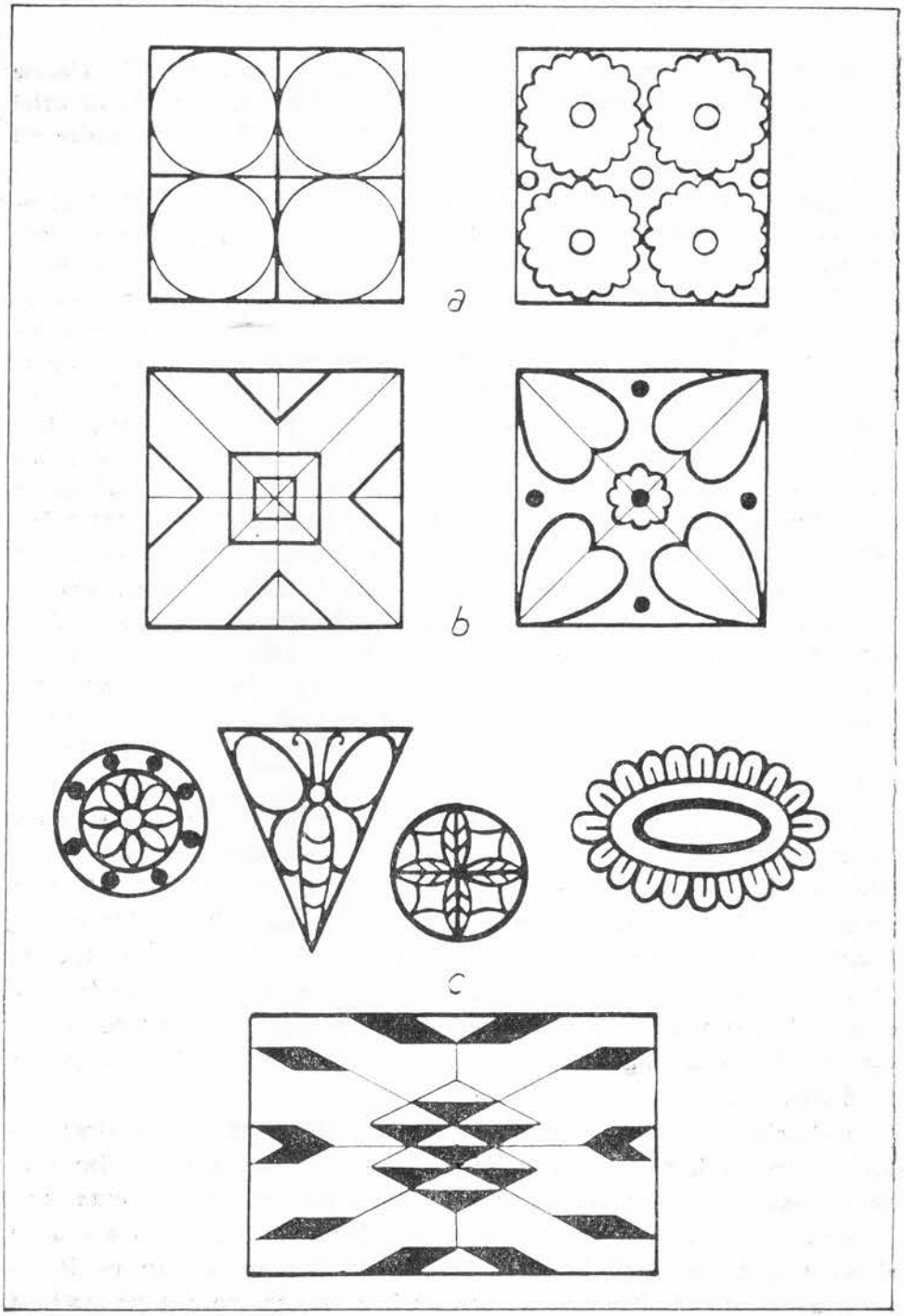

Fig. 70. *Suprafețe închise*, *a*, *b*. Primele exerciții în clasa a II-a, *c*. Alte forme, clasele a III-a—a IV-a.

Conținutul pe clase al lectiilor de desen decorativ

Programa școlară la clasa I, cere realizarea motivelor și jocurilor decorative din elementele cele mai simple, puncte, linii în diferite poziții, elementele grafice legate și obiecte din natură cu denumirea lor, aranjate de pe acum prin regulile : repetarea, alternarea. Prin ritmicitatea acestor exerciții se dezvoltă simțul de proporție și simetrie, precum și îndemînarea grafică necesară scrierii și desenului. Pe baza acestor exerciții se vor executa diferite șiruri decorative colorate cu motive date sau create de elevi. Se vor forma motive din desenarea unor figuri geometrice, animale mici, șoareci, puișori, iepurași etc. Frunze diferite executate prin pete de culoare cînd elevii lucrează direct cu penelul muiat în culoare, fără să mai contureze cu creionul. Elevii din clasa I nu reușesc să deseneze corect o floare, ci doar cîteva forme simple. Pe acestea le aplicăm în desenul decorativ.

Aceste preocupări continuă în clasa a II-a. Din frunze, flori și alte obiecte luate din natură prin exerciții mai complicate se formează șiruri, motive pe suprafețe închise sau frize adecvate formei unor obiecte ca benzi orare, grafice, coperte, linguri etc., în două culori pe un fond de asemenea colorat. Activitatea în clasele II—IV poate fi bogată prin subiectele cerute de programă. Preocuparea noastră va fi să dezvoltăm imaginația și fantezia creatoare prin sugerarea subiectelor potrivite copilului printr-o pregătire prealabilă a elementelor care vor compune motivul cu ajutorul exercițiilor de antrenament, prin învățarea formelor mai grele la desenul după natură și prin stimularea creației populare a elevilor. În clasa a III-a combinațiile decorative vor lua forma de rîuri, borduri și frize în care se învață conjugarea (repetarea în paralelism), repetarea prin alternanță a două motive sau culori, exerciții care introduc copiii în înțelegerea motivelor de artă populară, Frizele mai pot lua subiectele din desenul după natură, interpretării simbolice și decorative ocazionale : 8 Martie etc. Se decorează vasele de ceramică desenate după natură, chenare etc.

În clasa a IV-a cunoștințele se completează prin frize și chenare tot mai grele. La început prin suprafețe geometrice, care înlesnesc armonizarea culorilor pentru obținerea diferitelor nuanțe și tonuri. Din aceste exerciții se crea motive populare.

Se învață stilizarea prin simplificarea unor desene ale obiectelor desenate în lecțiile după natură ; frunze, flori, fructe, animale, insecte. Se aplică în diferite forme compoziționale.

În clasa a IV-a se învață jocul de fond cu motive geometrice, cu elemente din floră și faună și prezentarea schematică a omului, în diferite acțiuni și motive luate din viața zilnică.

Din clasa I, o preocupare care nu trebuie să lipsească este desenarea literelor de tipar simple, mici și mari, care se învață pe caietul dictando paralel cu abecedarul (fig. 71).

Tipurile de lecții de desen decorativ și metodica desfășurării lor

Pentru o predare temeinică, studiul formelor compoziționale începe în clasa I și continuă în clasele următoare, repetîndu-se la intervale mai mici sau mari, urmînd metoda concentrică care ține treze și amplifică cunoștințele de la an la an, metodă superioară metodei liniare care ar epuiza într-un interval, cîte o formă compozițională și ar trece la alta fără a mai reveni. Problemele compoziționale sînt grele și se uită de la un an la altul, deci ele se studiază în fiecare clasă.

Lecțiile de desen decorativ pot fi de predare a cunoștințelor noi, dar cele mai frecvente sînt lecțiile de exercițiu și de aplicații practice.

Metoda dominantă este demonstrația combinată cu explicații verbale și exercițiul.

Subiectul lecției poate fi formulat astfel : rîuri pe o ie, chenar pentru un orar, bordură pentru o copertă etc. Subiectul lecției în desenul decorativ este o aplicație practică a lui însuși nu se confundă cu tema lecției care reprezintă cunoștințe și tehnici noi decorative în continuitatea celor cunoscute, care trebuie bine deprinse și urmărite de profesor. Temele au o continuitate logică și sînt legate de principiile pedagogice în predare. Temele unei lecții pot fi : învățarea legilor și aplicarea unor principii, repetarea, alternanța, conjugarea formelor compoziționale, rîu, friză, joc de fond etc. La temele desenelor decorative trebuie net desprinse *scopurile temei,* care sînt : instructive, educative, estetice, practice, care să fie urmărite și nu confundate cu subiectul desenat, care poate fi ales variat, după posibilitățile cele mai apropiate de elevi și după puterea lor de înțelegere.

Dacă la prima lecție rezultatele nu sînt satisfăcătoare, se repetă tema, cu un alt subiect, adîncind atît observația, cît și deprinderile elevilor.

Momentele lecției de comunicare a noilor cunoștințe la clasa a III-a le vom studia în general și în particular în lecția cu :

Tema : Predarea formei compoziționale „bordura".

Fig. 71. Literele mici și mari de tipar desenate. Se folosesc la desen în clasa I—a IV-a.

Subiectul : „Bordură pe o mînecă la ie" (fig. 72).

— *Scop : instructiv-practic* — distingerea acestei forme compoziționale pe obiecte decorate și dezvoltarea priceperii de a alcătui această formă, prin învățarea procesului care ajută aplicarea ei pe obiecte uzuale.

Scop educativ-estetic. Deșteptarea interesului pentru arta decorativă populară, frumusețea portului popular, a unei cămăși brodate etc.

Metoda : mixtă, demonstrarea paralelă cu executarea.

Organizarea : verificarea materialelor necesare — riglă, creion negru, gumă, culori, creioane colorate sau acuarele, tuș și peniță pentru tuș, caiet dictando pentru schițe, și pentru executarea motivelor.

Discuții pregătitoare : verificarea cunoștințelor vechi necesare în predare. În cazul nostru : cum arată și se compune un rîu. Răspuns prin desen, plecînd de la explicația elevului pe o ie.

Anunțarea, observarea și intuirea lecției noi în vederea sarcinilor pe care le au de redat în desen. În cazul nostru, o bordură pe o mînecă. Se intuiește, se compară bordura cu rîul de pe piept și de pe mînecă. Se stabilesc asemănarea și deosebirile care dau caracteristicile formei. Rîul merge pe ambele părți ale unei axe directrice, bordura numai pe o parte. — Pe ie se observă că rîul și bordura sînt compuse din aceleași elemente. Se aleg elementele și se desenează pe tablă și pe caietele de dictando sub formă de exerciții de antrenament (aceasta este o altă ocazie în care exercițiile de antrenament nu se fac la începutul orei).

Demonstrarea și executarea paralelă. În practică studiul fiecărei forme compoziționale se face în mai multe etape :

— Se fixează rețeaua, axa și directricea ;

— Se desenează forma pe tablă, în timp ce se descrie. În bordură se desenează și explică cum se compune ea, numai pe o parte a directricei. Desenează și elevii pe caietele de dictando.

— Se șterge axa. Directricea nu se șterge, căci ea formează motivul.

— Elevii construiesc la tablă și pe caietele de dictando borduri în care aplică alte elemente cunoscute de ei.

Fixarea și aplicarea. Pe caietele dictando sau pe planșe elevii construiesc două dreptunghiuri egale, 18×12 pătrățele (pe planșe mai mari). Pe prima vor construi bordura învățată în clasă, pe a doua o bordură compusă de fiecare elev individual. Dacă au timp vor desena și rîuri. Vom avea grijă ca și bordura și rîurile să fie așezate în poziția în care ele se aplică pe o ie. Bordura se așază pe marginea de jos a paginii. Rîul se aplică unul singur pe marginea de sus a paginii sau, mai frumos, unul pe orizontal și altele trei în sens vertical de-a lungul paginii. Primele desene de acest fel să fie compoziții foarte simple dar caracteristice.

Învățătorul controlează, corectează și dă indicații elevilor.

Analiza compozițiilor individuale. Se scot în evidență cele mai ingenioase și mai personale. Se critică desenele în care elevii au copiat.

Aceste desene sînt considerate studii. Nu se conturează ci doar se schițează culoarea cu creioane colorate. Dacă se trec însă pe planșe (desenele exercitii), se colorează și se conturează cu tuș negru.

La această activitate putem da *tema pentru acasă* în care să se descopere și să se scoată compoziția decorativă învățată, de pe cusături, covoare sau alte obiecte de artă.

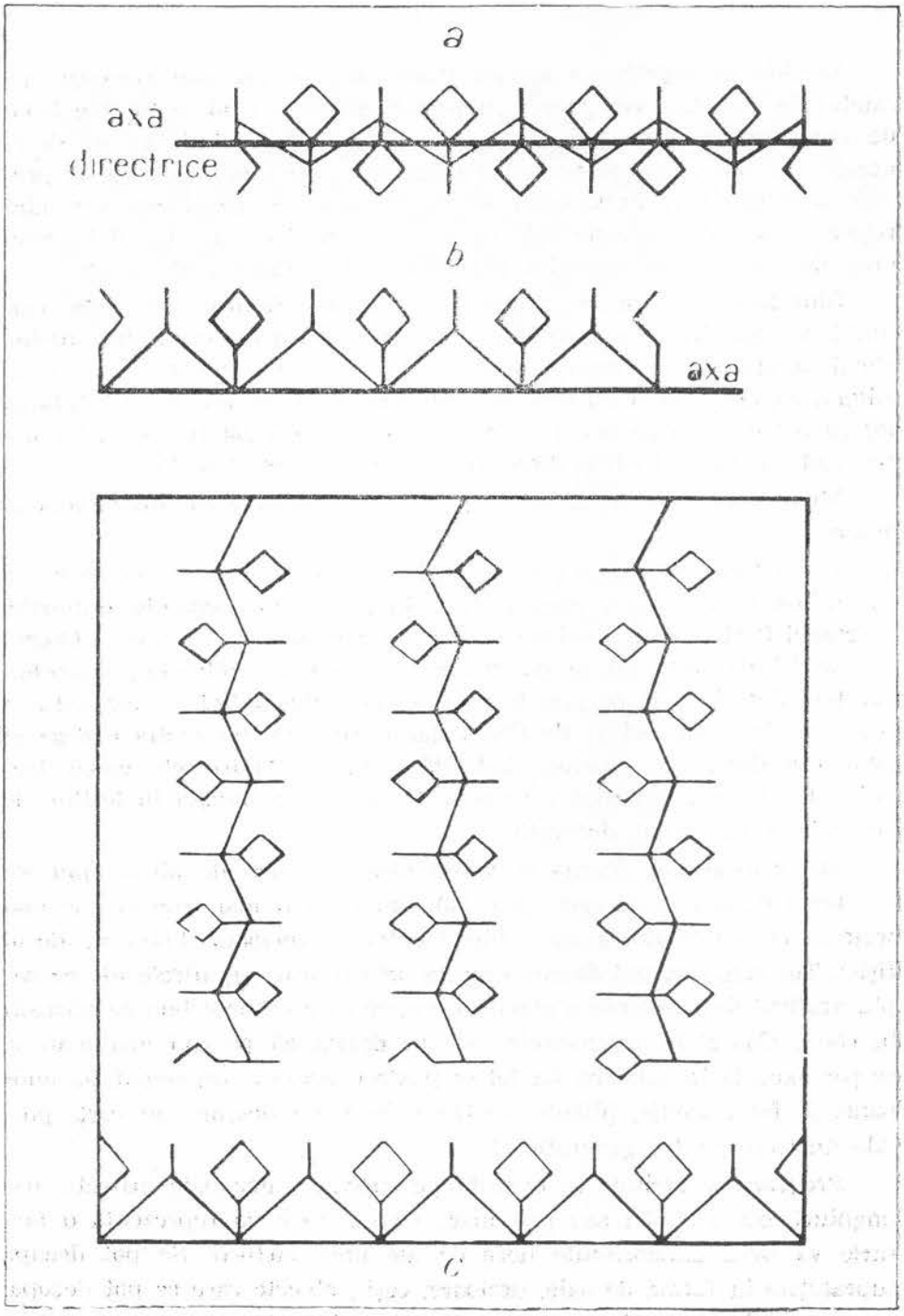

Fig. 72. *Aplicații pe o mînecă. a)* Rîu. *b)* Bordură. *c)* Aplicate în lecția „Bordura pe o mînecă".

Lecțiile de repetare a acestor cunoștințe. Se fac alte exerciții pe caietul de dictando sau pe cel cu pătrățele atunci cînd motivul e legat de axe și rețele. Elevii să-și obișnuiască ochii cu spațiul în care desenează. Ele sînt necesare pentru a dobîndi un simț de orientare și precizie a proporțiilor în vederea exercițiilor care le vor face liber, fără rețele, cum sînt petele de culoare și cele executate cu penelul în felul unor decorații de pe ceramica populară : flori, păsări stilizate etc.

Sînt lecții în care se urmărește dezvoltarea fanteziei și a personalității copiilor. Din elemente bine studiate în clasă (de exemplu viorele), elevii să aranjeze compoziții originale fără să fie influențați. Să nu se admită copierea de la un elev la altul. Lucrările elevilor după schițarea lor se pot executa pe benzi înainte împărțite de învățător și apoi lipite pe caiet, la clasele I—II și direct pe planșe la clasele III—IV.

Momentele unei lecții de exerciții sînt : observarea, executarea și analiza.

Lecțiile de aplicație. Copiilor le place mult să decoreze, să deseneze cu mijloace ingenioase, ornamentații bogate, prin elemente originale, îndeosebi flori în vase, buchete cu care înfrumusețează un obiect. Obiectele astfel decorate nu le păstrează, ci le oferă prietenilor, mamelor, învățătorilor. Această pornire în care ei pun atîtea suflet și imaginație se poate exploata în lecțiile de desen decorativ, cînd un motiv e desenat pentru o destinație dinainte hotărîtă, precisă. Pentru ele elevii trebuie să cunoască procedee corespunzătoare care se învață în lecțiile de aplicație a desenului decorativ.

Motivele se pot desena și colora direct pe fîșii de hîrtie cînd ele vor servi de semne de carte (fig. 73). Pentru a fi mai frumoase și mai trainice le putem dubla cu o hîrtie colorată, lucioasă, lipită pe dosul fîșiei. Tot direct se pot desena orarele pentru acasă, graficele (de exemplu graficul de curățenie a elevilor), dintre care cel mai bun se afișează în clasă. Copertele, calendarele care se desenează pe coli mai mari și se pot executa în colectiv. La fel se poate executa și ornamentația unor panouri, fotomontaje, pliante pentru colecții de desene sau cărți poștale ilustrate pentru geografie etc.

Progresiv exercițiile se execută pe suprafețe decupate, pătrate, triunghiuri, cercuri mici sau mai mari. Cercul care va reprezenta o farfurie va avea dimensiunile normale ale unei farfurii. Se pot decupa suprafețele în formă de oale, urcioare, cești, obiecte care se pot decupa, ca : șervețele, basmale, ștergare, linguri (obținute prin suprapunerea unei linguri mari) etc.

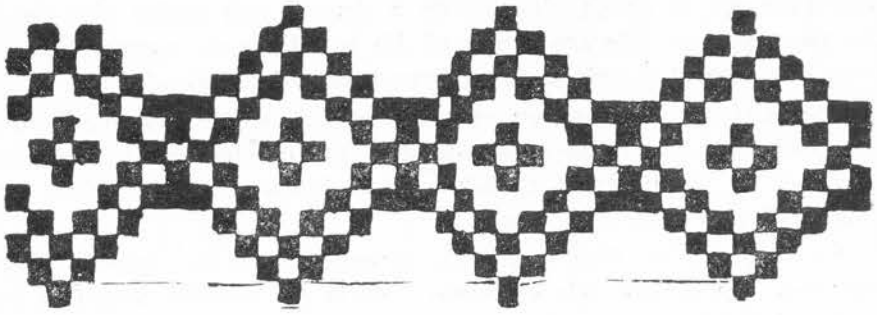

Fig. 73. *Aplicații. Semn de carte.*

Cu benzile și suprafețele geometrice care nu reprezintă obiecte, se fac încercări pentru a vedea cum arată coperta cărții, vasul cu apă, cutia cu cretă, șorțul elevilor, plătcile rochiilor etc. dacă s-ar aplica pe ele aceste motive. Pentru a nu se pierde munca elevilor aceste desene decupate se lipesc în caiete. Cînd ele vor fi folosite la decorarea unui obiecte, cutie etc. se pot lipi pe acestea sau se face modelul direct pe obiect.

Prin exercițiile pe suprafețe decupate elevii au iluzia unei imagini concrete și văd scopul pe care îl urmărește munca lor. Ele înlocuiesc, într-o oarecare măsură, materialul care ar trebui decorat, fac mare plăcere elevilor să le execute și să le aplice, cîștigînd astfel deprinderi practice. Învățătorul va interveni în aceste lecții întrebînd elevii dacă știu prin care procedee se poate obține decorarea formei respective și va cere unui elev să demonstreze procedeul, dînd unele indicații generale. Elevii vor lucra independent.

Lecțiile de aplicații au numai momentele : organizarea, discuții pregătioare (observare), executare și analiză. Ele sînt totodată și lecții de verificare a cunoștințelor.

Cînd desenele se aplică direct pe obiecte să se țină seama de caracteristicile obiectului și de specificul ornamentului.

Cînd aplicația se face pe obiecte desenate în caiete sau pe planșe, să se țină seama ca obiectele să fie redate cu suprafețele plane în două dimensiuni. Farfuria se desenează cu trei cercuri concentrice, marginea, dunga și fundul. Se decorează marginea și fundul. Vasele se desenează în două dimensiuni, fără redarea volumului. Se decorează părțile proeminente.

Desenele mai pot reprezenta ornamentația unui ștergar, a unei fețe de mese, a unui covor. Dacă obiectul e mare, se desenează numai un sfert din imaginea obiectului pe hîrtie cu pătrățele (milimetrică) pe o

coală întreagă. E greșit obiceiul de a desena mai multe obiecte decorate pe o pagină. Fiecare desen să fie reliefat prin așezarea lui (prin spațiul de aerare) și prin redarea frumuseții sale originale.

În momentul în care un exercițiu s-a desenat, dacă felul lui permite, trebuie colorat. Culoarea este unul dintre elementele esențiale ale decorației (în arhitectură, mobilier, la îmbrăcăminte, la obiect uzuale și de artă aplicată).

La colorație se ține seama de armonizare și de culorile specifice obiectului reprezentat. De exemplu : olăria în tonurile specifice regiunii, la fel și la covoare etc.

Atunci cînd elevii caută singuri culori și nuanțe pentru creațiile lor personale ei să fie ajutați nu prin indicarea culorilor pe care să le întrebuințeze, ci prin demostrații de armonizare care să le arate calea spre găsirea celei mai potrivite colorări, lăsînd loc însă inițiativei și fanteziei lor. Cînd merge pe cale greșită să li se demonstreze pentru ce trebuie să se corecteze.

Pregătirea învățătorului pentru desenul decorativ

Cunoștințele și pregătirea învățătorului pentru lecțiile de desen decorativ să fie sprijinite pe o documentare teoretică și practică, atît asupra temelor de predare, cît și asupra procedeelor.

În plan să se formeze corect scopul lecției, aplicîndu-se ceea ce se numește din punct de vedere instructiv și practic, educativ și estetic pentru ca elevii să primească cunoștințele necesare. Pentru fiecare lecției de desen decorativ în parte, învățătorul va pregăti *materialul intuitiv* adecvat. Observația va fi mult ajutată dacă decorația și principiile de bază conform cărora s-a executat vor fi analizate pe un obiect pe care se pot vedea clar elementele pe care le folosim în lecție. Acest material trebuie căutat în primul rînd în mediul înconjurător, în viața de toate zilele și în natură. Ele dau bogate elemente, forme și compoziții care ne ajută la ilustrarea unei teme și la dezvoltarea unei deprinderi de aplicare a ei. Formele care se învață în școală — și al căror scop final este tot aplicarea lor în viață — să fie cunoscute de elevi, începînd cu formele locale arhitecturale vechi și moderne, pînă la gardul în care gospodarul a așezat, din loc în loc scînduri cioplite. Decorul exterior și interior al caselor de la orașe și de la țară, mobilierul, textilele vechi și moderne sînt modele care exteriorizează dragostea pentru lucruri frumoase a omului.

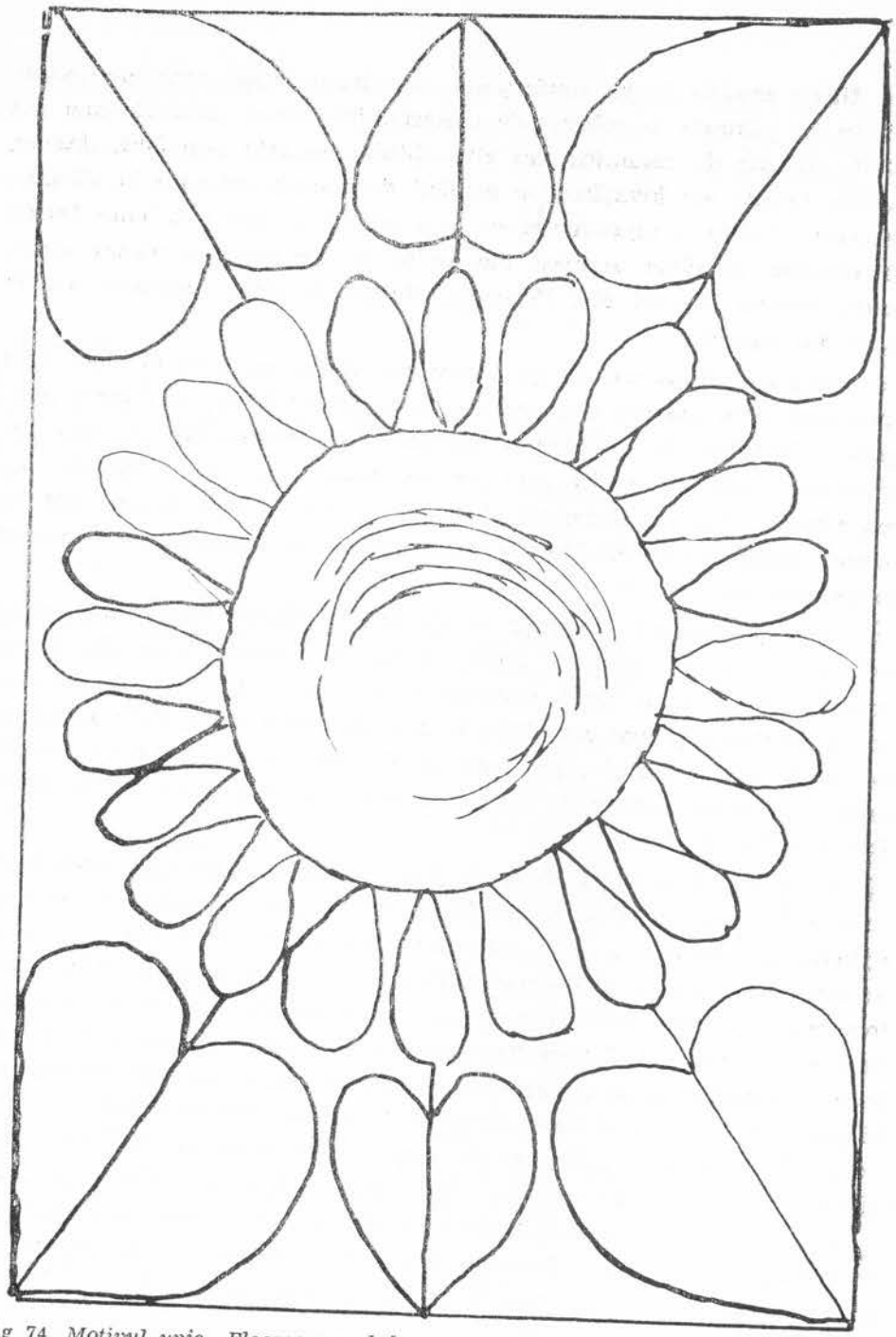

Fig 74. *Motivul unic „Floarea-soarelui" pentru un capac de cutie* (după un desen executat de o elevă din clasa a II-a, trimestrul I).

Unele modele le va confecționa învățătorul după cerințele lecției. Ele să fie păstrate în colecția de material intuitiv a școlii. Se mai pot păstra obiecte de ceramică sau alte obiecte de artă populară, desene, modele reușite ale învățătorilor pe fișii decorative, adunate în albume, pe clase, albume cu reproduceri etc. și o colecție a celor mai bune desene ale elevilor, pe clase, adunate din an în an. Se mai pot păstra melci, scoici, insecte, fluturi etc. Frunzele, florile, fructele, legumele să fie luate din natură.

Desenarea după natură nu constituie numai un scop în sine. Prin observare, prin redarea conturului și a caracteristicilor, se fixează imaginea obiectelor care rămîne o reprezentare permanentă. Această reprezentare este un model gata format atunci cînd avem nevoie să-l reproducem. Desenul decorativ și cel din memorie face deseori apel la aceste reprezentări, folosindu-le ca elemente în desfășurarea formelor compoziționale.

Desenul decorativ recurge în special la obiecte care prin natura lor au însușiri decorative : florile, frunzele, fluturii, insectele. Desenarea acestora ocupă un loc important în clasele II—IV, întrucît sînt mai atrăgătoare și mai accesibile la această vîrstă mică. Prin aplicarea lor în desenul decorativ, pe lîngă că obținem desene de efect, putem realiza un mare număr de cerințe instructive care ajută la formarea deprinderilor grafice.

De exemplu la lecția *Motiv de floarea-soarelului* predată toamna, la clasa a II-a, putem folosi un șir întreg de momente instructive. Ea este o lecție de repetare a unor cunoștințe însușite în clasa I și a II-a la desenul după natură și decorativ. Este o lecție de repetare și aplicare totodată, prin care aceleași elemente cunoscute sînt tratate în mod diferit, prin variația de interpretare, pentru a lega cunoștințele noi de cele însușite anterior, ca să fie redate în contexte noi. În această lecție combinată (după natură și decorativă) elevii cunosc trasarea cadrului, găsirea mijlocului prin mediatoarele paginii și diagonalele din lecția anterioară în care au învățat suprafața închisă. Mingea colorată în clasa I va fi repetată la intuirea mijlocului florii. Cercul concentric în care se înscriu petalele, ca și întreaga floare va reaminti elevilor mușețelul și margareta învățate în clasa I. La fel și frunzele în formă de inimă au fost învățate la frunza de liliac și la viorele, iar elementul inimă a fost mult exersat la desenul decorativ. Elevii au mai desenat în clasa

a II-a suprafețe închise și au colorat în sensuri diferite. Deci nimic din acest motiv frumos nu este necunoscut elevilor. Ei îl vor realiza ușor.

Planul conspect al acestor lecții va lămuri desfășurarea momentelor și procedeelor întrebuințate

Plan conspect

Clasa a II-a

Obiectul: Desen decorativ 2 ore.

Tema: Desenarea unei suprafețe închise dreptunghiulare, cu motivul unic „Floarea-soarelui" (fig. 74).

Subiectul: Capac de cutie decorat cu *motivul unic* „Floarea-soarelui".

Scop instructiv: Tratarea în mod diferit a unor elemente cunoscute în context nou. Reprezentarea cercurilor concentrice. Împărțirea în petale. Alcătuirea unei forme compoziționale „suprafața închisă" prin conjugare simetrică radiantă. Colorare cu acuarelă în sensul formei obiectelor.

Scop practic: Confecționarea unui desen decorativ pentru capacul casetei de culori.

Scop educativ și estetic: Dezvoltarea gustului estetic și artistic în vederea înfrumusețării unui obiect uzual.

Tipul lecției: Recapitulare la începutul anului, prin observație pentru a reda un conținut nou și aplicarea acestui conținut.

Material didactic: O floarea cu frunze. Modelul învățătorului, un desen identic cu acela pe care vrem să-l desenăm, colorat. Cretă, albă, cafenie, galbenă, verde. Cercuri concentrice din carton. Riglă.

Metode: conversație activă pe bază de interogări, demonstrarea părților mai puțin înțelese și a concluziilor generale.

Desfășurarea lecției și timpul necesar	**Observații**
Ora I	
1. *Organizarea clasei pentru lecție.* Poziția în bancă. Poziția caietului. Verificarea materialului elevilor: caietul, creion negru, guma, rigla (3 minute).	Se urmărește poziția în bancă a elevilor, întrucît este o lecție de la începutul anului.
2. *Discuții pregătitoare.* Se anunță tema desenului. Se arată desenul model. Se anunță scopul: vom desena acest motiv decorativ din floarea-soarelui pentru a-l folsi ca decor pe capacul casetei de culori, în care se țin lucrurile necesar desenului, pensule, vase etc. (3 minute).	
3. *Observarea.* Intuim modelul desenat. Este un motiv, o suprafață închisă mai mare decît motivul	Acest desen nu este după natură, nu s-a intuit la în-

desenat în lecţia trecută. Conţine o singură floare mare la mijloc şi cîte trei frunze pe o parte. Fiecare frunză are perechea ei (simetria). Intuim modelul natural. La început întregul. Are : floare, tulpină, frunze. Floarea rotundă seamănă cu o margaretă uriaşă, galbenă. Cercul din mijloc e mare şi cafeniu. Seamănă cu o minge turtită. Petalele sînt mari şi gal.bene. Se completează : stă pe o tulpină puternică. Îi spune floarea-soarelui pentru că se întoarce după soare. Se arată frumuseţea florii şi a lanului. Foloasele ei. Şi frunzele sînt uriaşe dar are şi frunze mai mici. Au formă de inimă ca şi frunzele liliacului. *Se compară* modelul învăţătorului cu floarea. E la fel doar frunzele sînt aşezate altdiagonale la al doilea). Cum am înscris florile şi formeze un motiv frumos care să acopere tot capacul cutiei. *Se fac exerciţii de antrenament :* cercuri concentrice şi inimi în diferite poziţii (7 minute)

ceput modelul natural, ci modelul compoziţiei pe care o urmărim în desen.

Aşezarea în pagină

1. Verificarea cunoştinţelor din lecţia trecută. Cum am compus suprafeţele desenate : în ce formă (pătrate). Cum am împărţit pătratele (sub două forme, prin verticală şi orizontală la primul motiv, prin diagonale la al doilea. Cum am înscris florile şi frunzele.

Răspund la tablă doi elevi. Explică procedeul să spună denumirea, verticală, orizontală, diagonală, ci direcţia liniilor.

2. Se stabileşte forma generală. Este un dreptunghiu care se întinde pînă la cadru. Se trasează cadrul pe tablă şi pe caiete. Se caută mijlocul (centrul) prin diagonale. Se trec şi axele verticale şi orizontale, toate abia vizibile, cu linii punctate.

3. Se delimitează forma generală a florii. Un cerc mare care se întinde de la cadrul de sus pînă la cadrul din partea de jos. Se desenează cercul mare. Se ia distanţa de la centru pînă la cadru, care se înscrie pe toate axele prin repere. Se unesc reperele cu linii uşoare. Se lasă loc potrivit petalelor şi se înscrie al doilea cerc, cel interior. Pe axele rămase în afara cercului se schiţează frunzele. Învăţătorul demonstrează la tablă, elevii execută paralel pe caiete (10 minute).

Cîţiva elevi vor demonstra la tablă, prin schimb, cum se poate desena cercul şi mingea. Alţi copii repetă cunoştinţele despre desenarea frunzelor în formă de inimă.

4. *Executarea desenului.* Se împart elevilor cercuri din carton de mărimea cercurilor din caiete. Prin suprapunere se corectează prin ele forma cercurilor concentrice de pe caiete. În desenul decorativ ne putem ajuta cu rigla, compasul şi şabloanele. Lucrările trebuie să aibă un aspect de precizie şi ordine. Se desenează petalele. Se constată că merg

de la mijloc spre margine, ca razele soarelui. Spre centru ele stau mai apropiate, spre margine se îndepărtează ca şi la margaretă.
Repartizăm petalele simetric pe fiecare axă, apoi între ele cîte trei. Să nu fie dese. În stilizare numărul lor se reduce. Să fie mai pline, să nu fie subţiri. Definitivăm tot prin simetrie mărimea şi forma frunzelor (20 de minute).
Concluzii: Am compus un desen nou din forme cunoscute: cercuri, inimi şi petale. Astfel putem construi un motiv cu ghindă, cu fluturi etc. Deci dacă aranjăm ordonat orice formă într-o suprafaţă, obţinem un motiv, care poate decora o suprafaţă închisă (5 minute). Se adună caietele.
Anunţarea activităţii orei viitoare. Se va colora desenul. Să se aducă culori (2 minute).

Observaţii

Desfăşurarea lecţiei şi timpul necesar

Ora a II-a

1. *Organizarea.* Verificarea culorilor, acuarelelor pensulelor şi a vaselor. Se pregătesc culorile cafenie şi galbenă.
2. *Definitivarea desenelor şi pregătirea lor pentru colorare.* Cerem elevilor să observe desenele greşite şi să le corecteze. Îndrumăm corectarea, arătînd la tablă procedeul învăţat în clasa I, la minge, apoi individual, de la copil la copil. Se curăţă desenul de liniile ajutătoare.
3. *Colorarea.* Se intuiesc culorile de pe floare. Se observă că mijlocul e bombat, are culoarea cafenie. Pata luminoasă e ca un cerc, iar mijlocul e mai închis, mai adîncit. Cerem elevilor să marcheze uşor, cu creionul, pata luminoasă. Cerem să coloreze pornind de la mijloc, circular, să evite pata luminoasă şi să termine pe contur, tot circular, cu apă multă. Apoi să revină la mijloc, să închidă culoarea pentru a da impresia de adîncime.
Elevii de serviciu, cîte unul la rînd de bănci, adună culoarea cafenie în borcane colectoare. Elevii spală pensulele în sticluţe cu apă colorată şi le şterg.
Se colorează petalele cu culoarea galbenă, în sensul petalei, culcînd pensula cu apă puţină în mijlocul petalei, distribuind uşor culoarea spre centru.
Se colectează apa galbenă. În acelaşi vas, întrucît culoarea galbenă nu alterează pe cea verde, se va face culoarea verde.

Activitatea la ora I s-a descongestionat trecînd definitivarea în ora a II-a.

Se colorează frunzele plecînd de la vîrf, haşurînd cu vîrful peniţei de la margine spre mijloc, mai întîi pe o parte şi apoi pe cealaltă parte.
Se lasă desenul să se usuce. Între timp se pregăteşte o culoare albastră foarte slabă.
Se trag contururile şi cadrul cu creion cafeniu-închis. Cadrul se trage cu rigla

Analiza şi aprecierea se fac asupra execuţiei desenului şi a colorării. Nu e bine să notăm desenele imediat la aceşti copii mici. Oricît de slab a lucrat copilul, el a pus suflet şi entuziasm într-o lecţie în care a fost condus şi ajutat să execute şi el o lucrare. Să nu-i tăiem avîntul cu o notă pe care i-o putem da mai discret pe desen.

În acest desen elevii au aplicat la un desen decorativ, o floare gata stilizată. Cu atît mai uşor vom lucra cu flori şi frunze pe care le-am studiat la desenul după natură.

La sfîrşitul lunii mai, cînd înfloresc trandafirii sălbatici, cu florile lor gingaşe, de culoare roz, cu bobocii şi frunzele lor caracteristice, să ne gîndim în ce haină să ne îmbrăcăm desenele pentru expoziţie. Un pliant în care lipim desenele cele mai bune ale unui elev ne va ajuta să putem expune oglinda muncii noastre. Pe coperta acestui pliant elevii pot lipi un frumos chenar din aceşti trandafiri, în care îşi vor înscrie numele şi clasa. Pliantele sînt frumoase pe hîrtie roşie, verde pal, gri, gălbui, hîrtii care se pot cumpăra cu metrul (2—3 metri pentru patru elevi), şi care se taie fîşii, pe care se vor aplica desenele scoase din caiet. Chenarele pot fi diferite : margarete, narcise, pansele, trandafiri, pe clase sau individual (v. chenare, fig. 71). Astfel desenele nu se împrăştie, nu se pierd şi rămîn o frumoasă amintire elevului, sau în muzeul de desen al şcolii.

Anumite forme compoziţionale la desenul decorativ se pot realiza cu ajutorul diferitelor tehnici : tehnica colajului, în care elementele decorative sînt redate prin diferite materiale textile, material plastic, coji de ouă, frunze etc., lipite pe un suport.

Tehnica gravurii pe lemn, metal, linoleum etc., care se poate explica elevilor prin demonstraţie şi exemplificare.

Tehnica ştanţării (a tiparului) cu ajutorul unui model tipar negativ scobit în linoleum, guma de şters sau cartof cu care se aplică culoarea dorită.

V. Metodica organizării lecţiilor de cunoştinţe elementare despre arta plastică

Importanţa instructiv-educativă a lecţiilor de cunoştinţe elementare despre artă

Prin introducerea lecţiilor de cunoştinţe elementare despre arta plastică se urmăreşte iniţierea elevilor în înţelegerea valorilor patrimoniului artistic românesc universal. Ele stimulează observaţia şi imaginaţia, formează gustul artistic şi cultura artistică prin însuşirea unui vocabular sumar necesar pentru înţelegerea cunoştinţelor generale de artă, care se vor studia în clasele V—VIII. Observarea operelor de artă ajută la formarea deprinderilor de desenare, stimulează spiritul de creaţie şi deşteaptă sentimente morale patriotice.

În planul de învăţământ se rezervă acestei activităţi 5 ore pentru clasa I şi cîte 10 ore pe an la clasele II—IV.

Programa prevede un vast material care va forma preocupările acestei activităţi.

Astfel, în clasa I, pe baza unor desene bine executate de elevi şi a unor exemple de opere de artă (planşe, reproduceri, diafilme, diapozitive sau opere originale aparţinînd creaţiei universale sau româneşti, din antichitate sau contemporane, executate în diferite materiale şi tehnici) elevii vor observa procedeele de redare a acţiunii, a culorii şi a unor sentimente, la nivelul copiilor de clasa I. Se va arată copiilor cum s-a executat în tablou o floare, un pom, un om etc., în legătură cu subiectele celorlalte activităţi ale lor.

În cele cinci ore desemnate acestei activităţi se pot folosi diafilme cu subiecte din basme, din povestiri cunoscute, în care elevii vor urmări frumuseţea execuţiei, ale costumelor, peisajelor etc. caracteristice povestirii.

În clasele II—IV, pe lîngă îmbogăţirea progresivă a cunoştinţelor elevilor despre specificul şi diversitatea genurilor şi tehnicilor folosite în artele plastice, se va atrage atenţia elevilor asupra diferitelor

modalități de alcătuire a imaginii artistice, în cele mai importante epoci stiluri și viziuni, fără a se vorbi elevilor despre noțiuni ca stil, viziune etc.

În clasa a III-a preocupările principale vor fi studiile asupra arhitecturii, asupra artelor decorative (ceramică, textile), sculpturii. În clasa a IV-a se insistă asupra picturii, subliniindu-se aspectele specifice ale principalelor genuri.

Programa dă o amănunțită orientare asupra temelor care se vor urmări în aceste lecții.

Volumul vast al acestor teme ar fi greu de inclus în aceste 10 ore pe care le avem la dispoziție. Materialul se va alege cu multă atenție de către învățător, el trebuie să fie predat în strînsă corelație cu celelalte activități din cadrul lecțiilor de desen. Multe din subiectele cunoștințelor despre arte se pot rezolva în lecțiile de desen după natură, decorativ și din imaginație. În aceste lecții se concretizează sau se subliniază o temă, o tehnică care se învață. De exemplu nu vom planifica o lecție specială în care va fi cunoscută acuarela. Ea se învață în toate lecțiile în care elevilor fac exerciții cu aceste culori. În cadrul acestor lecții se arată elevilor reproduceri sau tablouri bine executate, pe care ei vor distinge caracteristicile acuarelei ; luminozitatea și transparența culorilor executate pe fond alb.

Atunci cînd se va lucra cu cretă colorată, ceracolor sau creioane colorate elevii vor ști că au executat un pastel. Cînd se va desena un grup format din fructe, vase, legume, flori se va spune copiilor că desenează o natură statică și se vor arăta exemple din arta românească sau universală, care se vor studia după caracteristicile specifice genului.

La învățarea formelor compoziționale, chenarul rotund și un desen interior executat prin conjugare radiantă, se poate alege pentru observare o farfurie de ceramică populară. Pe ea se pot distinge aceste procedee. Totodată, se poate vorbi despre ceramica românească.

Cînd se fac observări asupra formei arhitecturale, pe o furcă de tors, pe o cusătură, sau pe o țesătură, învățătorul va descoperi cu elevii principiile (repetare, alternanță sau conjugare) prin care au fost alcătuite ornamentele țesute sau pictate, ciopliturile, sculpturile și frizele în relief etc.

Astfel, lecțiile noastre de cunoștințe despre arte se vor contopi armonios cu lecțiile de desen, realizîndu-se însemnate avantaje pentru educație și instrucția artistică-plastică.

În cele 10 ore disponibile se pot planifica subiecte care nu pot intra în activitatea acestor lecții. Se planifică ore consacrate cunoașterii operei unui singur artist în legătură cu bucățile de citire : Grigorescu, Brâncuși etc și cînd se analizează un singur gen sau operă.

Vizitele la muzee pot să ne ocupe mai mult de 1 oră pe an, cu excepția cazurilor cînd elevii au ocazia să viziteze mai multe secții în orașele mari (tablouri, etnografie etc.).

Inițierea în domeniul artelor plastice la copii nu începe cu vizitele muzeelor. Această preocupare poate însă familiariza pe copii cu cunoașterea anumitelor opere, cu aspectul cultural și social al acestor instituții și cu compartimentul vizitării lor.

Venind în contact cu operele de artă din muzee este necesară o discuție în limita puterii lor de înțelegere. Elevii vor deslușì tema, culoarea, tehnicile cu care sînt redate unele opere. Cei mari vor depista tablouri de diferite genuri.

În schimb, expozițiile pot fi vizitate mai des, ocazional în cadrul orelor aflate la dispoziția învățătorului sau în legătură cu activitatea pionerească. Ele dau prilej de observare, admirație și emulație mai potrivite firii acestor copii mici.

La țară, în locuri mai îndepărtate, unde nu se poate face vizitarea unui muzeu sau a unei expoziții, învățătorul va organiza un colț, un dulap-muzeu, în care să expună materialul care îl are la dispoziție, iar din lucrările elevilor să organizeze expoziții periodice, pe școală sau între școlile apropiate. Astfel elevii vor avea o idee asupra acestor forme de popularizare a activităților artistice.

Toți copiii din clasele I—IV trebuie să-și însușească un vocabular artistic minim pe baza cunoștințelor și deprinderilor cîștigate în orele de desen.

Elevii trebuie să fie familiarizați cu noțiunile de : tablou, pînză, desen, pictură, sculptură etc., să știe ce este un pictor, un sculptor, să cunoască noțiunile de atelier, muzeu, expoziție, vernisaj. Toate acestea în mod simplu, mai mult ocazional decît incluse în lungi explicații și clasificări.

Exemplele prezentate vor fi alese cu discernămînt, în așa fel încît ele să fie apropiate de înțelegerea elevilor din diferite clase. E binevenită apariția unui album care va cuprinde întregul material necesar pentru a fi prezentat în cadrul lecțiilor.

Analiza operelor de artă populară este indicată în clasele I—IV. Ele pot forma un material didactic la desenul după natură și decorativ

înnoind totodată interesul pentru cunoașterea de noi creații populare și pentru revalorificarea lor.

Discuțiile trebuie să pornească de la elementele cunoscute copiilor în ceea ce privește monumentele, arhitectura și arta populară, de la opere locale istorice și artistice, chiar dacă ele nu sînt de mari proporții. De exemplu de la o descoperire arheologică (poartă sculptată de la o casă veche sau de la o biserică), la o instituție modernă, care prezintă interes artistic.

Cîte momente educative ne poate oferi o vizită la locurile copilăriei și la căsuța modestă a lui I. Creangă și cîtă mîndrie prezintă ea pentru copiii din Humulești.

Metodica organizării discuțiilor cu privire la arta plastică pregătirea învățămîntului pentru lecțiile de cunoștințe elementare, despre arta plastică

Metodica organizării lecțiilor de cunoștință despre arta plastică a fost arătată în prima parte a expunerii noastre.

Lecțiile în cadrul celor 10 ore disponibile vor fi de comunicare de noi cunoștințe. Consolidarea cunoștințelor vechi se combină cu lecțiile altor activități de desen.

Lecția de predare a noilor cunoștințe poate cuprinde momentele:

1. *Organizarea clasei* și a materialului discutat.

2. *Discuții pregătitoare*, verificare. Se discută cunoștințele din lecția trecută în legătură cu operele de artă analizate. Introducerea în atmosfera lecției noi.

3. *Anunțarea* denumirii operei de artă pe care o vor analiza (arhitectură, ceramică, pictură etc. și subiectul pe care îl vor observa și discuta: cerdac, farfurie, portret etc.).

4. *Analiza operei*. Se face la început în general: ce reprezintă, unde aparține, proveniența, epoca, forma generală. Urmează analiza detaliilor plastice, adică a amănuntelor cu care artistul a împodobit obiectul și tehnica acestora.

5. *Concluzii* rezultate din analiză.

Analiza unui tablou. Analiza unui tablou se face la început în ansamblul lui, cînd dintr-un tablou elevii vor desprinde înțelesul lui. A doua parte o formează analiza detaliilor plastice, adică, a elementelor cu care artistul prezintă acest înțeles (tema): culoarea dominantă, armonia culorilor, atmosfera etc.

Criteriile după care se face analiza și desfășurarea sînt următoarele :

1. Povestirea (tema) într-un tablou arată un singur moment, care sugerează sau amintește momente viitoare sau momente petrecute. Elevii trebuie să-și imagineze acțiunea, atît dinaintea momentului redat, cît și pe aceea care îi va urma. Deci tabloul trebuie văzut în *ansamblul* lui. Ansamblul reprezintă : personajele din tablou, rolul pe care-l joacă ele în acțiunea tabloului, locul și timpul în care se desfășoară acțiunea, semnificația istorico-socială, aspectul moral al acțiunii și învățămintele care se desprind din întregul tablou. În acțiune, omul se situează ca element principal, apoi se discută amănuntele în legătură cu tema generală.

2. Privite cu atenție pe măsură ce sînt studiate, se descoperă *detaliile*, amănuntele care întregesc tabloul și ajută la înțelegerea lui, pentru că de la prima privire nu deslușim decît ansamblul care dă o idee generală asupra tabloului. Astfel se redau în tablouri *îmbrăcămintea*, costumele care sugerează epoca, anotimpul în care se petrece acțiunea, deci putem deduce etapa istorică a acțiunii. Totodată după îmbrăcăminte deducem bogăția, luxul sau mizeria personajelor. Toate acestea le mai poate arăta și *locul* unde se petrece acțiunea, strada locuința, cartiere vechi, sau construcții în cartiere noi. Între alte amănunte de o mare importanță sînt *mișcările și atitudinile* personajelor : dîrzenia, revolta, hotărîrea de a lupta pînă la capăt, curajul, acțiunea, precum și blîndețea, resemnarea. Ele dau imaginea caracterului și situației în care e pus omul într-o împrejurare social-istorică.

Expresiile figurilor, la fel ca și atitudinile, pot arăta mulțumire, fericire, bucurie momentană, tristețe, umilință, rușine și alte stări sufletești.

Elevii se vor obișnui să analizeze după aceste criterii o operă de artă. Ei vor descoperi semnificația acesteia după ansamblul de detalii. Tehnicile avansate în care ele sînt redate vor ajuta și la formarea deprinderilor de desenare. Prin valoarea documentară a operelor de artă universală și românești se împlinesc multe sarcini instructiv-educative care leagă desenul de celelalte obiecte de învățămînt, de viață, asigurînd o dezvoltare multilaterală a elevilor.

Prin *peisaje* se înlesnește studiul naturii înconjurătoare, al frumuseților naturale, aspecte din sate și orașe, avîntul industriei și al construcțiilor în patria noastră și în lume, în diferite epoci și azi.

Fig. 75. Femei lucrînd la război
de Ștefan Dimitrescu.

Naturile moarte și florile. Comparîndu-le cu natura vie, elevii își dezvoltă simțul estetic, învățînd cum se încadrează în foaie, cum se grupează elementele, cum se pot evidenția părțile caracteristice și cum se colorează.

Portretul redă în mod obișnuit o singură persoană. Se poate analiza și în felul tablourilor în care sînt redate mai multe personaje, atitudinile, expresia figurilor, detaliile, îmbrăcămintea etc.

Picturile de gen înfățișează aspecte ale vieții de toate zilele.

Culoarea sugerează și ea : tristețe, singurătate atunci cînd opera e redată în culori închise ; bucurie, fericire, avînt, eroism atunci cînd este redată în culori vii, luminoase.

Cu ajutorul analizei tablourilor marilor artiști putem învăța copiii să descopere *armonia culorilor* și să le aplice în desenele lor.

Pentru fiecare convorbire asupra unui obiect de artă, monument sau tablou, învățătorul va avea prevăzut în planul de lecție un plan de analiză a obiectului.

Înainte de începerea lecției, în recreație, elevul de serviciu va scrie pe tablă datele repere ale analizei, astfel ca ele să fie dezvoltate în urma observării operei de artă. Planul va fi transcris de către elevi în caietele lor, ca orientare pentru o viitoare discuție asupra unei alte opere de artă.

Dăm un model de analiză a unui tablou (fig. 75).

Plan de analiză

Obiectul analizat : Tablou. *Clasa :*
Subiectul : Femei lucrînd la război *Data :*
Autorul : Ștefan Dimitrescu.

Etapa în care a trăit : 1886—1933.
Alte lucrări : „Morții de la Cașin", un rechizitoriu împotriva războiului : „Popasuri dobrogene", peisaje. Opera lui este legată de marile frămîntări sociale și inspirată din viața minerilor și a țăranilor muncitori.

Analiza :

Ansamblu : Două femei lucrînd la război.
Momentul : Femeia tînără începe un model nou. Cea în vîrstă urmărește execuția. Ea dă indicații pentru executarea unei tehnici tradiționale pe care femeia tînără o va preda altor generații viitoare.
Hainele : Costum țărănesc de lucru.
Locul : Interior. Colț d ntr-o casă țărănească.
Timpul. (Stapa istorică : Epoca dinainte de 1920.
Atitudinea : Dragoste față de muncă.
Mișcarea : Femeile snît aplecate asupra țesăturii.
Expresia feței : Concentrare, atenție la cea tînără. Concentrare și bunăvoință la cea în vîrstă.
Culoarea : Predomină culorile luminoase (deschise) în contrast cu negrul marame-lor și al fotelor.
Armonia culorilor. Culori calde : galben-ocru cu roșu de la covoare, galben-pal la cămașă și rozul fețelor. Culori reci : griul rece al fondului, al umbrelor de la cămașă și al petelor închise.
Concluzii : Este un tablou valoros. Face parte din colecția Muzeului de artă al Republicii Socialiste România.

Se distinge :
— prin scena din viața țăranilor pe care o redă ;
— prin semnificația transmiterii tradițiilor industriei casnice din generație în generație ;
— prin execuție artistică, desen corect, expresiv, simplificat și colorit armonios potrivit conținutului.

Metodica muncii în afară de clasă la desen

Lucrările extrașcolare adîncesc deprinderile din orele de curs, lărgesc orizontul prin observarea și studierea relațiilor înconjurătoare, prin activități creatoare variate și elastice neîngrădite de un orar fix, care ajută realizarea unei lucrări în orele de curs. În zadar cerem copiilor la un desen din memorie să deseneze un atelier dacă ei nu l-au văzut, sau o pădure dacă n-au gustat plăcerea unei excursii.

Aplicarea în viața de toate zilele a cunoștințelor dobîndite în orele de desen este sarcina de prim ordin a educației estetice și artistic-plastice. Elevul să sesizeze și să creeze aspecte estetice în mediul în care trăiește.

Cele mai răspîndite activităţi ale căror rezultate le avem imediat şi pe care le folosim în lecţii sînt excursiile şi plimbările pentru culegere de observaţii. Ele au rolul de a pregăti o lecţie propriu-zisă sau de a întări cele învăţate. De exemplu: într-un muzeu copiii nu pot să cuprindă tot ceea ce văd, nu înţeleg totul. Noi scoatem în evidenţă aspectele pe care le cunosc şi le apreciază, pe care ei le-au învăţat din lecţii sau pe care vrem să le desenăm. Învăţătorul va cunoaşte în prealabil locul, va fixa scopul şi va face planul concept al excursiei. Elevii vor lua caietele şi creioanele pentru notiţe. Se organizează plecarea. Acolo unde nu se încurcă circulaţia este bine să se aranjeze şiruri de cîte 4—5—6 elevi pentru ca învăţătorul să poată cuprinde pe toţi elevii şi să se asigure participarea tuturor la eventualele observaţii şi discuţii făcute în drumul lor.

Ajunşi la obiectiv, într-o grădină publică, uzină, pădure să se dea răgaz copiilor cîteva minute să cuprindă întregul, să-şi manifeste singuri uimirea, bucuria sau curiozitatea, apoi să se treacă la observaţia organizată. Astfel elevii vor fi atenţi la explicaţie.

În cursul observaţiei, elevii notează observaţiile şi schiţează unele aspecte pentru lucrările ulterioare din clasă.

La exerciţiile de culegere de observaţii să fixăm precis scopul urmărit „pădurea verde în timpul verii, aurie toamna, albă iarna, viorie primăvara". Am dat aceste exemple în culori, întrucît interesează desenul şi reprezentarea frumuseţii pădurii. Elevii vor urmări aceste note caracteristice pe care le vor reda în desen.

La fel procedăm şi la alte plimbări şi *vizite*. Vom fixa scopurile şi procedeele în felul în care sînt expuse în planul de mai jos.

Plan de activitate în afară de clasă la desen

Clasa a IV-a Data . . . . .

Activitatea: Vizită la atelierul unui olar (la o cooperativă) în legătură cu arta populară locală.

Scop instructiv: Cunoaşterea unui meşteşug străvechi, a importanţei economice sociale şi a condiţiilor locale care favorizează această industrie.

Scop educativ: Deşteptarea sentimentelor estetice, a admiraţiei pentru acest meşteşug, a mîndriei pentru creaţiile de utilitate şi artsitice ale locului natal. Importanţa lor din punct de vedere naţional şi internaţional.

Scop practic: Cunoaşterea materiei prime, a instalaţiilor şi a tehnicilor necesare olăritului.

Organizarea şi discuţii pregătitoare în clasă (Se pot face în preziua vizitei). Se anunţă locul şi scopul vizitei. Se trezeşte interesul dînd informaţii istorice, sociale

și economice despre condițiile în care a început olăritul. În vremuri îndepărtate s-a lucrat cu mîna pînă s-a inventat roata olarului. Azi se lucrează în condiții superioare. Pe lîngă latura practică se scoate în evidență latura artistică, specifică locului, dată de tradiția formelor și deprinderilor preluate din generație în generație în legătură cu decorarea lor. Se intuiesc vase caracteristice din producția locală și se fixează specificul lor în comparație cu alte vase.

Se mai discută despre formele vaselor : oale, farfurii, ulcele, ulcioare, despre utilitatea lor practică mai scăzută azi, dar cu valoare artistică mărită și despre vînzarea lor azi și în trecut, în iarmaroace. Popularizarea lor în expoziții, muzee și filme. Necesitatea păstrării acestei tradiții artistice a poporului nostru.

2. *Desfășurarea activității.* În drum spre obiective se fac următoarele observații :

— Atelierul e situat în apropierea unui deal format din argilă, materia primă necesară olăritului.

— Observații în legătură cu anexele necesare, apa, groapa de frămîntat lutul și cuptorul de ars vasele.

— Observații în legătură cu instalațiile atelierului.

— Observații în legătură cu munca olarului. Se cere olarului să demonstreze el executarea unui vas și să explice operațiile care urmează : uscatul, vopsitul, împodobitul, smălțuitul, arsul. Se arată tehnica împodobirii cu diferite unelte folosite de olar.

Avînd noțiuni de desen decorativ elevii vor arăta dacă s-a desenat un rîu, o bordură etc., sau dacă desenul e bine plasat, învățătorul arată că aceste decoruri și denumirea lor sînt străvechi în acest atelier, aici păstrîndu-se tradiția lor, iar oamenii care au îndrăgit acest meșteșug creează mereu motive noi, după aceleași legi.

— Elevii încearcă să lucreze și ei cu uneltele olarului. Li se promite că atunci cînd vor fi în clasele mari, vor face practică în acest atelier.

3. *Fixarea se face* într-o viitoare lecție de desen după natură, cu subiectul *Oala*, prevăzută în programă și în planificarea noastră. Acum în discuțiile pregătitoare se reamintesc emoțiile și sentimentele trezite cu ocazia vizitei la olărie, pe baza cărora elevii vor avea interesul deșteptat pentru desenarea oalei și decorarea ei cu ornamentele locale tradiționale.

Activitatea a fost împărțită în trei etape și s-a desfășurat în circa trei ore de muncă. Dacă a treia etapă se contopește cu o lecție de desen, trebuie să le găsim loc în planificarea noastră și celorlalte două. Cea mai bună încadrare ne-o oferă legarea lor de activitatea pionierească, în afara orelor de cursuri. Astfel vizitele noastre vor servi educației generale în școală (desen, științele naturii, activitate cu pionierii etc.). Fiecare unitate va fixa în mod obligatoriu obiectivele pe care le va vizita cu participarea tuturor elevilor din clasă.

Astfel, cei din Munții Apuseni vor cunoaște munca ciubărarilor, vor pirograva și ei cu uneltele străvechi, cei din Maramureș vor ciopli și sculpta porți, după modelele regiunii, dar sub formă de jucării. Ast-

fel activitatea din orele de desen în care elevii vor primi cunoștințe elementare despre artă vor prinde viață în corelație cu lecțiile de îndeletniciri practice.

Lucrări extrașcolare pot fi și *temele episodice* în legătură cu sărbătorile, campaniile sau organizarea unei reviste a școlii și teme date în vederea participării la expoziții și concursuri în cadrul școlii, pe țară sau internaționale.

Dezvoltarea creației artistice prin desen

Unii elevi *lucrează acasă*. Aceștia trebuie îndrumați. Elevii care manifestă interes pentru lucrările artistice se înscriu în cercuri. În general, la clasele I—IV nu avem cercuri, doar la clasele de pionieri cu elevii din clasele III—IV, care pot cuprinde 12—15 elevi pentru a se putea urmări munca lor, cerință, care pe lîngă organizarea lecțiilor și aprovizionarea cu materiale sînt baza unui cerc bine condus. În cercuri, pe lîngă desen se predau și alte activități artistice : modelaj, lucrări din carton presat, jucării etc., în măsura imaginației și vieții afective a copiilor, precum și prin priceperea și aptitudinea lor de a exprima prin mijloace artistice modul în care înțeleg realitatea.

La clasele III—IV, în cercurile de desen și artă plastică se adîncesc încercările creatoare ale elevilor în domeniul desenului după natură, decorativ și al celui tematic, din memorie și imaginație. Aceleași cercuri de desen se ocupă de aspectul artistic decorativ al serbărilor școlare, de decorul scenei și de costume. Confecționarea de măști, a păpușilor și punerea în scenă a teatrului de păpuși educă gustul artistic. Pentru dezvoltarea mușchilor mici și a simțului de precizie, în aceste cercuri se continuă modelajul din plastilină, după care se trece apoi la sculptură și cioplituri în lemn, inspirate după modele de artă populară, jucării etc. În aceste cercuri, unde avem copii cu anumite deprinderi formate și cu aptitudini pentru desen, putem lucra mai liber, aplicînd cu succes tehnicile învățate la modelaj, încrustări, colorare etc.

Educația estetică nu are scopul să formeze din toți elevii pictori sau sculptori. Unii elevi pot atinge nivelul unor realizări artistice modeste, ceea ce dovedește capacitatea lor creatoare. Dar, în general, acestea sînt rare. Educația artistică organizează pentru toți elevii condiții de activitate care să le mijlocească formarea deprinderilor artistice și dezvoltarea integrală armonioasă a personalității lor. În școala generală nu se urmărește dezvoltarea deprinderilor și aptitudinilor ca scop

aparte, ci numai ca un mijloc pentru dezvoltare multilaterală a elevilor. Pentru înfăptuirea unei creații artistice se cere orientarea culturală, o imaginație creatoare, simțul realității, al proporțiilor reale, o sensibilitate profundă, o ucenicie de lungă durată în însușirea tehnicii artelor. Numai prin exerciții, printr-o muncă asiduă se poate ajunge la formarea unei personalități artistice, la creații cu adevărat artistice.

Școala și familia poate cunoaște înclinațiile și interesul copiilor pentru desen și pot înlesni dezvoltarea lor. Aceasta cere atît părinților, cît și învățătorului o cultură artistică înaintată. Se întîmplă uneori că părinții supraestimează unele îndeletniciri artistice ale elevilor și impun copilului eforturi care depășesc puterea lor. Contrar, nu se mai poate admite ca un copil cu înclinații reale la desen să fie lipsit de condiții favorabile dezvoltării lui.

În societatea noastră sînt asigurate condițiile care duc la o înflorire a talentelor. Punerea în valoare a aptitudinilor artistice înfrumusețează din ce în ce mai mult munca omului în toate domeniile vieții, în societate socialistă.

Sînt foarte multe posibiltăți pentru o muncă artistică în afară de clasă. În toate să urmărim dezvoltarea armonioasă a copilului, a culturii sale generale și artistice, legarea și aplicarea cunoștințelor de viața practică.

Bibliografie

Roşca A., Chircev A., *Psihologia copilului preşcloar*, Ed. 1960..

Roşca A., Chircev A., *Psihologia copilului*, Ed. 1962.

Roşca R., Chircev A., *Studii de psihologie şi pedagogie.*

Dancsuly A., Chircev A., *Pedagogia* — manual pentru institutele pedagogice de învăţători, Bucureşti, Editura de stat didactică şi pedagogică, 1960.

Şchiopu U., Constantinov A., *Curs de psihologia copilului*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1963.

Medînski E. M., Şaşaeva M., *Istoria pedagogică*, Bucureşti, Editura de stat didactică şi pedagogică, 1959.

Berca, I., *Metodica predării limbii române. Citit, scris-citire*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1964.

Cristescu F., Bratu I. Gh., *Metodica învăţămîntului primar*, Bucureşti, Editura „Cartea Românească", 1920.

Pretorian F., *Desenul liber şi noile metode*, 1934.

M. I. *Institutul de ştiinţe pedagogice, Cartea educatoarei*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1963.

Lovinescu A. V., Apostol C., Gurău V., *Desenul, modelajul şi lucrul manual în grădiniţa de copii*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1965.

Datcu A., *Îndrumări metodice.*

Palade M., Mîrza M., *Din experienţa predării desenului în şcoala generală de 8 ani* (cl. I—IV), Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1964.

Demetrescu C., *Culoarea, suflet şi retină*, Bucureşti, Editura „Meridiane !" 1965.

Cuprins

I. **Problemele generale ale metodicii predării desenului** 3

Istoricul evoluției metodicii predării desenului 3
Importanța și scopurile instructiv-educative ale desenului 11
Locul desenului în planul de învățământ 19
Analiza psihologică a proceselor de formare a deprinderilor de desen la clasele I—IV 21
Conținutul și organizarea primelor lecții de desen, poziția elevilor în bancă, poziția caietelor, folosirea rechizitelor 24
Particularitățile desenului executat de copii 27
Omul în desenul copiilor 37
Corelația desenului cu celelalte obiecte de studiu 47
Desenul în perioada preabecedară 54
Exercițiile de antrenament 62
Metodica folosirii culorilor 66
Pregătirea învățătorului pentru lecțiile de desen 77

II. Metodica organizării lecțiilor de desen (liber), din imaginație și memorie 83

Importanța și scopul desenului liber din imaginație și memorie . . . 83
Problemele și sarcinile desenului liber din imaginație și memorie . . 86
Desenul ilustrativ 95
Tipurile de lecții de desen liber din imaginație și memorie și metodica desfășurării lor 101
Pregătirea învățătorului pentru lecțiile desen liber 105

III. **Metodica organizării lecțiilor de desen după natură** 106

Scopul și problemele desenului după natură pe clase 106
Structura, tipurile și metodele lecțiilor de desen după natură . . . 118
Modelul 126
Fondul și așezarea obiectelor 131
Procedee pentru dezvoltarea deprinderilor necesare la desenul după natură 132
Desenarea frunzelor și a florilor 141

Desenarea animalelor 145
Metodica predării lecției de desen după natură cu tema: „Animale" și păsări împăiate" 148

IV. Metodica organizării lecțiilor de desen decorativ 152

Rolul, scopul și problemele desenului decorativ 152
Elementele decorative (Motivele) 153
Principiile de bază ale compoziției decorative 157
Formele compoziționale în desenul decorativ 159
Conținutul pe clase al lecțiilor de desen decorativ 167
Tipurile de lecții de desen decorativ și metodica desfășurării lor . . 164
Pregătirea învățătorului pentru desenul decorativ 174

V. Metodica organizării lecțiilor de cunoștințe elementare despre arta plastică 181

Importanța instructiv-educativă a lecțiilor de cunoștințe elementare despre artă 181
Metodica organizării discuțiilor cu privire la arta plastică. Pregătirea învățătorului pentru lecțiile de cunoștințe elementare despre artă plastică 185
Metodica muncii în afară de clasă la desen 147
Dezvoltarea creației artistice prin desen 190

Coli de tipar : 12,250
Planșe : 4
Tiraj : 7 300 + 80 broșat
Apărut 1974

I. P. „Oltenia" Craiova
Str. Mihai Viteazul nr. 4
Republica Socialistă România
Plan 20 600/380